

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

**SİYASAL
BİLİMLER
DERGİSİ**

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

VOLUME • CİLT: 8 / ISSUE • SAYI: 2 / SEPTEMBER • EYLÜL 2020
ONLINE ISSN: 2147-6926

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science •
Université de Marmara Revue de Science Politique
6 Aylık Hakemli Akademik Dergi • Biannual Peer-Reviewed Academic Journal
Online ISSN: 2147-6926

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner: Prof. Dr. Erol ÖZVAR (Rektör • Rector)
Derginin Sahibi • Owner of the Journal: M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına, On behalf of Marmara University
Faculty of Political Science Prof. Dr. Nail YILMAZ (Dekan • Dean)
Baş Editör • Editor-in-Chief : Doç. Dr. Ali ARI
Alan Editörü • Managing Editor: Doç. Dr. Hakan MEHMETCİK
Editör Yardımcıları • Assistant Editors: Arş. Gör. Koray KAPLICA, Arş. Gör. Elif TOPAL DEMİROĞLU

Yayın Kurulu • Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU (Koç Üniversitesi)
Prof. Dr. Andrew COOPER (Waterloo Üniversitesi / Kanada)
Prof. Dr. Ayhan KAYA (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Prof. Dr. Christoph KNILL (Ludwig-Maximilians Üniversitesi / Almanya)
Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN
Prof. Dr. Ernest WOLF-GAZO (Kahire Amerikan Üniversitesi)
Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Gregory SIMONS (Uppsala Üniversitesi / İsveç)
Prof. Dr. İlhan TEKELİ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. İlter TURAN (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Prof. Dr. James M. CONNELLY (Hull Üniversitesi / İngiltere)
Prof. Dr. Şule KUT (Okan Üniversitesi)
Prof. Dr. Yeşeren ELİÇİN (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Ziya ÖNİŞ (Koç Üniversitesi)

Marmara Üniversitesi Yayınevi • Marmara University Press

Adres • Address: Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy, İstanbul
Tel • Phone: +90 (216) 777 14 00 **Faks • Fax:** +90 (216) 777 14 01
E-posta • E-mail: yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri

Adres • Address: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Anadolu Hisarı Kampüsü, 34810, Beykoz, İstanbul
Tel • Phone: (0216) 777 42 00 **Faks • Fax:** +90 (216) 777 14 01
E-posta • E-mail: ipsus@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yılda iki kez yayınlanan uluslararası, açık erişimli, hakemli bir dergidir. Dergi siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler ve yerel yönetimler alanında Türkçe, İngilizce ve Fransızca dilinde yazılmış özgün araştırma ve derleme makaleleri kabul etmektedir. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişikliklerini yapma hakkını saklı tutar. Siyasal Bilimler Dergisi **EBSCO**, **Ulrich's Directory** ve **TÜBİTAK ULAKBİM** Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı'nda taranmaktadır.

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE, having published by Marmara University Faculty of Political Science, since 2013, is an international, open-access, peer-reviewed journal published biannually. The journal publishes original research and review articles written in Turkish, English and French on the fields of political science, public administration, international relations and local governments. The views, opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed in these papers and articles are strictly those of the author(s). They do not necessarily reflect the views of the JPS or Editorial Board or the Publishers. The editors of JPS have the right to edit or to alter all contributions without changing content. Journal of Political Science is currently indexed by **EBSCO**, **Ulrich's Directory** and **Turkish Index of Social Sciences and Humanities** (TR Dizin ULAKBİM).

Takdim

2013'ten beri yayınlanan uluslararası hakemli dergimiz Siyasal Bilimler Dergisi'nin 18. sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içindeyiz. Dergimizin bu sayısında on makale bir de kitap incelemesi yer alıyor.

Mart 2011'de Suriye'de başlayan ve giderek genişleyen iç savaşın sonucu olarak Türkiye önemli sayıda Suriyeli sığınmacıyı topraklarına kabul etmişti. Bu ciddi orandaki nüfus hareketinin yansımaları hem sosyal hem de siyasi alanda hissedilmişti. Dergimiz 2014 yılından bu yana Türkiye'de siyasetin önemli gündem maddelerinden Suriyeli mülteciler konusunu farklı açılardan ele alan üç makaleyi okurlarla buluşturuyor. Bayır ve Aksu, Suriyeli sığınmacılar için erken dönemlerde uygulanan açık kapı politikasının yerini güvenlik odaklı politikalara neden bıraktığını inceliyor. Göç ve güvenlik arasındaki ilişkiyi kavramsal çerçeve olarak oturtan çalışma açık kapı politikasının yarattığı problemleri ve bu konunun giderek nasıl güvenlik meselesi haline getirilerek araçsallaştırıldığını örneklerle açıklıyor. Özdemirkıran-Embel ve Embel'in çalışması ise Suriyeli mülteciler krizine siyasetin kurumsal aktörlerinin tepkilerini inceliyor. TBMM'de temsil edilen dört siyasi partinin 2015 seçimleri dönemindeki seçim beyannamelerini ele alan araştırma, Türkiye'deki siyasi partilerin Suriyeli göçüne yaklaşımlarındaki benzerlik ve farklılıklara ve Suriyeli mülteciler konusunda seçmenleriyle nasıl bir dil ve hangi kavramlarla iletişime geçtikleri konusuna ışık tutuyor. Uysal ve Aydın-Çakır'ın araştırması diğer iki araştırmanın siyasal kurumlar seviyesindeki vurgusunu bireye indiriyor. Bireylerin mültecilere yönelik sahip olduğu tutumların değiştirmenin mümkün olup olmadığı sorusuna odaklanan araştırma, Suriyeli mültecilere yönelik önyargıların empati ya da tehdit uyandıran durumların sunulduğu farklı deney koşullarında değişip değişmediğini inceliyor.

11 Eylül saldırılarından bu yana daha yüksek sesle sorulan önemli sorulardan biri ABD öncülüğündeki liberal uluslararası düzenin bir kriz içinde olup olmadığı ki bu soru son yaşadığımız COVID-19 salgını sürecinde de farklı anlarda tekrarlandı. Dergimizin bu sayısında, Kurtbağ bu soruyu Donald Trump'ın başkanlığı süresince liberal düzene zarar veren uygulamalarını da hatırlatarak tekrar ele alıyor. Liberal uluslararası düzenin krizi gibi sistemik bir olguyu çözümlenmekle çalışma, otoriter devletler merkezli çözümlenme yapan liberallerin başlıca çalışmalarının eleştirel bir okumasını sunuyor. Kurtbağ çalışmasında liberal uluslararası düzene yönelik asıl tehdidin liberalizme ve küreselleşmeye düşman halk hareketlerinden kaynaklandığı ileri sürüyor. Vardağlı ise iki kutuplu uluslararası düzenin hâkim olduğu Soğuk Savaş döneminde literatürde çok da yer kaplamayan bir kurumun rolünü uluslararası ilişkiler kavramlarıyla yorumluyor. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1950'lerin başında İstanbul'da kurduğu Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'nü (YODÇE), hem Türkiye'de hem de bölgede Soğuk Savaş düzeninin sosyal politika normlarını belirleyen uluslararası bir örgüt olarak mercek altına alan çalışma yumuşak güç siyasetinin kökenlerine inerek ilgili literatüre önemli bir katkıda bulunuyor.

Özyılmaz Kiraz'ın eleştirel jeopolitiğe katkı sunmayı amaçlayan çalışması “Önce Vatan” filmi üzerinden Türkiye'nin jeopolitik muhakemesinde Kıbrıs'ın nasıl tanımlandığını ve bu tanımlamanın popüler kültür araçları vasıtasıyla popüler düzeye nasıl aktarıldığını ortaya koyuyor. Çalışmanın öne çıkardığı sonuç ise ortak kimliklerin bir coğrafi mekânla özdeşleşmekten kaynaklanacağı gibi bazı vakalarda mekânsal ortaklıklar kurmak için ortak kimlikler kullanılabileceği. Salihi ise başka bir ortaklığın, soydaşlık ve akrabalık bağlarının, dış politika yapımında belirleyiciliğini tartışmaya açıyor. Türkiye'nin Irak Türkmenleri politikasını inceleyen çalışma rasyonel güç ilişkilerinin ve ulusal çıkarların merkezi rolüne tekrar atıfta bulunuyor.

Ersoy Ceylan çalışmasında İsrail akademisinde başlayıp toplumun diğer tabakalarına yayılan ve bugün post-Siyonizm olarak bilinen düşünme biçimini ve ona karşı argüman olarak ortaya çıkan neo-Siyonizm akımını karşılıklı olarak ele alıyor. Çalışmanın temel argümanı ise post-Siyonizm ve neo-Siyonizm akımlarının merkezinde İsrail'in hem işgal altındaki hem de İsrail vatandaşı Filistinlilere uygulamakta olduğu ayrımcı/dışlayıcı politikalar karşısındaki duruş farklılıkları olduğudur. Dergimizin bu sayısında siyaset felsefesi üzerine tek makale Şamlı'nın egemenlik kavramı üzerine çalışması. Egemenlik kavramının siyaset biliminin en çok tartışılan ve zamanla en çok evrim geçiren konularından bir tanesi olduğunu vurgulayan çalışma, egemenliği kişisel bir olgu olarak değerlendiren Bataille ile kavramın klasik tanımını yapan Bodin'i kıyaslayarak kavramın evrim sürecini gözler önüne seriyor. Dergimizin son makalesi Themopoulou'nun Yunan tarihyazımında Osmanlı periyodunu incelediği çalışması. Erken dönemlerde Doğu-Batı ikiliği üzerinden şekillenen Yunan tarih yazımını vurgulayan çalışma, 1970'lerden sonra farklı tarih eğilimlerinin Yunan tarihyazımında Osmanlı periyodunu ele alan çalışmalarda sosyal ve ekonomik tarih vurgusunu arttırdığını bulguluyor.

Ali Arı, Elif Topal Demiroğlu, Koray Kaplıca, Hakan Mehmetçik

İçindekiler / Contents

Takdim III

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/ RESEARCH ARTICLES

- Soğuk Savaş Düzeninin Sosyal Politikaları: Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü ve Türkiye'nin Bölgesel Rolü
Social Policies of the Cold War Order: The Labor Institute for Near and Middle East as a Soft Power Instrument and the Regional Role of Turkey
Emine Tutku VARDAĞLI 249
- An Experimental Study on the Variation of the Attitudes towards the Syrian Refugees in Turkey
Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumların Değişkenliği Üzerine Deneysel Bir Çalışma
Duygu Merve UYSAL, Aylin AYDIN-ÇAKIR 274
- Dış Politika Yapımında Akraba Devlet ve Akraba Azınlık İlişkilerinin Yeri: Türkiye-İrak Türkmenleri İlişkileri Örneği
Kin State and Kin Minority Relations in Foreign Policy Making: Turkey-Iraqi Turkmen Relations Example
Emin SALİHİ 297
- Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu
From the Open-Door Policy to Security Threat: The Case of Syrian Asylum Seekers in Turkey
K. Dicle BAYIR, Fuat AKSU 324
- Des Partis Politiques Turcs à l'épreuve De La Crise Des Réfugiés Syriens: Analyse Des Programmes Pour Les Elections De 2015
Türkiye'deki Siyasi Partilerin Suriyeli Mülteciler Krizine Yaklaşımları: 2015 Seçimleri Parti Programları İncelemesi
Merve ÖZDEMİRKİRAN-EMBEL, Ersin EMBEL 357
- ABD Liderliğindeki Liberal Uluslararası Düzenin Sonu Tartışması: Liberalizmin Krizi ve Geleceği
The Debate Over the End of the US-Led Liberal International Order: The Crisis of Liberalism and Its Future
Ömer KURTBAĞ 379

Popüler Jeopolitik ve Sinema: Önce Vatan Filmi Özelinde Türkiye'nin Jeopolitik Söyleminde Kıbrıs'ın Analizi Popular Geopolitics and Cinema: Analysis of Cyprus in Turkey's Geopolitical Discourse Specific to the Film Önce Vatan Betül ÖZYILMAZ KİRAZ	404
İsrail'de Liberal Demokratinin ve Etnik Milliyetçiliğin İdeolojik Yansıması: Post-Siyonizm ve Neo-Siyonizm The Ideological Reflection of Liberal Democracy and Ethnic Nationalism in Israel: Post-Zionism and Neo-Zionism Tuğçe ERSOY CEYLAN	430
Egemenliğin İki Tanımı: Bodin ve Bataille Two Definitions of Sovereignty: Bodin and Bataille Emre ŞAMLI	451
The Ottoman Period and Its Reception in Modern Greek Historiography Osmanlı Dönemi ve Modern Yunan Tarihyazımında Algılanması Emilia THEMOPOULOU	470

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Democratic Bearing: Admirable Citizens, Uneven Injustice And Critical Theory, Stephen K. White, Cambridge University Press, pp. xxiv+ 217, 2017, ISBN: 978-1-316-61644-4 (Paperback) Muhammed AĞCAN	484
---	-----

Soğuk Savaş Düzeninin Sosyal Politikaları: Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü ve Türkiye'nin Bölgesel Rolü

Social Policies of the Cold War Order: The Labor Institute for Near and Middle East as a Soft Power Instrument and the Regional Role of Turkey

Emine Tutku VARDAĞLI*

Öz

Bu çalışma güvenlik odaklı Soğuk Savaş literatürüne bir alternatif olarak, dönemin uluslararası sosyal politikalarını ve bu yolla Türkiye'nin dönüşen bölgesel konumunu ve misyonunu ele almaktadır. Spesifik olarak, Türkiye'nin önce Yakın Doğu daha sonra Orta Doğu olarak adlandırılan açık uçlu siyasi coğrafyada, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) aracılığıyla üstlendiği bölgesel rol incelenmektedir. ILO'nun 1950'lerin başında İstanbul'da kurduğu Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü (YODÇE), hem Türkiye'de hem de bölgede Soğuk Savaş düzeninin sosyal politika normlarını belirleyen uluslararası bir örgüt olarak mercek altına alınmıştır. Siyasal-örgütsel literatür içinde pek az bilinen bu enstitünün yeni oluşan uluslararası düzen açısından etkin bir siyasi manevra alanı olarak işlev gördüğüne dikkat çekilmektedir. Söz konusu enstitü daha ziyade bölgesel bir yumuşak güç unsuru olarak tanımlanmakta, böylelikle genellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya çıktığı düşünülen yumuşak güç siyasetinin kökenine inilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Soğuk Savaş düzeni içinde sosyal politika üzerinden işlevselleştirilen yumuşak güç siyasetinin hem aracı hem de alanı haline geldiği tespit edilmektedir. Yöntemsel anlamda, siyasi tarihin verilerinden hareket eden ve yorumsamacı bir yaklaşımla diplomasinin satır aralarını okuyan bu çalışma, aynı zamanda uluslararası ilişkiler literatüründe "yumuşak güç" kavramına derinlik katmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Sosyal Politika, Yumuşak Güç, Türkiye'nin Bölgesel Rolü, Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü, Uluslararası Çalışma Örgütü

Abstract

As an alternative to the security centered Cold War literature, this study tackles with the international social policies of the period and in this way, it discusses the changing regional position and mission of Turkey. Specifically, the regional role assumed by Turkey through the agency of the International Labor Organization (ILO) in an open-ended political geography first named as Near East and then Middle East, is investigated in-depth. The Labor Institute for Near and Middle East that was established in İstanbul by the ILO at the beginning of 1950s is examined closely, as an international organization

* İstanbul Aydın Üniversitesi, E-posta: etutkuvardagli@aydin.edu.tr

determining the social policy norms of the Cold War order both in Turkey and in the above-mentioned region. It is indicated that this Institute, which is very little known in the political-organizational literature, functioned as an influential political maneuvering space. The mentioned institute is defined rather as a regional soft power element. Thus, the study retraces soft power politics, which is generally taken so far as a post-Cold War phenomenon. In this context, it is ascertained that Turkey became both the space and instrument of the soft power politics put in operation through social policies in the Cold War order. Methodologically, relying on the inputs of political history and reading the line spaces of diplomacy with an interpretive approach, this study aims at elaborating the notion of soft power in international relations literature.

Keywords: Cold War, Social Policy, Soft Power, Regional Role of Turkey, The Labor Institute for Near and Middle East, Labor Institute, International Labor Organization

1. Giriş

Genellikle iki kutupluluk ve güvenlik ekseninde ele alınan Soğuk Savaş anlatısının sosyal politika boyutunun birkaç öncü çalışma dışında gölgede kaldığı görülmektedir (Metinsoy, 2013; Örnek, 2015). Bu noktada, meselenin bu yönüyle ele alınmamasını açıklayan bazı unsurlar öne sürülebilir. Örneğin, bir yanda liberal kutbun sosyal politika alanına mesafeli yaklaşımının (Andrews & Reisch, 1997), diğer yanda sosyalist kutbun kendi içinde kurduğu düzenin sosyal politika meselelerini önemsizleştirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş düzeni içinde sosyal politikaya yeterince yer verilmemiştir. Diğer taraftan, Soğuk Savaşın insanlığın varoluşunu tehdit eden unsurları karşısında, güvenlik dışı söylemler önemsiz ayrıntılar olarak devre dışı kalmış olabilir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş dönemi sosyal politikaları pek az tartışılmıştır, fakat bu durum söz konusu alanın Soğuk Savaş bağlamının dışında kaldığı anlamına da gelmez.

Bu çalışmada, Soğuk Savaş dönemi sosyal politika programları yumuşak güç unsurları olarak tanımlanmaktadır. Özellikle çalışma ilişkileri ve sendikal hareketler bağlamında yumuşak güç unsurlarının Soğuk Savaş döneminde devrede olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu unsurların Türkiye aracılığıyla yakın geçmişte Yakın Doğu günümüzde ise Orta Doğu olarak anılan bölgeye yansımaları ele alınmaktadır. Ayrıca, Türkiye'ye biçilen bu "bölgesel yumuşak güç merkezi" rolü, ülkenin iç siyasi dinamikleriyle de ilişkilendirilmekte ve böylelikle Türkiye'nin uluslararası sistem içindeki rolüne ve uluslararası örgütlerle kurduğu ilişkilere dair bütüncül bir tablo sunulmaktadır.

2. Soğuk Savaş Döneminde Sosyal Politika

2.1. Batı ve Doğu Bloğu'nda Sosyal Politikalar

Bu çalışmada, Soğuk Savaş dönemi sosyal politikaları kendinde bir amaçtan ziyade bir siyasi meşruiyet alanı olarak kavramsallaştırılmaktadır. İlk bakışta ilgisiz ya da önemsiz gibi gözükken sosyal politika meselelerini aslında her iki bloğun da kendi manevra alanı içinde etkin bir şekilde işlevselleştirdiğine dikkat çekilmektedir. Bir yandan ABD'nin Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'ne meyleden ülkeleri ve Bağlantısızları elde tutma girişimleri (Balkılıç, 2018), diğer yandan Sovyetler Birliği'nin piyasa sosyalizmini tartışan Doğu Avrupa'yı yatıştırma çabaları, sosyal politika alanını

Soğuk Savaş düzeninin adeta bir dip dalgası konumuna getirmiştir (Patterson, 2011). Sonuç olarak, Soğuk Savaş düzeni içinde sosyal politika söylemlerini ve programlarını çift kutuplu bir olgu olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak, bu çalışmada söz konusu politikalar Türkiye'nin dahil olduğu liberal Batı bloğu açısından değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş düzeni içinde uluslararası kuruluşları ve “bilimsellik” söylemini arkasına alan iktidarlar, araştırma ve kalkınma enstitülerinin sosyal politika programları aracılığıyla bir yumuşak güç zemini oluşturmuştur (Başkaya, 1997). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1955 yılında İstanbul'da kurulan Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Söz konusu enstitünün Türkiye'nin kendi bölgesinde bir “yumuşak güç” unsuru olarak devreye sokulmasında etkili olduğu öne sürülmektedir.

2.2. Soğuk Savaş Döneminde Yumuşak Güç Kullanımı

Uluslararası ilişkiler literatüründe, yumuşak güç kullanımı hem genel olarak hem de Türkiye özelinde Soğuk Savaş sonrası devreye giren bir strateji olarak ifade edilmiştir (Nye, 1990; Çavuş, 2012). Ancak, bu kavramın 1990'ların başında tedavüle girmiş olması, daha öncesinde yumuşak güç unsurlarının pratikte kullanılmadığı anlamına gelmez. Fakat akademik çevrelerin nükleer tehdit gibi en yüksek perdeden kendisini dayatan güç mücadeleleriyle uğraşırken başka türden güç mücadelelerini gözden kaçırdığı anlamına gelebilir. Yumuşak güç kavramının, nükleer güç siyasetinin perdelemesi ortadan kalktıktan sonra bilimsel anlamda adının konulabilmesi de bu bağlamda manidardır.

Zaten yumuşak güç kavramını Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bir yaklaşım olarak tanıtan ve bizzat literatüre kazandıran Nye'in kendisi de 2008 tarihli bir çalışmasında yumuşak güç ve kamu diplomasisi ilişkisini incelerken, “Uzun bir geçmişe sahip olan kamu diplomasisi bir ülkenin yumuşak gücünü destekleyen bir araç olarak Soğuk Savaş'ın kazanılmasında başlıca rolü oynamıştır” ifadesiyle mantık olarak yumuşak güç siyasetinin Soğuk Savaş döneminde de kullanıldığını kabul etmek zorunda kalmıştır (Nye, 2008, s.94). 2009 tarihli bir başka çalışmasında ise yumuşak güç kavramını doğrudan ABD Başkanı Eisenhower'ın bir sözüne referansla tanımlamaktadır: “Liderlik, insanlara sadece talimat vererek ya da yaptırım uygulayarak bir şey yaptırmak değil, fakat aynı zamanda içgüdüsel olarak bunu yapmak istemelerini sağlamaktır” (Nye, 2009, s.161).

Bu çalışmada ele alınan Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü bir yumuşak güç unsurundan ziyade alternatif olarak bir ideolojik araç ya da kamu diplomasisi aracı olarak ta değerlendirilebilirdi. İdeoloji kavramından yola çıkacak olursak, siyaset alanını adeta özetleyen böylesi devasa kavramları kullanırken dikkatli olmak gerekir. Çünkü böylesi genel kavramlar özelleştirilmeden kullanıldığında fazlasıyla yüzeysel sonuçlara ulaşılmaktadır. Gramsci ve Althusser çağdaş literatürde ideoloji kavramını enine boyuna tartışan düşünürlerin başında gelmekle birlikte, günümüzde pek çok çalışmaya da teorik anlamda kaynaklık etmektedir. Gramsci ideolojiyi bir üst yapı unsuru olarak kültür aracılığıyla topluma nüfuz eden ve değerler sistemini ekonomik

altyapıyla uyumlu hale getiren bir kavram olarak tanımlamıştır (Gramsci, 1975, s.150-151). Althusser ise devlet aygıtı tarafından bunun nasıl araçsallaştırıldığına dikkat çekmektedir (Althusser, 1971). Yine bu ekolün takipçilerinden Williams ise bir adım daha ileri giderek ideolojinin popüler kültür aracılığıyla kitle iletişim araçlarını kullanarak pratikte nasıl işlediğini göstermiştir (Williams, 1953). Dolayısıyla, ideolojinin hem tanımı hem de pratiği kültürel alanla ilişkilidir. Söz konusu enstitü ise ileriki bölümde daha detaylı bir biçimde ele alınacağı üzere, kültürel değil bilimsel söylemi arkasına alarak yol almıştır. Buna göre, YODÇE'yi bir ideolojik araç olarak tanımlasaydık, bugün popüler kültür vasıtasıyla Soğuk Savaş neslinin toplumsal hafızasında yer etmiş bir kurumdan söz ediyor olurduk ki günümüzde bilimsel çevrelerde dahi pek az bilinen bir kurumdan söz ediyoruz. Bu durumda zaten, YODÇE'nin arkasındaki ABD politikası ya da genel anlamda Batı bloğu da propaganda aracı olarak bilim-teknik bülteni gibi belirli bir kesime hitap eden ve sıklıkla politika yapıcıları hedef alan bir yayın organını değil, mesela çizgi roman gibi doğrudan toplumsal değerleri hedefleyen çok daha yaygın kitle iletişim araçlarını seçmiş olurdu. O vakit, YODÇE yayınlarının da sosyalist düşman imgesiyle kitlelere bilinçaltı mesaj veren Ten Ten çizgi romanı gibi popüler yayınlar olması beklenirdi (Assouline, 2009; Apostolides, 2010).

Bu durumda, YODÇE'nin izlediği yola bakarak bir kamu diplomasisi aracına da benzediğini söyleyebiliriz. Ancak bu noktada da bazı ayırt edici unsurları gözden kaçırmamak gerekir. Yumuşak güç gibi yine genç bir kavram olan kamu diplomasisi, ilk kez 1970'lerde ABD'de siyasi pratiğe yönelik ve farklı propaganda unsurlarını içeren bir kavram olarak literatüre girmiştir. Kavramın analitik sınırlarının belirsizliği günümüzde hararetli tartışmalara yol açmaktadır (Gilboa, 2008, s.56). O nedenle, kamu diplomasisi kavramının ekseriyetle kullanıldığı bağlama odaklanmak en azından kavramın ana hatlarını çizmek açısından daha faydalı bir girişim olarak gözükmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kamu diplomasisi hali hazırda masada bulunan diplomatik bir meselenin taraflarına daha çok siyasi kampanya yöntemlerini kullanarak kamuoyu baskısı şeklinde destek sağlama girişimleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ross, 2002). Bu yönüyle kamu diplomasisinin daha çok ikili diplomatik ilişkilerde, özellikler Arap-İsrail, Kıbrıs meseleleri gibi çatışma-çözümü bağlamında kullanıldığı gözlenmektedir (Snow ve Cull, 2020).

Yukarıda Nye'a referansla değinildiği üzere, kamu diplomasiyi bir yumuşak güç aracı olarak tanımlayan çalışmalar ağırlıktadır (Hayden, 2012; Wang, 2011). Ancak, özellikle günümüzde kamu diplomasisinin tek yumuşak güç aracı olmadığı anlaşılmaktadır. Yakın dönemli çalışmalar, ülkelerin uluslararası imajını yönetme amaçlı iletişim ve pazarlama stratejilerini de kamu diplomasisi kavramı içinden ifade edebilmektedir (Pamment, 2014; Potter, 2009). Sonuç olarak, yumuşak güç siyasetinin farklı stratejiler ve araçlarla kendini ortaya koyabileceği anlaşılmaktadır. Bu çalışma eldeki malzemeyi kamu diplomasisi ya da farklı türden yumuşak güç stratejilerinden birinin kalıbına sığdırmaya çalışmaktan kaçınarak, meseleyi araçsal değil ereksel bir noktadan ele almaktadır. Bu nedenle, YODÇE'yi yalnızca bir yumuşak güç unsuru olarak tanımlamak sosyal politika ve uluslararası düzen arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından yeterince elverişli bir zemin oluşturmaktadır.

2.3. Bir Yumuşak Güç Enstrümanı olarak YODÇE

1952 yılında Yakın ve Orta Doğu Faaliyet Merkezi çerçevesinde yapılan pilot çalışmalar 1955 yılında YODÇE'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Enstitü 1955-59 yılları arasında ILO eliyle yönetilmiş, 1960 yılında öngörüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti hükümetine devredilmiştir. Konum olarak İstanbul'un seçilmesinde, kentin çevre ülkelerine ulaşım kolaylığı ve içinde barındırdığı sanayi kuruluşlarının görece fazlalığı etkili olmuştur (Cam, 2008a).

Enstitü'nün ismi Soğuk Savaş'ın yarattığı siyasi, bölgesel kırılmaya işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir. Bölgesel siyaset açısından Yakın Doğu'dan Orta Doğu'ya geçiş sürecini kurumsal anlamda ifade eden Enstitü, misyon açısından da özellikle post-kolonyal dönemde zaman zaman Sovyetlere meyleden Orta Doğu ülkelerinin ideolojik anlamda çevrelenebilmeleri açısından önemli bir rol oynamıştır.

Bu noktada vurgulanması gereken husus, bu Enstitü'nün Türkiye ve bölge ülkelerinde özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan ekonomik daralma ve siyasi dönüşümün yol açtığı toplumsal muhalefeti yönlendiren bir kanal açmış olmasıdır. Enstitü'nün özellikle işçi-işveren ve devlet arasındaki ilişkiyi düzenlemeye yönelik faaliyetleri ve bu yöndeki kurumsallaşma çabaları bölgede oluşan muhalefeti "yatıştırıcı" bir politika aracı olarak işlev görmüştür. II. Dünya Savaşı ertesinde girilen bu çabanın arka planında, I. Dünya Savaşı ertesinde devreye giren uluslararası kuruluşlar ve onların uygulamaları bulunmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı ertesinde Türkiye'nin çevresinde konumlanan az gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik sorunların geniş çaplı toplumsal muhalefete dönüşmemesini sağlayan en önemli unsur kolonyal yönetimler, onlarla eşgüdümlü çalışan uluslararası kuruluşlar ve insani yardım kuruluşlarıydı (Grabill, 1971). Bugün Orta Doğu dediğimiz, dönem itibarıyla Yakın Doğu'nun bir parçası olarak anılan Suriye ve Lübnan gibi ülkelerde iki savaş arası dönemde yoğun insani yardım faaliyetleri sürdürülmekteydi (Penrose, 1941; Thompson, 2000; Sbaiti, 2008; Khouury, 2014). İnsani yardım örgütlerinin faaliyetleri bu dönemde bu ülkelerle sınırlı olmayıp henüz Yakın Doğu coğrafyası içinde değerlendirilen Yunanistan'da da oldukça etkindi (Aldcroft, 2016). Örneğin, Yunanistan'da 1922'de mültecilere yardımla başlayan uluslararası insani yardım hareketi giderek barınma, sağlık, üretim, istihdam ve eğitim alanlarına yayılarak devletin sosyal politika alanını yapılandırmıştı. Milletler Cemiyeti'nin mültecilere yardım amacıyla ülkede kurduğu Karma Komisyon 1930 yılına kadar varlığını sürdürmüştü ve özellikle son yıllarda Batı'dan sağladığı kredilerle Yunanistan'da devletin finansal mekanizmasını kontrol eder hale gelmişti. Sağladığı hizmetlerle adeta sosyal devlet mekanizmasının yerini alan insani yardım kuruluşları Milletler Cemiyeti'nden ibaret olmayıp irili ufaklı, çok parçalı bir yapı sergilemekteydi. Bu yapı içinde ABD'nin yardım kuruluşları ise tek başına en az Milletler Cemiyeti kadar etkin bir rol oynamıştı (Giannuli, 1988).

Milletler Cemiyeti'nin tasfiye olduğu dönemde uluslararası sosyal politika hamlelerini sınırlı bir ölçüde de olsa ILO devralmıştır. Örgütün ilk ve Standing'e göre en karizmatik direktörü Albert Thomas, ILO'nun misyonunu uluslararası düzeyde refah politikalarına dayalı bir kapitalist düzen

oluşturmak şeklinde tanımlamıştır (Standing, 2008, s.355). Polanyi ise ILO'nun kuruluş amacını “liberal ticaretin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere uluslararası rekabet koşullarını daha eşitlikçi bir zemine oturtmak” şeklinde özetlemiştir (Polanyi, 1944, s.27). Bir başka görüşe göre ILO, ABD, İngiltere ve Fransa'nın Bolşeviklerin çekimine karşı kullanmak istedikleri bir örgüttü. Örgüt bünyesinde işçiler, işverenler ve hükümet bir arada temsil ediliyordu, amaç ise tarafları bir araya getirerek sınıf uzlaşısına yönlendirmektir (Smith, 1997, s.25). ILO Bolşeviklerin sınıf çatışması kavramına alternatif olarak sınıflararası uzlaşmayı savunan Amerikan ve İngiliz sendikacılığını takip ediyordu (Anık, 1999, s.47-49).

Sınıflararası uzlaşının yolunun verimliliği arttırmaktan geçtiğini savunan Amerikan sendikacılığı II. Dünya Savaşı sonrası Avrupada da Ulusal Verimlilik Merkezlerinin kurulmasını destekliyordu. Hedeflenen verimlilik artışı ise ancak “bilimsel yönetim” ilkeleri çerçevesinde ilgili uzmanlar tarafından tasarlanabilirdi. Bu sebeple, ulusal verimlilik merkezlerine yine ABD'nin desteğiyle Avrupa'nın pek çok yerinde araştırma merkezleri eşlik ediyordu. Bir bakıma, Milletler Cemiyeti döneminin hükümetleri ve hükümet-dışı aktörleri bir araya getiren uluslararası kongreler geleneğini, (Smith, 1997, s.25) Soğuk Savaş döneminin bilimsellik söylemi çerçevesinde araştırma merkezleri, ulusal, bölgesel enstitüler ikame ediyordu. Enstitüler ve araştırma merkezleri, uluslararası politikaların üretildiği kongrelerden daha etkin ve sürdürülebilir bir araçtı. Bu enstitüler ve araştırma merkezleri bir yandan sürekli ve sürdürülebilir bir uluslararası politika platformu sağlıyor, diğer yandan da “bilimsellik” vurgusuyla siyasi meşruiyet üretimine yardımcı oluyordu. Bu bağlamda, Fransa'daki Centre Intersyndical d'Etudes et de Recherche de Productivité (CIERP) bu “bilimsellik” ve ekonomik verimlilik arasındaki ideolojik eşleşmeye açık ve net bir örnek teşkil etmektedir (Carew, 2003). Bu yolla hedeflenen verimlilik artışının ardındaki ideolojik beklenti ise Standing'in deyimiyle, “emek piyasalarını düzenlemek ve sosyalizmin ilerleyişini durdurmak” (Standing, 2008, s.356). Bilimsellik söyleminin vücut bulduğu araştırma kuruluşları, kalkınma enstitüleri gibi unsurların ön plana çıkmasıyla birlikte yumuşak güç siyaseti de ivme kazanıyordu. ILO ise bir bakıma bu tür kuruluşların ideolojik çatı örgütü olarak işlev görüyordu.

Milletler Cemiyetiyle aynı dönemde Uluslararası Çalışma Ofisi (ILO) olarak kurulan örgüt, 1944 yılında Philadelphia Deklarasyonu'yla Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) olarak kendisini revize etmişti. Bu deklarasyon ILO'nun Soğuk Savaş döneminde alacağı konumu ve rolü de belirliyordu. Deklarasyonun 1(c) maddesi; herhangi bir yerdeki yoksulluk refaha her yerde tehdit oluşturur” ifadesine yer veriyordu. 2(b) ve 2(c) maddeleri ise; ILO hedeflerinin ulusal ve uluslararası politika hedefleri olarak takip edilmesi gerektiğini; ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemelerin tanınıp tanınmayacağına bu çerçevede karar verileceğini dile getiriyordu. Deklarasyonun son maddesi ise, bu ilkelerin gelişmişlik düzeyine göre uygulanacağına, bağımlı ve bağımsız ülkelerdeki uygulama sorunlarının medeni dünyanın ortak meselesi olduğuna vurgu yapıyordu (“ILO Philadelphia Bildirgesi,” 1944). Böylelikle, dönem itibarıyla kolonyal yönetim altında bulunan ülkeler de kapsam alanına alınmış ve aynı zamanda sömürge düzeni meşrulaştırılmış oluyordu.

ILO'nun Soğuk Savaş dönemindeki yönetsel yapısına baktığımızda ise küresel hedeflerini bölgesel düzeydeki örgütlenmelerle gerçekleştirmeye çalıştığını görüyoruz. Bu amaçla, ILO İtalya'nın Turin kentinde şimdiki adı International Training Centre (ILO-ITC) olan bir Uluslararası Emek Çalışmaları Enstitüsü ve Emek Eğitim Merkezi kurmuştu. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Turin'deki merkezin Avrupa bölgesine hizmet verirken, çalışmaya konu olan Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'nün de kendi bölgesine hizmet verdiğini söyleyebiliriz. ILO'nun yanı sıra, American Federation of Labor and the Congress of Industrial Organizations (AFL-CIO) ve International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU) da yine dünyanın çeşitli stratejik noktalarında bölgesel kalkınma merkezleri, çalışma enstitüleri ve araştırma merkezleri kurmaktaydı. World Federation of Trade Unions (WFT) içinden bir grubun örgüt içindeki komünist propagandaya karşı çıkararak kurduğu ICFTU ve aynı zamanda dönem itibarıyla ILO üyesi olan AFL-CIO, dünyanın çeşitli bölgelerinde ILO ile ortak temelde hareket ediyordu. Örneğin, American Institute for Free Labor, AFL-CIO ve ICFTU tarafından Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde çalışma ilişkilerinin liberal politikalar ekseninde düzenlenmesine destek sağlamak amacıyla kurulmuştu (Riche, 1965). African-American Free Labor Center ve Asian American Free Labor Institute da yine AFL'nin bağlı kuruluşlarıydı (Hill,1993, s.67). Hill'in de ifade ettiği gibi Soğuk Savaş döneminde özellikle sendikal örgütlenmeler, ABD'nin deniz aşırı politikalarının önemli araçlarından biri haline gelmişti. Türkiye'de YODÇE'nin kuruluşu da bu gelişmelerden bağımsız değildi. YODÇE'nin misyonu ve faaliyetleri bu benzer nitelikli kuruluşlarla birlikte değerlendirildiğinde daha net anlaşılacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin devlet aygıtları güçlü bir sosyal politika düzenine sahip olmadıklarından bu açığın en azından bir kısmı kalkınma ve refah politikaları üretmekle görevli bilimsel-bürokratik kuruluşlarla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu türden bir kuruluş olan YODÇE, özellikle çalışma yaşamının düzenlenmesi ve koşulların iyileştirilmesi yoluyla bölgesel toplumsal refaha katkı sunmaya çalışmıştır. 1960 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset kürsüsünde asistan olarak çalışmaya başlayan, YODÇE faaliyetlerinde de aktif görev alan Nevzat Yalçıntaş kendisiyle yapılan sözlü tarih görüşmesinde bu konuyla ilgili şu açıklamada bulunmuştur:

“...Ama İkinci Dünya Harbi'nden sonra yepyeni bir dünya haritası çıktı ortaya. Birleşmiş Milletlerin de kurulmasıyla şu saydığımız devletlerin hepsi müstakil devletler oldu; müstakil devletler olunca o dönemin en önemli hedefi olan devletler ve milletlerin ekonomik kalkınma hedefi öne geçti ve bu da sanayileşme bağlantısına, birçok sektörlerin geliştirilmesi manasına geliyordu ki işte çalışma hayatı ortaya çıkıyordu... Fakat bu kadar güçlü olduğu bilinmeyen yepyeni bir kara güzel ortaya çıktı; o da petrol. Rengi karadır ama bu petrol ekonomisi, özellikle Orta Doğu'da önemli değişikliklere ve gelişmelere sahne olmuştur... Bunun manası nedir? Bunun manası sonuçta çalışma hayatının canlanmasıdır, işçi işveren ilişkilerinin gelişmesidir, sendikalaşmadır. Burarlarda sendikalar kurulmaya başladı, sendikaların kurulmasında ILO teşkilatı ve bürosu önemli roller oynamaya başladı, bu ülkeler yavaş yavaş ILO'ya üye olmaya başladı.

Bütün bunlar Orta Doğu ve Yakın Doğu ile teşkilatın ilişkilerini arttırdı ve bütün bunlar yepyeni bir saha ortaya çıkardı” (Cam, 2008, s.15-16).

Yalçıntaş'ın bahsettiği bu yeni sahada, Batı bloğu Soğuk Savaş koşulları altında yeni düzenin çalışma hayatına uyum göstermeye çalışan bölge ülkelerini ILO ve bağlı kuruluşlar aracılığıyla denetim altında tutmaya özen gösteriyordu. Özellikle işçi örgütlenmeleri ve sendikal eğitimler gibi faaliyetlerin Yakın ve Orta Doğu'da Sovyet yanlısı eğilimlere yol açmamasına dikkat ediyorlardı.

Sovyetlerin bölgedeki yayılcı politikalarına karşı, bu ölçülü ve kontrollü destek girişimine aslında ilk kez Birinci Dünya Savaşı sonrasında rastlanmaktadır. Bu anlamda, liberal uluslararası örgüt aklının hafızasında benzer bir deneyimin zaten var olduğu söylenebilir. Nihayetinde Sovyetler Birliği Soğuk Savaş'la birlikte kurulmamıştı. Sovyet tehdidi 1917'den beri etkin bir şekilde Batı bloğunu ortak çıkarlar etrafında birleştiriyordu. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sonrası Avusturya'nın yaşadığı ekonomik çöküş ve beraberinde getirdiği toplumsal kaostan olası bir Sovyet yayılmasına yol açmaması için Batı bloğu Milletler Cemiyeti eliyle Avusturya'ya geniş çaplı ekonomik destek sağlamıştı (Salter, 1923). Savaş sonrası iflas eden ülke ekonomisi ve halkın yaşadığı zorluklar karşısında Avusturya'nın Sovyetlere meyil etme potansiyelini Avrupa'ya yönelen siyasi bir tehdit olarak algılayan Batılı devletler, O zaman Milletlerarası Milletler Cemiyeti eliyle Avusturya ekonomisine finansal destek sağlayarak ayakta tutmaya çalışmışlardı. İkinci Dünya Savaşı ertesinde ise, bu ülkeler YODÇE gibi bir yumuşak güç enstrümanı aracılığıyla Türkiye ve çevre ülkelerde Sovyet yayılcılığına karşı koyma yoluna gitmişlerdir.

Enstitü faaliyetlerinde aktif rol almış İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü emekli profesörlerinden Sabahattin Zaim kendisiyle yapılan sözlü tarih görüşmesinde bu konuyu şöyle ifade etmiştir:

“Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, Cemiyeti Akvam'a bağlı bir yan kuruluş olarak tesis edilmiştir. Bunun sebebi; insani hem de iktisadidir. Zahiri sebebi insanidir; milletler arasında çalışanların çalışma şartlarını düzenlemek, iyileştirmek ve standardize etmek, yeknesaklaştırmaktır. Bunların ilk kelimesi insanidir. Yani çalışanların hayat şartlarını geliştirmek, güzelleştirmek. Standardize etmek ise iktisadidir. Bunu sebebi ise şudur; 20. asrın başında İngiltere başta olmak üzere bazı ülkelerde sosyal siyaset tedbirleri gelişmeye başlamıştır. Çünkü 19 asır “laissez faire” sisteminin hâkim olduğu bir dönemdir. Karl Line'nun tabiri ile 19. asır tek kollu bir insanın uçuşuna benzer. 19. asır sadece maddi ve teknolojik yapısı ile gelişen manevi, ruhi, ahlaki ve insani cephesi felç olmuş bir toplum yapısıdır. Bu sebeple Sosyalizm ve Marksizm ekolleri çıkmıştır. Bu ekoller durup dururken çıkmadı ki... Bu dengesizliğe karşı bir reaksiyondur.” (Cam, 2008b, s.12).

Buradan ILO'nun misyonunun sosyal politikaları ön plana çıkararak bir orta yol bulmak olduğu anlaşılmaktadır. Soğuk Savaşın başında YODÇE çerçevesinde girişilen çabalarla, Birinci Dünya Savaşı ertesinde Milletler Cemiyeti kapsamında uygulanan politikalar arasında bir paralellik gözlenmektedir. Bu anlamda, iki savaş arası dönem ve Soğuk Savaş dönemi sosyal politika

girişimleri ya da müdahaleleri uluslararası düzeyde devamlılık arz etmektedir. Sendikalar özelinde, Stevens'in belirttiği gibi, Soğuk Savaş düzeni 1920'lerde başlamıştır (Stevens, 2018). Bu iki dönem arasında kurumsal yapılar revizyona uğramış olsa da sosyal politikaları araçsallaştırma bakımından uluslararası misyon ve hedefler sabit kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı ertesinde Milletler Cemiyeti, ABD yardım kuruluşlarıyla birlikte inisiyatifi ele alırken, İkinci Dünya Savaşı ertesinde ILO ve ABD'nin çalışma örgütü AFL sahada faaliyet göstermekte ve liberal Batı bloğunun politikalarını dünyanın çeşitli kesimlerine yaymaktaydı (Hill, 1993).

Bu sürekliliklere karşın, Soğuk Savaş politikaları bölgesel kırılmalar da yaratmıştır. Genel olarak, iki savaş arası dönemde Yakın Doğu olarak adlandırılan bölge, Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu olarak adlandırılmıştır. İstisnai olarak, Yakın Doğu ve Orta Doğu adlandırmalarının farklı dönemlerde kullanıldığı örnekler rastlansa da (Laçiner, 2007, s.154) Soğuk Savaş düzeninin özellikle ABD'nin girişimleriyle Orta Doğu adlandırmasından yana bir tercih ortaya koyduğu açık ve nettir (Davison, 1960). Soğuk Savaşla birlikte gelişen bu bölgesel revizyon, Türkiye'nin de uluslararası ve bölgesel konumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde Marshall Planı ve NATO üyeliği Türkiye ve Yunanistan'ı Batı bloğu içinde eşleştirenken, YODÇE üzerinden girilen faaliyetler bu kez Türkiye ile artık "Orta Doğu" olarak anılan komşu ülkeleri sosyal politika düzleminde bir araya getirmiştir.

3. Yakın ya da Orta Doğu?

3.1. Açık Uçlu Bir Siyasi Coğrafyada Uluslararası Politikalar

Modern dönemin bölgesel adlandırmaları içinde Yakın Doğu kadar sınırları belirsiz bir coğrafyaya az rastlanır. Bu kavramın ne zaman ortaya çıktığı, tam olarak hangi coğrafyaları kapsadığı ya da kapsamadığı konusunda pek çok görüş ortaya atılmıştır. Yakın Doğu'nun Soğuk Savaşla birlikte yerini Orta Doğu kavramına bırakması konusunda ise bir genel kabul mevcuttur. Bu açık uçlu siyasi coğrafyanın sınırlarını çizme çabalarına örnek olarak birkaç çalışmadan bahsedilebilir. Örneğin, Amerikan Yakın Doğu Yardım Örgütü adına uzun yıllar Türkiye'de görev yapan James Levi Barton, Yakın Doğu'nun sınırlarını çizerken, Mısır, Arabistan, Filistin, Suriye, Mezopotamya, Türk İmparatorluğu'nun tamamı, Balkan Yarımadası ve Yunanistan'ı sıralar (Barton, 1923, s.153). Diğer taraftan yakın dönem Orta Doğu tarihçisi Charles Malik ise Yakın Doğu coğrafyasının sınırlarının dönemsel olarak Hindistan'ı da içine alacak şekilde genişleyebildiğine dikkat çeker (Malik, 1948, s.3).

Yakın Doğu'nun tarifindeki sorunlar benzer şekilde Orta Doğu adlandırmasında da görülmektedir. Aslında, çağdaş Orta Doğu kavramının ortaya çıkışı herhangi bir tarihselleştirme çabasına olanak tanımayacak kadar ani bir gelişmedir. 5 Ocak 1957'de ABD Başkanı Eisenhower bugün kendi adıyla anılan doktrini açıklarken diplomatik anlamda ilk kez Orta Doğu ifadesini kullanmıştır. Bunun üzerine Dış İşleri Bakanı Dulles, Orta Doğu'nun Yakın Doğu'dan farkını ve tam olarak hangi ülkeleri içine aldığı soran Temsilciler Meclisi ve Senato üyelerine Yakın Doğu ve Orta Doğu kavramlarının aynı şeyi ifade ettiğini söylemişti. Hemen ardından, bölge

ülkelerini tam olarak şöyle sıralamıştır: batıda Libya, doğuda Pakistan, kuzeyde Türkiye, güneyde Arap yarımadası arasında kalan bölge ve ek olarak Sudan ve Etiyopya (Davison, 1960, s.665). Eisenhower doktrininin ana fikrinin “Orta Doğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım” olduğunu hatırlayacak olursak (Hahn, 2006), Soğuk Savaşın bu noktadan sonra artık bir Orta Doğu boyutu kazandığını tahmin edebiliriz.

3.2. Yakın Doğu’dan Orta Doğu’ya Geçiş Sürecinde Türkiye

Bu noktada, Türkiye Soğuk Savaşın Orta Doğu’ya evrilen seyri açısından önemli bir bölgesel aracı konumuna gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin Sovyet rejiminin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’ya yayılmasına karşı siper vazifesi gördüğüne dair bir genel kabulden bahsetmek mümkündür. Soğuk Savaş düzeni içinde Türkiye kendi başına hareket edebilen bir bölgesel güç olmasa da, konumu gereği liberal Batı bloğunun Soğuk Savaş politikaları açısından kaldıraç etkisi yaratabiliyordu. Bu konuda, Larrabee ve Lesser (2003), Türkiye’nin Avrupa, Orta Doğu, Avrasya gibi farklı sistemlerin kültürel ve siyasal periferisinde yer aldığına vurgu yaparak Meksika, Brezilya, Cezayir, Mısır, Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerden daha farklı bir işlev gördüğüne dikkat çekmektedir. Bu konum uluslararası düzen içinde Türkiye’ye sadece bölgesel değil aynı zamanda bölgelerarası bir yetenek kazandırmaktadır. Yukarıda bahsedilen Yakın Doğu’dan Orta Doğu’ya evrilme süreci Soğuk Savaş özelinde Türkiye’nin bu bölgelerarası geçişkenlik özelliğini daha da pekiştirmiştir.

ILO ve bağlı örgütlerin Türkiye aracılığıyla Orta Doğu’da bir yumuşak güç unsuru olarak etkinlik kazanmaya başlamasında özellikle başarısız ittifak girişimleri ve birtakım bölgesel siyasi gelişmeler etkili olmuştur. Soğuk Savaş döneminin başında liberal Batı bloğunun Türkiye ve bölge ülkelerini konvansiyel ittifak formlarıyla bir araya getirme çabalarından istenilen sonuç alınamamıştır. Türkiye’nin 1950’lerde Orta Doğu ülkeleriyle kurduğu ittifak ilişkilerinin başında 1955 yılında kurulan Bağdat Paktı gelmektedir. Buna ek olarak, yine Amerika’nın öncülüğünde başlatılan bir başka girişim olarak Kuzey Kuşağı ittifakından da bahsedilebilir (Çelik, 2019, s.490). Bağdat Paktı platformunda Türkiye; İran, Irak, Pakistan gibi Orta Doğu ülkeleriyle bir araya gelse de bu oluşum Mısır’ın muhalefetine ve Arap milliyetçiliği üzerinden bölgede oluşturduğu nüfuzla takılmıştır. Devletlerarası ittifakların istenilen sonucu vermediği anlaşılınca, yukarıda bahsedilen yeni yumuşak güç unsurları devreye sokulmuştur.

Liberal Batı bloğunun İkinci Dünya Savaşı ertesinde Orta Doğu’ya yaklaşmasında Süveyş Kanalı ve Suriye krizi gibi uluslararası gelişmelerin ötesinde, bölge ülkelerinin iç siyaseti de etkili olmuştur. Laqueur’ün belirttiği üzere, 1945 sonrası dönemde komünizm Orta Doğu bölgesinde özellikle entelektüel çevrelerde sempati kazanmaya başlamıştı. Fakat yeni oluşmaya başlayan işçi örgütlenmeleri arasında henüz pek fazla yayılmamıştı (Laqueur, 2016). Bölgenin Arap milliyetçileri ve muhalif kesimleri 1950’lerin başında özellikle petrol sahaları (Hinnebusch, 2003, s.125) ve tütün gibi yabancı tekellerin etkin olduğu sektörlerde işçileri örgütlemeye başlamıştı (Abisaab, 2004). Bu durum karşısında Batı bloğu bölgede Sovyet nüfuzunu önlemek amacıyla

ILO'yu devreye sokmuştur. Özellikle, ABD yönetimi Sovyet yayılmacılığına karşı Yunanistan ve Türkiye'de Marshall planı çerçevesinde tedbirler aldıktan sonra, 1950'lerin başında rotayı Orta Doğu'ya çevirmiştir. Nasser 1952'de iktidara geldiğinde kendisini Orta Doğu'nun Thomas Jefferson'u olarak gören Eisenhower yönetimi, 1956 Süveyş Kanalı hadisesinden sonra aynı kişiyi Mısır'ın Lenin'i olarak nitelermeye başlamıştır (Little, 2008, s.204-205). İşlemeyen devletlerarası ittifaklar, Süveyş Kanalı ve Suriye krizleri, sendikalaşma yönündeki iç politik gelişmeler ABD'yi bölgede adeta yeni bir sayfa açmaya yönlendirmiştir. Eisenhower yönetiminin Suriye'de Sovyet yanlısı yönetimi devirme girişiminin başarısız olması, ABD iç siyasetinde de tepkiyle karşılanmış ve dış politikanın kötü yönetildiği eleştirileri duyulmaya başlanmıştır (Lesch, 1992, s.112). Bunun üzerine, Soğuk Savaş düzeninin artık güç siyasetine dayalı araçlardan başka enstrümanlara ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere, Eisenhower bu gerekliliği bizzat ifade etmiştir.

Bu noktada, ILO'nun ABD'nin yeni Orta Doğu politikasının en büyük destekçilerinden biri olduğunu belirtmek gerekir. 1953 yılında hem ILO Genel Sekreteri Jef Rens hem de ABD Dış İşleri Bakanı Dulles, geniş kapsamlı Orta Doğu ziyaretleri gerçekleştirmişlerdi. ILO Genel Sekreteri Mısır ve çevre ülkeleri kapsayan ziyaretinden olumlu anlamda şaşkırtıcı izlenimlerle dönmüştü. Özellikle, Mısır'ın sanayileşme ve modernleşme çabalarını takdirle karşılamış, bu alanda daha ileri adımlarla bu ülkeye destek verilmesi gerektiğini vurgulamıştı (Maul, 2009). ABD Dış İşleri Bakanı Dulles ise yine aynı yıl çıktığı Orta Doğu gezisinde bölge ülkelerine ortak savunma örgütü kurma önerisiyle gitmiş, fakat Pakistan dışında olumlu bir yanıt alamadan ülkesine dönmüştü. Bu ziyaretle ilgili ABD Kongresine bilgi verirken, Sovyet tehlikesine karşı kurulmak istenen güvenlik paktına Batılı ülkelerin önderlik etmesinin uygun olmadığını, bölge ülkelerinden birinin bu misyonu üstlenmesinin daha doğru olacağını belirtmişti. İşte bu noktada, Türkiye'nin Orta Doğu'daki bölgesel misyonu tekrar gündeme geldi. Eisenhower'ın yumuşak güç politikasına zemin oluşturan bu diplomatik veriler ışığında Türkiye'nin bölgesel rolü de giderek önem kazanmaktaydı.

Özellikle, İkinci Dünya Savaşından sonra kolonyal yönetimlerin Orta Doğu'dan çekilmesiyle birlikte ABD'nin Türkiye'nin aracılığına olan ihtiyacı artmıştır. Rubin'in (2013) vurguladığı üzere, bölgede İngiliz ve Fransız emperyalizminin yöntemlerini uygulayamayacağını anlayan ABD yönetiminin Türkiye aracılığıyla yumuşak güç unsurlarını devre koyduğu anlaşılmaktadır. Orta Doğu'ya açılmak bu dönemde ABD politikaları açısından elzemdi. ABD Başkanı Truman, Amerikan sisteminin ancak küresel ölçüde yayılabildiği müddetçe Amerikadaki varlığını ve etkinliğini sürdürebileceği görüşündeydi (Fleming, 1961, s.436). Leffler'in (1985) belirttiği gibi, ABD yönetimi bu dönemde Türkiye'ye yakın tehdit unsuru oluşturan bir Sovyet saldırısını önlemekten çok, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesine açılma amacıyla hareket etmişti. Diğer taraftan, Sovyet dış politikası da Doğu'yu büyük ve vazgeçilmez bir unsur olarak benimsemişti. Doğu olmadan bir dünya ihtilali gerçekleştirmeye olanak yoktu. Doğu'da sömürgeci faaliyetlere karşı milliyetçi tepkiler oluşmaya başlamıştı. Bukharin'e göre, bu sömürgeci faaliyetler Sovyet rejiminin değirmenine su taşıyordu. Lenin'e göre ise, dünya devrimi emperyalizmle ezilenlerin savaşıydı ("Bakü 1920 Birinci Doğu Halkları Kurultayı", 2000). Sonuç olarak, her iki bloğun da

hedefe Orta Doğu'yu koyduğu noktada Kerr'in "Arap Soğuk Savaşı" olarak adlandırdığı süreç başlamış oluyordu (Kerr, 1967).

Batı bloğunun yumuşak güç siyasetiyle bölgede nüfuz oluşturmak için neden Türkiye'yi seçtiği sorusuyla ilgili Erken, Marshall'ın Yakın Doğu'da sosyal değişime ancak nüfusu ağırlıkla Müslüman bir ülkenin öncülük edebileceği görüşünü hatırlatmaktadır (Erken, 2015, s.114). Yukarı da bahsedildiği üzere, Dulles de ABD Kongresine benzer bir öneri sunmuştur. Çeçen'nin de dediği gibi 1950'lilerin ikinci yarısında ABD Soğuk Savaş denklemi içinde Türkiye'yi Orta Doğu'ya yönelten bir anlayışa sahipti ve ODTÜ, TODAİE ve YODÇE gibi kuruluşları da bu yönelime uygun bir şekilde devreye sokmuştu (Çeçen, 2001, s.11).

4. Türkiye'nin Bölgesel Rolü ve YODÇE

4.1. Bölgesel Bir Yumuşak Güç Merkezi Olarak Türkiye'de Kurulan Kuruluşlar

Aslına bakılırsa, 1950'lerin başında Türkiye'de devreye sokulan tek yumuşak güç aracı YODÇE değildir. Erken'in detaylı bir şekilde ele aldığı üzere gerek ABD'nin Marshall Programı kapsamında gerekse Rockefeller Vakfı ve Ford Vakfı gibi sponsorların desteğiyle benzer nitelikte başka kuruluşlar da kurulmuş, var olanlara ise destek sağlanmıştır. Örneğin; aynı dönemde daha önce değinilen "bilimsellik söylemi" çerçevesinde Kamu Finansmanı Enstitüsü ve İşletme İktisadi Enstitüsü kurulmuştur. Harvard Üniversitesi'yle ortak program yürüten İş İdaresi Enstitüsü, Nejat Eczacıbaşı ve Vehbi Koç gibi Türkiye'nin iktisadi hayatına yön veren isimlerin aile şirketinden bir ülkenin en büyük sermayedarlarına dönüşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır (Erken, 2018, 90-92). Prof. Hıfzı Timur ve Dr. Osman Okyar'ın girişimleriyle bir Yakın Doğu Çalışmaları Enstitüsü kurulması için girişimde bulunulmuş fakat bu girişim Rockefeller Vakfı'nın desteklediği bir araştırma projesinin ötesinde kurumsal bir kimlik kazanamamıştır (Erken, 2018, s. 103, 111-112).

ABD 1950'lerin başından itibaren Türkiye'de sadece ekonomik düzene değil aynı zamanda politika yapım süreçlerine de etki eden bazı kuruluşların kurulmasına ön ayak olmuştur. Örnek'in bahsettiği Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) bu türden kuruluşların başında gelmektedir ki TODAİE'nin Latin Amerika bölgesine yönelik Brezilya'da bir muadilinin bulunması da bu çalışmanın başında tartışıldığı üzere bu türden kurumların aynı zamanda bir uluslararası düzen unsuru olduğunu ortaya koymaktadır (Örnek, s.953). Bunun yanı sıra ABD, Pakin'in bahsettiği üzere Türkiye ve bölge ülkelerinde liberal düzenin fikri ve iktisadi liderlerini yetiştirmek üzere ikili kültürel değişim ve eğitim programlarını (Pakin, 2008), ideolojiyi kiteselleştirmek için de çeşitli yayın çalışmalarını desteklemiştir (Örnek, 2013, s.131-157).

Ancak Erken, Örnek ve Pakin'in bahsettiği kuruluşlar, Türkiye'de ABD tarafından kurulan kuruluşlardır. YODÇE ise bir ILO ajansı olarak kurulmuştur. Fakat, Soğuk Savaş düzeni içinde bu ikisi arasında ideolojik bir ayrım olmadığı için kim tarafından kurulduğunun da bir önemi yoktur. Hatta Eker'in bahsettiği İş İdaresi Enstitüsü ile YODÇE'nin aynı ideolojik çerçevede

birbirini tamamlayıcı bir işlev gördüğünü söyleyebiliriz. İş İdaresi Enstitüsü sistemin ihtiyaç duyduğu serbest müteşebbisleri yaratırken, YODÇE de bu müteşebbislerin ihtiyaç duyduğu çalışanları vücuda getirmektedir.

4.2. YODÇE Çerçevesinde Ulusal ve Bölgesel Yumuşak Güç Uygulamaları

Bu bağlamda, eğitim faaliyetleri ve kariyer geliştirme programları YODÇE faaliyetlerinin ana eksenini oluşturmaktaydı. Eğitim faaliyetleriyle hedeflenen az gelişmiş ülkelerin işçilerine örgütlü sendikal yaşamı tanıtmak, işçi liderlerini yetiştirmek ve yukarıda açıklanan ideolojik çerçevede ulusal örgütlenmeyi sağladıktan sonra bu ulusal örgütleri uluslararası platformda bir araya getirerek liberal Batı bloğunun kendi içindeki ittifakını güçlendirmektir.

Ayrıca, yayın faaliyetleriyle de YODÇE programları yaygınlaştırılmaya çalışılıyordu. Enstitü ilk sayısı 1 Ocak 1958'de çıkmış olan bir bülten yayınlamaya başlamıştı. Bu bülten YODÇE'nin ILO'ya bağlı olduğu dönemde üç dilde yayınlanan uluslararası bir nitelik taşımaktaydı (Cam, 2008a, s.101-102). Bu bültende, sadece Türk akademisyenlerin değil aynı zamanda yabancı akademisyenlerin de yazılarına yer verilmiş, ILO'dan haberler aktarılmıştır (Cam, 2012, s.50).

YODÇE faaliyetlerine ve katılımcı profiline bakıldığında, Türkiye'nin bu kurum aracılığıyla yüksek siyaset alanında geleneksel ittifak örgütleriyle bir araya gelemeyen bölge ülkelerini birleştirdiği görülmektedir. Zaten bir yumuşak güç unsuru olarak Enstitü'nün kuruluş amacı da buna yöneliktir. Daha önce de görüşlerine yer verdiğimiz Zaim bu noktayı şöyle açıklamaktadır;

“O zaman Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, dünya da bu hedefleri gerçekleştirebilmek için bölge teşkilatları kuruyordu; Uzak Doğu'da Hindistan'da, Güney Amerika'da, Afrika'da merkezleri vardı. Orta Doğu'da bir yere kurmaları gerekiyordu, şimdi nereye kur-sunlar? Orta Doğu denen bu yerlerde Osmanlı'dan otuz iki tane devlet çıkmış, bunların birçoğu Fas'tan tut da İran'a kadar Arap ülkeleri, devlet sayısı itibariyle kalabalık, buralarda kursa bunlar İsrail ile bir araya gelmiyorlar, tartışıyorlar. Onlarda kurarsa İsraililer gelmeyecek, İsrail'e kurarsa Araplar gitmeyecek, onun üzerine işte Türkiye'ye kurma fikri ortaya çıkmıştır.” (Cam, 2008b, s.11-12).

ILO idaresi döneminde Enstitü'nün düzenlediği uluslararası eğitimlere katılan ülkeler; Yunanistan, İran, İsrail, Mısır, Lübnan, Libya, Sudan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Somali, Fas, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden oluşmaktaydı (Cam, 2008a, s.97-98). Bu listeden de anlaşılacağı üzere, ILO'nun Türkiye üzerinden eğitim verdiği ülkeler geniş bir alanı kapsıyordu. İlginç olan, bu listenin Soğuk Savaş düzeni içinde eski Yakın Doğu ve yeni Orta Doğu ülkelerini bir araya getirmesidir. Enstitü bu yönüyle de Yakın Doğu'dan Orta Doğu'ya geçiş sürecini ortaya koymaktadır. Örneğin Yunanistan çoğu zaman Yakın Doğu adlandırması içinde yer alırken, Orta Doğu bileşenleri arasında yer almamıştır. Aldcroft'un belirttiği gibi, iki savaş arası dönemde Avrupa'nın çeperinde yer alan Yunanistan, Soğuk Savaş döneminde Yakın Doğu Orta Doğu'ya evrilirken Avrupa'nın merkezine doğru çekilmiştir (Aldcroft, Ibid.).

1955-58 döneminde yani YODÇE'nin doğrudan ILO tarafından yönetildiği dönemde yapılan uluslararası eğitimlerin katılımcı profiline bakıldığında, "Türkiye ve Arap ülkeleri" ve "Türkiye ve Arap ülkeleri dışındaki ülkeler" şeklinde bir ayırımın ortaya çıktığı görülmektedir (Cam, 2008a, s.99). Bu da aslında Yakın Doğu'dan Orta Doğu'ya geçiş sürecinde, Orta Doğu kavramının içinin giderek Arap ülkeleriyle doldurulmaya başlandığına, Türkiye'nin ise Yakın Doğu ile Orta Doğu arasında bir yerde konumlandırıldığına işaret etmektedir. Böylesi bir ara formülün gelişiminde, Türkiye'nin Cumhuriyet devrimleriyle sergilediği Batılılaşma çabaları kadar, Türkiye-Yunanistan ortaklığının altını çizen Truman Doktrini ve Marshall yardımları da etkili olmuştur (Merrill, 2006). Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde liberal bloğun sosyal politika hamleleri Türkiye'nin Doğu ile Batı arasındaki geçişkenliğini daha da pekiştirmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin Orta Doğu'daki bölgesel rolünü oynarken, Soğuk Savaş'ın yumuşak güç politikalarının hem aracı hem de alanı haline geldiğini belirtmek gerekir. Yani, liberal Batı bloğunun komünizm tehdidini önlemek için yaymaya çalıştığı sosyal politika anlayışı ve uygulamalarını sadece Orta Doğu ülkelerine ihraç etmemiş, aslında deyim yerindeyse bu senaryoyu önce kendisi satın almıştır.

Söz konusu dönem aynı zamanda, Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği ve buna bağlı olarak önemli siyasal dönüşümler yaşadığı bir dönemdir. Türkiye'de o dönemde Soğuk Savaş düzeni içinde liberal Batı bloğunun görüşlerini paylaşan bir iktidar bulunuyordu. Bu sebeple, Türkiye bu dönemde hem ülke içinde hem de bölgede liberal bloğa paralel bir siyaset izlemiştir. ABD Dış İşleri Bakanı Dulles, Türkiye ile müttefiklik ilişkilerinin gücünden bahsederek Orta Doğu gezisine başlamış fakat Ankara'yı ziyaret programına dahil etmemiştir. Dönüşte hükümetin daveti üzerine Ankara'ya da uğrayan Dulles'a Başbakan Menderes komünizmle mücadele için daha etkin çalışma ve işbirliğinin şart olduğunu söylemişti (Akman & Zeyrek, 2013).

Dönem itibarıyla Demokrat Parti'nin komünizmle mücadele stratejisi ILO'nun yumuşak güç unsurlarıyla beslenmiştir. Örneğin, 1951 yılında Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) 170 kadar üyesinin tutuklanması üzerine, YODÇE ile aynı ILO stratejisini takip eden AFL-CIO Avrupa temsilcisi Irving Brown şu yorumda bulunmuştur:

"Türkiye'de olduğu gibi ekonomik şartlar kötüyse, üstelik hükümet saldırgan bir politika uygulayıp insanlara yaşamı çekilmez hale getiriyorsa, özgürlük yoksa haklar yoksa işte tüm bu etkenler komünistlerin güçlenmesini sağlar... Komünizmi yenmek için sadece baskı tedbirleri değil fakat aynı zamanda, doğru ve akılcı sosyal reformların uygulanıp uygulanmayacağı konusundaki tutum gösterecektir" (Öztürk, 2004, s.46-47).

Brown bu yorumunda, Türkiye'de komünizmle mücadelede artık yumuşak güç politikasına geçişin gerekliliğini açıkça ifade ediyordu. Bu noktada, bir yumuşak güç unsuru olarak YODÇE ve diğer ILO bağlantılı kuruluşlar hem Türkiye'de hem de yeni Orta Doğu'da sendikal hareketin belirli bir yönde gelişmesini sağlamıştır. "Hür" sendikacılık adı verilen bu hareket, bölgedeki Sovyet etkisiyle mücadelenin önemli bir vechesini oluşturuyordu. Bu yeni strateji öncelikle sosyal

politikalara ve kalkınma reformu gibi tedbirlere ağırlık vermeyi gerektiriyordu. Bununla birlikte, 1950'lerden itibaren ulusal kalkınma programlarına yüklenen anlam da değişti. Morawetz'in belirttiği gibi, bu dönemde ulusal kalkınma programları Sovyet modelini andıran planlı ekonomi pratiğinden çok komünizme meyiletme potansiyeli taşıdığı düşünülen ülkelerde "yoksulluk kısır döngüsüne" karşı geliştirilmiştir (Morawetz, 1977). Böylelikle, aslında Türkiye'de ve bölge ülkelerinde sosyal devlet kavramından ne anlaşılması gerektiği de belirlenmiş oluyordu.

Sonuç olarak, Türkiye'nin komünizmle mücadeledeki rolünü layıkıyla benimsediğinin anlaşıldığı noktada, YODÇE'nin Türkiye Cumhuriyeti hükümetine devri gerçekleştirildi. YODÇE'nin uluslararası dönemdeki son Müdürü M. Michel bu durumu, "Enstitüye Çalışma Vekaleti'nin bütün memurlarını yetiştirebilecek milli bir 'İş İdaresi Mektebi' şeklini vermeyi düşünmek yerinde olacaktır," şeklinde ifade etmişti (*Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü Bülteni*, 1960, s.8).

YODÇE'nin hükümete devri aynı zamanda Türkiye'deki iktidarın Soğuk Savaş düzeni içinde başlatılan misyonu devam ettirebileceğine dair bir kanaati de içinde barındırıyordu. Nitekim YODÇE'nin ulusal dönemde hem ülke içindeki hem de bölgesel misyonunu büyük ölçüde yerine getirmeye devam ettiği gözlenmektedir.

YODÇE'nin özellikle Türkiye Cumhuriyeti hükümetine devredildiği 1960 sonrası dönemde 5 Yıllık Kalkınma Planlarının oluşturulmasında etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Dönemin YODÇE Müdürü Selahattin Birkan kalkınma planı hedefini ilgili seminerin açılış konuşmasında şu sözlerle özetliyordu:

"Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü 5 günlük semineri boyunca verilecek tebliğler ve genel tartışmalarla felsefesi böylesine sosyal, hümaniter, Batılı ve demokratik esaslara dayanan bir Kalkınma Planının tanıtılmasına ve olumlu tahliline yardımcı olmak istemektedir" (Birkan, 1968, s.4).

Cam'ın görüşüne göre, "kuruluş yıllarında Yakın ve Orta Doğu coğrafyasında bölgesel bir eğitim merkezi olan Enstitü'de sürdürülen eğitimler 1960 sonrası azalmış, bir, üç, beş günlük bilimsel bildirilerin sunulduğu ve uygulamadaki sorunların tartışıldığı bir platforma dönüşmüştür" (Cam, 2013, s.41). Ancak, bu durumun YODÇE'nin bir yumuşak güç unsuru olarak artık misyonunu yerine getiremediği anlamına gelmediği anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş düzeni içinde Cam'ın bahsettiği seminer faaliyetlerini YODÇE'nin ideolojik misyonunu 1960 sonrası dönemde daha da derinleştiren bir platform olarak görmek mümkündür. Örneğin, 1968 yılında bir YODÇE seminerinde Türkiye'de kooperatifçiliğin gelişiminin sosyalizm çağrışımları yapabilmesi ve bunun da sosyalist çevrelerce sahiplenilmesi ihtimaline karşı nasıl bir akademik çaba sergilendiği Prof. Fındıklıoğlu'nun tebliğinde açıkça ifade edilmektedir:

"Liberalizm ve Kapitalizm XVIII. asırla yavaş yavaş saltanat sürmeye başlar ve saltanatını devam ettirirken karşısına iki antitez çıkacaktır. Bunlardan biri bildiğiniz Sosyalizm, ötekisi de bir başka çeşit sosyalizm. Fakat adı başka: Kooperatizm...Türk örf ve

teamül hukukunda “İmece” adının verildiğini hemen hatırladınız. İşte kooperasyon, kooperatizm, kooperativizm, nihayet kooperatifçilik gibi muhtelif terimler de eninde sonunda işte bizim “ımce” mizin ta kendisidir. Nitekim 1863’te Midhat Paşa ilk Zirai Kredi Kooperatiflerini, “Memleket Sandıkları” adı altında kurarken imece prensiplerinden ilham almış, kendisinin hazırladığı Nizamnamede de açıkça bunu zikretmiştir” (Fındıkoğlu,1968, s.4-5).

Böylelikle, millileştirme yoluyla bir sosyalizm tehdidi daha bertaraf edilmiş oluyordu. Bunun yanı sıra, YODÇE bu dönemde yayın faaliyetleriyle de ideolojik misyonunu yerine getirmekteydi. YODÇE’nin hükümete devrinden sonra seminerlerin yanı sıra yayın faaliyetleri de devam etti. Bu dönemde, daha ziyade Türkiye’nin çalışma meselelerine yönelik rapor ve kitaplar yayınlanmıştır (“Sanayide Genç ve Çocuk işçiler,” 1968; “Sanayide Kadın İşçiler,” 1968). Ancak, Batı bloğunun liberal ideolojisini destekleyen ve yayan yayın faaliyetleri de mevcuttur. Enstitü Müdürü ve Öğretim Üyesi Nüvit Ataş’ın kaleme aldığı ve Enstitü’nün yayınladığı “Ekonominin Genel Bilgileri” başlıklı kitapta, serbest piyasa ekonomisine bir yumuşak geçiş tarif edilmektedir. Ataş, dönemin şartlarında bu geçişin faydasını şöyle ifade eder:

“Kamu mülkiyetine sahip olan memleketlerin her bakımdan durumlarının kuvvetli olduğu görülür. Diğer taraftan, özel mülkiyetler de kamu mülkiyetinin meydana gelişinde en büyük rolü oynar.” (Ataş, 1968, s.251)

Bir başka seminerde, ulusal yönetime devredilen YODÇE’nin “üçlü iştirak modeliyle” çalışmanın başında bahsedildiği üzere, devlet, işveren ve işçiyi bir araya getiren ILO sendikal anlayışını da kararlılıkla sürdürdüğü ve yasal güvence altına aldığı görülmektedir. Enstitü Müdürü Birkan, seminer açılış konuşmasında bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Yeni Teşkilat Kanunumuz üçlü eğitim prensibi ile kamu ve özel sektör işverenleriyle işçi teşekküllerinin eğitiminde bizi rol sahibi yapmıştır” (Birkan, 1967, s.6).

YODÇE, ulusal dönemde ideolojik misyonunu sadece yurtiçinde değil, yurtdışında da sergilemeye devam etmiştir. 1960-1972 dönemini, idari yapılanmadan yola çıkarak bir içe kapanma dönemi olarak düşünmemek gerekir. Bu noktada, YODÇE’nin değişen idari yapısıyla uluslararası misyonunu birbirinden ayırtırmak gerekir. 1967 tarihli YODÇE Bülteni’nde yer alan veriler özellikle eğitim faaliyetlerine Yakın ve Orta Doğu bölgesinden katılan ülkelerin sayısı ve profilinde bir değişiklik olmadığını, eğitim alan kişilerinin sayısının ise önemli düzeyde arttığını göstermektedir:

“Milletlerarası dönem süresince stajyer ve iştirakçi sayısı toplamı 490 olup 9 ayı konda tedrisat yapılmıştı. Dönem içinde yapılan 20 kursun yarısına yalnız Türk memurlar katılmış dolayısıyla bunlar milli mahiyette kalmıştır. Bu kurslara katılan Türk memurların sayısı 228’dir. On kadar milletlerarası kursa katılanların sayısı ise 188’dir. Bu kurslara katılanlar arasında 118 kişi Türkiye haricindeki 16 Orta Doğu ülkesinden gelmiştir... Milli dönem içinde bugüne kadar 71 seminer yapılmıştır. Aynı zaman

fasılasında daha büyük bir bina sağlanmış, üçlü iştirak ve konu genişlemesin paralel olarak, milletlerarası dönemin 8 misli iştirakçi kaydedilmiştir. Böylece 12 yılda ve 16 ülkeden 4000 civarında yetişkin eleman Enstitü eğitim faaliyetlerine iştirak etmiş olmaktadır.” (Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü Bülteni, 1967, s.4-5).

YODÇE idaresinin ulusal yönetime geçtiği bu ilk dönemde, yaklaşım açısından da uluslararası misyonu sürdürme kararlılığını yönetsel düzeyde görmek mümkündür. 1960 yılına ait bir seminer yayınında Enstitü Müdürü, Melih Koçer, Yeni Teşkilat Kanununun 4. Maddesine istinaden:

“Yeni statü Enstitünün milletlerarası hüviyetine hususi ve daha geniş bir ehemmiyet tevcihini bilhassa göz önünde bulundurmuştur...Böyle bir kültür merkezinin ışığını yalnız memleketimize inhisar ettirmek düşüncesi kafamızın en gizli köşesinde bile yer bulamaz”(Koçer, 1960, s.15).

Böylece, YODÇE'nin 1960'lı yıllarda özellikle eğitim faaliyetleri üzerinden bölgesel rolünü sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde Yakın ve Orta Doğu ülkeleriyle temaslar devam ederken, Türkiye'nin ve dolayısıyla Bölge ülkelerinin sanayileşmiş Batılı ülkeleriyle bağları zayıflamıştır. Bu dönemde Enstitü artık kendi akademik, profesyonel kadrolarını yetiştirdiğinden, yabancı uzmanların sahadaki etkinliği de azalmıştır. Bu da, Türkiye'nin bölgesel ideolojik misyonunu sürdürürken artık eskisi kadar teknik bilgi akışı sağlayamadığı anlamına gelmektedir. Batı'dan teknik bilgi akışının azalmasıyla birlikte, 1970'lere geldiğinde bu açığın daha çok ideolojik söylemlerle kapatılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. 1967 tarihli YODÇE Bülteni'nde Enstitü Müdürü Birkan bu durumu; “Milletlerarası dönemde konuların daha teknik ve pratik olmasına mukabil, milli dönemde akademik, teorik çalışmalara oldukça önemli bir yer ayrılmıştır” sözleriyle açıklamaktadır (Birkan, 1967, s.3). Daha önce bahsedilen, kooperatifçilik tartışmasında olduğu gibi, bu dönemin seminer çalışmalarında sosyal, politika, nüfus, kentleşme, uluslararası çalışma hukuku gibi politika süreçleriyle ilişkili konular akademik ve teorik bir düzeyde ele alınmıştır. YODÇE'nin uluslararası döneminde çıkarılan az sayıdaki bültenlerde görülen teknik, mühendislik bilgi akışına bu dönemde rastlanmamaktadır (Jain, 1961).

1972 yılına kadar faaliyetlerini İstanbul'da sürdüren Enstitü, Çalışma Bakanlığı kararı uyarınca 1972 yılında Ankara'ya taşınmıştır. Cam'ın belirttiği üzere, Enstitü 1972'den sonra ise tamamen klasik bir bürokratik devlet kurumu haline gelmiştir (Cam 2013, s.37). Bir bakıma, Enstitü Ankara'ya taşınarak siyasi karar alıcılara yaklaşmış, fakat alınan kararlar üzerindeki etkisi aynı oranda artmamış, aksine azalmıştır. Bu noktada, Enstitü'nün etkinliğini kaybetmesinde 1961 Anayasasına 1970 ve 1971 yılında getirilen sınırlayıcı tedbirler de etkili olmuştur (Cam, 2012, s.61-62; Talas, 1970). Bu dönemde sayıca azalan bilimsel, eğitsel faaliyetlerle birlikte Enstitü'nün akademik, teorik yönü de zayıflamış ve bu açık giderek “iş ahlakı”, “alışkanlık” gibi kitlelere yönelik davranışsal, ideolojik söylemlerle kapatılmaya çalışılmıştır. 1995 tarihli, YODÇEM yayınının artık mühendislik alanını konu alan oldukça teknik bir meseleye dahi, “alışkanlık geliştirme”, “iş ahlakını yaygınlaştırma” gibi kavramlarla yaklaştığı görülmektedir (Erten, 1995, s.5)

Son olarak, YODÇE'nin Soğuk Savaş düzeni içinde bölgesel misyonunu sürdürürken, 1970'lere geldiğinde sıradan bir bürokratik devlet kurumu olarak etkinliğini giderek yitirmesini açıklamak gerekir.

1970'lerde Kıbrıs sorunuyla Doğu Akdeniz'de ısınan sular, Soğuk Savaş'ın güç dengesini Yakın ve Orta Doğu'dan bu bölgeye doğru kaydırmıştı (Güney, 2004). 1960'lardan itibaren başlayan süreç ve özellikle 1964 Johnson Mektubuyla Türkiye'nin ABD ve genel olarak Batı bloğuyla gerilmeye başlayan ilişkileri yumuşak güç unsuru olarak desteklenen kurumlarda da yansımaları bulmuştu. Erken'in de değindiği gibi Rockefeller Vakfı gibi kuruluşlar bu dönemde günlük siyasi gerilimlerden uzak kalmaya çalışsalar da Türkiye'deki faaliyetlerini daha düşük bir profille sürdürmek zorunda kalmışlardı (Erken, 2016, s.16). Değişen siyasi dengelerle birlikte Soğuk Savaşın eğitim ve araştırma faaliyetlerinin de rotası değişiyordu. Örneğin, İngiliz hükümeti, Kıbrıs'ta bir anti-Komünist eğitimi gerekli görüyordu, fakat bunu 1970'li yıllarda artık Türkiye aracılığıyla yapamayacağı netti. (Sutton, 2017, s.165). Bunun için başka bölgesel aktörlere ihtiyaç vardı. Zaim'in bıraktığı noktadan devam edecek olursak, bir dönem İsrail ve Arap ülkelerini YODÇE platformu üzerinden bir araya getiren Türkiye bu kez Soğuk Savaşın bir başka çatışma hattının doğrudan tarafı haline gelmişti. Böylelikle, Soğuk Savaşın Yakın ve Orta Doğu'da alevlenmesiyle aktif hale gelen YODÇE, bu kez alevlerin Doğu Akdeniz'e sıçramasıyla bir yumuşak güç unsuru olarak uluslararası düzen içindeki etkinliğini yitirmeye başladı ve sıradan bir ulusal bürokratik devlet aygıtı kurumuna doğru evrildi.

5.Sonuç

Soğuk Savaş düzeni içinde Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'nü bölgesel bir yumuşak güç unsuru olarak tanımlayan bu çalışma, sosyal politika alanından yola çıkarak güvenlik odaklı çalışmalara bir alternatif oluşturmaktadır. Soğuk Savaş düzeni içinde varlık-yokluk meselesi haline gelen güvenlik kaygıları Soğuk Savaş düzenini tek yönlü bir biçimde algılamamıza ve özellikle bazı siyasal meşruiyet araçlarını göz ardı etmemize neden olmuştur.

Çalışmanın Türkiye ayağında ise, Soğuk Savaş koşullarında bağımsız hareket eden bir bölgesel güç olmasa bile, ülkenin yeni Orta Doğu'da devreye sokulan yumuşak güç politikalarının merkezi haline geldiğine dikkat çekilmektedir. Yakın Doğu coğrafyasının ele alınan dönemde siyasi bir müdahale ile Orta Doğu'ya dönüşmesi, Türkiye'nin uluslararası konumunu da etkilemiştir. YODÇE'nin kuruluşu ise kurumsal anlamda bu geçiş sürecini doğrudan yansıtan bir vaka olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde, Enstitü'nün 1970'lerde etkinliğini yitirmeye başlaması Soğuk Savaş dengesinin bu kez Doğu Akdeniz'e kaymasıyla ilişkilendirilmektedir.

Kaynakça

- Abisaab, M. H. (2004) "“Unruly” Factory Women in Lebanon: Contesting French Colonialism and the National State, 1940-1946", *Journal of Women's History*, 16:3, 55-82. doi: 10.1353/jowh.2004.0056.
- Akar, M. (2016) "Kadro: Bir 'Sınıftan Kaçış Teorisi", *Çalışma ve Toplum*, 48:1, 229-251.

- Akman, H. Zeyrek, S. (2013) "John Foster Dulles'in Orta Doğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2:2, 259-288.
- Aldcroft, D. H. (2016) *Europe's Third World: the European Periphery in the Interwar Years*. New York, Londra: Routledge. doi: 10.1111/j.1468 – 0289.2006.00369_16.x.
- Apostolides, J. M. (2010) *The Metamorphoses of Tintin, Or, Tintin for Adults*. Stanford: Stanford University Press.
- Assouline, P., Ruas, C. (2009) *Hergé: The Man Who Created Tintin*. Oxford University Press.
- Althusser, L. (1971) *Essays on Ideology*. Londra, New York: Verso.
- Andrews, J. Reisch, M. (1997) "Social Work and Anti-Communism", *Journal of Progressive Human Services*, 8:2, 29-49.
- Anık, C., Arif, M. (1999) *Çalışma Hayatı Ekseninde 2000'lerin Öncesi, Sonrası ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Bağcı, H. (2001) *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Ankara: METU Press.
- Bakü 1920 Birinci Doğu Halkları Kurultayı Belgeleri-I (2000), İstanbul: Cumhuriyet.
- Balkılıç, Ö. (2018) "On the Historiography of the Rise and Demise of the Third Worldism", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13:2, 63-117. doi: 10.17550/akademikincelemeler.381389.
- Başkaya, F. (1997) *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: İmge
- Birkan, S. (1967) "Açılış Konuşması", *Sosyal Siyasetin Milli ve Milletlerarası Vasıtaları Semineri*, 28.3.1967. İstanbul: YODÇE
- Birkan, S. (1968) "Açılış Konuşması", *II. Beş Yıllık Kalkınma Planında Sosyal Problemler Semineri*, 18.6.1968-22.6.1968, İstanbul: T.C
- Çalışma Bakanlığı YODÇE.
- Carew, A. (2003) "The Politics of Productivity and the Politics of Anti-Communism: American and European Labour in the Cold War", *Intelligence and National Security*, 18:2, 73-91. doi: 10.1080/026.845.2041233.130.6750.
- Cam, E. (2008a) "Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Türkiye'ye İlk Teknik Yardım Faaliyetleri Çerçevesinde 'Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü'nün Kuruluşu ve İstanbul Dönemi Faaliyetleri (1955-1972)", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 55: 79-126.
- Cam, E. (2008b) *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi'nin Tarihi: YODÇE'den ÇASGEM'e Türkiye'de Çalışma Yaşamı Eğitimleri (1955-2007)*. Ankara: ÇASGEM Yayınları.
- Cam, E. (2012) *ÇASGEM Tarihi 1955-2011: Türkiye'de Sosyal Politika, İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri*. Ankara: ÇASGEM Yayınları.
- Cam, E. (2013) "Akademiden Teknokrasiye, Teknokrasiyenin Bürokrasiye Türkiye'de Yetişkinlere Yönelik Sosyal Politika Eğitimlerinin Yönetimi Üzerine Bir İnceleme ve Yeni Bir Model Önerisi", *İş, Güç: The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 15:1, 29-51.
- Çeçen, A. (2001) "Türkiye'nin Gelecek Yirmi Yılı", *ODTÜ Mezunlar Derneği'nde Yaptığı Konuşma, derleyen: Nermin Fenmen*, 24.
- Cassimatis, L.P. (1988) *American Influence in Greece, 1917-1929*. Kent, Ohio: Kent State University Press.
- Çavuş, T. (2012) "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2:2, 23-37.
- Çelik, M. E. (2019) "İkinci Dünya Savaşı'nın Bitiminden Bağdat Paketi'ne Geçen Süreçte Türkiye'nin Orta Doğu Politikası", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 64: 476-497. doi: 10.14222/Turkiyat4097.

- Davison, R. (1960), "Where is the Middle East", *Foreign Affairs*, 38:4, 665 - 666.
- Erken, A. (2015) "Rockefeller Vakfı, John Marshall ve Modern Türkiye'de Beşerî Bilimlerin Gelişimi: 1950-1965", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 38, 113-145.
- Erken, A. (2016) "Negotiating Politics, Informal Networks and the Ford Foundation Projects in Turkey during the Cold War", *International Journal of Turcologia*, 11: 21, 5-22. doi: 10.1080/095.922.90500533791.
- Erken, A. (2018) *America and the Making of Modern Turkey: Science, Culture and Political Alliances*. New York: I.B. Tauris. doi: 10.12658/Nazariyat.5.1. D0064.
- Erten, K. (1995) *Makina ve Tesislerde İş Güvenliği, Makina ve Tezgahlarda Koruyucular ve Alınacak Güvenlik Tedbirleri*. Ankara: YODÇEM.
- Fahri Fındıkoğlu, "Plan ve Kooperatifler", *II. Beş Yıllık Kalkınma Planında Sosyal Problemler Semineri*, 18.6.1968-22.6.1968. İstanbul: YODÇE
- Fleming, I. (1961) *The Cold War and Its Origins*. NewYork: Double Day. Giannuli, D. M. (1992) "American Philanthropy in the Near East: Relief to the Ottoman Greek Refugees, 1922-1923", Ph.D. Kent State University.
- Gilboa, E. (2008) "Searching for a Theory of Public Diplomacy", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616:1, 55-77. doi: 10.1177/000.271.6207312142.
- Grabill, J. L. (1971) *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810-1927*, Minneapolis; University of Minnesota Press.
- Gramsci, A. (1975) *Prison Notebooks*. Cilt. 2. New York: Columbia University Press.
- Güney, A. (2004) "The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?" *Security Dialogue*, 35:1, 27-42. doi: 10.1177/096.701.0604042534
- Hahn, P. L. (2006) "Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957", *Presidential Studies Quarterly*, 36 (1), 38-47. doi: 10.1111/j.1741-5705.2006.00285.x
- Hayden, C. (2012) *The Rhetoric of Soft Power: Public diplomacy in global contexts*. Plymouth: Lexington Books.
- Hill, H. (1993) "The CIA in National and International Labor Movements", *International Journal of Politics, Culture and Society*, 6:3, 405-407.
- Hinnebusch, R.A., Hinnebusch, R. (2003) *The International Politics of the Middle East*. Manchester: Manchester University Press. doi: 10.7765/978.152.6137760
- Jain, K., (1961) "Yakın ve Ortadoğudaki Teknik Yardım Faaliyetleri Açısından Milletlerarası Çalışma Teşkilatı ve Az Gelişmiş Memleketler", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, çev. T. Dereli, 12, 99-113.
- Kerr, M. H. (1967) *The Arab Cold War, 1958-1967: A Study of Ideology in Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Khoury, P. S. (2014) *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945*. Princeton: Princeton University Press.
- Koçer, M. (1960) "Çalışma Hizmetlerinin İşleme ve İnkişafında Bir Çalışma Enstitüsünün Mevki ve Vazifeleri", *Miletlerarası İş İdaresi Semineri*, 14.10.1960. İstanbul: YODÇE.
- Laçiner, S.(2007) "Ortadoğu Diye Bir Yer Var mı?", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10, 153-155.
- Laqueur, W. (2016) *The Struggle for the Middle East: The Soviet Union and the Middle East, 1958-68*. Londra: Routledge. doi: 10.4324/978.131.5622491.
- Larrabee, F.S., Lesser, I.O. (2003) *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*. Pittsburgh: Rand.

- Leffler, M. P. (1985) "Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952", *The Journal of American History*, 71:4, 807-825.
- Lesch, D. W. (1992) *Syria and the United States: Eisenhower's Cold War in the Middle East*. New York: Westview Press.
- Little, D. (2008) *American Orientalism: the United States and the Middle East since 1945*. North Carolina: University of North Carolina Press.
- Makal, A. (1999) *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri, 1920- 1946*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Maul, D. (2009) " 'Help Them Move the ILO Way': The International Labor Organization and the Modernization Discourse in the Era of Decolonization and the Cold War", *Diplomatic History*, 33:3, 387-404. doi: 10.1111/j.1467-7709.2009.00777.x
- Merrill, D. (2006) "The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity", *Presidential Studies Quarterly*, 36:1, 27-37. doi: 10.1111/j.1741-5705.2006.00284.x.
- Metinsoy, M. (2007) *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye: Savaş ve Gündelik Yaşam*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Morawetz, D. (1977) "Twenty-five Years of Economic Development 1950 to 1975", *The World Bank, Report*, No. 10098.
- Nüvit, A. (1968) *Ekonominin Genel Bilgileri*. İstanbul: YODÇE
- Nye, J. S. (1990) "Soft Power", *Foreign Policy*, 80:153-171.
- Nye Jr, J. S. (2008) "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616:1, 94-109. doi: 10.1177/000.271.6207311699.
- Nye Jr, J.S. (2009) "Get Smart: Combining hard and soft power", *Foreign Affairs*, 88:4, 160-163.
- Örnek, C., Üngör, Ç. (2013) *Turkey in the Cold War*. New York: PalgraveMacmillan. doi: 10.1057/978.113.7326690_8.
- Örnek, C. (2015) *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Örnek, C. (2012) "From Analysis to Policy: Turkish Studies in the 1950s and the Diplomacy of Ideas", *Middle Eastern Studies* 48:6, 941-959. doi: 10.1080/00263.206.2012.723630.
- Örnek, C. (2013) "'The Populist Effect': Promotion and Reception of American Literature in Turkey in the 1950s", C. Örnek, Ç. Üngör (der.) *Turkey in the Cold War: Ideology and Culture* içinde. Londra: Palgrave. doi: 10.1057/978.113.7326690_7.
- Öztürk, K. (2004) *Amerikan Sendikacılığı ve Türkiye İlk İlk İlişkiler: AFL- CIO'nun Avrupa Temsilcisi Irving Brown ile Söyleşi*. İstanbul: TÜSTAV.
- Pakin, E. (2008) "American Studies in Turkey during the 'Cultural' Cold War", *Turkish Studies*, 9:3, 507-524. doi: 10.1080/146.838.40802267520.
- Pamment, J. (2014) "Articulating Influence: toward a research agenda for interpreting the evaluation of soft power, public diplomacy and nation brands", *Public Relations Review*, 40:1, 50-59. doi: 10.1016/j.pubrev.2013.11.019.
- Patterson, P. H. (2011). *Bought and Sold: Living and Losing the Good Life in Socialist Yugoslavia*. Cornell: Cornell University Press.
- Polanyi, K. (1944) *The Great Transformation*. Vol. 2. Boston: Beacon Press.
- Potter, E.H. (2009) *Branding Canada: Projecting Canada's soft power through public diplomacy*. Montreal, Londra: McGill-Queen's Press.
- Riche, M. F. (1965) "The American Institute for Free Labor Development: A Catalyst for Latin American Labor Through Union Leader Training and Social Projects Sponsorship", *Monthly Labor Review*, 88:9, 1049-1055.

- Ross, C. (2002) "Public Diplomacy Comes of Age", *Washington Quarterly*, 25:2, 73-83. doi: 10.1162/016.366.00252820144.
- Rubin, B. (2013) *The Great Powers in the Middle East 1941-1947: The Road to the Cold War*. Londra: Routledge. doi: 10.4324/978.131.5034904.
- Salter, J. A (1923) "Financial Reconstruction of Austria", *The American Journal of International Law*, 17:1, 115-124.
- Sanayide Genç ve Çocuk İşçiler (1968). İstanbul: YODÇE
- Sanayide Kadın İşçiler (1968). İstanbul: YODÇE
- Sarton, G. (1941) *That They May Have Life: The Story of the American University of Beirut 1866-1941*. New York: American University of Beirut.
- Sbaiti, N.J. (2008) *Lessons in History: Education and the Formation of National Society in Beirut, Lebanon, 1920-1960s*. Georgetown University.
- Smith, J., Chatfield, C. vd. (der.) (1997) *Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity beyond the State*. New York: Syracuse University Press.
- Snow, N., N. J. Cull, (ed.) (2020) *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York, Londra: Routledge. doi: 10.4324/978.020.3891520.
- Sutton, C. (2017) *Britain's Cold War in Cyprus and Hong Kong*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Standing, G. (2008) "The ILO: An Agency for Globalization?", *Development and Change*, 39:3, 355-384. doi: 10.1111/j.1467-7660.2008.00484.x.
- Stevens, R. (2018) "Cold War Politics: Communism and Anti-Communism in the Trade Unions", A. Campbell, A., Fishman, vd. (der.) *British Trade Unions and Industrial Politics*, içinde. Londra: Routledge, 184-207. doi: 10.1177/002.200.9416658701.
- Talas, C. (1970) "Değiştirilen Sendikalar Kanunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25:4, 161-188.
- Thompson, E. (2000) *Colonial Citizens: Republican Rights, Paternal Privilege, and Gender in French Syria and Lebanon*. New York: Columbia University Press.
- Wang, J. (ed.) (2011) *Soft Power in China: Public diplomacy through communication*. New York: Springer. doi: 10.1080/17544.750.2012.723390.
- Williams, R. (1953) "Idea of Culture", *Essays in Criticism*, 3, 239-266.
- Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü Bülteni*, (Kasım 1960), İstanbul: YODÇE.
- Yakın ve Orta Doğu Çalışma Enstitüsü Bülteni*, (Eylül 1967), İstanbul: YODÇE.
- "II. Beş Yıllık Kalkınma Planında Sosyal Problemler" Semineri, 18.6.1968- 22.6.1968, İstanbul: YODÇE.

İnternet kaynakları/internet sources

<https://www.ilo.org/legacy/english/inwork/cb-policy-guide/declarationofPhiladelphia1944.pdf>
erişim, 16.5.2019.

Social Policies of the Cold War Order: The Labor Institute for Near and Middle East as a Soft Power Instrument and the Regional Role of Turkey

Emine Tutku VARDAĞLI*

As an alternative to the security centered Cold War literature, this study tackles with the international social policies of the period and in this way, it discusses the changing regional position and mission of Turkey. Specifically, the regional role assumed by Turkey through the agency of the International Labor Organization (ILO) in an open-ended political geography first named as Near East and then Middle East, is investigated in-depth. The Labor Institute for Near and Middle East that was established in İstanbul by the ILO at the beginning of 1950s is examined closely, as an international organization determining the social policy norms of the Cold War order both in Turkey and in the above-mentioned region. It is indicated that this Institute, which is very little known in the political-organizational literature, functioned as an influential political maneuvering space. The mentioned institute is defined rather as a regional soft power element. Thus, the study retraces soft power politics, which is generally taken so far as a post-Cold War phenomenon. In this context, it is ascertained that Turkey became both the space and instrument of the soft power politics put in operation through social policies in the Cold War order. Methodologically, relying on the inputs of political history and reading the line spaces of diplomacy with an interpretive approach, this study aims at elaborating the notion of soft in international relations literature.

The social policy dimension of the Cold War discourse is usually overshadowed by the bipolarity and security emphasizes, except a few scholarly works (Metinsoy, 2013; Örnek, 2015). At this point, it can make sense to put forward some reasons explaining this situation. For example; one can say that reserved approach of the liberal bloc against the social policy field (Andrews & Reisch, 1997), on the other hand, the resolution of social policy matters in its own ways in the socialist order must have depreciated the significance of social policy issues. As a result of these facts, social policy matters must have lost its significance in the Cold War literature. On the other hand, life threatening aspect of the Cold War's security concerns must have relegated the other issues to the status of trivial matters. Consequently, the social policies of the Cold War era

* İstanbul Aydın University, E-mail: etutkuvardagli@aydin.edu.tr

have been discussed so less, so far. However, it does not mean that the social policy matters were irrelevant to the Cold War order.

Social policy programs of the era are defined as the soft power instruments of the Cold War order. Specifically, it is underlined that the soft power instruments were in operation in the labor relations and trade union movements. The impacts of these soft power instruments in Turkey and also in the region which was nominally transferred from the Near East to the Middle East is analyzed in depth. Moreover, the appointed role of Turkey as a “regional soft power centre” is discussed in reference to the domestic political developments in the country. So that, whole picture covers the relations of Turkey with the international organizations along with its internal dynamics.

The notion of ‘soft power’ is usually presented as a post-Cold War phenomenon in reference to the studies of Nye, who coined the ‘soft power’ term for the first time. This study makes a scholarly remark that Nye himself admitted that the soft power policies were in operation during the Cold War also (Nye, 2008, s.94). The Labor Institute for the Near and Middle East, which is placed at the heart of this study as a case, is evaluated as a national and regional soft power instrument. However, it could have been evaluated alternatively as a ideological instrument or a public diplomacy instrument. For this reason, it is crucial here to differentiate these concepts from one another. To start with the notion of ideology, it should be noted it is usually defined in reference to the works of Gramsci and Althusser. According to Gramsci, ideology is a superstructural element permeates to the society by means of culture in order to accommodate society into the dominant economic order (Gramsci, 1975, s.150-151). Taking a step further Althusser explains how ideology is extended to society through the state apparatus (Althusser, 1971). Moreover, Williams displays how it operates through popular culture in our day (Williams, 1953). So that it comes out that ideological instruments operate through culture. But the Labor Institute under question does not follow this path as it is understood from its activities and publications. It targets specifically the employees, employers and the state as the decision maker authority. This tripartite formulation reminds us the liberal syndical developed against the Soviet regime in the aftermath of the First World War and elaborated as an influential policy approach by the help of scientific institutions in the aftermath of the Second World War.

Alternatively, the Labor Institute in question and its counterparts could have been evaluated also as a public diplomacy instrument. However, the ambiguity of this notion has given way to the endless discussions today (Gilboa, 2008, p.56). Therefore, it will be safe to understand this notion in context. It is observed that this concept is generally used to refer to the ways to influence public opinion for a particular political objective, especially when there is a diplomatic negotiation between parties (Ross, 2002). From this point of view, one can see that public diplomacy initiatives are usually used in the context of conflict resolution like affecting the bilateral negotiations between the Arabs and Israel or the parties on the Cyprus Island (Snow ve Cull, 2020). Therefore, defining the Labor Institute at hand as a public diplomacy instrument would not be appropriate either.

Regarding the national and regional impacts of this soft power instrument, the study puts forward that Turkey as the host of this Institute has been transformed since the early 1950s into a regional soft power center bringing the parties to the table to further the objectives of the liberal bloc in the Cold War order. It is emphasized that in a time period giving way to the emergence of present-day Middle East, the role of Turkey as an intermediary of the liberal bloc in the region became more significant. However, when the power balances of the Cold War order shift to the Eastern Mediterranean since the mid-1960s due to the Cyprus question, the role of the country has been diminished along with the significance of the Labor Institute for the Near and Middle East, which was relegated to the status of a noteless national bureaucratic organ.

An Experimental Study on the Variation of the Attitudes towards the Syrian Refugees in Turkey

Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumların Değişkenliği Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Duygu Merve UYSAL*
Aylin AYDIN-ÇAKIR**

Abstract

Is it possible to change the negative public attitudes towards refugees? Which factors reinforce such attitudinal changes? Since the refugee population is growing in many countries, finding answers to these questions has become even more important. By focusing on the Turkish context, this study has two specific objectives. First, we aim to find out how – and to what extent – the individual level of prejudice towards the Syrian refugees differs when the refugees are depicted in either empathy or threat-evoking conditions. Second, we try to show the interaction between personal dispositions (authoritarianism) and situational factors (threat-evoking condition) and their explanatory power on the individuals' prejudice towards the Syrian refugees. Towards this end, we conducted a survey-experiment with 120 university students in May 2016. The empirical results show that while empathy-evoking treatment leads to a decrease in prejudice, the threat-evoking one augments the biased attitudes towards the Syrian refugees. When the dispositional factors are included in the model, we observe that authoritarianism's interaction with threat-evoking treatment significantly effects the prejudice levels.

Keywords: Syrian Eefugees, Migration, Empathy, Threat, Authoritarianism

Öz

Toplumun mültecilere yönelik sahip olduğu tutumları değiştirmek mümkün müdür? Bu değişimi etkileyen temel faktörler nelerdir? Pek çok ülkede mültecilerin nüfusu arttığı için bu sorulara cevap bulmak bugün daha da önem kazanmıştır. Türkiye odaklı bu çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik önyargılarının, empati ya da tehdit uyandıran durumların sunulduğu farklı deney koşullarında değişip değişmediğini ortaya çıkarmaktır. İkincisi ise, bireysel farklılık (otoriter kişilik) ve durumsal faktörler (tehdit uyandıran durum) arasındaki etkileşimin bireylerin mültecilere yönelik önyargıları üzerindeki etkisini göstermektir. Bu bağlamda Mayıs 2016'da 120 üniversite öğrencisi ile deney anketi gerçekleştirildi. Elde ettiğimiz bulgular empati uyandıran manipülasyonun öğrencilerin Suriyeli mültecilere karşı olan önyargı düzeylerini azalttığını, tehdit algısını uyandıran metinleri okuyan öğrencilerin ise Suriyeli mültecilere karşı daha

* Koç Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: duysal18@ku.edu.tr

** Yeditepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: aylinaydin80@gmail.com

yüksek önyargı ile yaklaştıklarını göstermektedir. Kişilik özelliklerinin önyargı düzeyleri üzerindeki etkisine baktığımız zaman ise tehdit algısını tetikleyen metinler düşük otoriterlik düzeyine sahip olan öğrencilerin önyargılarını artırırken, yüksek otoriterlik kişiliğine sahip olan öğrenciler üzerinde anlamlı bir etki yaratmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteciler, Göç, Empati, Tehdit, Otoriter Kişilik

1. Introduction

The increasing level of international migration puts the relationship between the members of the host society and immigrants under scholarly scrutiny. While studying such inter-group processes, “prejudice” appears as one of the most important phenomena that shape intergroup relations. The latest example, which urges us to study outgroup prejudice, is the momentous refugee influx from Syria that has started in 2011 with the Syrian civil war. The United Nations Refugee Agency (UNCHR, 2020) acknowledges that more than 5.5 million people in total escaped from the conflict in Syria to various countries. Although the incident has influenced a significant number of countries in one way or another, the neighboring countries – like Turkey, Lebanon, Jordan, and Iraq – host the majority of refugees, and therefore, they have faced severe political, social, and economic problems.

An enormous increase in Turkey’s refugee population occurred between 2011 and 2017 (see in Directorate General for Migration Management –DGMM, 2020). We conducted a survey experiment in 2016 regarding the host society’s attitudes towards the Syrian refugees. At the time, the number of Syrian refugee population was almost 3 million (DGMM, 2020).¹ Turkey still hosts the highest number with 3.587.578 registered Syrian refugees, and obviously, they appear as a substantial outgroup in the Turkish society (DGMM, 2020; see in also UNCHR, 2020). When we look at the existing studies, we see that while some Turkish citizens have negative attitudes towards the Syrian refugees (e.g., IPSOS, 2016; International Crisis Group, 2018), others define refugees as “guests,” “victims,” or “people who fled from war” to Syrians (e.g., Erdoğan, 2014). In other words, while trying to explain Turkish citizens’ perceptions of the Syrian refugees, we encounter a considerable ambiguity. For instance, the German Marshall Fund of the United States (2015) indicates that 84 percent of the participants are anxious because of the Syrian refugees who have fled to Turkey. Whereas Erdoğan (2014) states that although a kind of negativity towards the refugees is prevalent in society, the extent of general social acceptance is uncommonly high. Existing studies show that in the media, Syrian refugees are either depicted as a mass who triggers several problem or as the people who we need to empathize with (Göktuna-Yaylacı & Karakuş, 2015; Erdoğan, 2014; Doğanay & Çoban-Keneş 2016; Dimitrova, Ozdora-Aksak, & Connolly-Ahern, 2018; Efe 2015).

The available conflictual frames might lead the Turkish society to have unstable perceptions and relatively changeable attitudes towards the Syrian refugees, which may shift from one context to another depending on the narrative. Although the relationship between these groups is a pivotal element in the whole process, there seems to be no research in Turkey, which directly questions

¹ In 2016 the exact number of the Syrian refugees in Turkey was 2.834.441 (see in DGMM, 2020).

how different depictions of the refugees generate and influence public attitudes towards the Syrian refugees. Yet, understanding to what extent Turkish citizens' negative biases towards the Syrian refugees are inflexible is crucial to build social cohesion in the society and contemplate future public policies. Therefore, the current study intends to address this gap from the domain of political psychology and examine the psychological underpinnings of the public attitudes towards the Syrian refugees in the Turkish context. More specifically, our objective is to show whether people's levels of prejudice remain stable or change after they are exposed to empathy and threat-evoking treatments.

Pettigrew (2011) emphasizes that the causes and determinants of prejudice should be analyzed by considering its multi-faceted nature. That is to say, the roots of prejudice might derive from a combination of structural – level, situational – level, and individual-level factors. Hence, identifying situational elements, individual characteristics, and their interactions is crucial to explain intergroup processes. In that sense, since different framings and portrayals of an outgroup generate different situations, people's evaluations, and in turn, their attitudes would change in line with what they are exposed to. In respect to this reasoning, how an outgroup and related issues are framed and narrated seem quite substantial in the formation of public perceptions and attitudes towards outgroup members. By conducting a survey experiment on university students, in this research, we aim to find out how – and to what extent – respondents' levels of prejudice towards Syrian refugees differ when the refugees are depicted in either empathy – or threat-evoking experimental conditions. If Turkish citizens' attitudes towards the Syrian refugees are not rigid but open to change, it means that shifting people's existing attitudes from negative to positive – or vice versa – would be possible. In this case, we would argue that framing the issue in a positive and empathetic manner – for instance, through the media channels, speeches of politicians and public figures, and so forth – can help build social cohesion in such multi-group societies.

In addition to portraying the refugees in different ways, individual-level characteristics can be the roots of prejudicial attitudes. Among such individual-level determinants, in the domain of prejudice research, the construct of authoritarianism is remarked as a crucial explanatory variable (e.g., Heaven & Quintin, 2003; Ekehammar et al., 2004; Levin et al., 2013; Pettigrew, 2011). We intend to illuminate the interplay between authoritarianism and perceived threat and their particular impact on prejudice.

The current study is composed of six sections. The first section elaborates on the conceptualization of prejudice and covers its situation-dependent and individual-level determinants. The second section provides the theoretical framework that presents the theoretical insights and hypotheses of the study. The third part introduces the methodology and design. In the subsequent part, we report the empirical findings of the research; and finally, we discuss the results in the light of existing literature.

2. Prejudice: Situational and Individual-Level Explanations

Outgroup prejudice has been studied for several decades as one of the most perplexing phenomena in intergroup relations. As a pioneer scholar in this research domain, Allport (1955, p. 9) underlines the faulty and inflexible generalizations that generate antipathy toward a group or an individual member of that group. According to Allport (1995), since human mind has a limited capacity to process information, generalizing various inputs through the cognitive function of overcategorization is inevitable. People can have erroneous beliefs, and if an emotional resistance accompanies to keep them without any attempt to rectify these beliefs, prejudice will emerge (Allport, 1955; Katz, 1991). The construct can be defined as "...any attitude, emotion or behavior towards members of a group, which directly or indirectly implies some negativity or antipathy towards that group" (Brown, 2010:7).

Although different theoretical perspectives can be found in the literature, the person-situation schism is considerably visible (Choma & Hodson, 2008; Akrami et al., 2009; Hodson, 2009). This dichotomy refers to whether the individual differences best clarify prejudice (e.g., Altemeyer, 1996, 2004, 2006; Akrami & Ekehammar, 2006; McFarland, 2010) or situational and contextual elements (e.g., Guimond et al. 2003; Wagner et al. 2003; Pettigrew, 2018). In this research, we intend to focus on both of these sides as well as their nexus. Our theoretical framework is twofold. First, we tap into the particular impacts of situational factors, including the empathy – and threat-evoking depictions of Syrian refugees in Turkey. Second, we espouse an interactionist approach to show the interplay between individual-level characteristics and situational-level explanations of prejudice.

Previous research yields that prejudice towards immigrants or any minority group is associated with the extent of perceiving them as a threat (Stephan & Stephan, 1996; Duckitt, 2006). As a prominent approach, the group conflict theory offers that the competition on limited resources, conflicting goals, and interests trigger the intergroup hostility, and prejudice (see in Blumer, 1958; Quillian, 1995). Following this line of reasoning, Stephan and Stephan (1996) propose the Integrated Threat Theory (ITT) and argue that the majority's threat perceptions stem from economic and cultural concerns and beget prejudice. ITT deals with the issue based on two constituents: realistic and symbolic threats (Stephan & Renfro, 2002). Realistic threats refer to any perceived danger against the sources of power (political or economic), the material existence or physical well-being, and any resources existing in the in-group or its members (Stephan & Stephan, 1996; Stephan, Ybarra, & Bachman, 1999). In other words, these threats are not perceived according to their reality; instead, the emphasized point is the perceptions. On the other hand, the symbolic threats include the concerns related to the perceived differences in worldviews, daily practices, cultural norms, beliefs, moral values, and so forth. According to the ITT, if the majority recognize an outgroup as threatening, prejudice towards an outgroup would be quite probable in their relations.

Even though ITT suggests that threat causes prejudice (Stephan & Stephan, 2000), most of the studies that empirically tested the theory rely on correlational evidence (Bahns, 2017). Earlier studies empirically showed that there is a positive correlation between threat perceptions and

prejudice (e.g., Stephan & Renfro, 2002; Stephan & Stephan, 2000). Only a few numbers of studies have tried to explain the causal mechanism between these two aspects, and they could not agree which one causes the other. In their experimental research, Duckitt, and Sibley (2010b), for instance, demonstrate that threat was an essential factor that increases the level of prejudice against immigrants. Bahns (2017), on the other hand, finds reverse causality between the two concepts. This might be related to the groups in question, the case in itself, and the context. Such factors can alter the direction of causality between perceived threat and prejudice. In that sense, ITT would be more favorable to build theoretical reasoning for the case of Syrian refugees in Turkey. Before the Syrian refugee influx, in the survey conducted by the Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants (ASAM or – SGDD – Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği-), 71.5% of respondents have stated that they perceive refugees and asylum seekers in neither positive nor negative vein (2011, p. 27). Another research report indicates that as the Syrian refugees' duration of stay and their population increases, public perception has become more negative (Orhan, 2014, p. 19). It can be said that before Syrian refugee influx, people in Turkey did not have a greater level of biased and unwelcoming attitudes towards refugees. Yet, afterward due to the competition on economic spheres, differences in the socio-cultural norms and practices, prejudice has appeared and gradually escalated among the Turkish citizens. In this study, we will test this unidirectional theoretical formulation by first evoking threat perceptions and assessing its impact on the prejudice towards Syrian refugees.

On the other hand, although the perceived threat is presented as a successful explanatory variable for prejudice, the pivotal question of how intergroup relations can be improved remains unanswered after scrutinizing perceived threat and prejudice association. In that lens, empathy appears as one of the central constructs for better intergroup relations (see in, e.g., Dovidio et al., 2010; Dovidio et al., 2004; Miklikowska, 2017; Shih et al., 2009). Empathy can be broadly defined as the ability to share and sense another's emotions and experiences by putting oneself in another's position. In a general sense, scholars agree that there are two fundamental aspects of empathy: cognitive and emotional. While cognitive empathy denotes taking one's perspective and role, the latter refers to sympathize with a person in need and plight, emotionally. In this research, we narrate Syrian refugees in need, and the difficulties in their life in Turkey; and subsequently, motivate participants to imagine what it would be like to be in the refugees' situation. Therefore, instead of capturing an affective or cognitive aspect of empathy, we pursue to evoke both sides in the treatment text. Furthermore, in respect to person-situation schism, empathy can be an individual level disposition, which is relatively stable as a life-long trait, (e.g., Davis, 1983; Eisenberg, 1991, Eisenberg et al., 1991) and something changeable depending on particular situations (e.g., Batson, 1991; Staats et al., 2006). In the current research, we experimentally elicit empathy by framing the case; and therefore, the empathy treatment grounds on the situational aspect.

In addition to such situational factors, "authoritarianism" can be presented as an underlying dispositional constituent of biased attitudes. Altemeyer (1996, p. 6) defines authoritarianism (Right-Wing Authoritarianism – RWA) as "the covariation of three attitudinal clusters in a person" which are authoritarian submission, authoritarian aggression, and conventionalism. He

describes “authoritarian submission” as an individual’s higher submission to the established and legitimate authorities. “Authoritarian aggression,” on the other hand, portrays a kind of aggression towards unconventional people (social deviants), minority groups, and those sanctioned by the authorities in society. However, by conventionalism, Altemeyer means “a strong acceptance of and commitment to the traditional social norms in one’s society” (1996, p. 11). Having these three attitudinal components on a considerable degree can lead people to form biased attitudes towards the members of an outgroup.

Moreover, the worldview behind authoritarianism is that the idea of the social world is dangerous and threatening. Therefore, the underlying social view of high authoritarianism makes the values or motivational goals that concern to establish and maintain social or collective order, security, and stability (Duckitt, 2001; Duckitt & Sibley, 2010a). In line with this formulation, previous findings reveal that authoritarianism has a significant role in threat perceptions (Crowson, 2009; Chors & Ibler, 2009) and outgroup prejudice (Altemeyer, 1996; 2004; Van Hiel & Mervielde, 2005). To be able to consider the potential impact of personal dispositions, in the present research, we include authoritarianism as one of the essential factors that influence prejudice. The following section specifies our theoretical framework and the hypotheses of this study.

3. The Theoretical Expectations

Most of the existing studies have shown a positive correlation between perceived threat and prejudice (e.g., Jedinger & Eisentraut, 2020; Quillian, 1995; Stephan et al., 1999; Stephan et al., 2002) as well as the negative influence of empathy on prejudicial attitudes (e.g., Bäckström & Björklund, 2007; Finlay & Stephan, 2000; also see in Dovidio et al., 2010; Stephan & Finlay, 1999). However, these associations still deserve further examination to provide causal explanations in different contexts. Although displaying the extent of flexibility – or rigidity – of people’s attitudes towards the refugees is an important matter, to best of our knowledge, there is almost no research that reveals the causal impact of perceived threat and empathy on shaping Turkish citizens’ attitudes towards the Syrian refugees. In this section, we briefly review how perceived threat and empathy function in the emergence of prejudice and provide the theoretical framework of our experimental research. In this study, we try to understand the causal impact of empathy and perceived threat on the university students’ prejudice towards the Syrian refugees. To address the concept of empathy, we formulate an empathy-evoking narrative about Syrian refugees, including its cognitive and affective constituents. As a result of this manipulation, we expect to make the respondents understand the refugees’ perspectives and adopt a more empathetic position. Given that the existing studies delineate a negative relationship between empathy and prejudice (Bäckström & Björklund, 2007; Finlay & Stephan, 2000; McFarland, 2010; Pettigrew & Tropp, 2008) our first hypothesis suggests:

Hypothesis 1: The empathy-evoking manipulation leads Turkish university students to reduce their prejudice towards the Syrian refugees.

In similar logic, we also present the issue as a threatening situation by emphasizing the social, economic, and other problems that the Syrian refugees pose for the Turkish society; thus, we create a threat evoking stimulus. The formulated treatment includes both symbolic and realistic threat perceptions about Syrian refugees in Turkey. The expectation is to find out participants in the threat-evoking condition would be more likely to have a higher level of prejudice than others.

Hypothesis 2: Threat-evoking conditions would increase Turkish university students' prejudice towards Syrian refugees.

Previous research remark that authoritarianism can consistently predict prejudice (Altemeyer, 1996; 2004; Van Hiel & Mervielde, 2005). Besides, concerning the relationship between threat and authoritarianism, scholars suggest a positive link (Crowson, 2009; Chors & Ibler, 2009). In other words, authoritarianism is depicted as a substantial predictor of both threat perceptions and prejudice. In that sense, one can expect that authoritarianism would positively interact with perceived threat and increase outgroup bias. However, Hetherington and Suhay (2011), reveal that the interaction between threat and authoritarianism is in a negative vein, especially during the threatening times. They underline that the impact of threat can be largest on the less authoritarian individuals whereas the smallest on, the more authoritarians. Similar to Hetherington and Suhay's (2011) theoretical framework, we suggest that since the issue of Syrian refugees poses a threatening situation according to the host community in Turkey, low authoritarians would be more sensitive to feel significant threat after exposed the threat-evoking manipulation. On the other hand, given that the high authoritarians already have high levels of threat perception, the impact of threat manipulation would not be as effective as on such people compared to low authoritarians. Thus, our last hypothesis asserts:

Hypothesis 3: Although authoritarianism would have a positive effect on prejudice, the perceived threat condition would negatively interact with authoritarianism.

4. Research Method and Design

To test the key hypotheses of this study, we have conducted a survey experiment with Turkish university students. The survey experiment –in which all the employed questionnaires, scales, and the manipulation texts were in Turkish – was conducted in the first week of May 2016. There were 120 students (75 females, 45 males) who participated in the research voluntarily. The age range in the sample was from 18 to 26 (*Mean* = 21,72; *Standard deviation* = 1, 62). They were all undergraduate students from two different private universities (Yeditepe University and Koç University) in Istanbul and several departments such as Law, Engineering, Medicine, Psychology, and Pharmacy. Participants were chosen by convenient sampling, and they were randomly assigned to the experimental conditions.

Since one might see the use of convenient student sampling in experimental research as problematic, explaining the present sampling rationale in detail would be important to understand whether convenient sampling in experimental research prevents us from making substantial and valid causal

claims. Scholars argue that the type of sample would neither theoretically nor methodologically impair the validity of the results (Erişen, Erişen, & Özkeçeci-Taner, 2013, p. 16; see in also Erişen, 2013; Finlay & Stephan, 2000; Lahav & Courtemanche, 2012). Druckman and Kam assert that “student subjects do not intrinsically pose a problem for a study’s external validity” (2011, p. 41). They thoroughly examine whether there are significant differences between students and the general population concerning several themes, including partisanship, ideology, the contribution of immigrants to society, social trust, the importance of religion, homosexuality as a way of life, and so forth. Consequently, they find that “[s]tudents and the nonstudent general population are, on average, indistinguishable” in almost all cases.² In light of earlier studies, we expect that convenience student sampling would neither imperil the validity of the results nor the causal inferences making grounded on them.

Regarding the experiment’s procedure, first, participants filled out the demographic form in which we ask some information about age, gender, major, seniority at university, level of religiosity. Right after the demographic form, respondents completed the adopted – and also most recent – version of the Right-Wing Authoritarianism scale (Altemeyer, 2006). As it is in the original calculation, there were 20 calculated items. The response system was kept as original. Hence, a 9-point Likert scale (-4 = very strongly disagree to +4 very strongly agree). In the scale, the minimum score was 20, and the maximum was 180. The reliability or the RWA measure was found on a satisfactory level (20 items; $\alpha = 0.89$).

After the authoritarianism scale, participants were asked to read a text that was either empathy-evoking or threat-evoking unless they were in the neutral condition. To put the manipulations in detail, we generated two different texts to evoke either empathy or threat perception towards Syrian refugees, with the same word count as 226 (see Appendix B for the exact wording of the manipulation texts). In the empathy-evoking text, the objective was to show the refugees’ plight, including the conditions of warfare in Syria that urged them to leave and the existing living conditions in Turkey. While narrating the case, we prompted participants to think the refugees’ plight in a humanitarian frame by reminding them civil war is an inevitable conflict, which did not break out because of the refugees or their actions. Lastly, we asked the readers to put themselves into the refugees’ shoes. By doing so, we intended to evoke empathy-related emotions and manipulate the readers to take the refugees’ perspectives.

On the other hand, the threat-evoking text was formulated to include both the symbolic and realistic threat concerns prevalent in Turkish society about the Syrian refugees. The text started with the realistic aspect of threat, which is more related to the increasing population of the refugees, financial burden on the country, and competitions in the economic sphere. Therefore, we underlined the Syrian community’s density in Turkey with the official numbers provided by the Deputy Prime Minister, Yalçın Akdoğan, in that period. The narration continued with the cumulative economic

2 Student and nonstudent participants did not differ from each other in terms of partisanship, ideology, religiosity, belief in limited government, views about homosexuality, contributions of immigrants to society, social trust, interest in politics, and overall media use. The two groups distinguished themselves only in terms of religious attendance, level of political information, and specific types of media use (see in Druckman & Kam, 2011, pp. 51-52).

costs and expenditures spent on the refugees, increasing rental prices, and job competition among the host community and the refugees. Subsequently, we pointed out the symbolic threats by tapping on the socio-cultural issues and potential future problems that might occur in society.

In each text, one particular quotation was taken to make the text as more reliable in the eyes of readers. More specifically, in the empathy-evoking text, we inserted a part of the actual interview – which is published on an online news portal – with a Syrian family in need.³ On the other side, there was a quotation selected from an online newspaper article, which emphasizes that due to the harsh situation in which Syrian refugees live, we might come up with several problems.⁴

Following the empathy – and threat-evoking treatments, participants completed the 7-item prejudice measure, which aimed to tap on mostly blatant and prevalent issues in the Turkish community (see Appendix C for the exact wording of the prejudice items).⁵ The responses were reported on a 5-point Likert scale from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). Accordingly, the possible lowest score for the prejudice index was 7, and the highest one was 35. Higher scores reflected a higher level of prejudice against Syrians in Turkey. The internal consistency of the questionnaire was on a satisfactory level, Cronbach's $\alpha = 0.87$. In each experimental condition, there were 40 respondents. As shown in Table 1, the participants' year in the university, gender frequencies, and means of age in the experimental conditions were found similar. In the following section, we present the empirical findings of our experimental research and discuss the results in line with the existing literature.

Table 1. Descriptive Statistics of Variables

Variables	Empathetic				Threat				Neutral			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Religiosity	40		1.56	1.15	40		1.98	1.35	40		1.70	1.29
Female	23	57.5			29	72.5			23	57.5		
Male	17	42.5			11	27.5			17	42.5		
Age	40		22.43	1.58	40		21.60	1.63	40		21.15	1.42
Years at the university			2.75	1.14			2.75	1.27			2.43	
First year students	6	15			6	15			11	27.5		
Second year students	7	17.5			10	25			4	10		
Third year students	8	20			4	10			7	17.5		
Fourth year students	11	27.5			12	30			8	20		
Missing	8	20			8	20			10	25		

* N = number, % = percentage, M = mean, SD = standard deviation

3 For the full version of the interview: Kural, B. (2014, July 13). Kadıköy'deki Suriyeliler anlatıyor. *Bağımsız İletişim Ağı (Bianet)*. Retrieved from <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/156952-kadikoy-deki-suriyeliler-anlat%C4%B1yor>

4 For the full version of the article: Orhan, O. (2015, January 13). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri. *Al Jazeera Türk*. Retrieved from <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-etikleri>

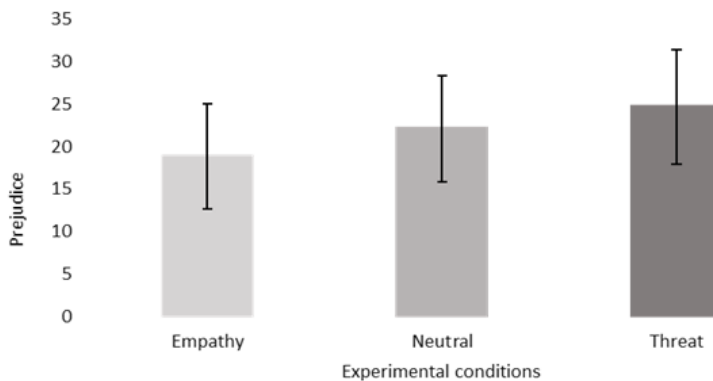
5 Scholars suggest different theoretical approaches and measurements about prejudice. One is developed by Pettigrew and Meertens (1995), who suggest two forms of prejudice: subtle and blatant. To capture the present context, in the present article, we mostly focus on the blatant side, which refers to hot, close, and direct indicators. We also benefitted from previous research reports (e.g., Erdoğan, 2014) while formulating the prejudice items.

5. Results

5.1. The Differences in the Prejudice Levels among the Experimental Conditions

When we look at Figure 1, we see that the prejudice scores significantly vary across the experimental conditions. The mean level of prejudice for the group exposed to empathetic stimulus is 18.87 ($SD=6.21$); the mean level of prejudice for the group exposed to a threat – evoking condition is 24.73 ($SD=6.75$), and the mean level of prejudice for the neutral condition that was not exposed to any external manipulation is 22.13 ($SD=6.25$). Thus, this simple mean comparison shows that the respondents exposed to threat-evoking stimuli have a higher level of prejudice, and the group exposed to the empathy-provoking condition has a lower level of prejudice compared to the neutral condition. Given that the students were randomly assigned to each group, and the demographic characteristics show considerable similarities across groups, we can say that demographic factors would not explain the variation of prejudice across the groups.

Figure 1. The means of prejudice scores in the experimental conditions.

To understand whether the levels of prejudice significantly differ across the experimental conditions, we conducted an analysis of variance test (ANOVA). The findings displayed a statistically significant differentiation on the prejudice levels among the experimental conditions, $F(2, 114) = 8.25, p < 0.001, \eta^2 = 0.13$. For further examination, we conducted several regression analyses.

5.2. The Influences of Empathy – and Threat-Evoking Stimuli on the Prejudice Levels

The first two hypotheses focused on how the treatments – being exposed to either empathy or threat-evoking texts – affect respondents' prejudicial attitudes towards the Syrian refugees. We expected that while empathy-evoking treatment would lead to a decrease in the prejudice levels, receiving threat-evoking treatment would raise prejudice. To test these theoretical expectations, in Model-1 we regressed the level of prejudice on empathy and threat-evoking treatments. The

results show that exposing the experimental group to empathy-evoking portrayals of Syrian refugees decreased the levels of prejudice, whereas receiving threat-evoking treatment increased the prejudice scores. For the empathy-evoking treatment, the results were robust after the covariates of gender, religiosity, and authoritarianism were included in the model (see in Table 2). On the other hand, we could not see a significant effect of the threat-evoking treatment in Model 1 with covariates.

Table 2. Regression analyses of average treatment effects (base category is neutral condition)

DV: Level of prejudice	Model (1) without covariates	Model (1) with covariates	Model (2) without covariates	Model (2) with covariates
	Coefficient (<i>Coef.</i>)	<i>Coef.</i>	<i>Coef.</i>	<i>Coef.</i>
Empathy	-3.260** (1.462)	-3.433** (1.505)	-3.243** (1.482)	-3.268** (1.486)
Threat	2.593* (1.453)	2.489 (1.524)	9.205** (3.548)	9.124** (3.566)
Authoritarianism		0.013 (0.030)	0.023 (0.028)	0.041 (0.033)
Authoritarianism Interaction with threat			-0.102** (0.048)	-0.099** (0.048)
Religiosity		-0.784 (0.599)		-0.704 (0.594)
Female		-0.188 (1.317)		-0.190 (1.299)
Constant	22.132*** (1.040)	22.920*** (2.111)	20.783*** (2.028)	20.946*** (2.302)
Observations	117	114	114	114
R ²	0.13	0.14	0.16	0.17

Standard errors in parentheses

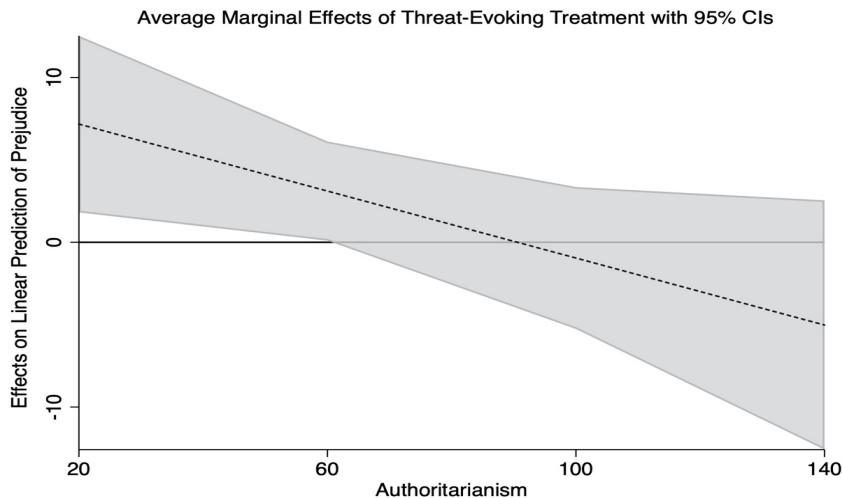
*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

5.3. The Interplay between Authoritarianism and Perceived Threat

In the following analysis, the third hypothesis is tested. The expectation was to find out not only a significant positive link between authoritarianism and prejudice levels but also a negative interaction between authoritarianism and perceived threat condition. Therefore, we generated a second model to examine the influence of authoritarianism and its interaction with threat-evoking treatment on the level of prejudice. Here, the model included authoritarianism, threat – and empathy-evoking conditions as the main independent variables and the threat*authoritarianism interaction. As Table 2 indicates under the sections of Model 2, authoritarianism, per se, was not found as a significant predictor of prejudice. On the other hand, the findings displayed a significant effect of authoritarianism on prejudice levels between the threat-evoking condition and baseline.

Figure 2 illustrates that as authoritarianism increases, the threat-evoking condition and the baseline difference decrease. To put it more specifically, we observed that up to the authoritarianism score of 60, there was a statistically significant difference between a threat-evoking condition and the baseline in terms of prejudice level. Whereas for authoritarianism scores higher than 60, there was no significant difference in prejudice levels between being exposed to the threat-evoking stimulus, or not. Besides, as authoritarianism scores increase between the interval of 20 and around 60, the level of prejudice decreased in the threat-evoking condition. That is to say, participants with a low level of authoritarianism (up to about 60) had higher prejudice scores, whereas individuals with higher authoritarianism levels had a lower level of prejudice towards Syrian refugees in Turkey. When the covariates were entered into the same model, these findings remained. We also applied the bootstrap method with 1000 replications to the conducted regression models and found that the results were robust after bootstrapping (see in Appendix, Table A1).

Figure 2. The Marginal Effect of Authoritarianism on Prejudice in the Threat-evoking Condition

6. Discussion

As a consequence of the devastating conflict that has forced Syrian people to flee to several countries, the intergroup prejudice between Syrian refugees and the host societies appears as an important research topic. In that lens, the present study's primary intention was to uncover whether the prejudice in Turkey against Syrian refugees is vulnerable to empathy – and threat-evoking treatments. In addition to the situational effects of empathy and perceived threat, authoritarianism is used as an individual-level determinant of prejudice. Given an interactionist approach, the current design endeavors to provide a fertile ground to explore the possible explanations of the prejudice phenomenon.

In line with the previous studies, which show the negative relationship between empathy and prejudice (Bäckström & Björklund, 2007; Finlay & Stephan, 2000; McFarland, 2010; Pettigrew & Tropp, 2008), the results of our experimental design support the first hypothesis. The empathy-evoking manipulation makes individuals less prejudiced towards the Syrian refugees. In different contexts, earlier studies present consistent evidence displaying that experimentally evoked empathy can reduce prejudice (Batson, Chang, Orr, & Rowland, 2002; Batson et al., 1997; Finlay & Stephan, 2000). However, in the Turkish context, particularly related to the Syrian refugees, there is almost no research concentrating on the causal role of empathy in the reduction of outgroup prejudice. What exists, on the other hand, is a correlational study, which reveals that stronger humanitarian concerns are related to lower negative behavioral intentions towards the Syrian refugees in Turkey (Yitmen & Verkuyten, 2018). Since the empathy treatment, here, was formulated by highlighting the humanitarian concerns, we received supportive evidence to Yitmen and Verkuyten (2018)'s finding. Although they focus on the behavioral intentions regarding the Syrian refugees and our research interest centers around the prejudicial attitudes, the current experimental design might be helpful to understand the causal mechanism behind the connection between humanitarian concerns and outgroup positivity, in general. Future studies are still needed to thoroughly analyze the causal path among empathy and humanitarian interests, negative attitudes, and behavioral intentions regarding the matter.

Moreover, in this study, we could find enough evidence to support our second hypothesis. As suggested by earlier studies (Stephan & Renfro, 2002; Stephan & Stephan, 2000; Duckitt and Sibley, 2010b), we anticipated that respondents, who read the threat-evoking text would display a higher level of prejudice compared to the others, and the results from the experiment confirmed this expectation. Previous studies asserted a positive association between threat perception and prejudice (e.g., Stephan & Renfro, 2002; Stephan & Stephan, 2000). However, the causal mechanism between these two concepts is relatively ambiguous to designate which one causes the other. Duckitt and Sibley (2010b) demonstrate in their experimental study that threat was an essential factor contributing to arouse a higher level of prejudice against immigrants. Bahns' (2017) findings suggest a reverse causal relationship between them; meaning, it is possible for both of them to affect each other. In our study, the causal mechanism was formulated as unidirectional so that the threat-evoking condition makes individuals more prejudiced. The results produced evidence for this unidirectional mechanism between threat and prejudice. Our reasoning behind that theoretical framework is related to the case-specific features. Before the Syrian refugees became visible in Turkey, prejudicial attitudes towards immigrants, refugees, or asylum seekers were not prevalent (ASAM, 2011). As the competition on the same resources increased and the differences in the socio-cultural values and practices between the refugees and host community became salient, threat perceptions appeared and spread.

In his research, Erişen (2013) argues that when negative emotions – particularly anger and fear – are experimentally evoked, the level of perceived threat significantly increases related to the Syria crisis in the Turkish context. This finding might illuminate the underlying affective mechanism of what we found about the significant role of perceived threat in the increase of

prejudicial attitudes towards Syrian refugees. To put it more precisely, when people are exposed to the threat-evoking portrayal of Syrian refugees, such exposure can arouse negative emotions (e.g., anger, fear, anxiety). In turn, their interaction might present a more solid mechanism as the roots of prejudice. Further research is needed to elucidate how the perceived threat is accompanied by emotions in the Turkish context while influencing the prejudicial attitudes towards the refugees.

Concerning the significant impacts of empathy and threat, the negative discourse in the media seems quite influential to canalize public opinion to a more negative side. When we consider the duality in the media in terms of depicting Syrian refugees in either a positive or negative manner, we see that the content of the news can play an essential role in changing public attitudes. Therefore, the information channels should be careful in framing or narrating any information about such critical matters. This inference is also supported by Getmansky, Sinmazdemir, and Zeitzoff (2018), who find that receiving messages about the possible effects of refugees on the host society increases local people's negative attitudes. Among their manipulation messages, three messages hold negative contents (including economic costs, ethnic balance, and militant ties), while one message carries a positive gist that emphasizes innocent women and children. Although the expectation is to detect a positive impact of the message surprisingly, the treatment backfired and made local people more likely to express negative attitudes towards the refugees. Contrary to that, we found strong evidence that experimentally induced empathy can decrease negative attitudes towards the Syrian refugees.

Getmansky et al. (2018) argue that there might be several explanations behind their finding. For example, people may perceive women and children as an unproductive population or may associate young Syrian females to the instances of polygamy and child marriages (Getmansky et al., 2018, pp. 8-10). However, the manipulation text in our study expresses the issue by situating it on a humanitarian frame. These different results remind us how the portrayal of such delicate matters play a crucial role in perception and attitude formation. Although both of these treatments are based on positive themes, their influences diverge entirely.

Another striking finding taps the significance of the interplay between personal dispositions and situational factors as the roots of prejudice. Concerning the person-situation schism in the domain of prejudice, our findings yield that by focusing on the interactions, much more substantial evidence can be provided instead of scrutinizing only on the separate effects of the individuals' dispositions or the situational factors. Although we have anticipated that authoritarianism would significantly affect the prejudice levels, the current results do not validate this hypothesis. On the other hand, a significant negative interaction effect was observed between the threat-evoking stimulus and authoritarianism on people's level of prejudice. That is to say, threat-evoking text displayed a significant impact for respondents who had lower scores than the mean level of authoritarianism; and in turn, although these people were the less authoritarians, they had a greater level of prejudice, after they read the text, compared to the ones in the neutral condition.

Why did threat-evoking treatment significantly influence low authoritarians but not high scorers? It is most probably related to less authoritarian people's sensitivity to the threat-evoking treatment. In their cross-sectional survey research, Hetherington and Suhay (2011) report that in threatening times (e.g., after a terrorist attack), most people are susceptible to authoritarian thinking. In a similar vein, our findings indicate that as opposed to high authoritarians, low scorers are much more prone to display biased and unwelcoming attitudes towards the refugees after they are exposed to the threat-evoking treatment. This finding shows that prejudicial attitudes can easily become popular under threat-evoking conditions. Consequently, the present results emphasize the importance of looking at the interplay between the situational and dispositional factors that are crucial to understanding outgroup prejudice.

7. Conclusion

Outgroup prejudice is one of the major societal problems in the countries where a large number of immigrant and refugee populations reside. As one of these places, Turkey hosts the largest number of the Syrian refugee population in the world. In this study, we approach the issue from the field of political psychology. By focusing on the individuals' personality traits, our main objective is to explain how empathy and threat-evoking portrayals of the Syrian refugees influence the outgroup prejudice. The results show that while empathy evoking conditions decrease biased attitudes, threat-evoking intervention increases prejudice. Moreover, our findings show that although authoritarianism does not appear as a significant predictor of prejudice, its interaction with the threat-evoking condition significantly affects prejudice.

This study has certain limitations. First, although we used random assignment to the experimental groups, the sampling procedure relied on convenient sampling, and the generalizability of the findings might be questionable. Second, this study focuses only on university students. As a future study, replicating the same analysis for different parts of the society would make an important contribution to the literature. This would help us to reveal both contextual variations and potential demographic moderators. By doing so, more detailed models would be developed to elucidate the puzzle of intergroup prejudice with respect to the contextual and structural determinants.

References

- Akrami, N., & Ekehammar, B. (2006). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation, their roots in big-five personality factors and facets. *Journal of Individual Differences, 27*(3), 1–10. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.27.3.xxx>
- Akrami, N., Ekehammar, B., Bergh, R., Dahlstrand, E., & Malmsten, S. (2009). Prejudice: The Person in the situation. *Journal of Research in Personality, 43*(5), 890–897. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.04.007>
- Allport G. W. (1955). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: MA: Perseus Books.
- Altemeyer, B. (1996). *The Authoritarian Specter*. London: Harvard University Press.

- Altemeyer, (2004). The other “authoritarian personality”. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds), *Political Psychology: Key Readings* (pp. 109-140). New York: Psychology Press Taylor & Francis.
- Altemeyer, B. (2006). *The Authoritarians*. Retrieved from <https://theauthoritarians.org/Downloads/TheAuthoritarians.pdf>
- ASAM – Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants. (2011). *Askıdaki Yaşamlar ve Algıdaki Yaşamlar Projesi Araştırma Raporu*. Ankara: Atik Matbaacılık. Retrieved From http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/Askıdaki_Yasamlar_Algıdaki_Yasamlar.pdf
- Bäckström, M., & Björklund, F. (2007). Structural Modeling of Generalized Prejudice. *Journal of Individual Differences, 28*(1), 10–17. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.28.1.10>
- Bahns, A. J. (2017). Threat as a justification of prejudice. *Group Processes and Intergroup Relations, 20*(1), 52–74. <https://doi.org/10.1177/136.843.0215591042>
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Batson, C. D., Polycarpou, M. P., Harmon-Jones, E., Imhoff, H. J., Mitchener, E. C., Bednar, L. L., ... Highberger, L. (1997). Empathy and attitudes: Can feeling for a member of a stigmatized group improve feelings toward the group? *Journal of Personality and Social Psychology, 72*, 105–118. doi:10.1037/0022-3514.72.1.105
- Batson, C. D., Chang, J., Orr, R., & Rowland, J. (2002). Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*, 1656–1666. doi:10.1177/014.616.702237647
- Blumer, H. (1958). Race prejudice as a sense of group position. *Pacific Sociological Review, 1*(1), 3-7.
- Brown, R. (2010). *Prejudice Its Social Psychology*. Oxford: Willey Blackwell.
- Choma, B. L. & Hodson, G. (2008). And so the pendulum swings: A framework for conceptualizing the causes of prejudice. In M. A. Morrison & T. G. Morrison (Eds.), *The Psychology of Modern Prejudice* (pp. 1-26). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Cohrs, J. C., & Ibler, S. (2009). Authoritarianism, threat, and prejudice: An analysis of mediation and moderation. *Basic and Applied Social Psychology, 31*, 81–94.
- Crowson, H. M. (2009). Predicting perceptions of symbolic and realistic threat from terrorists: The role of right-wing authoritarianism and social dominance orientation. *Individual Differences Research, 7* (2), 113-118.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*, 113-126.
- Directorate General for Migration Management – DGMM, (2020, April 3). *Temporary Protection*. Retrieved April 8, 2020 from <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>
- Dimitrova, D. V., Ozdora-Aksak, E., & Connolly-Ahern, C. (2018). On the Border of the Syrian Refugee Crisis: Views from Two Different Cultural Perspectives. *American Behavioral Scientist, 62*(4), 532–546. <https://doi.org/10.1177/000.276.4218756920>
- Doğanay, Ü., & Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gereçeklerinin İnşası. *Mülkiye Dergisi, 40*(1), 143–184.
- Dovidio, J. F., ten Vergert, M., Stewart, T. L., Gaertner, S. L., Johnson, J. D., Esses, V. M., Riek, B. M., & Pearson, A. R. (2004). Perspective and prejudice: Antecedents and mediating mechanisms. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30*, 1537-1549.
- Dovidio, J. F., Johnson, J. D., Gaertner, S. L., Pearson, A. R., Saguy, T., & Ashburn-Nardo, L. (2010). Empathy and intergroup relations. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *Prosocial Motives, Emotions, and Behavior: The Better Angels of Our Nature.*, (p. 393–408). <https://doi.org/10.1037/12061-020>

- Druckman, J. N., and Kam, C. D. (2011). Students as Experimental Participants: A Defense of the Narrow Data Base. In J. N. Druckman, D. P. Green, J. H. Kuklinski, and A. Lupia (Eds.), *Cambridge Handbook of Experimental Political Science* (p. 41–57). Cambridge University Press.
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In M. P. Zanna (Eds.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 33 (p. 41–113). Academic Press.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right-wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5), 684–696. <https://doi.org/10.1177/014.616.7205284282>
- Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010a). Personality, ideology, prejudice, and politics: A dual-process motivational model. *Journal of Personality*, 78(6), 1861–1894. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00672.x>
- Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010b). Right-Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation Differentially Moderate Intergroup Effects on Prejudice. *European Journal of Personality*, 24, 583–601. <https://doi.org/10.1002/per.772>
- Efe, İ. (2015). *Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. Retrieved from SETA – Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı: http://file.setav.org/Files/Pdf/201.512.25180911_turk-basininda-suriyeli-siginmacilar-pdf.pdf
- Eisenberg, N. (1991). Values, sympathy, and individual differences: toward a pluralism of factors influencing altruism and empathy. *Psychological Inquiry*, 2, 128–131.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Schaller, M., Carlo, G., & Miller, R. A. (1991). The relations of parental characteristics and practices to children's vicarious emotional responding. *Child Development*, 62, 1393–1408.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M., & Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big Five personality, Social Dominance Orientation, or Right-Wing Authoritarianism? *European Journal of Personality*, 18(6), 463–482. <https://doi.org/10.1002/per.526>
- Erdoğan, M. M. (2014). *Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration Research*. Retrieved from <http://fs.hacettepe.edu.tr/hugo/dosyalar/TurkiyedekiSuriyeliler-Syrians in Turkey-Rapor-TR-EN-19022015.pdf>
- Erişen, C., Erişen, E., & Özkeçeci-Taner, B. (2013). Research Methods in Political Psychology. *Turkish Studies*, 14(1), 13–33. <https://doi.org/10.1080/14683.849.2013.766979>
- Erişen, C. (2013). Emotions as a Determinant in Turkish Political Behavior. *Turkish Studies*, 14(1), 115–135. <https://doi.org/10.1080/14683.849.2013.766987>
- Finlay, K. A., & Stephan, W. G. (2000). Improving intergroup relations: The effects of empathy on racial attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(8), 1720–1737. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2000.tb02464.x>
- Getmansky, A., Sinmazdemir, T., & Zeitzoff, T. (2018). Refugees, xenophobia, and domestic conflict: Evidence from a survey experiment in Turkey. *Journal of Peace Research*, 55(4), 491–507. <https://doi.org/10.1177/002.234.3317748719>
- Göktuna-Yaylacı, F., & Karakus, M. (2015). Perceptions and newspaper coverage of Syrian refugees in Turkey. *Migration Letters*, 12(3), 238.
- Guimond, S., Dambrun, M., Michinov, N., & Duarte, S. (2003). Does social dominance generate prejudice? Integrating individual and contextual determinants of intergroup cognitions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 697–721.
- Heaven, P. C. L., & St. Quintin, D. (2003). Personality factors predict racial prejudice. *Personality and Individual Differences*, 34(4), 625–634. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00046-6](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00046-6)

- Hetherington, M. J., & Suhay, E. (2011). Authoritarianism, threat, and Americans' support for the war on terror. *American Journal of Political Science*, 55(3), 546–560. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2011.00514.x>
- Hodson, G. (2009). The puzzling person–situation schism in prejudice research. *Journal of Research in Personality*, 43, 247–248.
- International Crisis Group. (2018). *Turkeys Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions*. Retrieved from <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/248-turkey-s-syrian-refugees.pdf>
- IPSOS. (2016). *Global Views on Immigration and the Refugee Crisis*. Retrieved from <https://www.ipsos.com/sites/default/files/migrations/en-uk/files/Assets/Docs/Polls/ipsos-global-advisor-immigration-and-refugees-2016-charts.pdf>
- Jedinger, A., & Eisentraut, M. (2020). Exploring the Differential Effects of Perceived Threat on Attitudes Toward Ethnic Minority Groups in Germany. *Frontiers in psychology*, 10, 2895. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02895>
- Katz, I. (1991). Gordon Allport's The Nature of Prejudice. *Political Psychology*, 12(1), 125–157.
- Lahav, G., & Courtemanche, M. (2012). The Ideological Effects of Framing Threat on Immigration and Civil Liberties. *Political Behavior*, 34(3), 477–505. <https://doi.org/10.1007/s11109.011.9171-z>
- Levin, S., Pratto, F., Matthews, M., Sidanius, J., & Kteily, N. (2013). A dual process approach to understanding prejudice toward Americans in Lebanon: An extension to intergroup threat perceptions and emotions. *Group Processes and Intergroup Relations*, 16(2), 139–158. <https://doi.org/10.1177/136.843.0212443866>
- McFarland, S. (2010). Authoritarianism, Social Dominance, and Other Roots of Generalized Prejudice. *Political Psychology*, 31(3), 453–477. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00765>
- Miklikowska, M. (2017). Empathy trumps prejudice: The longitudinal relation between empathy and anti-immigrant attitudes in adolescence. *Developmental Psychology*, 1–15.
- Oytun, O. (2014). *Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler* (189). Retrieved from Center for Middle Eastern Strategic Studies – ORSAM Website: https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/201452_189tur.pdf
- Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1995). Subtle and blatant prejudice in western Europe. *European Journal of Social Psychology*, 25(1), 57–75. <https://doi.org/10.1002/ejsp.242.025.0106>
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38, 922–934.
- Pettigrew, T. F. (2011). Intergroup prejudice: Its causes and cures. *Actualidades En Psicología*, 22(109), 115. <https://doi.org/10.15517/ap.v22i109.18>
- Pettigrew, T. F. (2018). The Emergence of Contextual Social Psychology. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44(7), 963–971. <https://doi.org/10.1177/014.616.7218756033>
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti – Immigrant and Racial Prejudice in Europe. *American Sociological Association*, 60(4), 586–611.
- Shih, M., Wang, E., Trahan Bucher, A., & Stotzer, R. (2009). Perspective Taking: Reducing Prejudice Towards General Outgroups and Specific Individuals. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(5), 565–577. <https://doi.org/10.1177/136.843.0209337463>
- Staats, S., Long, L., Manulik, K., & Kelley, P. (2006). Situated empathy: variations Associated with target gender across situations. *Social Behavior and Personality*, 34(4), 431–442.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3/4), 409–426.

- Stephan, W. G., & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 55(4), 729–743. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00144>
- Stephan, W. G., Ybarra, O., & Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221–2237. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x>
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), “*The Claremont Symposium on Applied Social Psychology*” *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23–45). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., ... Renfro, C. L. (2002). The role of threats in the racial attitudes of Blacks and Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1242–1254. <https://doi.org/10.1177/014.616.72022812009>
- Stephan, W. G., & Renfro, C. L. (2002). The role of threats in intergroup relations. In D. Mackie & E. R. Smith (Eds.), *From prejudice to intergroup emotions* (pp. 191–208). New York: Psychology Press.
- The German Marshall Fund of the United States. (2015). *Turkish Perceptions Survey*. Washington. Retrieved from <http://www.gmfus.org/listings/research/type/publication>
- The United Nations Refugee Agency – UNCHR (2020, April 5). *Syria Regional Refugee Response: Durable Solutions*. Retrieved April 8, 2020 from https://data2.unhcr.org/en/situations/syria_durable_solutions
- Van Hiel, A., & Mervielde, I. (2005). Authoritarianism and social dominance orientation: Relationships with various forms of racism. *Journal of Applied Social Psychology*, 35, 2323–2344.
- Wagner, U., van Dick, R., Pettigrew, T. F., & Christ, O. (2003). Ethnic Prejudice in East and West Germany: The Explanatory Power of Intergroup Contact. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 22–36. <https://doi.org/10.1177/136.843.0203006001010>

Appendix A

Table A1. Regression analyses of average treatment effects with bootstrap method (base category is neutral condition).

DV: Level of prejudice	Bootstrap Model (1)	Bootstrap Model (1) with Covariates	Bootstrap Model (2)	Bootstrap Model (2) with Covariates
	Coefficient (<i>Coef.</i>)	<i>Coef.</i>	<i>Coef.</i>	<i>Coef.</i>
Empathy	- 3.260** (1.434)	-3.460** (1.390)	-3.243** (1.434)	-3.268** (1.465)
Threat	2.593* (1.454)	2.492 (1.581)	9.205** (3.710)	9.125** (3.551)
Authoritarianism		0.011 (0.032)	0.023 (0.034)	0.042 (0.039)
Authoritarianism Interaction with threat			-0.102* (0.054)	-0.099* (0.052)
Religiosity		-0.757 (0.607)		-0.704 (0.560)
Female		-0.187 (1.398)		-0.190 (1.330)
Constant	22.132*** (1.023)	22.920*** (2.114)	20.783*** (2.167)	20.947*** (2.322)
Observations	117	114	114	114
R ²	0.13	0.14	0.16	0.17

Standard errors in parentheses

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Appendix B: Manipulation Texts

Empathetic Text

Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle 2011 yılından bu yana milyonlarca Suriyeli, ülkelerini terk etmek zorunda kaldılar. Türkiye, insanlığa dair olumlu duruşunu koruyarak, Suriye’den gelen kardeşlerine kucak açtı. Bu kucaklama zaten, ahlaki ve vicdani bir gereklilikten başka bir şey değildi. Çünkü geldikleri yerde, yani Suriye’de okullar, hastaneler, masum siviller ve hatta bebekler her gün bombalara maruz kalıyor. Bu insanları görmezden gelmek toplumumuzun ve kültürümüzün kabul edebileceği bir yaklaşım değil.

Yaşadığımız çağ son derece acımasız bir anlayışa bürünmüş zihniyetlerle dolu. Oysaki bu acımasızlıklar neticesinde, Suriye’de yaşanan bu vahşi savaş, her toplumun başına gelebilir. Dolayısıyla bu hazin tabloyu insan odaklı çözmeye çalışmalıyız. Bugün onların başına gelenlerle, yarın bizim karşılaşmayacağımızı kimse garanti edemez.

Kendinizi bir an için sığınmacıların yerine koyarak empati yapın. Suriyeli sığınmacıların, bizlerin anlayışına ve desteğine ihtiyacı var. Muhabir Beyza Kural’ın evsiz sığınmacılarla yaptığı röportajdan bir kesitte de bu hazin tabloyu görebiliyoruz: “...Suriyeliyiz diye ev vermediler. Komşular şikâyet ediyormuş. ‘Kaçak işçi çalıştırmıyoruz’ diye iş de vermiyorlar. İnsanlar yemek, yatak yardımı getiriyor. Ev olsa kalırız, ekmeğimizi yeriz, tuvaleti, suyu olur. Burada camiye gidiyoruz. Çocukları soğuk suda temizliyoruz. Büyük oğlumuz Suriye’de. Onların evi de yıkılmıştı. Nasıldır şimdi, ne yapıyor bilmiyoruz.”

Savaştan kaçarak bizim gibi ülkelere sığınan bu insanlar, koşulları ve olayları kendileri belirlemediler. Aksine evlerinden, yurtlarından vazgeçmek zorunda kaldılar. Kimileri işsiz, eğitimsiz, dilimize ve yaşam tarzımıza da yabancı. Toplum olarak sığınmacıları anlamaya çalışmak ve onlara destek olmak öncelikli bir insanlık görevidir.

Threat-evoking Text

Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan’ın geçtiğimiz ay yaptığı açıklamaya göre, Türkiye’de, 2 milyon 700 bini geçkin Suriyeli mülteci var ve İstanbul, mültecilerin en yoğun bulunduğu şehirlerden biri. Ülkeye büyük bir nüfus halinde gelen bu insanlar, şehirlilik kültürünün altını üstüne getirdiler. Toplumsal sorunlarla birlikte ekonomik alana da ciddi olumsuzluklar söz konusu.

En başta yardımlara ayrılan bütçeler nedeniyle ekonomik anlamda zor durumda kaldığımız yadsınamaz bir gerçek. 2015 yılının sonlarına doğru, resmi makamlardan gelen açıklamaya göre Suriyelilere 7 milyar dolar harcandı. Ülkemizde zaten pek çok sorun varken bu ciddi bir külfet oldu. Ayrıca, artan ev kiralari ve işsizlik de giderek kendini hissettiren ekonomik sorunlar arasında.

Türkiye’nin bu kadar büyük bir göç dalgasını kaldırarak alt yapısı aslında yok. Buna bir de denetlenemez göç dalgası eklenince bugün hemen her şehrin, tüm sokaklarında sığınmacıları

görüyoruz. Araştırmacı Oytun Orhan'ın belirttiği gibi geleceğe dair de büyük toplumsal sorunlar doğması ihtimali yüksek: “Suriyeli sığınmacıların zor koşullarda yaşamaları, her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından uygun koşulları sunuyor. Eğitim almamış, düşük geliri, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan sığınmacı gençler, ileriki dönemde suç kaynağı oluşturabilirler”. Bu gerçekler günümüz için de büyük bir tehlike.

Yakın zamanda bu konuya nasıl çözüm getirileceği belirsiz. Çocuk işçilerin, arttığı, her köşe başında evsizlerin yaşadığı bir ülke haline geliyoruz. Dahası, bu sorunların ne zaman sona ereceğini bilmiyoruz. Hatta Avrupa Birliği ile yapılan son anlaşma ile mülteci sayısı şüphesiz daha da artacak.

Appendix C: The Original Version of the Prejudice Questionnaire

Bu kadar sığınmacıya bakılması Türkiye'nin ekonomisine zarar vermektedir.

Türkiye'de yardıma muhtaç yüksek sayıda vatandaş varken, vergilerimin Suriyeli sığınmacılara harcanmasına karşıyım.

Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar.

Suriyeli sığınmacılar buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar ile komşu olursam, şahsıma veya aileme zarar vereceklerini düşünüyorum.

Suriyelilerin Türkiye'de kalması gelecekte büyük sorunlara yol açabilir.

Suriyelilerin buradaki topluma uyum sağlayacağını düşünüyorum.⁶

6 Reversed item

Dış Politika Yapımında Akraba Devlet ve Akraba Azınlık İlişkilerinin Yeri: Türkiye-Irak Türkmenleri İlişkileri Örneği

Kin State and Kin Minority Relations in Foreign Policy Making: Turkey-Iraqi Turkmen Relations Example

Emin SALİHİ*

Öz

Bir devletin dış politika yapımında akrabalık ve soydaşlık bağlarının belirleyiciliği tartışma konusudur. Bu tartışmalar Türk dış politikası bağlamında da yapılmaktadır. Soydaşların buldukları ülkelerde güç kazanmaları Türkiye'nin bölgede nüfuzunu artıracak için Türkiye, soydaşlarının siyasi örgütlenmesine, can güvenliğine ve kültürel haklarına önem vermektedir. Türkiye'nin soydaşlarına kamu diplomasi araçlarıyla duygusal yaklaşımı, ırksal temelli bir dış politika izlediğini de düşündürmektedir. Ancak bu çalışmada Türkiye'nin rasyonel dış politikadan uzaklaşmadığı varsayılmıştır. Bu varsayım, Türkiye'nin Irak Türkmenleri politikası bağlamında incelenmiştir. İncelenen vakalarda, Türkiye'nin dış politikada rasyonel güç ilişkilerini dikkate alan ve ulusal çıkarını önemseyen bir devlet olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak, Türkmen, Akraba Devlet, Akraba Azınlık.

Abstract

Kinship ties determinism in the state's foreign policy is a matter of debate. These debates are also held in the context of Turkish foreign policy. Turkey increases its influence in the region when kinship gets power in its country. Therefore Turkey attaches importance to kinship's political organization, cultural rights, and safety. Turkey's emotional approaches to kinship by public diplomacy tools suggesting Turkey's foreign policy based on racial watch. However, in this study it is assumed that Turkey's foreign policy is rational. This assumption has been examined with the Turkey's Iraqi Turkmen policy. The study concluded that Turkey is taking into account the rational power relations and cares about its national interests.

Keywords: Turkey, Iraq, Turkmen, Kin State, Kin Minority.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: eminsalihi@ohu.edu.tr

1. Giriş

Bir devlet ile o devletin sınırları dışında yaşayan ve söz konusu devlet vatandaşları ile ortak geçmiş ve kimlik taşıyan azınlıklar arasındaki ilişki akraba devlet ve akraba azınlık olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada bir devletin dış politika yapımında akraba azınlığın belirleyiciliği tartışılacaktır. Burada temel tartışma devletlerin önceliğini anlamak için yapılacaktır. Akraba devletler dış politikalarını belirlerken akraba azınlığı mı yoksa kendi ulusal çıkarlarını mı daha çok önemsemektedir? Örneğin İran dış politika yapım sürecinde bölgedeki Şii toplulukların çıkarı mı yoksa kendi jeopolitik öncelikleri mi daha belirleyicidir? Her iki tarafın kazançlı olacağı formüller de muhakkak vardır. Akraba devletler akraba azınlığın gücü oranında kendi nüfuz alanlarının artacağını düşünerek destek verebilir. Ancak akraba devletlerin akraba azınlıkları ile yürütecekleri işbirliği her zaman akraba devlet için en rasyonel karar olmayabilir. Böyle durumlarda akraba devletler rasyonel davranarak ulusal çıkarlarını mı gözetirler yoksa ırksal hassasiyetle ve duygusal bakarak işbirliğine devam mı ederler? Akraba veya soydaş devlet diplomasisi bağlamında uluslararası ilişkiler disiplinine özgü bu gibi sorulara Türkiye Cumhuriyeti dış politikası analiz edilerek bazı yanıtlara ulaşılabilir. Türkiye'nin pek çok ülkede akraba azınlığı bulunmaktadır. Bunlardan biri de Irak Türkmenleridir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Irak Türkmenleri ile olan ilişkisini dış politika yapımı bağlamında incelemek ve vaka analizlerinden elde edilen çikarsamalar ile genellemelere varmaktır.

Devlet ve soydaşlık bağlarının dış politika yapımındaki yeri incelenirken kimlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe kimlik ve dış politika ilişkisi inşacılık ve realizm kuramları üzerinden okunmaktadır. Kimliğin dış politika çıkarlarını belirleyen bir unsur olarak ele alan inşacı kuram, uluslararası ilişkiler akademisyenleri arasında son dönemde en yaygın kullanılan kuram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın ve Dizdaroğlu, 2019, s.12-13). Ancak inşacılık kuramının içinde de bölünme görünmektedir. Kimi çalışmalarda devlet kimliği ön plana çıkarılırken kimi çalışmalarda da ulusal kimlik ön plandadır. İnşacı kuramın en önemli temsilcilerinden Alexander Wendt, devletlerin uluslararası sistem içinde diğer devletler ile sosyalleşirken kimliklerinin şekillendiğini savunur. Buna göre Wendt, dış politika analizini yapılırken devletlerin kültürel yapısını veya liderlerin inançlarını devlet kimliğine dahil etmez. Kal Holsti ise ulusal kimliği analize dahil ederek Wendt'e eleştiri getirir. Holsti'ye göre devletler ilk olarak uluslararası sistemde sosyalleşmeye girdiklerinde belli bir kimlikle bu alana girerler. Bu nedenle iç faktörler ve ulusal kimlik; çıkarların ve dış politikanın belirlenmesinde önemli bir uğraktır (Bozdağlıoğlu, 2012, s.137-44). Ulusal kimlik tarih, din ve dil gibi unsurlar içerir. Ulusal kimlik ve devlet kimliği ayrımı vurgusu ile Türk dış politikası üzerine yapılan temel çalışmalardan biri de Şaban Çalış'a aittir. Çalış, Türkiye'nin 1990'larda Orta Asya Türk Devletlerine yönelik açılımın ulusal kimlik üzerinden okunmasını eleştirir. Türkiye'nin devlet kimliği olarak dış politikada Batıcı olduğunu ve Soğuk Savaş sonrası Orta Asya Türk Devletlerine yönelik izlenen politikaların Batıcı kimlik bağlamında açıklanabileceğini ifade etmiştir. Çalış'a göre nasıl ki Türkiye Soğuk Savaş döneminde Bağdat Paktı içinde Batılı bir kimlikle diğer ülkelerle ittifak kurduysa Soğuk Savaş sonrası da Batı dünyası içinde yerini güçlendirmek için Orta Asya Türk

Devletleri ile ilişkisini yoğunlaştırmıştır (Çalış, 1999). Çalış, Türk dış politikasının da ulusal kimlik kavramından ziyade devlet kimliği kavramı ile açıklanabileceğini belirtmiştir.

Günümüzde iç politika ile dış politikanın yoğun etkileşim içinde olduğu bir uluslararası sistem bulunmaktadır. Ulus kimliğinin dış politika davranışlarına yansımaya ihtimali göz ardı edilmemelidir. Ancak bununla birlikte ulusal kimliğin dış politikaya etkisinin sınırlılıkları da dikkate alınmalıdır. Ayşegül Sever, dış politika konusunda kimliğin sınırlılıklarını vurgulayan çalışmalardan birini gerçekleştirmiştir. Türkiye-İrak ilişkilerini Irak ulusal kimliği bağlamında inceleyen Sever, ulusal kimlikten ziyade bölgesel güç ilişkilerinin, Irak'ın Kürt politikasının ve iki ülke arasındaki ekonomik beklentilerin belirleyici olduğunu ortaya koymuştur (Sever, 2013). Ulusal kimliğin sınırlılıkları dikkate alınarak, hem realizm hem de inşacılık kuramlarının kullanıldığı, bu alandaki en kapsamlı çalışmalardan bir diğeri de Radiye Funda Karadeniz tarafından ortaya konmuştur. Karadeniz, bir ülkenin kendi sınırı dışındaki soydaşları ile ilgilenmesine sadece güvenlik ve çıkar gibi kavramlar ile bakılmaması gerektiğini savunmuştur. Ancak çalışmasında, “Türkiye, dış Türkleri ne zaman hatırlar” sorusunu sormuştur. Karadeniz, Türkiye'nin soydaşlarının can güvenliğini önemseydiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin soydaşlarının yaşadığı ülke ile ilişki kurarken ulusal çıkarlarını ön plana koyduğunu vurgulamıştır (Karadeniz, 2011). Örneğin Türkiye, Türkiye-Yunanistan ile ilişkilerinde Batı Trakya Türklerinin can güvenliğini önemse de Yunanistan ile ilişkilerini tamamen bunun üzerinden geliştirmez ve ulusal çıkarlarını daha çok önemsemiştir. Suriye Türkmenleri ile Türkiye ilişkilerini ele alan bir başka çalışmada da yine Türkiye'nin Suriye'deki Türkmenlerin can güvenliğini önemseydiği vurgulanmış ancak bu ilginin 6-7 yıla dayanan bir geçmişi olmasının sorgulanması gerektiği ortaya konulmuştur (Bölükbaşı, 2018). Çalışmada Suriye Türkmenlerinin örgütlenmesinde Türkiye'nin önemli bir sorumluluk üstlendiği belirtilmiştir. Türkiye'nin kendi nüfuzunu Suriye'de artırma adına son dönemde soydaşlarıyla yakından ilgilendiği çalışmada elde edilen sonuçlardan biri olmuştur.

Realizm kuramı, kimlik olgusuna “araçsallaştırma” kavramı ile bakar. Buna göre devletler, duygusal refleksler ile hareket etmezler; ancak çıkarları söz konusu ise akraba topluluklar ile çıkar ilişkisi kurarlar. Didem Danış ve Ayşe Parla, Türk dış politikasında soydaşların yerini incelemiştir. Çalışmada, Türkiye'nin Bulgaristan ve Irak Türkmenlerine bakış açısının dönemlere göre değiştiği tespit edilmiştir. Türkiye'nin, Irak ve Bulgaristan Devletleri ile ilişkilerine göre oradaki soydaşlar ile ilişkisini geliştirdiği örnekler ile ortaya konmuştur (Danış ve Parla, 2009). Çalışmada, Türkiye'nin muhatap devlet ile ilişkilerinin iyi olmadığı dönemlerde soydaşlarını “araçsallaştırarak” muhatap devletin iç işlerine bir müdahale aracı gördüğü belirtilmiştir. Bu bağlamda bir devletin soydaşları ile dönemlere göre farklı ilişkiler geliştirmesi, söz konusu devlet güdülerinin sorgulanmasına neden olabilmektedir.

Bu çalışmada yukarıda yapılan teorik tartışmalar dikkate alınarak Türkiye'nin dış politikasında soydaşların/kimliğin belirleyiciliği Irak Türkmenleri örneği üzerinden tartışılacaktır. Tartışmanın ana eksenini şu sorular çerçevesinde oluşturacaktır; Türkiye, Türkmenleri soydaş olarak kabul edip Türkmenlerin sorunları ve çıkarları doğrultusunda mı Irak siyasetini şekillendirmektedir? Yoksa

Türkiye soydaşlık bağını ileri sürerek, jeopolitik çıkarları doğrultusunda kimi dönemlerde Irak siyasetinde Türkmenleri araçsallaştırmış mıdır? Türkiye'nin soydaşları ile ilişkisini belirleyen parametreler nelerdir? Bu sorular, üç alt başlıkta yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada önce Türk dış politikasında soydaşlık kavramı tartışılacaktır. Dış Türklar, soydaş ve akraba topluluklar gibi kavramların ne ifade ettiği ve Türk dış politikasında kurumsal bazda söz konusu topluluklarla nasıl ilişki kurulduğu işlenecektir. Ardından Irak Türkmenlerinin Irak'ta varlığı ve Türkiye ile ilişkileri ele alınacaktır. Türk dış politikasındaki Irak Türkmenlerinin etki etme potansiyelini değerlendirmek adına Irak Türkmenlerinin demografik yapısı, sorunları, beklentileri ve Türkiye ile ortak çıkarları hakkında bilgi verilecektir. Akraba devlet ve akraba azınlık arasındaki ilişkinin boyutunu anlamak için bu tür detaylar önem arz etmektedir. Son olarak çalışmada Türkiye'nin Irak ile olan ilişkileri ve Irak Türkmenlerinin bu ilişkide ne kadar belirleyici olduğu vakalar üzerinden tespit edilecektir. Türkiye, Irak/Irak Kürt Bölgesi ve Irak Türkmenleri üçgeninde Türkiye'nin yaklaşımları ve çıkar tanımları vakalarla tespit edildikten sonra Türkiye'nin soydaş meselesine bakış açısı hakkında bazı genellemelere varılmaya çalışılacaktır. Çalışmada, literatüre katkı açısından Irak Türkmenlerini temsil eden yazar ve siyasetçilerin görüşleri de olabildiğince yansıtılmaya çalışılacaktır. Türkiye dışından, Türkiye'nin soydaş politikasına bakış açısına dair verilere ehemmiyet verilerek bu çalışmada akraba azınlığın da görüşlerine ağırlık verilecektir.

2. Türk Dış Politikasında Soydaşlık Meselesi

Devletler, diğer devletler ve o devletlerde yaşayan ulus altı gruplar ile tamamen nesnel ilişkiler kurmazlar. Soydaşlık, dilsel, dinsel veya tarihsel bağlar bağlamında kimi devlet veya ulus altı gruplar birbirlerine yakınlık duyabilmektedirler. Uluslararası ilişkiler literatüründe bu bağlar akraba devlet veya akraba azınlık şeklinde adlandırılmaktadır. Akraba devlet, akraba azınlık ve azınlığın yaşadığı ülke devleti arasındaki ilişki, uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu olabilmekte ve her üç kesimin beklentilerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Akraba azınlıkların buldukları ülkede güçlenmeleri uluslararası siyasette akraba devletin nüfuzunu artırabilmektedir. Bu nedenle akraba devletler hamilik görevini genellikle yerine getirmektedir. De Gaulle döneminde Fransa'nın Kanadada bulunan Fransızlara desteği veya Sovyetler sonrası Rusya'nın Sovyetler Birliği'nden kopan diğer devletlerdeki Ruslara karşı hamilik sorumluluğunu üstüne alması gibi.

Akraba azınlık ile akraba devlet arasındaki diplomasi uluslararası ilişkilerde sık görülen bir durumdur. Ancak bu konuda ilişkinin boyutu ve yönü ile ilgili bir genellemeye varmak mümkün değildir. İlişkiye etki eden faktörlerin çeşitliliği nedeniyle devletlerin bu konuda farklı dönemlerde farklı tavırlar aldıkları görülmektedir. Örneğin Fransa'yı dünya siyasetinde daha önemli bir aktör haline getirmek isteyen ve bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile rekabet eden De Gaulle, Kanadada yaşayan Fransızların bağımsızlığı konusuyla daha çok ilgilenmiştir (Cantir, 2019, s.74). Burada belirleyici olan sadece karar alıcıların yaklaşımı değildir. Küreselleşme

çağının getirdiği yenilikler ile birlikte devletler artık sadece devletler ile değil; aynı zamanda başka devletlerin toplumlarına yönelik devletten topluma doğru bir diplomasi yöntemini daha yoğun kullanmaktadır. Bu doğrultuda devletler kendilerine yakın gördükleri akraba topluluklar ile ilişkilerini geliştirecek ve kamu diplomasisini yürütecek kurumlar oluşturmaktadır.

Komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyen Türkiye irredentist politikalar izlediğine dair algı oluşturacak söylemlerden kaçınmıştır. Soğuk Savaş sonuna dek Batı bloğu içinde kendini konumlandıran Türkiye, bu konuda istikrarını sürdürürken komünist rejimlere karşı da Türk ve Müslümanların baskı altında kaldığını iddia ederek muhatap devletlere müdahale anlamında soydaş ve akraba toplulukları araçsallaştırmıştır (Danış ve Parla, 2009, s.136-37). Ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlarda oluşan güç boşluğu sonrası Türk dış politikasında yeni söylemler ile karşılaşmıştır. Bu dönemde "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" ile başlayan ve Türkiye'nin Türklük kimliğine dayalı etki alanını belirleyen sözler dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından sarf edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin post Sovyet coğrafyada etkinliği Batı dünyası tarafından da desteklenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Orta Asya Türk Devletleri'ndeki faaliyetleri ABD Başkanları tarafından desteklenmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Catherine Lalumeire bölgede yaptığı diplomatik gezinin ardından Türkiye'nin bölge için iyi bir model olduğunu belirtmiştir (Güneş, 2012, s.720-22). Türkiye'nin liberal ekonomik modelin uygulandığı, seküler ve demokratik bir devlet olması, dönüşüm geçiren bölge için iyi bir model olabileceği fikrini doğurmuştur (Şahin, 2017, s.82-83). Batı'nın desteği, Türkiye'nin maceracı Pan-Türkist bir politikadan çok Batılı dış politika kimliği doğrultusunda rasyonel dış politika izlediğini göstermektedir.

Küreselleşme süreci ve çağın getirdiği teknolojik yenilikler, 1990'lı yıllardan itibaren Türk dış politika araçlarına da etki etmiştir. Soğuk Savaş sonrası liberal düşüncelerin güçlenmesi ve vatandaşların dış politikada söz sahibi olması, iletişim araçlarının etkin kullanılması ve küreselleşme çağında mesafelerin kısılması, diasporayı ve kamu diplomasisini ön plan çıkarmıştır. Türkiye, bu doğrultuda Türk Dünyası'na yönelik devlet kurumları oluşturmuş veya örgütlerin içinde yer almıştır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), AFAD ve Kızılay kurumlarına örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk Keneşi olarak ifade edilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, (Türk Konseyi) ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKP) söz konusu uluslararası örgütlere örneklerdir (Ekşi, 2017, s.14-17). Bu kurum ve örgütler Türkiye'nin insani yardım, kültürel ve kısmen siyasi faaliyetlerini yürüttüğü araç ve alanlardır.

Türkiye kamu diplomasisi uygulamalarını sadece Türk Dünyasına yönelik yapmamaktadır. Hükümetin akrabalık bağıni etnik bağlara indirmediği görülebilmektedir. Bu durum eleştiri konusu da olabilmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli 2013 yılında yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin Mısır'a, Gazze'ye ve Somali'ye önem verip krizlerde taraf olurken soydaşların yaşadığı Kerkük meselesine neden önem vermediğini sormuş ve hükümeti eleştirmiştir. Hükümeti temsil eden Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik,

ifadelerinden dolayı Bahçeli'yi ırkçılıkla suçlamış ve buradaki politikalarda Müslüman kimliğin ön plana çıktığını belirtmiştir (Yaldız, 2018, s.10-11). Türkiye, Türk Dünyasını önemsemekle birlikte bunun dış politika yapımında tek belirleyici kimliği olduğu söylenememekte, Müslüman kimliği de belirleyici olabilmektedir.

3. Irak Türkmenleri

Akraba devlet ve akraba azınlık arasındaki ilişkileri tahlil edebilmek için; iki taraf arasındaki ilişki, akraba azınlığın özellikleri ve azınlığın bulunduğu ülkedeki siyasi sorununu/ mücadelelerini bilmek önemlidir. Bir etnik grubun ne tür bir tutum içinde olacağını çeşitli faktörler belirlemektedir. Sönmezoğlu'na göre azınlığın nüfus yoğunluğu, jeopolitik konumu, sosyal yapısı, ekonomik durumu, liderlik kurumu uluslararası konjonktür ilişkiyi belirleyen etmenlerden bazılarıdır (Sönmezoğlu, 2012, s.668). Irak Türkmenleri, Türkiye için akraba azınlık statüsünde görülebilecek topluluklardan biridir. Türkiye'nin, Irak'ta azınlık durumunda olan soydaşlarına yönelik politikalarını anlayabilmek için Irak Türkmenlerinin kim oldukları, demografik özellikleri, sorunları ve siyasallaşma süreçlerine bu bölümde incelenecektir. Bir diğer önemli husus, Türkmenlerin sorunlarını anlamaktır. Türkmenlerin neyi sorun olarak tanımladıkları ve diğer gruplar ile ilişkileri, Türkiye'nin Türkmen politikasında nerede durduğunu görebilmek için önemlidir.

3.1. Irak'ta Türkmenlerin Varlığı ve Siyasallaşma Süreci

Anadolu Türkleri ile çok yakın benzerliklere sahip olmasına rağmen Irak'ta Türkler, Türkmen olarak adlandırılmaktadır. Türkmenler; Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ı oluşturan üç etnik gruptan biridir. Arap ve Kürtlerden sonra azınlık bir topluluk olarak görülmesine rağmen Türkmenler, Irak tarihinde önemli bir yere sahiptir. Irak Selçuklu Devleti'nden Birinci Dünya Savaşı sonuna dek Irak siyasi yönetiminde Türklerin/Türkmenlerin varlığı dikkat çekmektedir. (Saatçi, 2003). Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı coğrafya tarih metinlerinden esinlenilerek "Türkmeneli" olarak adlandırılmıştır. İskoçyalı tarihçi yazar William Guthrie, Osmanlı'nın doğu bölgelerini tanımlarken Türkmeneli/Turcomania tabirini kullanan ilk kişidir (Guthrie, 1798, s.660). Türkmeneli bölgesi kuzeyde Musul Telafer'den başlayıp Erbil, Altınköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Tavuk, Bayat Köyleri, Kifri, Hanekin, Karaağan, Şahraban, Bedre, Kazaniye ve Mendeli'ye doğru il ve ilçeleri kapsar (Hürmüzlü, 2015, s.87). Bu bölgelere ek olarak Bağdat ve Süleymaniye illerinde de Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Irak Türkmenlerinin yaşadığı coğrafya ile ilgili dikkat çeken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Irak'ta çok dağınık bir şekilde yaşadıklarıdır. Bu özellik siyasi merkez oluşturma konusunda Türkmenleri şansız kılmaktadır. İkinci husus, Türkmenlerin Kerkük ve çevresi gibi önemli doğal kaynak yataklarının bulunduğu bir coğrafyada bulunmalarıdır. Bu durum Türkmenleri siyasi olarak önemli kılmakla birlikte bu coğrafyada hâkimiyet kurmak isteyen grupların hedefi haline de getirmektedir.

Irak'ta söz konusu coğrafyada Türkmen nüfus sayısı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece Türkmenlerin değil Irak'ta bütün ulus altı gruplar ile ilgili kesin nüfus bilgileri elde

edilememektedir. İki nedenden dolayı bu konuda kesin sonuçlara varmaya çalışmak hatalı olacaktır. Öncelikle Irak'ta ulus altı kimlikleri hesaba katan nüfus sayımı son dönemde yapılmamıştır. Nüfusa dair bilgi vermenin zorlu bir diğer yanı ise bireylerin benimsedikleri kimliğin değişebilmesidir. İnsanlar birden çok kimlik barındırabilirler ve zamanla başka kimlikleri benimseyebilirler. Bu nedenle nüfus ile ilgili kesin yargıya varmak doğru olmayacaktır. Irak'ta alt kimlikleri dikkate alarak yapılan en son nüfus sayımı 1957 yılında yapılmış ve sonuçları 1958 yılında açıklanmıştır. Bu sayımda Türkmenlerin nüfusu 567,000 olarak gösterilmiştir (Taylor, 2004, s.28). Bu sayı o dönemde Irak nüfusunun yüzde 9-10'una tekabül etmiştir.

Türkmenler, Müslüman olmakla birlikte mezhepsel farklılıkları da içinde barındırmıştır. Orta Doğu devletlerinin kendi aralarındaki rekabeti Irak'a taşınmaları nedeniyle mezhepçilik Irak'ta normalleşse de, Araplarda olduğu gibi Şii ve Sünni kutuplaşması Türkmenlerde pek görülmemiştir. Irak Türkmen Cephesi'nde Şii ve Sünni Türkmenler birlikte siyaset yürütmektedir. Türkmenlerin nüfus özelliği ile ilgili olarak kentli ve seküler oldukları çalışmalarda iddia edilmiştir. Irak'ta son kırk yılda süregelen savaşlar toplumsal yapıyı değiştirirse de Türkmenler ile ilgili bu kanaat ön plana çıkmıştır. Türkmenlerin kentli olmaları siyaset yapma tarzlarına da etki etmiştir. Türkmenler, Irak'ta Araplar ve Kürtlere nazaran siyasi, toplumsal ve kültürel hakları için silahlı mücadeleyi tercih etmemişlerdir (Oğuzlu, 2004, s.313-14). Irak'ta 2003 sonrası kaos ve anarşinin hâkim olduğu bir dönemde silahlı gücü yeterli olmayan gruplar siyasal yaşamda etkin olamamışlardır. Modern dünyada kentli ve orta sınıf toplum değerlerine önem atfedilirken söz konusu değerler Irak'taki yapı nedeniyle Türkmenler için dezavantaja dönüşmüştür.

Irak Türkmenlerinin siyasallaşma süreci Irak'ta demokratik bir sistemin olmaması nedeniyle 1991 Körfez Savaşı'na dek parti düzeyinde gerçekleşmemiştir. Irak'ta hükümette yer alma, sendikal faaliyetler ve sivil toplum örgütleri siyasi yaşama katılım olarak anlaşılmalıdır. ABD ve Koalisyon Güçlerinin 2003 yılı Irak işgaline kadar Irak hükümetlerinde Türkmenlerin pek yer almadığı görülmüştür. Irak'ta 1920 yılında kurulan ilk hükümette Kerküklü İzzet Paşa Sağlık ve Eğitim Bakanı olarak görev almıştır. İzzet Paşa, daha sonra 1921 hükümetinde de Bayındırlık Bakanı olarak görev yapmıştır. Ardından etnik ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle İzzet Paşa hükümet programına itiraz etmiş ve görevinden ayrılmıştır (Al-Hirmizi, 2003, s.51). Türkiye'de milli mücadeleyi yürüten Ankara Hükümet'i Irak'ta İngiliz karşıtı faaliyetlerini 1920 yılından sonra artırmıştır (Al-Jumaily ve Öztoprak, 1999, s.32). Irak Türkmenleri, daha sonraki yıllarda Faysal'ın krallığına da karşı çıkmış ve belki de bu nedenle seçkinlerine daha sonraki hükümetlerde görev verilmemiştir. Irak yönetiminin Türkmenlere bakış açısı değişmiştir. Irak Başbakanı Muhsin el Sa'dun'un 1923 yılında Kerkük eşrafının oluşturduğu bir heyete gönderdiği telgrafta Kerkük yönetiminin Türk karakterinin korunması ve Türkçe'nin bölgede resmi dil olması yönündeki görüşlerin bakanlar kurulu tarafından kabul edildiğini Türkçe yazılmış bir telgraf ile bildirmiştir (Lukitz, 1995, s.38). Ancak değişimin bir göstergesi olarak, daha sonraki yıllarda bu sözler yerine getirilmemiştir.

Krallık döneminde Irak Türkmenlerinin kültürel haklarını savunmak isteyen öğretmen ve entelektüeller baskı görmeye devam etmiştir. Entelektüel öğretmenlerin özellikle Arapların hâkim

olduğu güney illerine atanmaları sık rastlanan bir uygulama olmuştur. Irak'ta 1958 Devrimi'nden sonra ulus altı grupların kültürel haklarını korumalarına yönelik anayasal güvenceler yeniden gündeme gelmiştir. Irak Türkmenleri bu dönemde yeniden örgütlenme yoluna gitmiştir. Türkmen Öğretmenler Birliği, Türkmen Öğrenci Birliği ve daha sonra Irak Türkmenlerinin toplumsal ve kültürel faaliyetlerinin merkezi olacak olan Türkmen Kardeşlik Ocağı da 1960 yılında kurulmuştur. Bağdat'ta kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı daha sonra diğer Türkmeneli illerinde şubeler açmış ve önemli bir sivil toplum örgütüne dönüşmüştür. Baas rejiminin 1968 yılında iktidara gelmesiyle birlikte etnik grupların kültürel ve eğitim haklarında gerilemeler yaşanmıştır. Irak Türkmenleri toplumunun önde gelenleri bu süreçte tutuklanmış ve başta Necdet Koçak gibi önemli siyasi figürler idam edilmiştir (Al-Hirmizi, 2003, s.71-73). Körfez Savaşı sonrası Baas rejiminin hakimiyeti kaybettiği güvenli bölgede Irak Türkmenleri, Irak Türkmen Cephesini 1995 yılında kurarak siyasi oluşumlarını çatı bir örgüt altında birleştirmiştir (Oğuzlu, 2004, s.318). Ancak güvenli bölge olarak ilan edilen bölgeye Türkmenlerin bütün yerleşim alanlarının dahil edilmemesi Irak Türkmenlerini ikiye ayırmıştır (Yılmaz, 2011, s.161). Kerkük, Telafer ve Tuzhurmatu gibi önemli Türkmen bölgeleri güvenli bölgeye dâhil edilmediğinden Irak Türkmenleri Kürtler gibi kapsamlı bir örgütlenme fırsatı elde edememiştir.

ABD işgalinden sonra Irak'ta demokratik seçimlerin olduğu bir sisteme gidilmiştir. Böylece siyasi parti sayısında da artış yaşanmıştır. Irak Türkmenleri bu süreçte üç ana kampa bölünmüştür. Irak Türkmen Cephesi dışında Şiilerin ve Kürtlerin desteklediği Türkmen siyasi partiler ortaya çıkmıştır. Irak'ta 2003 sonrası Şiiler ve Kürtler önemli ekonomik kaynakları kontrol etmişlerdir. Bunun dışında bu gruplara ait militer unsurların da olması, hamilik görevini daha iyi yapmalarını sağlamıştır. Dolayısıyla mezhepçiliğin de arttığı Irak'ta bazı Türkmen gruplar Şii siyasi gruplar ile birlikte hareket etmiştir. Irak Kürdistan Bölgesinde de Kürt partilerin finanse ettiği bazı Türkmen Partiler faaliyet göstermiştir. Irak Türkmen Cephesi, sadece Türkmen siyasi hareketlerin birleşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından da desteklenmiştir. Ancak Türkmen Cephesi Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur (Omar, 2017). Türkiye Cumhuriyeti ile birleşme gibi irredentist politikalar izlememiştir. Aynı zamanda mezhepçi ya da bölgesel politikaları desteklememiştir.

3.2. Irak Türkmenlerinin Sorunları

Türkmenlerin sorunu iki alt başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi siyasi temsil ile ilgili sorunlardır. İkincisi ise Türkmenler ve Kürtlerin yaşadıkları bölgelerdeki hakimiyet mücadelesidir. Irak'ta 2003 sonrası seçimler yapılmasına rağmen bireysel hak ve özgürlükleri yönetenlere karşı koruyan güçlü bir anayasal yapı oluşturulmadığı için Irak Türkmenleri sorunlar yaşamaya devam etti. Baas rejimi sona ermesine rağmen yeni dönemde de Irak Türkmenleri varlık mücadelelerini sürdürdü (Owens ve Ataman, 2017). Türkmenler, Irak Geçiş Dönemi İdari Yasası'nda da Irak'ın temel bir unsuru olarak görülmedi. Bunun üzerine Türkmenler tarafından on binlerce insanın katıldığı bir protesto yürüyüşü gerçekleşti (Al-Bayati ve Galbraith, 2011, s.270). Daimi Anayasada da Irak Türkmenleri azınlık olarak tanımlandı. Siyasi temsil açısından

da hükümetlerde ve bürokraside Türkmenlere önemli görevler verilmedi. Irak işgalinden sonra Geçici Koalisyon Güçleri sorumlusu Paul Bremer, 25 kişilik Geçici Yönetim Konseyi üyelerini atadı. Geçici Konsey üyeleri atanırken etnik, dini ve mezhepsel kimlikler dikkate alındı. Buna göre 25 kişilik konsey 13 Şii, 5 Sünni, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 de Hıristiyan (Asuri) üyeden oluştu (Tripp, 2007, s.284). Daha sonraki hükümetlerde de, ulusal mutabakat koalisyon hükümetleri olmasına rağmen, Irak Türkmenlerine pek yer verilmedi. Rantiye devlet yapısının olduğu Irak'ta, 2003 sonrası devlette önemli bakanlıklar elde edemeyen siyasi partiler güçlerini artıramadılar. Irak'ta önemli siyasi bakanlıkları elinde tutan gruplar kendi tabanlarına devletin zenginliğini aktardılar. Türkmenler, bu süreçte devletin ulusal bütçesinden yeterince faydalanamadılar ve ekonomik sorunlar yaşadılar.

Günümüzde Türkmenler siyasi mücadelelerini daha çok Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile yaşamaktadır. Bölgesel yönetim Irak'ın Duhok, Erbil ve Süleymaniye illerinden oluşmaktadır; ancak bölgesel bu illerin dışında, Kürtlerin yaşadığı bölgeleri de kendi yönetimine katmak istemektedir. Bağdat ve Erbil arasında tartışmaya yol açan söz konusu coğrafya "İhtilafı/Tartışmalı Bölgeler" olarak adlandırılmaktadır. İhtilafı bölgelerin önemli bir kısmı ise Türkmeneli bölgesine tekabül etmektedir. Türkmenler, bu bölgelerde siyasi faaliyetlerinin diğer gruplar tarafından engellendiği ve sivillerin de saldırıya uğradığını iddia etmektedir. Human Right Watch gibi uluslararası insan hakları örgütleri bu iddiaları destekleyen raporlar yayınlamışlardır (Human Rights Watch, 2017b). Türkmenler için bir diğer önemli konu Kerkük kentinin statüsüdür. Kerkük, ihtilafı bölgeler arasında en önemli kent olarak dikkat çekmektedir. Kerkük aynı zamanda, Türkmenlerin en yoğun yaşadığı ve en çok önem verdikleri kenttir. Entelektüel ulusal kimlikler kentli sınıflar tarafından benimsenmektedir. Türkmenler de kimliklerinin yaşatılması ve özbenliklerinin korunması kaygısıyla Kerkük meselesini önemsemektedir.

Türkmenler ve Kürtler 2003 sonrası iki farklı dönemde karşı karşıya geldi. Bunlardan ilki 2003 sonrası yeniden yapılanma dönemi idi. 1 Mart Tezkeresi vakası nedeniyle ABD, Türkiye ve Türkmenlere kızgınlığını Irak'ta yansıtırken Kürtleri en önemli müttefiki olarak seçti. "Çuval olayı" olarak bilinen hadisede ABD güçlerinin Kürt silahlı gruplar ile birlikte, Türk Özel Kuvvetleri ve Irak Türkmen Cephesi'ne eşzamanlı düzenledikleri operasyonlar bu duruma örnek gösterilebilir (Yıldız, 2018, s.106). ABD'nin fiili olarak Irak'ı kontrol ettiği dönemi Kürtler olabildiğince fırsata çevirmeye çalıştı. Bu dönemde Kürtlerin kazanımları Türkmenlerin kayıplarına dönüştü.

Kerkük, Türkmen ve Kürtlerin karşı karşıya geldiği en önemli meseleydi. ABD ile ittifak yapan Kürt gruplar, Baas rejiminin düşmesi ile birlikte Kerkük iline girdi. Ancak kentte yağmalama olayları görüldü. Kerkük'te yaşayan diğer grupları daha çok tedirgin eden konu nüfus ve tapu dairelerinin yağmalanması oldu. Anarşinin hüküm sürdüğü bir dönemde Kürtlerin özellikle tapu ve nüfus bilgilerinin bulunduğu devlet dairelerini hedef alması kaygıyı artırdı. Kürtlerin Kerkük'teki faaliyetleri, Türkmenler tarafından dışlanma sürecinin başlangıcı olarak algılandı (Fadl Osman, 2018, s.48). Kürtlerin 2003 yılında kontrol ettiği bir diğer Türkmen bölgesi Telafer oldu. Duhok ile Sinjar arasındaki bağlantıyı kurmak isteyen Kürtler, iki bölge arasında bulunan Telafer'e girdi. Bölge yönetimini sağlayan atamaları yaparak devlet binalarını kullanmaya başladı.

Bu süreçte Kürtler, bölgedeki Türkmen ve Arap halkı baskı altına almaya çalıştı (Recknagel, 2004). Irak'ta güçlü bir hükümet kurulmadığından Kürtler, kuzey bölgelerdeki keyfi uygulamalarına uzun bir dönem devam etti.

IŞİD sonrası Türkmenler ve Kürtler yeniden karşı karşıya geldiler. IŞİD terör örgütü Irak'ta hükümet zafiyeti oluşturdu ve Kürt güçlerine yeni fırsatlar sundu. Irak ordusunun yetersizliğinden dolayı IŞİD terör örgütüne yönelik operasyonlar sonrası Kürt silahlı güçleri IŞİD'ten özgürleştirdiği bölgelerde yeniden hâkimiyet kurdu. Söz konusu bölgelere girdikten sonra Kürtler, IŞİD bitene dek girdikleri bölgelerde kalmaları yönünde merkezi hükümetle anlaşılabilirler. Ancak Kürdistan Demokratik Partisi, Dış İlişkiler Ofisi Sorumlusu Hemin Hawrami, IŞİD'ten bağımsız bir şekilde, Kerkük dâhil ihtilafı bölgelerin nihai statüsü belirlenene dek bu bölgelerden çıkmayacaklarını ifade etti (Oğuz, 2016, s.179). Kürtler bu dönemde hâkim oldukları ihtilafı bölgelerde herkese eşit mesafede durmadılar. Human Right Watch örgütü de bölgede kontrol sağlayan Kürt Asayiş Güçlerinin tüm vatandaşlara eşit davranmadığını raporladı. Örneğin Kerkük çevresinde IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerden kaçarak Kerkük kentine sığınan Türkmenler, hiçbir hukuki dayanak olmadan Kürt Asayiş Güçleri tarafından Kerkük'ten çıkarıldılar (Human Rights Watch, 2017b). Türkmenler ve Kürtler, Haşdi Şabi'nin bölgeye gelmesiyle silahlı olarak da karşı karşıya geldi. IŞİD'e karşı mücadele amacıyla kurulan ve içinde Türkmenlerin de yer aldığı milislerden oluşan Haşdi Şabi güçleri ile Kürt güçleri arasında 2017 yılından itibaren bölgede hâkimiyet kurma adına çatışmalar başladı. Çatışmaların sivillerin ölümüne yol açacak kadar tırmandığı oldu (Human Rights Watch, 2017a). Kerkük'ün güneyinde ve Bağdat'ın kuzeyinde yer alması nedeniyle stratejik bir öneme sahip Selahaddin iline bağlı Tuzhurmatu ilçesinde de benzer gelişmeler yaşandı. Bölgede Türkmenler, Kürtler ve Araplar bulunmaktadır. IŞİD ile mücadele amacıyla Kürt güçleri Tuzhurmatu ilçesini 2017 yılında kontrol altına aldı. Türkmen ve Arap yetkililer, Kürtlerin bu süreçte demografik yapıyı değiştirmeye çalıştığını iddia etti (Mufti, 2017).

3.2.1. Bölgesel Güçlerin Mücadele Alanı: Kerkük

Kerkük sadece Kürtler ve Türkmenlerin değil doğal kaynakları nedeniyle tüm bölgesel güçlerin üzerine söz söylemeye çalıştığı bir bölgedir. Buradan oluşacak rant, bütün siyasi grupların Kerkük konusunda daha hassas davranmalarına yol açmaktadır. Kent, geçmişten günümüze göç almış ve demografisi değiştirilmeye çalışılmıştır. Baas rejimi döneminde Araplaştırma politikası yoğunluk kazanmıştır. Araplaştırma politikası nedeniyle mağdur olduklarını iddia eden Kürtler, Kerkük'te yeniden nüfus planlamasını yapmakta ve kenti Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi sınırlarına dâhil etmek istemektedir. Kürtlerin önemli siyasi figürlerinden Celal Talabani, Kerkük Kürdistan'ın Kudüs'üdür diyerek Kerkük'e atfettikleri önemi ortaya koymuştur (Bengio, 2017). İhtilafı Bölgelere dair bir konuşmasında da dönemin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetim'i Başkanı Mesut Barzani "Kürtler Kerkük için savaşılmaya hazırdır" demiş ve Kerkük konudaki ısrarlarını vurgulamıştır (Westcott, 2017). Kürtler, Araplaştırma politikası sürecinde mağduriyetlerini kendi anlatılarında dile getirirken Türkmenlerin varlığına dair itirazları olmamıştır. Türkmenler de kendi dışındaki toplulukların Kerkük'teki varlığına itiraz etmemektedir. Bölgeye dair oluşan

literatürde, geçmişe dayalı bağlar ortaya konularak veya nüfus sayıları vurgulanarak Kerkük'ün gerçek sahibi olma gibi tartışmalar bulunmaktadır. Ancak Türkmenler daha çok Kerkük kentinin kültürüne vurgu yapmaktadır. Türkmenlerin bölgesel bir yönetim kurma ve Kerkük petrollerinden daha çok faydalanma düşüncesini yansıtan söylemlerine rastlanmamaktadır. Türkmenler, kent demografisinin değişimine yönelik faaliyetleri eleştirmekte ve kendi kültürlerini Kerkük'te yaşatma gayelerinin tehlikede olduğunu vurgulamaktadır.

Kerkük'ün geçmişten günümüze nüfus bilgileri için Türkmenler ve Kürtler farklı kaynakları kullanmaktadır. Farklı kaynaklarda da farklı sayılar verilmektedir. Hangi kaynağın doğru olduğu bu çalışmanın sorunsalı olmamakla birlikte sosyolojik açıdan Kerkük ilinin merkezi Türkmenler ve çevresinin Kürtlerden oluştuğu söylenebilir. Dönemin İngiliz işgal Kuvvetlerinin Şark Sekreteri olan Gertrude Bell'in 1921 yılında yazmış olduğu mektupta bu bilgi yer almaktadır (Hürmüzlü, 2007, s.101). Eski Irak ordusu subayı ve tarihçi yazar Suphi Nazım Tawfiq, Kerkük'ün 1920'li yıllardan itibaren doğal bir göç aldığı iddia etmiştir. Kerkük'te petrol şirketinin faaliyete geçmesi ve onun yarattığı zenginlik çevreden merkeze bir göç yaşatmıştır. Buna ek olarak Irak Ordusu Kuzey Komutanlığının 1927 yılında Kerkük'te kurulması sonrası Kerkük'e olan göçün arttığını belirtmiştir. Yeni göçler sonrası Kerkük'ün banliyö mahallelerinde yeni yerleşim alanları inşa edilmiştir (Fadl Osman, 2018, s.46). Liora Lukitz de Irak'ın ulusal kimliğine dair yaptığı kapsamlı çalışmasında Kürtlerin, Kerkük'e petrol işçisi olarak geldiğini ifade etmiştir (Lukitz, 1995, s.136). Doğal göçler dışında daha sonraki dönemlerde de Kerkük'ü kontrol eden güçlerin, kentin demografisini değiştirmeye yönelik faaliyetleri Türkmenleri kaygılandırmıştır.

Etnik gruplar sadece can güvenliği ve ekonomik çıkarları dikkate alarak hareket etmezler. Kültürel kimliklerini korumak bazen en öncelikli konu olabilmektedir. Türkmenler Kerkük'ün sadece Türkmenlere ait ve Türkmenler tarafından yönetilen bir kent olmasını talep etmese de Kerkük'ün bir Türkmen kenti olduğunu düşünmektedir. Prof. Dr. Mahir Nakip'in "Kerkük'ün Kimliği" adlı kitap çalışmasında Türkmen kimliğini yansıtan mimari, edebi, entelektüel, folklorik ve sanatsal özelliklerin Kerkük kenti ile özdeşleştiğini ortaya koymuştur (Nakip, 2007). Türkiye Erbil Başkonsolosu Aydın Selcan'ın Irak'taki deneyimlerini ve gözlemlerini aktardığı çalışmasında Türkmenlerin kaygılarını destekler bilgiler vermiştir. Selcen, Erbil Kalesindeki değişimi çalışmasında söz etmiştir. Erbil Kaleiçi geçmişte Türkmenlerin yerleştiği bir alandı. Kürtler ise kalenin çevresindeki tepe köylerde yaşamıştır. Ancak Barzaniler Erbil'in kontrolünü ele geçirdikten sonra kaleiçini boşaltmış ve restorasyon yaptırmıştır. Kaleiçinde yapılan müzede Türkmen varlığına yer verilmemiştir. Sadece Kürtlerin Erbil'de yerleşik bir kültürü varmış gibi bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Kaleiçinin ortasına da devasa bir Irak Kürdistan Bölgesel bayrağı asılmıştır. Burada Türkmen kimliğinin Erbil'de silinmeye çalışıldığı görülmüştür. Benzer bir durum Türkmenler için sembolik bir anlam taşıyan Kerkük Kalesi için geçerlidir. Kerkük kaleiçindeki kadim Türkmen yerleşimini Saddam Hüseyin yönetimi döneminde yok edilmiştir (Selcen, 2019, s.84). Kürtler IŞİD sonrası Kerkük'ü kontrol altına aldıktan sonra da Nevruz kutlamaları sırasında dev bir Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi bayrağını Kerkük Kalesine asmıştır. Kürtlerin bu gibi faaliyetlerini Türkmenler, kendi kimliklerine bir saldırı olarak görmüştür.

Türkiye, özellikle Kerkük meselesinde Türkmenleri yalnız bırakmamıştır. İnsani yardım bağlamında sağlık ve eğitim alanında Türkmenlere yardımlarda bulunmuştur (Strakes, 2009, s.379). TİKA aracılığı ile Türkmenlerin kültürel miraslarının korunmasına destek verilmiştir. Örneğin Türkmenlerin manevi olarak değer verdiği tarihi Kerkük Kayseri Çarşısı'nda 2018 yılında yangın çıkmış ve çarşı kullanılamaz hale gelmiştir. Ancak TİKA çarşının restorasyonuna başlayarak Türkmenlerin kentteki kültürel varlığına önemli bir katkı sunmuştur (Yeşilmen, 2018). Bu örneklerden sadece biridir. Türkiye sadece Türkmenlere değil bölgedeki pek çok halka insani yardım yapmıştır. Ancak Kerkük'ün Kürtlere teslim edilmemesi ve siyasi örgütlenmeler konularında Türkmenlerin Türkiye'den her zaman beklentisi olmuştur. Türkiye, diğer bölge ülkeleri gibi Kerkük'ün Kürt gruplarının hakimiyetine geçmesine karşı siyaset geliştirmiştir.

4. Türkiye'nin Irak Politikası ve Türkmenler

Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve Irak arasında sınırları ve hukuki ilişkileri belirleyen nihai anlaşma 1926 Ankara Anlaşmasıdır. Ankara Anlaşmasında Türkiye'nin Türkmenler ile ilgili garantör veya hami ülke olmasına dair bir statüye yer verilmemiştir. Bu nedenle Türkiye, Irak ve Irak Türkmenleri arasındaki ilişkiler hukuki bir ilişkiden çok bölgesel dinamikler ve dış politika önceliklerine göre değişkenlik göstermiştir. Radiye Funda Karadeniz'in Türkiye ve Dış Türkler ilişkisini ele aldığı çalışmasında "Türkiye Dış Türkleri ne zaman hatırlar veya ne zaman unuttur?" sorusundan hareketle pek çok faktörün ilişkileri belirlediğini ortaya koymuştur.

Karadeniz, Türkiye ve Dış Türkler ilişkisini sadece ikili ilişkiler üzerinden anlamanın yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Bu nedenle Rogers Brubaker'ın modelini geliştirmiş ve dört faktörü dikkate alarak ilişkileri analiz etmiştir. Buna göre akraba azınlığın bulunduğu ülkedeki güç özellikleri ile söz konusu ülkedeki diğer gruplar ile ilişkisi bu faktörlerden biridir. Burada Türkmenlerin Irak'taki güç potansiyeli Türkiye ile olan ilişkilerine etki eden faktörlerden biri olmuştur. Akraba azınlığın akraba devlete bakış açısı ve yaklaşımında akraba azınlığın yaşadığı ülkedeki diğer gruplar ile arasındaki ilişkiler belirleyicidir. Diğer gruplar ile ilişkileri bağlamında da Türkmenler Irak'ta kendilerini güvende hissetmemiş ve Türkiye'yi soydaşların koruyacak bir ülke olarak görmüştür. İkinci faktör olarak, akraba devletin iç dinamiklerinden kaynaklanan faktörlere de bakılmalıdır. Bir ülkenin kendi içinde yaşadığı politika değişimi dışardaki akraba azınlık ile kuracağı ilişkilere yansımaktadır. Örneğin Türkiye'de 2009 sonrası izlenen "açılım politikaları", Türkiye – Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ilişkilerine de etki etmiş ve bu durum Türkiye – Türkmenler ilişkisine de yansımıştır. Üçüncüsü, akraba devlet ile akraba azınlığın yaşadığı ülke arasındaki ilişkilerin seyri de önemlidir. Dolayısıyla Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilere de bakılmalıdır. Kimi dönemlerde, bölgesel dengeler bağlamında, Irak Türkiye'yi bir tehdit olarak görmüş ve bu algısını Türkmenlere menfi yönde yansıtmıştır. Başka dönem ve vakalarda da Türkiye, Irak ile olan ilişkilerinin bozulmaması için Irak'ın iç işlerine müdahil olmama adına Türkmenleri görmezden gelebilmiştir. Son olarak Karadeniz, bölgesel gelişmelerin de dış politikayı etkileyebileceğinden hareketle bölgesel ve küresel dinamikleri de ilişkileri belirleyen

bir faktör olarak analizlerine dâhil etmiştir (Karadeniz, 2011, s.36-41). Örneğin Soğuk Savaş güç dengesinin bölgesel yansımaları iki ülke arasında ilişkilerde belirleyici olabilmektedir.

Türkiye'nin temel öncelikleri belirgin olan istikrarlı bir Irak politikası var mıdır? Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak oluşturduğu Irak Özel Temsilciliği kurumunda başkan yardımcılığı ve Irak Erbil başkonsolosluğu yapan Aydın Selcen Türkiye'nin Türkmen dosyasına bakıldığında tutarlı bir Irak politikasının olmadığını dile getirmiştir (Selcen, 2019, s.135-36). Türkiye'nin Irak politikasında başka öncelikleri var mıdır ve bu konularda bir istikrar sağlamış mıdır? Türkiye – Irak ilişkileri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Türkiye'nin Türkmenler dışında iki konuda hassas davrandığı dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi ekonomik ilişkilerin geliştirilmesidir. Irak, petrol rezervleri bakımından dünyada sayılı ülkelerden biridir. Türkiye bu açıdan Irak ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine daima önem atfetmiştir. İkincisi ise Türkiye'nin güvenliği meselesidir. Her iki ülkedeki ayrılıkçı Kürt hareketleri, Türkiye – Irak ilişkilerinde belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Benzer bir tehdit algısına sahip olan iki ülke, bu durumu kimi zaman bir ittifak kimi zaman da bir tehdit aracı olarak kullanmıştır. Yine Körfez Savaşı sonrası Kürtlerin Irak'ta elde ettiği otonomi belli bir dönemde Türkiye tarafından ulusal güvenlik için tehdit olarak algılanmıştır. Dolayısıyla ekonomi, güvenlik ve Türkmenler Türkiye'nin Irak politikasında belirleyici unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Irak politikasında Türkmenlerin belirleyiciliğini inceleyebileceğimiz toplamda dört vaka ve dönem ele alınmıştır. Bunlardan ilki Türkmenler için çok önemli olan 1959 Kerkük Katliamıdır. İkinci vaka ise yine Türkmen siyasi tarihinde üzücü bir diğer olay olan 1980 idamlarıdır. Üçüncü olarak Körfez Savaşı sonrası dönem incelenmiştir. Körfez Savaşı ve 1991 yılında Kürt otonom bölgesinin ortaya çıkması bağlamında Irak, Türkiye için güvenlik açısından daha çok ele alınan bir ülke olmuştur. Irak 2003 işgali sonrası otonom bölge, bölgesel yönetime dönüşünce benzer kaygılar devam etmiştir. Dördüncü dönem olarak Türkiye'nin 2009 sonrası politikaları işlenmiştir. Türkiye, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile başta ekonomik entegrasyon olmak üzere bu dönemde yeni ilişkiler geliştirmiştir. Bu süreçte ayrıca Irak'ta IŞİD terör örgütü sonrası Kürtlerin yeni kazanımlar elde etmesi ve bağımsızlık taleplerinde bulunması üzerine Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını değiştirdiği gözlenmiştir.

Aşağıdaki bölümlerde öncelikle vakaların içeriği açıklanmıştır. Ardından Türkiye'nin izlediği politika ve Türkmenlerin söz konusu politikaya bakış açılarına değinilmiştir. Vakalar incelenirken ilişkileri ve politikaları belirleyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece Türkmenlerin, Türk dış politikasındaki yerine dair tartışma yapma imkânı doğmuştur.

4.1. 1959 Kerkük Katliamı

Kerkük'te 14 Temmuz 1959 tarihinde başlayan ve üç gün süren katliam Kerkük Katliamı olarak adlandırılmıştır. Katliamda özellikle Türkmen toplumunun önde gelenleri hedef alınmıştır. Katliamın kim ve hangi nedenle yapıldığına dair görüş birliği bulunmamaktadır. Komünist Parti bu katliamda ön plana çıkarken, katliamın partinin mi planladığı yoksa parti içinde bulunan

ve Molla Mustafa Barzani'ye yakın Kürtlerin mi yaptığı muallakta kalan bir hadise olmuştur (DeFronzo, 2018, s.53). Dönemin olaylarının izini sürerek katliamın nedenleri ile ilgili farklı okumalar yapılmıştır. Katliamı bölge devletleri rekabetinin bir sonucu olarak görülebilir. Süveyş Krizinden sonra Sovyetler Birliği Orta Doğu'da daha da etkili olmuştur. Önce Suriye'de yönetim değişikliği ardından Irak'ta yaşanan devrim bölgesel güç dengesini Sovyetler Birliği lehine değiştirmiştir. Sovyetleri ve bölgesel gelişmeleri kendine tehdit olarak gören Türkiye, önce Suriye ardından Irak'a askeri müdahale planları yapmıştır. Sovyetler Birliği bu planlara karşı Türkiye'ye nota vermiştir. Notada ayrıca dönemi Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun Irak'ta 500 bin ve Sovyetlerde bulunan 50 Milyon Müslüman'a dair söylemlerine dikkat çekilmiştir (Ertuğrul, 2010, s.222). Türkiye'nin Sovyetleri soydaşları ile tehdit etmiş olması Türkmenleri Irak'ta Sovyetlerin müttefiki olan Komünist Partinin hedefi haline getirmiş olabilir.

Barzani bu olayın bir başka olağan şüpheli aktörlerinden biridir. Irak'ta 1958 yılında gerçekleşen devrim sonrası sürgünde bulunduğu Sovyetler Birliği'nden Irak'a geri dönen Barzani, Irak'ta Kürt devletini kurmak için Kerkük ile ilgili planlar yapmıştır. Barzani'nin 1958 yılında Kerkük'e gelmesiyle birlikte ayaklanmalar artmıştır (Güngör, 2014, s.22). Irak tarihi ile ilgili en önemli çalışmalardan birini ortaya koyan Hanna Batatu, Kerkük'ü bir Türk şehri olduğunu belirtmiş ve Erbil'den sonra Kürtlerin Kerkük'e de hâkim olmak için bu katliamı gerçekleştirdiğini yazmıştır. Gösterge olarak olaydan sonra tutuklananların büyük bir bölümünün Kürtlerden oluşmasını göstermiştir. Hadiselerden dolayı yargılanan ve idam edilen 28 kişiden 24'ünün Kürt olduğu tespit edilmiştir (Batatu, 1989, s.912). Batatu katliamı Komünist partiden çok partinin içinde bulunan Kürtlerin yaptığı bir eylem olarak tanımlamıştır. Kerkük Katliamı, Türkmenleri örseleyen bir hadise olarak günümüzde de her yıl Türkmenler tarafından anılmaktadır.

Türkmenlerin bu vaka ile ilgili toplumsal belleğinde olumsuz iz bırakan bir diğer durum Türkiye'nin tutumu ile alakalı olmuştur. Üç gün süren bir katliama Türkiye'nin müdahil olmaması Türkmenleri üzmüştür. Hadise dünya kamuoyuna duyurularak katliam süreci daha hızlı bir şekilde durdurulabilirdi. Katliamın yaşandığı günlerde Türkiye'ye muhalif olan Mısır'ın Kahire Radyosu haberi Türkmenlerin katledildiği şeklinde ifade ederek verirken Ankara Radyosu yaşanan olayları Kerkük'te İngiliz petrol şirketine karşı yapılmış bir eylem olarak anlatmıştır. Bunu dışında Türk toplumunu bilgilendirme amacıyla konuyla ilgili yapılmak istenen basın toplantıları ve gösteriler polisler tarafından engellenmiştir (Kerkük, 2012, s.7-8). Dönemin Irak Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Enver Yakuboğlu, Türkiye Bağdat Büyükelçiliği'nin, katliam ile ilgili toplanan görsel haberlerin Türkiye'ye ulaştırılmasına engel olduğunu ifade etmiştir. Yine o dönemde konuyla ilgili olarak Türk Talebe Birliği ile yapılmak istenen protesto yürüyüşüne valilik tarafından izin verilmediğini dile getirmiştir. Yakuboğlu, Türkiye'nin bu süreçte sessiz kalışına sitem etmiştir (Karadeniz, 2011, s.188). Katliam "sonrası" Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı konu ile ilgili gerçekleri yansıtan bir açıklama yapmış ve bazı gazeteler katliamı haber yapmıştır. Ancak daha sonra Bakanlar Kurulu, 2 Ekim 1959 tarihinde, katliam ile ilgili resim, film ve dokümanların Türkiye'ye sokulmamasına ve haber yapılmasının menedilmesine dair bir karar almıştır (Sakin, 2014, s.347).

Araştırmalarda, Türkiye'nin konu ile ilgili alakadar olduğu hadisenin ardından Irak hükümetiyle yaptığı diplomatik görüşmeler ile ortaya konulmuştur. Irak Devlet Başkanı Abdülkerim Kasım da konuyla ilgili üzüntülerini ve ileriye dönük aldıkları tedbirleri dile getirmiştir (Nakip, 2014, s.51-52). Ancak Türkiye'nin hadiseyi kendi kamuoyundan gizlemeye çalışması sorgulanmış ve tartışılmıştır. Kamuoyunun dış politika karar alma sürecine etki edebildiği gerçeği Türkiye'nin tutumunu açıklayan tek nedendir. James Rosenau'nun Bağıntı Teorisi'nde ortaya konulan sonuçlardan biri demokratik rejimlerde kamuoyunun dış politika kararlarına etki edebildiğidir. Soydaşlarının can güvenliği konusunda hassas olan Türk toplumunun konuyla ilgili tepkisi de karar alıcıların dış politika yapım sürecini etkileyebilirdi. Karar alıcılar, kayıtsız kalamayacakları kamuoyunun duygusal yaklaşımı nedeniyle istemedikleri kararlar alabilirdi. Türkiye'nin konuyla ilgili ihtiyatlı politikaları Soğuk Savaş döneminde Irakla istikrarlı bir ilişkinin sağlayacağı güvenlik ihtiyacı ile açıklanabilir (Karadeniz, 2011, s.189).

4.2. Türkmen Liderlerin İdam Edilmesi ve Türkiye'nin Yaklaşımı

İrak'ta azınlıklara yönelik 1970'li yıllarda başlayan ve Saddam Hüseyin iktidarı ile birlikte artarak devam eden baskıcı politikalar izlendi. Bu dönemde Türkmenler de Saddam'ın baskı ve şiddetine maruz kaldı. Saddam, Türkmenlerin kültürünü ve kimliğini korumak amacıyla faaliyetlerde bulunan Türkmen liderleri Türkiye ajanı suçlamasıyla yargıladı (Okan, 2015, s.152). Hukuka uygun olmayan yargılama sonucunda Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Doç. Dr. Necdet Koçak, Adil Şerif 16 Ocak 1980 Tarihinde idam edildi. Prof. Dr. Rıza Demirci'den ise bir daha haber alınmadı. Türkmen aydınlardan Prof. Dr. Suphi Saatçi, idamlar ile Türkmen toplumuna gözdağı verilmek istendiğini ifade etti (Şimşir, 2004, s.194). Dönemin siyasetleri ve diplomatları idamların durdurulması için Iraklı yetkililerle görüşmelerde bulunsa da sonuç alınmadı. Türkiye'nin idamları durdurmaya yönelik çabaları ve idam sonrası Irak'a gösterdiği tepki, Türkmen aydınlar tarafından yeterli bulunmadı.

Gül İnanç'ın "Türk Diplomasisinde Irak" başlıklı eserinde, dönemin Türkiye Bağdat Büyükelçisi Sencer Asena'yla da görüşme yapılmıştır. Bu süreçte bilfiil görevde bulunan Asena'ya idamlar sırasında Türkiye'nin yaklaşımları da sorulmuştur. Asena, Türkiye'nin olay ile ilgili yaklaşımı hakkında bilgi vermiştir. Asena'ya göre Türkiye idamların durdurulması için çaba göstermiştir. Ancak Saddam Hüseyin Türkiye'nin isteklerini dikkate almadan ve açıklama yapma gereği duymadan idamları gerçekleştirmiştir. Bunun üzerine Türkiye daha sert bir tepki göstermeye hazırlanmıştır. Ancak Irak Büyükelçisi olarak Asena, Türkiye'nin uzun vadeli ulusal çıkarlarını düşünerek sert bir tepki gösterilmesinin veya ilişkilerin askıya alınmasının doğru olmayacağını düşünmüştür. Bu düşüncelerini de dönemin dışişleri bakanına iletmiştir. Türkiye'nin Kürt meselesi bağlamında güvenliği ve Irak ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi Asena tarafından uzun vadeli ulusal çıkar olarak tanımlanmıştır (İnanç, 2008, s.16). Büyükelçi doğrudan Kürt meselesini bir güvenlik konusu olarak verdiği röportajda ifade etmemiştir. Ancak adını koymasa da Asena'nın, Saddam'ın Irak'ta kurduğu tam hâkimiyet ve istikrara olumlu bir anlam katmasından ve bunun Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacağını ifade etmesinden, ayrılıkçı Kürt hareketlerine vurgu

yaptığı anlaşılmaktadır (Karadeniz, 2011, s.196). Güvenliğin dışında, başta Yumurtalık – Ceyhan Petrol boru hattı olmak üzere, söz konusu dönem, Irak ile ekonomik ilişkilerin arttığı bir dönem olmuştur.

İdamlar nedeniyle Türkiye'den Irak'a sert bir tepki yansımamıştır. Bu Türkiye'nin meseleyi önemsemediği anlamına gelmemelidir. İdamdan önce 1979 yılında dönemin başbakanı Bülent Ecevit ve idam sürecinde dönemin başbakanı Süleyman Demirel Türkmenler konusunda Irak hükümetiyle girişimlerde bulunmuşlardır (Okan, 2015, s.151). Radiye Funda Karadeniz'in oluşturduğu modelde de görüldüğü üzere, akraba devlet ile akraba azınlığın ilişkilerinde akraba devletin, akraba azınlığın yaşadığı ülke ile olan ilişkileri bazı durumlarda daha belirleyici olabilmektedir. Bu durumda da Türkiye'de dış politika yapıcılarını kendilerince tanımladıkları çıkar tanımı doğrultusunda idamlardan dolayı Irak'a sert bir tepki göstermemiştir. Bunun üzerine 1980'li yıllarda Saddam Hüseyin onlarca Türkmen aydını idam etmeye devam etmekte tereddüt göstermemiştir (Saatçi, 2003, s.262-63).

4.3. Körfez Savaşı Sonrası Türkiye'nin Tehdit Algıları ve Türkmenler

Saddam Hüseyin, sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı'ndan elde edemediği kazanımları 1990 yılında Kuveyt'i işgal ederek telafi etmeye çalıştı. ABD önderliğinde oluşan uluslararası koalisyon Kuveyt işgali sonrası Irak'a müdahale etti. Yeni parametreler Türkiye için yeni bir Irak politikası anlamına gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD ile yeni ittifaklar oluşturmak, Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak (Kürt otonomisinin önüne geçmek), Türkiye'ye terör saldırılarında bulunan ayrılıkçı Kürt grupların Irak'ta yeni alanlar elde etmesinin önüne geçmek ve ambargo nedeniyle ekonomik kayıpları telafi etmek Türkiye'nin yeni Irak politikasının önceliklerini oluşturdu. Söz konusu önceliklerden ikincisi 2009 yılına dek Türkiye'nin Irak politikasını şekillendiren en önemli unsur olarak ön plana çıktı. ABD'nin 1991 Irak'a yaptığı askeri müdahaleden sonra kuzeyde Kürtler de ayaklanmaya kalkıştı. Saddam Hüseyin'in ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırmasının önüne geçmek için de Kürtlerin yaşadıkları bölge uçuşa yasak alan olarak ilan edildi. Duhok, Erbil ve Süleymaniye 1991 yılından sonra Bağdat yönetiminin hâkimiyet alanının dışına çıktı. Kürt grupların 1992 yılında bölgesel bir meclis oluşturarak bölgeyi yönetmeleri Türkiye'yi tedirgin etti. Türkiye'nin konu ile yaklaşımını 90'lı yıllarda dışişleri bakanlığı yapmış olan İsmail Cem bir soru üzerine açık bir şekilde dile getirdi. Cem, Türkiye'nin Irak toprak bütünlüğünü savunduğunu ve nasıl Irak'ın güneyinde dini temelli bir yönetime karşı çıkacaklarsa kuzeyde etnik temelli bir yönetime de karşı olduklarını ifade etti (Barkey, 2000, s.115-119). Türkiye, ayrılıkçı Kürt hareketinin bu dönemde Irak'ta elde ettiği kazanımları kendi güvenliği ve toprak bütünlüğü için bir tehdit olarak algıladı. Bu nedenle güvenlik tedbirlerinin ön planda olduğu bir Irak siyaseti izledi.

Körfez Savaşı sonrası Türk dış politikasında görülen bir diğer değişiklik de Türkmenlerin siyasi örgütlenmelerine ilk defa fiili olarak destek verilmesiydi. Bu döneme dek kültürel varlıklarını ve can güvenliklerini korumaları konusunda hassasiyet gösteren Türkiye, Türkmenlerin Irak'ta yeni gelişmeler ile birlikte siyasi olarak da varlıklarını güçlendirmelerini istedi. İlk olarak,

Türkmenleri temsil eden Irak Milli Türkmen Partisi 1991 yılında Ankara'da kuruldu. Ardından Kuzey Irak'ta dağınık bir şekilde hareket eden Türkmen partiler, Irak Türkmen Cephesi adı altında birleşti. Ancak Türkiye'nin siyasi desteğine rağmen Kerkük ve Musul'un güvenli bölgeye dâhil edilmemesi Türkmen siyasi hareketini zayıflattı. Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu bu bölgelerin güvenli bölgeye dâhil edilmemesi Türkiye için stratejik bir tercihti. Kerkük, Kürt grupların uzun dönem planlarında petrol kaynakları nedeniyle stratejik bir öneme sahipti. Kürtlerin Kerkük konusunda ısrarını bilen Türkiye, Kerkük'ün Kürt grupların hâkim olduğu bölgeye eklememesini engellemek ve Bağdat'a bağlı kalmasını sağlamak için böyle bir tercihte bulundu. Türkiye'nin Türkmenleri silahlandırmaması bir diğer önemli kararıydı. Türkiye 1996 yılında "akıncılar grubu" adı altında Türkmenlerden oluşan bir milis gücü oluşturduysa da yeterli olmadı. Bölgeyi yakından takip eden Prof. Dr. Ümit Özdağ, politikanın silah ile yapıldığı bir bölgede Türkmenlerin yeterince silahlanmamasının Türkiye'nin bir hatası olduğunu ifade etti (Hasan, 2004, s.34-35).

Kürtler, Türkmenler ile kaynakları paylaşmak istememiştir (Çancı ve Şen, 2011, s.50). Ancak bu dönemde Türkmenler, belki de Türkiye'nin hamiliği nedeniyle, saldırılara uğrasa da katliama maruz kalmamıştır. Türkiye soydaşlarının can güvenliğine her zaman önem verdiği gibi bu dönemde de önem vermesine rağmen yine dış politika yapımında Türkmenlerin önceliği tartışma konusu olmuştur. Bu dönemde yapılan akademik çalışmalarda, Türkiye'nin Türkmenlere yönelik yaklaşımı "Türkiye'nin Türkmen kartını kullanması" şeklinde açıklanmıştır (Karadeniz, 2011, s.276). Henri Barkey, Türkiye'nin Saddam sonrası bölgeye müdahil olmak için, özellikle Kürtlerin Türkmenleri görmezden geldiği konularda, Kürtlerin aleyhine Türkmen "kartını" kullandığını ifade etmiştir (Barkey, 2000, s.120). Türkmen kartı ifadesini kullanan yazarlardan biri de dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın danışmalığını yapan Cengiz Çandar'dır. Çandar, karar alıcılar ile birlikte faili ve tanığı olduğu bu süreci "Mezopotamya Ekspresi" kitabında anlatmıştır. Kitapta, Türkiye'de siyasilerin ve bürokratların Türkmen meselesi ile ilgili bilgilerinin yetersiz olduğu dikkat çekmiştir. Kitaptan yapılabilecek bir diğer önemli çıkarıma, karar alıcıların Irak siyasetinde duygusallıktan çok güç ilişkilerini önemsiyor olmalarıdır. Örneğin Özal, Saddam sonrası Irak'ta Türkiye'nin siyasi nüfuzu için Türkmenlerden çok Kürtlerle işbirliği yapılması gerektiğini savunmuştur (Çandar, 2012, s.99-100). Türkiye terör gruplarına karşı zaman zaman Barzani ile işbirliği yapmıştır. Ancak 2003 Irak işgali sonrası yeni parametreler ortaya çıkmış ve Türkiye yeniden Irak'ta izleyeceği siyaseti şekillendirmiştir.

Afganistan'dan sonra Irak'ı da işgal etme kararı alan ABD, bölgede yeni güç dengelerinin ortaya çıkmasına neden oldu. ABD, Irak'ın kuzeyinde yapacağı askeri harekât için Türkiye ile görüşmelere resmi olarak Ocak 2003'te başladı. Müzakere heyetinin başında olan dönemin ABD Büyükelçisi Deniz Bölükbaşı müzakere sürecini "1 Mart Tezkeresi" başlıklı çalışmada kaleme aldı. Türkiye, Irak'ın federal bir devletten çok merkezi yapının güçlü olduğu bir devlet olması, terörle mücadele ve Türkmenlerin haklarının savunulması gibi konuları müzakere sürecinde ön plana aldı (Bölükbaşı, 2008). Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Mart tarihinde tezkereyi onaylamadığı için siyasi belge imzalanamadı.

ABD, işgal sürecine destek olmadığı için daha sonraki süreçte Türkiye'yi Irak'ta cezalandırma siyaseti izledi. Türkiye'nin tezkereyi kabul etmemesi, Irak'ta ABD müttefiki olarak Kürtleri ön plana çıkardı. Türkiye'nin müttefiki olarak görünen Türkmenler ve Irak Türkmen Cephesi ise 2003 sonrası Irak siyasetinden dışlandı (Özdağ, 2003, s.28-29). Irak'ta ABD'nin en önemli müttefiki olarak Kürtler, Irak'ta yayılmacı bir siyaset izledi. Kürtlerin yayılmacı ve saldırgan siyaseti Araplar tarafından da tepki gördü (Demiral, Şükür, ve Hasan, 2004, s.30). Ancak siyasi güç dengelerini iyi kullanan Kürt siyasi gruplar, bu süreçte pek çok kazanım elde ederken Türkmenleri de siyasi sürecin dışında tutmayı başardılar. Irak Kürdistan Demokratik Partisi yayınlarından Gulan Dergisi'nde, Irak Türkmen Cephesi'nin Türkiye'ye yakın durduğu sürece cezalandırılacağı açık bir dille ifade edildi (Yılmaz, 2003, s.32).

Türkmenler, 2003 sonrası bekledikleri kazanımların hiçbirini elde edemedi. Türkmenlerin önemli merkezleri olan Kerkük ve Musul'da Telafer gibi bölgeler Kürtlerin kontrolüne geçti. Anayasa'da Türkmenler; Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ın asli unsuru olarak görülmedi. Türkmenlerin devlet yönetimine katılmalarına yeterince izin verilmedi ve Türkmenler devletten elde edilecek faydalardan uzaklaştırıldı. Buna rağmen Irak'ta Şii ve Kürt gruplar federal yönetim mücadelesi verirken Türkmenlerin Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaları şaşkınlık yarattı. Türkmenlerin siyaseten hedefsiz kaldığı ve Türkiye'nin yönlendirmelerinin buna neden olduğu eleştirileri yapıldı (Yılmaz, 2011, s.257). Siyasi süreçten dışlanan Türkmenler, 2005 yılında yapılması planlanan ilk seçimleri de boykot etmeyi düşünüyorlardı. Ancak ABD ile ilişkilerini yeniden geliştirmeye başlayan Türkiye'nin telkinleri ile Türkmenler seçime girdi ve sürece meşruiyet kazandırdı. Başta Irak Milli Türkmen Partisi kurucusu Dr. Muzaffer Arslan olmak üzere Türkmen siyasetler Türkiye'nin bu konudaki müdahalesini eleştirdiler. Arslan, Türkiye'nin müdahalesi olmasaydı seçimlere girmeyeceklerini ifade etti. Yine önde gelen Türkmen siyasetlerden Turhan Ketene, seçimlerde pek çok tezvirin olmasına rağmen Türkiye'nin konuyu yeterince uluslararası kamuoyuna taşımamasından dolayı Türkiye'ye sitem etti (Anonim, 2005, s.7-8).

4.4. Türkiye'nin 2009 Sonrası Irak Siyaseti ve Türkmenler

Türkiye, Iraklı Kürt gruplar ile 2009 yılına dek ilişkilerini geliştirmede ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimini, Irak içinde bölgesel bir yönetim olarak tanımadı. Türkiye, Irak'ta etnik çizgide bölgesel yönetimin oluşmasına en başından itibaren karşı çıktı. Bunun dışında Kürt grupların PKK konusunda Türkiye'ye destek vermemesi ve Türkmenlere baskı uygulayarak Kerkük'e sahip olmaya çalışması Türkiye'nin Iraklı Kürtlere mesafeli olmasının diğer nedenleriydi (Barkey, Lasensky ve Marr, 2011, s.51). Türkiye 2009 yılından sonra Irak ile ilgili dış politikasını değiştirdi. Türkiye iç siyasetine paralel olarak bu dönemde bölgesel yönetimi bir güvenlik sorunu olarak görmedi ve bölgeyle ekonomik entegrasyonu önemsendi. Bölgesel yönetim ile işbirliği yaparak Türkiye, Irak'ta siyasi nüfuzunu artırmayı da amaçladı (Sarı Ertem, 2015, s.299). Türkmenler, Türkiye'nin bölgesel yönetim ile ilişkilerini geliştirirken kendilerinin de hesaba katılmalarını bekledi. Türkiye de Türkmenlerden Irak'ta izlediği yeni politikalarına daha uyumlu olmasını ve bu süreçte Kürtlerle siyasi çatışmaya girmemesini istedi (Yılmaz, 2011, s.170). Kürtler izledikleri

politikalarda değişime gitmediği sürece Türkiye'nin talebi Türkmenler için pek mümkün görülüyordu. Türkmen aydınlar, Türkmenlerin hesaba katılmadığı bir Türkiye-İrak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yakınlaşmasından rahatsız oldular.

Türkiye, bölgesel yönetim ile ilişkilerini geliştirirken 2010'lu yılların başında Türkmenlere yeni Irak siyasetinde rol vermedi. Türk yetkililerin bu dönemde Erbil ve Süleymaniye gibi Irak şehirlerine ziyaretlerde bulunurken Türkmenlerin yaşadığı Telafer ve Kerkük'e gitmemeleri Türkmenlerde burukluk oluşturdu (Nakip, 2011, s.5). Bölgesel yönetim bu süreçte Türkmenlere baskı uygulamaya devam etti. Türkmenler, Türkiye bölgesel yönetimle görüşürken, masada kendilerinin de olması gerektiğini savundular. Ancak Türkiye için Kürtlerle ilişkilerin geliştirilmesinde Türkmenlerin rızası önemli bir koşul olarak görülmedi.

Bu yıllarda Irak'ta IŞİD meselesi ortaya çıktı. IŞİD'in Irak'ta hedef aldığı grupların başında Şii'ler yer aldı. Saldırıya uğrayan Şii grupların içinde Türkmenler de bulunuyordu. Türkiye bu süreçte Irak'ta IŞİD'e karşı savaşa katılmadı ve dolayısıyla Şii Türkmenlere de yardım edememiş oldu. Türkmen kamuoyu bu dönemde konu ile ilgili Türkiye'nin askeri olarak pasif duruşunu sorguladı. Kerkük merkezli milliyetçi bir tabana sahip Türkmeneli Partisi Başkanı Riyaz Sarıkahya, Türkiye'nin sadece Irak Türkmen Cephesi ile ilgilendiğini ama Irak'taki tüm Türkmenlerin sorunlarına yeterince duyarlı olmadığını belirtti (Büyüksaraç, 2017, s.41). Türkmenler IŞİD'e karşı mücadelede İrandan aldıkları desteğin benzerini Türkiye'den de beklidiler. Konuyla ilgili Türkiye'yi yeren bir diğer siyasi ise milletvekili Fevzi Ekrem oldu. Sadr grubuna bağlı olarak siyaset yapan Ekrem kendini mezhepler üstü bir Türkmen ve vatansever olarak tanıtır. Ekrem, Türkiye'nin bu süreçte Şii Türkmenlere üvey evlat muamelesi yaptığını iddia etti (Taştekin, 2014). IŞİD'le mücadele sürecinde Şii Türkmenler Haşdi Şabi örgütüne ve dolayısıyla İran'a daha da yakınlaştılar.

IŞİD sonrası Irak'ta siyasi dengelerde yeniden bir değişim yaşandı. Irak Ordusu IŞİD ile mücadelede yetersiz kaldı. Kürtlerin silahlı güçleri IŞİD ile mücadele etme adına Kerkük ve çevresindeki diğer şehirlerde hâkimiyet sağladı. IŞİD'ten sonra bölgede yeniden askeri olarak varlığını güçlendiren Kürt gruplar Kerkük üzerine hak iddialarını yoğunlaştırdı. Kürtler, 25 Eylül 2017 tarihinde Kerkük'ü de içine alacak şekilde bağımsızlık için halk oylaması yapmaya karar verince Türkiye ve bölgesel yönetimin ilişkileri çatlaklar verdi (Mckernan, 2017). Türkiye 2019 yılından itibaren bölgesel yönetim ile ilişkilerini yeniden normalleştirdi. Ekonomi konusunda karşılıklı çıkarların olması ve her iki tarafın da PKK'yı bir güvenlik sorunu olarak görmesi ilişkilerde hızlı bir iyileşmeyi sağladı (Pusane, 2019). Ancak bu süreçte Türkiye hem Bağdat ile hem de Türkmenlerle ilişkilerini geliştirdi. Nisan 2019'da Türkmen siyasiler ile toplantı düzenleyen Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 90'lı yılların aksine Türkmenlerin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin siyasi kurumlarında da etkin olmaları konusunda teşvik etmesi dikkat çekiciydi (Menmy, 2019). Dolayısıyla Türkiye bu süreçte de görüldüğü gibi genel geçer bir Türkmen politikasından çok dönemin güç ilişkilerine ve karar yapıcılarının çıkar tanımlamalarına göre hareket etti. Ancak yine burada da Türkiye'nin, özellikle IŞİD saldırıları sırasında Kızılay, AFAD ve TİKA gibi kurumlarını devreye soktuğu ve her zaman olduğu gibi soydaşlarına insani yardım konusunda destek olduğu belirtilmelidir.

5. Sonuç

Akraba devletler ve akraba azınlıklar arasındaki ilişki duygusal bir bağa dayanmaktadır. Ortak geçmiş ve kimliğe sahip olan gruplar arasında güven bağı daha güçlü olur. Akraba devleti oluşturan toplum, bürokrasi ve karar alıcılar duygusal bağlardan dolayı akraba azınlığın güvende olmasını, kültürlerini korumalarını ve siyasi olarak buldukları ülkelerde güçlü olmalarını ister. Bu varsayımları destekleyen veriler ortaya konya da çalışmada söz konusu duygusal bağların dış politika yapımına ne kadar yansıdığı sorunsalından hareket edilmiştir. Çalışmada sorunsala yanıt bulmak için Türkiye'nin soydaşlarına yönelik politikası ve Türkmenlerle ilişkisi irdelenmiştir.

Türkiye, kalpgahı (etki alanı) olarak gördüğü bölgelerde kamu diplomasisi yaparak yumuşak güce dönüşmeyi ve söylemsel gücünü de artırmayı hedefleyen bir ülkedir. Bu anlamda soydaşları ile ilişkilerini geliştirmek için Türkiye TİKA gibi kurumlar da oluşturmuştur. Türkiye soydaşları ile yakından ilgilenmektedir. Soydaşlarının buldukları ülkede siyasi örgütlenmelerini desteklemektedir. Soydaşları kültürel haklar ya da can güvenliği sorunu yaşadığında Türkiye kendi güç ilişkilerini dikkate alarak konuyla ilgilenmektedir. Bunlar aynı zamanda uzun vadede ulusal çıkar bağlamında geri dönüşü olması beklenen faaliyetlerdir.

Türkiye'nin dış politikada soydaşlarına gösterdiği pozitif ayrımcılık Türkiye'nin ırk temelli bir dış politika izlediğini göstermez. Çünkü Türkiye dış politikasını tamamen soydaşlarının çıkarını hesaba katarak yapmamaktadır. Bu iddia çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye, Irak (ve Irak Kürtleri) ve Türkmenler arasındaki ilişkilerden örnekler verilerek desteklenmeye çalışılmıştır. Özellikle 1959 Kerkük Katliamı ve 1980 idamları Türkiye'nin ulusal çıkarını benimseyen bir ülke olduğunu somut verilerle ortaya koyan örnek vakalardandır.

Dördüncü bölümde ele alınan vakalarda da görüldüğü üzere akraba devlet ile akraba azınlığın ilişkisini belirleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Türkmenlerin güç potansiyeli, Türkiye'nin Irak ve Irak Kürtleriyle olan ilişkileri, ekonomik çıkarlar, Türkiye'de karar alıcıların çıkar tanımları, Türkiye ve Türkmenlerin ortak tehdit algıları ve işbirliği alanları, Türk kamuoyunun yaklaşımı ve son olarak bölgesel/küresel güç ilişkileri Türkiye'nin Türkmen siyasetinde belirleyici olmaktadır. Vakalarda görüldüğü gibi Türkiye pek çok şeyi aynı anda değerlendirerek karar almak zorunda kalmaktadır. Karar alıcıların rasyonelitesi veya çıkar tanımına göre de sonunda kararlar alınmaktadır. Ancak çalışmada Türkiye'nin Irak ile ilgili kararlar yapımında en belirleyici olan faktörlerin ulusal güvenlik ve ekonomik çıkarları olduğu sonucuna varılmaktadır.

Türkiye rasyonel dış politika izleyen bir ülkedir. Rasyonel devletler çıkar tanımlarına göre eylemlerinin faydalarını ve risklerini hesaplar. Duygusal nedenlere dayalı karar almazlar. Bu çalışmada amaç, akraba azınlıkların Türkiye'nin ve genel olarak ulus devletlerin dış politika yapımındaki yerini tespit etmektir. İncelenen vakalarda Türkmenlerin, Irak ile ilgili Türk dış politika yapımındaki belirleyiciliğinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu anlamda dış politika yapımında kimlik olgusunun sınırlılıkları olduğu sonucuna varılabilir. Özellikle Orta Doğu ile ilgili yapılan kimi çalışmalarda devletlerin dış politikaları mezhep veya etnik kimlik ilişkileriyle

anlamlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak uluslararası siyasette devletler duygusal kararlardan çok rasyonel kararlar almaya eğilimlidir. Bu nedenle çalışmada devletlerin dış politikalarını mezhep veya etnik bağlardan çok rasyonel güç ilişkileriyle okumanın daha doğru olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada, vaka analizlerinin sonunda Türkmen siyasilerin ve kanaat önderlerinin görüşlerine de olabildiğince yer verilmektedir. Türkmenlerin, Türkiye ile olan ilişkilerinde daha duygusal yaklaştığı görülmektedir. Soydaşlar Türkiye'yi ikinci vatanları olarak değerlendirmekte ve Türkiye'nin kendileri adına daha çok söz söylemesini arzu etmektedir. Türkiye, kamu diplomasi araçlarını kullanarak bu ilişki ve algıyı sıcak tutmaktadır. Soydaşlar, siyasi konularda da Türkiye'nin kendileri gibi duygusal yaklaşımlarda bulunmasını istemektedir. Ancak bu çalışmada da görüldüğü üzere Türkiye rasyonel güç ilişkilerini dikkate alarak dış politika yapmaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin ulusal çıkar tanımlamaları, bazı vakalarda soydaşları hayal kırıklığına uğratmaktadır. Soydaşlarda "Türkiye sadece kendi çıkarını düşünür!" düşüncesinin hâkim olması, Türkiye'nin yumuşak gücüne uzun vadede zarar verebilir.

Kaynakça

- Al-Bayati, H. ve Galbraith, PW. (2011). *From Dictatorship to Democracy: An Insider's Account of the Iraqi Opposition to Saddam*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Al-Hirmizi, E. (2003). *The Turkmen and Iraqi Homeland*. İstanbul: Kerkük Vakfı.
- Al-Jumaily, Q. ve Öztoprak, İ. (1999). *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Anonim. (2005). "Türkmen Liderler Öfkeli". *Aydınlık Dergisi*, 916: 4-18.
- Ataman, J. ve Owens, J. (2017). "The Turkmen of Iraq: Between a Rock and a Hard Place", *Middle East Eye*, <http://www.middleeasteye.net/news/turkmen-iraq-between-rock-and-hard-place>, accessed on 29.03.2020.
- Aydin, M. ve Dizdaroğlu, C. (2019). "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler: TRIP 2018 Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16 (64): 3-28, doi: 10.33458/uiidergisi.652877.
- Barkey, HJ. (2000). "Hemmed in by Circumstances: Turkey and Iraq since the Gulf War". *Middle East Policy*, 7 (4): 110-26, doi: 10.1111/j.1475-4967.2000.tb00182.x.
- Barkey, HJ., Lasensky S. ve Marr, P. (2011). *Iraq, Its Neighbors, and the United States: Competition, Crisis, and the Reordering of Power*. Washington, D.C: United States Institute of Peace.
- Batatu, Hanna. (1989). *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Bengio, O. (2017). "Jerusalem of the Kurds: Kirkuk and the Kurdish Strategy for Independence", *Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies*, <https://dayan.org/content/jerusalem-kurds-kirkuk-and-kurdish-strategy-independence>, accessed on 02.04.2020.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2012). "Kostrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi", in T. Arı (eds), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler - 1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, Bursa: Mkm Yayınları, 127-51.
- Bölükbaşı, D. (2008). *1 Mart Vakası*. İstanbul: Doğan Kitap.

- Böyükbaşı, Y. (2018). "Etnisite, Kimlik ve Dış Politika: Türkiye'nin Suriye Türkmenleri Politikası". *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (1): 105-23.
- Büyüksaraç, G. (2017). "Trans-Border Minority Activism and Kin-State Politics: The Case of Iraqi Turkmen and Turkish Interventionism". *Anthropological Quarterly*, 90 (1): 17-53, doi: 10.1353/anq.2017.0001.
- Cantir, C. (2019). "Kin States in Sub-State Diplomacy Conflict Dynamics". *Foreign Policy Analysis*, 16 (1): 59-77, doi: 10.1093/isafpa/ory018.
- Çalış, Ş. (1999). "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası". *Liberal Düşünce Dergisi* (13): 5-21.
- Çancı, H. ve Şen, Ş. (2011). "The Gulf Ear and Turkey: Regional Changes and Their Domestic Effect (1991-2003)". *International Journal on World Peace*, 28 (1): 41-65.
- Çandar, C. (2012). *Mezopotamya Ekspresi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Danış, D. ve Parla, A. (2009). "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet". *Toplum ve Bilim*, 114: 131-58.
- DeFronzo, J. (2018). *The Iraq War: Origins and Consequences*. New York: Routledge.
- Demiral, N., Şükür, S. ve Hasan, M. (2004). "Arap Medyasının Kürtlere ve Türkmenlere Bakışı". *Stratejik Analiz*, 46 (4): 23-39.
- Ekşi, M. (2017). "Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17 (1): 9-19.
- Ertuğrul, Ü. (2010). *Irak Türkleri ve Türkiye*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Fadl Osman, K. (2018). "Kirkuk in Iraqi Narratives of Victimization and the Victimizer". *AlMuntaqa*, 1 (3): 40-57, doi: 10.31430/almuntaqa.1.3.0040.
- Guthrie, W. (1798). *A New Geographical, Historical, and Commercial Grammar*. Londra: Charles Dilly.
- Güneş, H. (2012). "Türkiye-Orta Asya İlişkileri", in F. Sönmezoglu, N. Özgür Baklacioğlu ve Ö. Terzi (eds), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Güngör, F. (2014). "Orta Doğu Denklemine Irak Türkmenleri ve Geleceği", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1 (2): 14-43.
- Hasan, M. (2004). "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler". *Stratejik Analiz*, 48 (4): 33-48.
- Human Rights Watch. (2017a). "Iraq: Fighting in Disputed Territories Kills Civilians". *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/news/2017/10/20/iraq-fighting-disputed-territories-kills-civilians>, accessed on 31.03.2020.
- Human Rights Watch. (2017b). "Iraq: Kirkuk Security Forces Expel Displaced Turkmen". *Human Rights Watch*, <https://www.hrw.org/news/2017/05/07/iraq-kirkuk-security-forces-expel-displaced-turkmen>, accessed on 31.03.2020.
- Hürmüzlü, E. (2007). "Kerkük'ün Türkmen Kimliği". *Global Strateji* 3 (9): 96-107.
- Hürmüzlü, E. (2015). "The Turkmens of the Middle East". *Turkish Policy Quarterly* 14 (1): 85-93.
- İnanç, G. (2008). *Türk Diplomasisinde Irak (1978-1997)*. İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Karadeniz, R. (2011). "Türk Dış Politikasında Dış Türkler: Karşılaştırmalı Teorik Bir Çalışma". Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kerkük, İ. (2012). "Kerkük Hatıralarım XI". *Kardaşlık Dergisi*, 56: 7-10.
- Lukitz, L. (1995). *Iraq: The Search for National Identity*. London: Routledge.
- Mckernan, B. (2017). "Erdogan Warns of 'Ethnic War' Risk over Kurdish Independence Vote". *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/kurdistan-referendum-kurdish-turkey-military-recep-tayyip-erdogan-iraq-kurds-krq-independence-a7967566.html>, accessed on 01.05.2020.

- Menmy, D. (2019). "Turkey Polishes Iraqi Relations, Champions Turkmen in Politics". *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/iraq-kurdistan-turkey-kirkuk-turkmen.html>, accessed on 03.01.2020.
- Mufti, N. (2017). "Iraq's Tuz Khurmatu: A Town Rich in History and Conflict | Nermeen Mufti". *The Arab Weekly*, <https://thearabweekly.com/iraqs-tuz-khurmatu-town-rich-history-and-conflict>, accessed on 30.03.2020.
- Nakip, M. (2007). *Kerkük'ün Kimliği*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Nakip, M. (2011). "Yeni Erdoğan Hükümeti ve Türkmenler". *Kardaşlık Dergisi*, 51: 4-7.
- Nakip, M. (2014). "Orsam Tutanakları". *Türk Siyasi Partilerinin Irak Türkmenlerine Bakışı*. Ankara: Orient Basım, 47-71.
- Oğuz, Ş. (2016). "Turkmens: Victims of Arabization and Kurdification Policies in Kirkuk". *Gazi Akademik Bakış*, 9 (18): 167-86, doi: 10.19060/gav.320748.
- Oğuzlu, T. (2004). "Endangered community: The Turkoman Identity in Iraq". *Journal of Muslim Minority Affairs*, 24 (2): 309-25, doi: 10.1080/136.020.0042000296681.
- Okan, A. (2015). *İsmi Lazım Değil*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Omar, M. (2017). "Whom Do Iraq's Turkmen Parties Serve?". *Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/who-do-iraqs-turkmen-parties-serve>, accessed on 29.03.2020.
- Özdağ, Ü. (2003). "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi". *Stratejik Analiz*, 40 (4): 24-43.
- Pusane, Ö. (2019). "Two Years After The Independence Referendum: Are Turkey-KRG Relations Normalizing?". *Turkish Policy Quarterly*, <http://turkishpolicy.com/blog/38/two-years-after-the-independence-referendum-are-turkey-krq-relations-normalizing>, accessed on 10 Mart 2020.
- Recknagel, C. (2004). "Iraq: Turkey Warns U.S. Over Deaths Of Turkoman Civilians". *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, <https://www.rferl.org/a/1054842.html>, accessed on 30.03.2020.
- Saatçi, S. (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sakin, S. (2014). "Uluslararası I. Orta Doğu Sempozyumu". *Kerkük Hadiseleri Karşısında Türkiye*. C. 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 327-49.
- Sarı Ertem, H. (2015). "Kuzey Irak'tan Irak Kürdistanı'na: Ankara-Erbil İlişkilerindeki Dönüşümün Siyasi ve Ekonomik Temelleri", in Ö. Z. Oktav ve H. Sarı Ertem (eds) *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 293-331.
- Selcen, A. (2019). *Gözden Irakta*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sever, A. (2013). "Irak'ın Çoklu Kimlikleri, Dış Politika ve Türkiye-İrak İlişkileri 1923-2003". *Akademik Ortadoğu*, 8: 93-113.
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Strakes, J. (2009). "Current Political Complexities of The Iraqi Turkmen". *Iran & the Caucasus* 13 (2): 365-82, doi: 0.1163/157338410X126.258.76281505.
- Şahin, A. (2017). "Türk Dünyası ile Kültürel İlişkiler Bağlamında Yapılandırılan Kurum ve Kuruluşlar". *Turkish Studies*, 12 (26): 81-100, doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12536>.
- Şimşir, B. (2004). *Türk - Irak İlişkilerinde Türkmenler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Taştekin, F. (2014). "Turkmen Caught Between Turkey and Iraqi Kurdistan". *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/02/turkmen-iraq-kurdistan-turkey-reconciliation-krq.html>, accessed on 09.03.2020.
- Taylor, S. (2004). *Among the "Others"*. Ottawa: Esprit de Corps Books.

- Tripp, C. (2007). *A History of Iraq*. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press.
- Westcott, T. (2017). “I Think There Will Be War’: İraı Kurds Fear Conflict After Referendum”. *Middle East Eye*, <http://www.middleeasteye.net/news/i-think-there-will-be-war-iraqi-kurds-fear-conflict-after-referendum>, accessed on 02.03.2020.
- Yaldız, F. (2018). “Türk Kamu Yönetiminde ‘Soydaş’ Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya”. *Amme İdaresi Dergisi*, 51 (4): 1-20.
- Yeşilmen, S. (2018). “Türkiye Verdiği Sözü Tuttu. TİKA, Yanan Kerkük Kayseri Çarşısında Çalışmalara Başladı”. *Diplomasi Muhabir Haber*, <http://www.diplomasimuhabirhaber.com/turkiye-verdigi-sozu-tuttu-tika-yanan-kerkuk-kayseri-carsisinda-calismalara-basladi/>, accessed on 02.04.2020.
- Yıldız, T. (2018). “Modern Irak’ta Kürt-Türkmen İlişkileri”. *Avrasya Etüdüleri* 54 (2): 95-120.
- Yılmaz, H. (2003). “Kuzey Irak’ta Kürt Medyasında Türkiye’nin Görüntüsü”. *Stratejik Analiz*, 34 (3): 27-41.
- Yılmaz, S. (2011). *Irak Dosyası*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Kin State and Kin Minority Relations in Foreign Policy Making: Turkey-Iraqi Turkmen Relations Example

Emin SALİHİ*

The relationship between a state and its citizen's relatives, who live outside the borders as a minority in another state, is defined as a relative state and relative minority. In this study, the determinism of a kin minority in the foreign policy making of kin state discussed. The debate was made to understand the priority of states. Kin states can support their kin minority by thinking that their area of influence will increase with the power of the kin minority. However, the cooperation of kin states with kin minority may not always be the most rational decision for the kin state. In such cases, do kin states act rationally and pursue their national interests, or will they continue to cooperate with racial sensitivity and emotion? Answers to such questions, related with kin state and kin minority diplomacy in the context of international relations discipline, can be reached by analyzing Turkish foreign policy. Turkey has kin minorities in many countries. One of them is Iraqi Turkmen. The aim of this study was to examine Turkey's relationship with Iraqi Turkmen within the context of making foreign policy and draw inferences derived from the cases analysis. So, we can reach to generalizations about the subject.

The concept of identity comes to the forefront when examining the importance of state and kinship ties in foreign policy making. In the international relations literature, the relationship between identity and foreign policy is read through theories of constructionism and realism. According to Kal Holsti, one of the most important representatives of constructionist theory, when states first enter socialization in the international system, they enter this field with a certain identity. Therefore, internal factors and national identity are crucial moments in determining interests and foreign policy (Bozdağlıoğlu, 2012). Realism theory emphasizes the concept of "instrumentation" in the phenomenon of identity. Accordingly, states do not act with emotional reflexes; however, if their interests are at stake, they establish an interest relationship with related communities.

* Niğde Ömer Halisdemir University, Department of Political Science and International Relations, eminsalih@ohu.edu.tr

In this study, Turkey's foreign policy was discussed with examples of Iraqi Turkmens considering the theoretical discussions of kinship/identity determination. The main axis of the discussion was formed within the framework of the following questions; Did Turkey shaped its Iraq politics by taking account Turkmens problems and interests? Or did Turkey instrumentalized Turkmens in Iraq politics to apply its geopolitical interests? What were the parameters that determine Turkey's relations with kin? These questions were tried to be answered under three subtitles.

First of all, the concept of kinship was examined in Turkish foreign policy. Information was given on how institutional relations were established with the kin in Turkish foreign policy. Then the presence of Turkmens in Iraq and their relations with Turkey were discussed. The demographic structure, problems, expectations, and common interests with Turkey of Iraqi Turkmen were informed to understand their political potential in Turkey foreign policy. Finally, Turkey's relations with Iraq and the Iraqi Turkmen determinism in this relationship were identified through case studies. In the study, in terms of contributing to the literature, were tried to be reflected the opinions of writers and politicians representing Iraqi Turkmen as much as possible.

In the study concluded that Turkey does not completely taking into account interests of kin while making foreign policy. In the fourth part of this study the argument has been supported by examples of the relationship between Turkey, Iraq (and Iraqi Kurds) and the Turkmen. Especially Kirkuk Massacre in 1959 and 1980 executions cases were concrete evidence demonstrating that Turkey adopts national interests.

As seen in the cases discussed in the fourth section, there are many factors that determine the relationship between the kin state and the kin minority. The power potential of the Turkmen, Turkey's relations with Iraq and Iraqi Kurds, economic interests, interest perspective of Turkey decision makers, Turkey and Turkmen's common threat perceptions and cooperation areas, The Turkish public's approach and finally regional/global power relations determined Turkey's Turkmen politics. As seen in the cases, Turkey makes decisions after evaluating many things simultaneously. Decisions are taken at the end according to the rationality of the decision makers. It was concluded that Turkey's national security and economic interests were the most determining factors in making decisions about Iraq.

Rational states calculate the benefits and risks of their actions according to their definition of interest. They do not make decisions based on emotional reasons. In the cases examined, it was seen that the determination of Turkmens in Turkish foreign policy making related to Iraq was limited. In this sense, it can be concluded that there are limitations of identity in foreign policy making. In some studies especially related to the Middle East, it is seen that the foreign policies of the states are tried to be made sense of by means of sectarian or ethnic identity relations. However, in international politics, states tend to make rational decisions rather than emotional decisions. For this reason, it is concluded that it is more correct to read the foreign policies of states with rational power relations rather than sectarian or ethnic ties.

At the end of the case studies, the views of Turkmen politicians and opinion leaders were also included in the study. It can be said that Turkmens have more emotional approaches to Turkey. Turkmens assess Turkey as their second homeland, and they desire more support from Turkey. Turkey is holding this warm relationship by using public diplomacy tools. Kin minorities are also willing to have such emotional approach from Turkey in political issues. However, as seen in this study, Turkey makes a rational foreign policy and taking into account power relations. In this sense, kin minorities are disappointed because of Turkey's national interest descriptions. In the case of predominance of thought "Turkey just think of their own interests!" in Kin minorities can cause damage in Turkey's soft power in the long term.

Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu

From the Open-Door Policy to Security Threat: The Case of Syrian Asylum Seekers in Turkey

K. Dicle BAYIR*
Fuat AKSU**

Öz

Türkiye, Mart 2011’de Suriye’de başlayan çatışmaların akabinde uyguladığı *açık kapı politikası* nedeniyle bugün dünyada en fazla mülteci ağırlayan ülke konumundadır. Açık kapı politikasının olumsuz etkileri, Suriyelilerin kitleler halinde Türkiye’ye geçiş yaptığı 2014-2016 yılları arasında görülmeye başlanmıştır. “Misafir” olarak nitelendirilen insanların bugün “kalıcı” olma durumları, Suriye Krizi’nin dokuzuncu yılında toplumsal tepkileri artırarak Türkiye’nin politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Çalışmada, “2011 yılında izlenen politika nasıl bir sorun yaratmıştır ki toplumsal tepkiyi arttırmış ve konu artık eskiye nazaran daha gözle görülür bir biçimde güvenlik açısından ele alınmaya başlanmıştır?” sorusundan yola çıkılarak, göçle güvenlik arasındaki ilişki analiz edilecektir. Kavramsal çerçeve çizildikten sonra Türkiye’nin göç politikasının ne olduğuna, yasal mevzuatına ve güncel verilerle Türkiye’deki Suriyelilerin durumuna değinilecektir. Akabinde krizin başında izlenen *açık kapı politikasının* ne tür problemler yarattığı ve bu konunun giderek nasıl güvenlik başlığı altında ele alınıp araçsallaştırıldığı örneklerle tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Güvenlik, Suriyeli Sığınmacılar, Türkiye, Araçsallaştırma

Abstract

Since the Syrian crisis began in March 2011, Turkey has been pursuing *open door policy*. Negative impacts of that policy surfaced in 2014 after mass influx of refugees hit the border. In the ninth year of Syrian crisis, Syrians initial “guest” status turned into “permanent” and stirred public reaction, pushing Turkey to reevaluate her policy. “What kind of problems did open door policy cause and why mass migration influx evidently started to be handled with security concerns compared to 2011?” This study analyzes relations between migration and security by answering these questions. Starting with a conceptual framework, Turkey’s migration policy with her legal statute and current situation of Syrians

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, E-posta: kdicles@yahoo.com

** Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: fuataksu@tfpcrises.org

in Turkey discussed first. Negative impacts of open-door policy follow and instrumentalization of migration issue took the last part.

Keywords: Migration, Security, Syrian Asylum Seekers, Turkey, Instrumentalisation

1. Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeni dönemde uluslararası sistemdeki dengeler değişmiş, etnik temelli çatışmalar, iç savaşlar yaşanmış ve yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır. Devletlerin sınırları yeniden oluşurken ve krizler sürerken insanların kitleler halinde rızaya dayalı veya zorunlu olarak gerçekleştirdikleri sınır aşma eylemleri uluslararası toplumun en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir.

Kitlesele insan hareketliliğinin nedenlerini pek çok somut gerekçeye bağlamak mümkündür; örneğin devletlerin kendi sınırları içerisinde ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta bazen ekolojik nedenlerden kaynaklanan insan hareketliliği söz konusu olabileceği gibi doğrudan devletlerarası çatışmacı ilişkilerden veya üçüncü aktörlerin çatışmalara müdahil olmalarından kaynaklanan insan hareketlilikleri de gözlemlenebilmektedir.¹ Dolayısıyla kitlesele insan hareketliliğiyle uluslararası krizler arasında karşılıklı bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Uluslararası krizler insan hareketliliğini tetikleyebildiği gibi kitlesele insan hareketlilikleri de yeni uluslararası krizlere neden olabilmektedir. İlaveten, kitlesele insan hareketliliğinin artış göstermesi ve yaratmış olduğu sorunlar özelinde uluslararasılaşması, çözüm arayışlarının da uluslararasılaşması anlamına gelmektedir.

Nedeni ne olursa olsun kitlesele insan hareketliliği günümüzde artık sadece kaynak veya hedef ülkenin tek başına çözüm üretemeyeceği bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde kitlesele insan hareketliliğinin uluslararası sistemde tüm aktörler için güvenlik-tehdit algısına dayandırılarak değerlendirildiği bir süreç söz konusudur. Bu bağlamda kitlesele insan hareketliliği bireysel düzlemde insan hakları sorunu olarak algılanabileceği gibi aynı zamanda devletler düzeyinde bir güvenlik sorunudur.

Türkiye, kitlesele insan hareketliliğinin geçiş güzergâhında bulunan transit bir ülke olarak bu tür hareketlilikleri birden fazla yönüyle değerlendirmek zorunda kalmaktadır. Coğrafi konumu gereği pek çok insan hareketliliği örneğiyle karşı karşıya kalan Türkiye, bu durumlarda konunun insani yönüne ağırlık veriyor olsa da, hareketliliğin nedenleri ve kökenleri üzerinden kaynak ve hedef ülkelerle ilişkilerinde sorunlar yaşayıp yaşamayacağını da göz önünde tutmaktadır. Bu nedenle karar alıcılar açısından insan haklarıyla çıkar-güvenlik ikilemi arasındaki dengeyi korumak, hareketliliğine ilişkin siyasalarını oluştururken önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada, hedef ülkelerden Türkiye'nin 2011 Suriye Krizi'nden doğan insan hareketliliğini nasıl yönettiği ve izlediği siyasayı oluştururken insan haklarıyla ulusal güvenlik kaygılarını nasıl dengelediği analiz edilecektir. Türkiye'nin karşılaştığı kitlesele hareketlilik örneklerinden biri olan Suriyeliler örneğinde güvenlik endişeleri açısından kritik eşğin ne olduğu saptanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, izlenen *açık kapı politikasının* insan hakları ve sığınmacıların hukuki statüsüyle

1 Konu ile ilgili okuma önerileri için bkz. Lischer (2005), Greenhill (2008); Greenhill (2010); Polman (2014).

uyumluluğunun ulusal ve uluslararası düzlemde yaratmış olduğu karmaşık sorunlar çerçevesinde güvenliği nasıl etkilemekte olduğuna odaklanılacaktır. Türkiye'nin krizin başında ve ilerleyen süreçte insan hareketliliğine bakışı arasındaki farklılaşmanın gerekçeleri açık kapı-güvenlik siyaseti özelinde analiz edilecektir. Buna göre, “kitlesele insan hareketliliğinin başlangıcında Türkiye’de engelleyici bir siyasa izlenmezken, hareketlilik süreç içerisinde neden ve hangi gerekçelerle bir ‘güvenlik’ sorunu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır?” sorusu tartışılacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yeri olan dost-düşman, çıkar, tehdit gibi kavramların zamana ve mekâna göre yeniden anlamlandırılabilceğinden yola çıkıldığında, güvenlik (security) ve güvensizlik (insecurity) de değişken ve inşa edilebilir kavramlar arasında yer almaktadır.² Suriye Krizi süresince Türkiye'nin izlemiş olduğu politiklardan da görüleceği üzere, bir aktör güvenlikdışılaştırdığı bir konuyu nesnel veya öznel gerekçelere dayandırarak zaman içerisinde güvenlik üzerinden yeniden tanımlayabilmektedir. Bu çalışma Türkiye'nin Suriye’den kaynaklanan insan hareketliliğine yönelik politikasındaki bu “yeni tanımlamayı” ele almaktadır.

İnsan hareketliliği konusunda birçok kelime birbiri yerine kullanılmaktadır. Çalışmada kavramları doğru kullanabilmek adına mülteci, sığınmacı, göçmen kavramlarının anlamlarına ve Türkiye’deki Suriyelileri ifade etmek için hangi kavramın kullanılması gerektiğine kısaca değinmekte fayda vardır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’de mülteci “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (1951 Cenevre Sözleşmesi). Sığınmacı, mülteci statüsü almak için başvuran ve başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir kavramdır (İHD, Soru 14). Sığınmacıların da geri göndermeme (non-refoulement) başta olmak üzere temel hak ve özgürlüklere erişiminin sağlanması gerekmektedir. Göçmen ise zulümden korktuğu için değil de genel itibariyle ekonomik nedenlerle ülkesinden ayrılan ve vatandaşı oldukları ülkenin korumasından yararlanmaya devam eden kişiler için kullanılan bir kavramdır (İHD, Soru 1). Birleşmiş Milletler’in yapmış olduğu tanımlamaya göre; sebebine, türüne, rotasına ve süresine bakılmaksızın uluslararası bir sınırı geçen ya da ülke içinde yaşadığı yerden başka bir yerde yaşamak durumunda kalan bireyler göçmen olarak tanımlanmaktadır (BM, 2019).

Türkiye açısından kavram kargaşası daha fazladır. İleride bahsedileceği üzere, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamasını kaldırmayan Türkiye, Avrupa Konseyi üyesi olmayan devletlerden gelen kişilere “mülteci” statüsü vermemekte, onları “sığınmacı” olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle Suriyeliler³ söz konusu olduğunda bu insanlar her ne kadar *de*

2 Konstrüktivist bakış açısıyla ilgili okuma önerileri için bkz. Wendt (1992) ve Sarı Ertem (2012).

3 “Suriyeliler” ifadesiyle 30.03.2012 tarihli ‘Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına

facto “mülteci” olsalar da, Türkiye’de *de jure* “geçici koruma altındaki sığınmacılar” şeklinde nitelendirilmektedir. Suriye’den kaynaklanan kitlesel insan hareketliliği 1951 Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde “mülteci krizi”⁴ olarak nitelendirilse de, Türkiye özelinde “geçici koruma altındaki sığınmacı” hareketliliği olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla çalışmada “Suriyeliler”, “Suriyeli sığınmacılar” ve “geçici koruma altındaki sığınmacılar” ifadeleri bu anlamıyla birbirini yerine kullanılacaktır.

2. Güvenlik Penceresinden İnsan Hareketliliğine Bakış

Uluslararası sistemdeki kırılmayı takiben federasyonların dağıldığı, etnik ve din temelli çatışmaların ve benzeri gelişmelerin yaşandığı 1990 sonrası dönemde, var olan tehditler çoğalmış, yeni tehditler ortaya çıkmış ve güvenliğin tanımı genişletilmiştir. Bu dönemde devlet merkezli bakan ve tüm askeri ilişkileri güvenlik konusu altında ele alan geleneksel güvenlik anlayışı eleştirilmiş; güvenlik kavramının daha geniş bir tehdit yelpazesi içerisinde, yeni konuları da kapsayacak biçimde genişletilerek tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır (Özcan, 2000: 13-14). Bu doğrultuda salgın hastalıklar, ekonomik az gelişmişlik, göç dalgaları, çevresel sorunlar, iklim değişikliği gibi birçok konu artık güvenlik tehdidinde dönüşmüştür (Gök, 2016, s. 71).

Uluslararası ilişkiler literatüründe Kopenhag Okulu, 1990’lardan itibaren güvenlik çalışmalarında önemli bir dönüşümün yaşanmasını sağlamıştır. Barry Buzan ve Ole Waever gibi isimler geleneksel güvenlik ve genişletici güvenlik yaklaşımlarından⁵ farklı olarak, literatüre eleştirel güvenlik çalışmaları içerisinde değerlendirilen ve güvenliği, devletin bekasını ilgilendiren konularla sınırlı olması gerektiği anlayışı çerçevesinde ele alan “güvenikleştirme kuramı”nı (securitization theory) kazandırmışlardır (Buzan, Waever ve Wild, 1998, s. 21-27). Söylemsel metodolojiler aracılığıyla güvenlik alanında verili kabul edilen gerçeklere daha eleştirel gözle bakan bu yaklaşım, geleneksel güvenlik anlayışındaki olumlu bakış açısının aksine güvenlik kavramını negatif anlamı üzerinden ele almaktadır. Onlara göre güvenliği tanımlarken yapılması gereken, tehditlerin neler olduğunu sıralamaktan ziyade güvenliğin tanımlanma sürecini analiz etmektir. “Kimin güvenliği” sorusu yerine “kimin, neyi, hangi koşullarda güvenleştirebileceği” sorusuna cevap aranmalıdır (Aktaş, 2011, s. 24). Konuların güvenlik meselesi olarak ele alınması ya da alınmaması siyasi bir tercih ürünüdür (Bilgin, 2010, s. 43). Diğer bir ifadeyle, esasında

İlişkin Yönerge’de belirtildiği üzere, Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ve Suriye’de ikamet eden vatansız kişiler kastedilmektedir. Yönerge için bkz. Göç İdaresi (2019a).

4 Suriye’den kaynaklanan kitlesel insan hareketliliği Türkiye dışındaki ülkeler açısından bir “mülteci krizi” olarak tanımlanırken Türkiye açısından en genel ifadeyle “sığınmacı krizi” olarak görülmektedir. Türkiye’de 2013 yılında çıkarılan kanunda uluslararası korumanın çeşitleri; mülteci, şarh mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma şeklinde sıralanmıştır. Türkiye’de bulunan Suriyeliler hukuki olarak “geçici koruma altındaki kişiler” tanımı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu çalışmada özel bir vurgu gerekmedikçe [Suriyeli] sığınmacılar kelimesi tercih edilecektir çünkü Türkiye henüz bu kişileri mülteci olarak görmediği gibi tıpkı Monaco, Madagaskar ve Kongo gibi coğrafi sınırlamasını da kaldırmış değildir. Türkiye açısından “Avrupa ülkeleri; Avrupa Konseyi üyesi olan ülkelerle Cumhurbaşkanınca belirlenecek diğer ülkeleri kapsamaktadır” (2013 Kanunu).

5 Güvenliğin kapsamının genişletilmesi ve ekonomi, çevre, kimlik, insan hakları, nüfus, terörizm, çevre gibi çok geniş bir yelpazede ele alınması genişletici güvenlik yaklaşımı olarak adlandırılmıştır (Buzan, 1997, s. 5).

tek başlarına güvenliğe tehdit oluşturmamayan sorunlar, öznel arası etkileşim sonucunda aktörler onları tehdit olarak tanımladığı anda birer güvenlik sorununa dönüşmektedir (Rumelili ve Karadağ, 2017, s. 73).

Güvenlikleştirme kuramcılarının “güvenliğin analiz birimleri” olarak nitelendirdikleri öğeler; başvuru nesnelere (referent objects), güvenlikleştirici aktörler (securitizing actors) ve işlevsel aktörler (functional actors)’dir. Başvuru nesnelere varoluşsal anlamda tehdit edilen ve hayatta kalmak için meşru iddiaları olan devlet, ulus, sistem gibi unsurların, güvenlikleştirici aktörler bir şeyin varoluşsal olarak tehdit edildiğini ilan ederek meseleyi güvenlikleştiren, güvenlik söz-eylemini icra eden siyasi lider, bürokrasi, hükümet, baskı grupları gibi unsurlardır. İşlevsel aktörler ise güvenlik alanındaki kararları önemli biçimde etkileyen aktörlerdir. (Buzan, Waever ve Wild, 1998, s. 36-42). Söz gelimi güvenlikleştirici aktör olarak A hükümeti ülkesine yönelen mülteci akınının sınır güvenliğine (başvuru nesnesi) bir tehdit olduğu gerekçesiyle acil önlem alınması gerektiğini söyleyerek güvenlikleştirme çabası sergileyebilir. İşlevsel aktör olarak komşu ülkeler B, C, D ise alınan önlemlerden etkileneneğinden A ülkesinin bu kararını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışabilir. Burada bir diğer önemli kavram “alınlayıcı kitle” (audience)’dir. Bir konunun tehdit unsuru olduğu söylemi güvenlikleştirici bir harekettir. Konu alınlayıcı kitle tarafından tehdit olarak kabul edildiği takdirde güvenlikleştirilmiş olmaktadır (Buzan, 1998, s. 25). Güvenlikleştirmenin başarılı olup olmaması örnekteki A hükümetinin başarısı kamuoyunun mülteci akınına tehdit olarak algılayıp algılamadığına yani alınlayıcı kitleye de bağlıdır.

Buzan’a göre güvenlik kavramı sadece askeri alanla sınırlı kalmayıp herhangi bir sektörde acil eylem çağrısında bulunmakta ve mevcut tehditlere atıf yapmaktadır (Buzan, 1997, s. 15). Buzan, Soğuk Savaşın sonlarına doğru güvenlik meselelerine askeri ve siyasi sektörlerin yanında ekonomik, çevresel ve toplumsal sektörlerin de eklendiğini ifade etmektedir. Waever ise güvenlik kavramını “devletlerin birbirini tehdit ettikleri, birbirlerinin egemenliğine meydan okudukları, birbirleri üzerinde iradelerini gerçekleştirmeye ve bağımsızlıklarını korumaya çalıştıkları bir alan” şeklinde tanımlanmaktadır (Waever, 1998, s. 3). Yine Waever’a göre güvenlik kavramı maddesel olmaktan ziyade söz eylem (security as a speech act) olduğu için yönetici elitler bir şeyi güvenlik sorunu olarak ilan ettikleri zaman konu güvenlik sorunu olmakta, güvenlikleştirilmektedir (Waever, 1998, s. 6-8).

Eleştirel güvenlik çalışmalarının bir diğer önemli kavramı güvenlikdışlaştırmadır (desecuritization). Güvenlikdışlaştırma da tıpkı güvenlikleştirme gibi bir siyasi tercihin ürünüdür. Güvenliğin inşası gibi güveniksizlik de inşa edilebilir. Güvenlikdışlaştırma, eskiden güvenlik bağlamında ele alınan bir konunun artık söylem eksikliği aracılığıyla güvenlik bağlamından uzaklaştırılmasını işaret etmektedir (Behnke, 2006, s. 65). Güvenlikdışlaştırma; konuların acil durum modundan çıkartılıp, siyasetin normal işleyiş alanına dahil edilmesidir (Buzan, 1997, s. 11). Waever’e göre güvenlik ve güvenlikdışlaştırma durumları birbirinin zıddı değildir. Güvenlik durumunda var olan güvenlik sorununa karşı bir önlem alınması söz konusu iken, güvenlikdışlaştırma durumunda var olan güvenlik sorununa karşı bir önlem alınmaması söz konusudur (Waever, 1998, s. 7).

Son olarak, eleştirel güvenlik çalışmaları içerisinde yer alan bir diğer önemli kavram “insan güvenliği” (human security) kavramıdır. Güvenliğin sadece devletlerin bekasını ilgilendiren konularla sınırlı olmadığı, devletlerin olduğu kadar bireylerin ve toplumların da güvenliğinin önemli olduğu vurgulandığı dönemde BM Kalkınma Programı tarafından 1994 yılında yayınlanan rapor, insan güvenliği kavramını detaylı bir biçimde ortaya koyması bakımından önemlidir. Raporda insan güvenliğine yönelik tehditler ekonomi, gıda, sağlık, çevre, birey, toplum ve siyasi olmak üzere yedi farklı kategori altında sıralanmıştır (UNDP, 1994, s. 23-24). Nüfusun kontrolsüz bir biçimde artması, ekonomide fırsat eşitsizliği, uluslararası göç, çevresel bozulmalar, uyuşturucu üretimi ve trafiği, uluslararası terörizm insan güvenliğine yönelik küresel tehditler olarak sıralanmaktadır (UNDP, 1994, s. 34).

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkıldığında, 1990 sonrası dönemde güvenliğin sadece devletleri değil aynı zamanda bireyleri de ilgilendiren bir kavram olduğu görülmektedir. Güvenliğin kapsamı genişlerken aynı zamanda tanımının sosyal olarak inşa edilebilmesi, kavramın yönetici elitler tarafından gerektiğinde kendi çıkarları doğrultusunda kullanılabilmesi yani araçsallaştırılabileceği sonucunu doğurmaktadır. İnsan güvenliğine yönelik küresel tehditler arasında anılan uluslararası göç söz konusu olduğunda bu araçsallaştırma, ileride bahsedileceği gibi çok net bir biçimde görülebilmektedir.⁶

2.1. 2011 Suriye Krizi ve Güvenlik

İnsan hareketliliğinin had safhaya çıktığı, insan haklarının öneminin sıklıkla vurgulandığı ve dolayısıyla bireyin devlete kıyasla görece daha ön planda olduğu 1990'lı yıllarda güvenliğin tanımlanmasında yaşanan değişim, krizler ve iç savaşlarla dolu bugünün dünyasını nasıl etkilemiştir? Günümüzdeki tabloya bakıldığında, insan hakları ve bireylerin güvenliği gibi kavramların artarak devam eden terör saldırıları nedeniyle sınırların güvenliği ve ulusal güvenlik kavramlarının gerisine ötelendiği gözlemlenmektedir. Bu noktada Kirişçi'ye göre göç konusunda, yumuşak güvenlik (soft security) perspektifinden daha çok “denetim” ve “engelleme” amacı güden politikalar üretilmektedir (Kirişçi, 2003, s.79).

Denetim ve engelleme odaklı politikalarla devlet güvenliğini tekrar ve daha yoğun bir biçimde gündem maddesi haline getiren kırılma noktası 11 Eylül saldırılarıdır. İnsan hareketliliği başta olmak üzere birçok konunun güvenlik bağlamında değerlendirilmesine neden olan saldırıları takiben Afganistan'a ve Irak'a yapılan askeri müdahaleler sonrasında radikal terör örgütlerinin dünya geneline yayılan faaliyetleri dikkat çekicidir. Saldırıların hedeflerine ve yapılış şekillerine bakıldığında, dünyanın hiçbir noktasının korunaklı olmadığı ve her an her yerde terör saldırısına maruz kalınabileceği mesajı toplumsal alana dair neredeyse her bir konunun güvenlik bağlamında değerlendirilmesine yol açmıştır. Dünya genelinde hareket halinde olan kişi sayısının giderek artması – 1990 yılında 153 milyon kişi hareket halindeyken bu sayı 2019

6 İnsan hareketliliğinin bir güvenlik meselesi olarak nasıl ele alındığına dair karşılaştırmalı bir çalışma için bkz. Kaya (2016).

yılında 271,6 milyona ulaşmıştır (IOM, 2019), insan hareketliliği konusunu terörle mücadele adına sınırlarını “yabancıya” mümkün olduğunca kapatmaya çalışan ulus devletler açısından bir güvenlik meselesine dönüştürmüştür.

2010 yılında Kuzey Afrika’da başlayıp Ortadoğu’ya yayılan halk hareketleri bölgesel istikrara zarar verebileceği endişesiyle küresel ve bölgesel aktörleri harekete geçirmiştir. Yönetimlere karşı isyanların başladığı kimi örnekte Arap “Baharı” Arap “Kışına” dönerken kimi örnekte görece kansız dönüşümler yaşanmıştır. Kanlı dönüşümün hâlâ yaşanmakta olduğu örneklerden biri olan Suriye, hem bölgesel istikrara olumsuz etkisi hem de yaratmış olduğu insan hareketliliğinin boyutu bakımından acilen çözüme kavuşturulması gereken sorunların başında yer almaktadır.

Yaklaşık altı buçuk milyon kişinin zorla yerinden edildiği ve on üç buçuk milyon kişinin de insani yardıma muhtaç olduğu Suriye Krizi’nde (BMMYK, 2019), Avrupa Birliği’nin (AB) insan hareketliliğine yönelik politikasını göçle güvenlik ilişkisi bağlamında denetim ve engelleme amacı üzerinden kurduğu görülmektedir.⁷ “Sınırlarını küresel göç dalgasına karşı her geçen gün güçlendiren AB zamanla oluşturduğu ‘korumacı’ güvenlik politikalarıyla [adeta] ‘Avrupa Kalesi’ inşa etmiştir” (Adıgüzel, 2016, s. 137). AB’nin kendi içinde sınırları kaldırırken, dışarıdan gelenleri engelleme amacıyla güney ve doğu sınırlarını katı biçimde koruması “Kale Avrupası” ya da “Avrupa Kalesi” gibi benzetmelerin nedenidir.⁸ 2015 yılı itibariyle uluslararası basında “Avrupa’nın mülteci krizi” şeklinde propogandalaştırılan insan hareketliliğini sadece Avrupa’nın yaşadığı bir kriz olarak ele almak mümkün değildir. Bu durum ancak Brexit⁹ süreci göz önüne alındığında, düzensiz göç konusundaki farklı tutumlar ve göçün bütünleşmeyi parçalayacak bir tehdit oluşturması nedeniyle Avrupa’nın krizi olarak tanımlanabilir. “Mülteci krizi” sadece Avrupa’nın değil bölge ülkeleri başta olmak üzere birçok aktörün yaşadığı veya yaşamakta olduğu bir krizdir. İnsan hareketliliğinin yarattığı krizden en fazla etkilenen aktörlerin başında ise *açık kapı politikası* uygulayan Türkiye gelmektedir.

Türkiye’nin Ekim 2011 itibariyle uygulamaya koyduğu *açık kapı politikası* hem denetim hem de engelleme açısından istisnai bir örnek oluşturmuştur. Özellikle krizin ilk zamanlarında insani değerleri önceleyerek ve güvenlik zayıflığı yaratacak bir biçimde, gerekli denetimleri yapmadan sınırına ulaşan herkesi kabul eden Türkiye, krizin başında göç konusunu güvenlikdışlaştırmıştır. Fakat bugün kısa bir ömür biçilen Suriye Krizi’nin dokuzuncu yılına girmesiyle birlikte “misafirlerin” artık kalıcı olması ve *açık kapı politikasının* yaratmış olduğu bir takım sorunlar nedeniyle Suriyeliler konusu, Türkiye’de giderek bir güvenlik meselesi haline dönüşmektedir.

7 AB’nin göç politikaları incelendiğinde konunun giderek güvenlik odaklı ele alındığı dikkat çekmektedir. Hague Programı çerçevesinde alınan kararlar ve neticede AB’nin dış sınırlarının yönetiminden sorumlu operasyonel iş birliği ajansı Frontex’in kurulması güvenlik odaklı bakışın göstergesidir. Bu konudaki AB düzenlemelerinden bazıları için bkz. Hague Programı Kararları (2005). COM (2015) 240 final.

8 Konuyla ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Elmas (2016).

9 İngiltere’nin AB’den ayrılma kararında AB’nin göç politikasının etkili olduğuna dair bazı değerlendirmeler için bkz. Russia Today (2016) ve Crisp (2016).

Burada ifade edilmesi gereken, konunun güvenlik meselesine dönüşmesinin hem devlet hem de toplum açısından bir karşılığının olduğu, devlet güvenliği ve insan güvenliği kavramlarının birlikte düşünülmesi gerektiğidir. İzlenen politika sınır güvenliği noktasında devlet nezdinde, gelenlerin sosyo-ekonomi, çevre ve sağlık gibi alanlarda alanında yaratmış olduğu etkiler noktasında ise toplum nezdinde konunun bir güvenlik meselesine dönüşmesinde etkili olmuştur. *Açık kapı politikası* sürdürülürken, sınırlarda daha sıkı kontrollerin yapılması, gelenlere geçici kimlik belgelerinin verilmesi ve herhangi bir suça karışanların sınır dışı edilmeleri Suriyeliler konusunun devlet tarafından; tepkilerin daha görünür bir biçimde bazen de fiziksel şiddet eylemlerine dönüşerek ifade edilmesiyle konunun toplum tarafından artık güvenlik bağlamında ele alındığının göstergeleri arasındadır.

2.2. Türkiye'nin Göç Mevzuatında Dönemsellik

Türkiye, coğrafi konumu gereği bölgesel çatışmalardan doğan insan hareketliliklerinden en fazla etkilenen ülkelerdendir. Tarihi boyuca göç alan ve göç veren konumda olan ülkede, Soğuk Savaş döneminde Türk kimliği, soydaşlık ve Batı ile müttefiklik üzerinden bir göç mevzuatı oluşturmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte artan insan hareketliliği karşısında Türkiye, göç mevzuatını revize etmek durumunda kalmıştır.¹⁰ Dikkat çekici bir nokta, Balkanlardan, Ortadoğu'dan, Afrika'dan birçok kişiye ev sahipliği yapan Türkiye'de toplumun gelenlere dair bakış açısında görülen değişkenliktir. Soğuk Savaş döneminde genellikle aile birleşimi amacıyla ikili anlaşmalar sonucunda Balkanlardan gelenler kültürel nedenlerle görece daha kolay kabul görürken¹¹, bu durumun Ortadoğu'dan gelenler açısından söz konusu olmadığı Suriye Krizi'nde daha net bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Bakış açısındaki farklılık gelenlerin sayılarıyla ya da Türkiye'nin sürdürmekte olduğu coğrafi sınırlamayla da ilişkili olabileceği gibi, farklılığın Balkanlardan gelenlerin Türk kültürüne daha yakın olduğu fakat Ortadoğu'dan gelenlerin Arap kültürüne sahip olduğu ve onlarla uyum içinde yaşamayacağı algısından kaynaklandığı da söylenebilir. Bu algısal farklılık esasında gelenlerin güvenlik bağlamında ele alınmasında, araçsallaştırma faaliyetlerine konu olmasında etkili faktörlerden biridir. Kısacası “biz”den olmayan Suriyelilerin “biz”den olan Balkanlardan gelenlere kıyasla güvenlik tehdidi olarak algılanması ve toplumsal hayatın birçok alanında araçsallaştırma faaliyetlerine konu olması daha olasıdır.

10 Türkiye'nin göç mevzuatını revize ederken Avrupa'ya mı yoksa Osmanlı mirasını mı referans noktası olarak ele aldığı Suriyeliler üzerinden tartışan bir çalışma için bkz. Baklacioğlu (2017).

11 Balkanlardan gelenlerin iskânı açısından Türkiye genelinde her coğrafi bölgede aynı düzeyde bir kabullenmeden söz etmek mümkün değildir. Fakat yine de Balkanlardan gelenlerin “Türk kültürüne” daha yakın olduğu, Ortadoğu'dan gelenlerin ise “Arap kültürüne” sahip olduğu anlayışı çerçevesinde toplumsal kabulde her iki grup açısından farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kültürel ve kimlikel referanslar ışığında “soydaş” olarak görülen Balkanlardan gelenlerin toplumsal kabul sürecinin “mülteci” olarak görülen Ortadoğu'dan gelenlere kıyasla daha kolay ilerlediği söylenebilir. Bu konuyla ilgili bazı çalışmalar için bkz. Ceylan ve Uslu (2019), Kirişçi ve Karaca (2015), Daniş ve Parla (2009).

2.2.1. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Göç Mevzuatı

Türkiye, 30 Ocak 1923 tarihinde “Türk ve Rum Nüfuslarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol”ü imzalamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2019). Lozan Barış Antlaşması imzalanmadan önce yapılan bu ek protokolle Cumhuriyet daha yolun en başında zorunlu ve düzenli bir göç meselesiyle karşı karşıya kalmıştır. Deyim yerindeyse, doğar doğmaz göçle başlayan hikaye sonra da devam etmiş, Türkiye göç veren, göç alan ve transit ülke sıfatlarıyla bugüne gelmiştir. Türkiye'nin göç mevzuatı 1934 tarihli “2510 sayılı İskan Kanunu”, “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme” (1951 Cenevre Sözleşmesi), “Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (1994 Yönetmeliği) ve “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (2013 Kanunu) etrafında şekillenmiştir.

Kirişçi, Türkiye'nin mülteci rejimini üç kategoride incelemiştir: Birinci kategoriyi 2510 sayılı 1934 tarihli İskân Yasası kapsamında Türkiye'ye gelenler, ikinci kategoriyi 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında yer alan mülteciler üçüncü kategoriyi ise Kasım 1994 tarihli Sığınmacı Yönetmeliği kapsamına girenler oluşturmaktadır (Kirişçi, 2001, s. 73-74). Bu kategorileri kısaca incelemek gerekirse karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Öncelikle Türkiye'nin göç politikaları ulus devlet inşası çerçevesinde şekillendirilmiştir. Öyle ki 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 1. maddesinde yasanın kimlere uygulanacağı belirtilmiştir. Yasa, muhacir ve mültecilerle göçbelerin ve gezginci çingenelerin yurt içinde yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturuş ve yayılışının düzeltilmesiyle ilgilidir. Kanunun 3. maddesinde ise “Türkiye'de yerleşmek maksadile dışarıdan münferiden gelmek isteyen Türk soyundan meskün veya göçebe ferdler ... müçtemian gelmek isteyen Türk soyundan meskün veya göçebe ferdler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskün kimseler işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin mütaleası alınmak şartile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin emirleriyle kabul olunurlar. Bunlara muhacir denir” ifadesi yer almaktadır (İskân Kanunu, 1934). Görüldüğü üzere, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin göç politikaları genel hatlarıyla “Türk” kimliği ve kültürü esas alınarak oluşturulmuştur.¹²

Soğuk Savaş öncesinde Türkiye'nin soydaşlık kriterinin yanında güvenlik ekseninde de göç politikası izlediği söylenebilir. Türkiye'nin olabildiğince savaş dışı kalmayı başardığı ve denge siyaseti izlediği İkinci Dünya Savaşı yıllarında 1942'de yaşanan “Struma Krizi”¹³ olarak da bilinen

12 Türkiye'nin tek parti döneminde Türk kimliği ve kültürü esas alınarak uyguladığı vatandaşlık politikasında din faktörünün önemli bir etkisinin olduğu; Türk etnik kökenine sahip Ortodoks Gagauzlar'dan ziyade Türk etnik kimliği taşınamaması rağmen Müslüman Pomakların Anadolu'ya kabulünün bunun bir göstergesi olduğu iddia edilmektedir. Bkz. Pınar (2017). Ayrıca Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı göç akınlarına dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Köse (2017).

13 Çoğunluğunu Romanyalı Yahudilerin oluşturduğu yolcularını Filistin'e taşımak isteyen Struma Gemisi teknik arıza nedeniyle 1941 yılında İstanbul'da demirlemek zorunda kalmıştır. Burada 71 gün bekleyen gemi limandan ayrılmak zorunda bırakılmasının ertesi günü yolcuları içindeyken Sovyet denizaltısı tarafından batırılmıştır. Bkz. Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri (2019).

olayda Türkiye’nin tutumu tartışılmıştır. İngilizlere göre Türkiye mülteciler arasında İstanbul’un güvenliğini tehdit edecek ajan provokatörlerin olması ihtimali ve başka mülteciler için örnek teşkil etmesi gibi nedenlerle yolcuların karaya çıkmasına izin vermemiştir. Fakat Türkiye’nin Struma Gemisi’ndeki Yahudileri karaya çıkartmamasının asıl nedeni aradan yaklaşık seksen yıl geçmesine rağmen üzerinde hâlâ gizliliği bulunan 2/9498 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’nde saklıdır (Erhan, 2013, s. 128-133).

NATO üyeliği ve Batı bloğu ülkesi olması hasebiyle Türkiye, Soğuk Savaş dönemi boyunca göç politikalarını güvenlik ekseninde yürütmüş ve göçün sosyo-ekonomik ve siyasi boyutunun gelişim alanlarını daraltmıştır (Canpolat ve Ariner, 2012, s. 15). Soğuk Savaş yıllarında göç konusunda yaşanan ve etkisi günümüzde de devam eden önemli gelişme Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ve 1967 Protokolü’ne koymuş olduğu coğrafi sınırlamadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi imzacı devletlere mülteci tanımı hakkında coğrafi ve zaman sınırı getiren iki seçenek sunmaktadır. Buna göre; a) 1 Ocak 1951 tarihi öncesinde Avrupa’da b) 1 Ocak 1951 tarihi öncesinde Avrupa’da ve başka yerlerde “[...] meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır” (1951 Cenevre Sözleşmesi). 1967 Protokolü ile coğrafya ve zaman kısıtlaması ortadan kaldırılmış olsa da, Türkiye Avrupa Konseyi’ne üye olmayan devletlerden gelenleri mülteci olarak görmemeyi yani coğrafi sınırlamasını sürdürmeyi tercih etmiştir. Sınırlamanın gerekçesini “bölgesinde edindiği zor tecrübeler” dayandıran Türkiye “Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımamakta, Sözleşme hükümlerine göre mülteci statüsü taşıyan kişiler ‘sığınmacı’ olarak tanınmakta ve üçüncü ülkelere yerleştirilene dek kendilerine geçici koruma sağlanmaktadır” (Bilgi Notu (353727)). Türkiye’nin koymuş olduğu coğrafi sınırlamanın imzalamış olduğu uluslararası sözleşmeler ve AİHM kararları dolayısıyla bazı durumlarda (örneğin AİHM, Karimnia Kararı (2009)) önemini yitirdiği söylenebilir.

2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye’nin Göç Mevzuatı

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle ve küreselleşmenin etkisinin yoğun biçimde hissedilmesiyle birlikte, Türkiye göç güzergâhlarından biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde ve sonrasındaki yıllarda Türkiye, 1960’lardaki işçi göçleri bir yana bırakıldığında, göç alan ülke konumunda olmuştur. 1946-1970 yılları arası dönemde Sovyet yanlısı rejimden kaçan Müslümanlar Yugoslavya’dan Türkiye’ye göç etmiştir. 1979 yılındaki devrimden kaçan yaklaşık bir milyon İranlı, 1988 Halepçe Katliamı sonrası 51.542 Iraklı, son göç dalgası 1989 yılında gerçekleşen ve toplamda sayıları yaklaşık 800 bine varan Bulgar, 1991 Körfez Savaşı sonrasında 467.489 Iraklı, 1992-1998 yılları arasında 20 bin Bosnalı, 1999’da yaşanan olaylar sonrasında 17.746 Kosovalı ve 2001 yılında 10.500 Makedon Türkiye’ye göç etmiştir (Göç İdaresi, 2019b). Tüm bu gelişmeler

Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsünü tanımayan Türkiye'yi yeniden düzenleme yapmaya zorlamıştır. 1994 Yönetmeliği bu konjonktürden etkilenmiş, Türkiye, bu yönetmelikle “sığınmacı” kavramını iç hukukuna dâhil ederek 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin mülteciler için getirmiş olduğu geri göndermeme ve uluslararası koruma¹⁴ gibi yükümlülükleri sığınmacılar için de resmi olarak kabul etmiştir (Bkz. 1994 Yönetmeliği ve Canpolat ve Arıner, 2012, s. 19).

AB'ye tam üyelik süreciyle Türkiye'nin göç politikaları AB müktesebatına uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin konuyla ilgili yapmış olduğu düzenlemeler genel hatlarıyla şu şekildedir:

25 Mart 2005 tarihinde “İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” (İltica Göç Ulusal Eylem Planı) yürürlüğe girmiştir (Göç İdaresi, 2019c). Planla hedeflenen, Türkiye'nin iltica sisteminin AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesidir. Bu bağlamda göç ve iltica konusunda uzmanlık biriminin oluşturulması, bu alanda görev alacak personelin eğitiminin sağlanması, geri gönderme merkezlerinin tesisi, menşe ülke ve iltica bilgi sisteminin kurulması doğrultusunda yol haritası çizilmiştir.

22 Nisan 2006 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan ve güvenlik kaygısının ön planda olduğu görülen Uygulama Talimatı'nda, İltica Göç Eylem Planı'nda oluşturulması öngörülen idari yapılanmanın altyapısını oluşturmak maksadıyla düzenlemeler yapılmasına gerek duyulduğu belirtilmiştir (Kılıç, 2019).

2008 yılında İçişleri Bakanlığı'nın bünyesinde İltica Göç ve Entegre Sınır Yönetimi adında iki büro kurulmuş, işbirliğinin ve koordinasyonun sağlanması ve makro düzeyde operasyonel faaliyetlerin izlenmesi amacıyla da “Yasa Dışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur (Canpolat ve Arıner, 2012, s. 21). Bu doğrultuda yapılan düzenlemelerle insan kaçakçılarında verilen cezalar arttırılarak caydırma sağlanmaya çalışılmış ve düzensiz göçle mücadele daha etkin hale getirilmiştir. Buna ilaveten, oluşturulan bürolar yasa dışı göçle mücadele alanında idari tedbirlerle çözülebilecek acil sorunları tespit etmiş, 2010 yılında “İltica Genelgesi” ve “Yasa Dışı Göç Genelgesi”ni hazırlamış ve bu belgeler İçişleri Bakanlığı'na yayınlanmıştır (Canpolat ve Arıner, 2012, s. 21). İltica Genelgesi'nde; iltica-sığınma başvurusu yapan kişiler veya mülteci ve sığınmacılardan, mali durumları bozuk olanlar ve öğrencilerden ikamet harcı alınmaması; yabancılar numarası alamayanlara numaraların verilmesi; yasa dışı göçmenlerin yakalandıkları andan sınır dışı edilinceye kadar geçecek süre zarfında, iltica-sığınma başvurusu yapmaları durumunda gerekli işlemlerin yapılması, mültecilerin, sığınmacıların kişisel verilerinin uluslararası standartlara uygun biçimde korunması gibi hususlar yer almaktadır (İltica Genelgesi, 2010). Yasa Dışı Göçle Mücadele Genelgesi'nde ise yasa dışı göçle mücadelede alınacak tedbirlerden, yasa dışı göçmenlerin yakalanmasından itibaren yapılacak işlemlerden, “Yasa Dışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu”nun amaçlarından ve geri gönderme merkezlerinin sahip olması gereken fiziksel koşullardan bahsedilmektedir (Yasa Dışı Göçle Mücadele, 2010).

14 Uluslararası koruma çeşitleri; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma şeklindedir (Göç İdaresi (2019d).

Bu genelgeye göre yasa dışı göçle mücadele konusunda ilgili birimler arasında istihbarat ve veri paylaşımının sağlanmasının yanı sıra bu alanda çalışan personelin ortak hizmet içi eğitim almaları da öngörülmüştür. Ayrıca yine aynı genelgede “olayların ortaya çıkartılmasına yarayacak emarelerin (fırınlardan çok miktarda ekmek alınması, araçlarda gıda artıklarının bulunması vb.) değerlendirilmesi sağlanacak, nakliye ve otobüs firmaları, konaklama tesisleri yasa dışı göç ve göçmen kaçakçılığı konusunda sürekli olarak uyarılacaktır” ifadesi yer almaktadır (Yasa Dışı Göçle Mücadele, 2010). Son olarak, yasa dışı göçle mücadele konusunda sınırlarda, yurt içi geçiş güzergâhlarında ve ülkeden çıkış noktalarında elektronik gözetleme, sürekli devriye ve denetim gibi tedbirlerin en üst seviyede tutulması, Türkiye’nin geçiş güzergâhı olmasını engellemeye yönelik hamleler olarak ele alınmıştır.

AB müktesebatına uyum çerçevesinde göç politikaları ve sınır yönetiminin eş zamanlı idaresi kapsamında 29 Mayıs 2010’da Entegre Sınır Yönetimi Koordinasyon Kurulu’nun kurulması uygun görülmüştür (2010/15 Sayılı Genelge). Göç konusunda Türkiye’nin AB ile uyum sürecinde atılmış olduğu diğer önemli adım 11 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”nun yürürlüğe girmesi olmuştur (2013 Kanunu). 1994 Sığınma Yönetmeliği’ni geride bırakan 2013 Kanunu’yla daha önce Emniyet Genel Müdürlüğü’nün elinde tuttuğu yetki ve gücü devralan yeni, sivil ve uzmanlaşmış bir Göç İdaresi Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Kanun çerçevesinde her yıl en az bir kez toplanması şartıyla “Göç Politikaları Kurulu” oluşturulmuş ve kanunun ikinci bölümünde (madde 105) kurulun görevleri sıralanmıştır. Kurulun başlıca görevi Türkiye’nin göç politikalarını ve stratejilerini belirlemek ve uygulamayı takip etmek olarak belirtilmiştir (Göç İdaresi, 2019e).¹⁵

Suriye’den gelen kitlesel göç nedeniyle Türkiye’nin yasal mevzuatındaki diğer gelişme 2014 yılında yaşanmıştır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine dayandırılarak hazırlanan 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği Ekim 2014’te yürürlüğe girmiştir (Göç İdaresi, 2019f). Bu yönetmelikle birlikte Türkiye’de bulunan Suriyelilere geçici koruma sağlanmış, Suriyeliler hukuki olarak “geçici koruma altında bulunan sığınmacılar” olarak tanımlanmıştır. Yönetmeliğin 15. maddesinde ise “Bakanlar Kurulu, milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda, uygulanmakta olan geçici koruma tedbirlerinin sınırlandırılmasına ya da süreli veya süresiz durdurulmasına karar verebilir” ifadesi yer almaktadır (Göç İdaresi, 2019f).

Diğer yandan adaylık ve üyelik müzakereleri sürerken Türkiye’nin AB müktesebatına uyum düzenlemeleri bağlamında göç ve sınır yönetimine ilişkin mevzuatındaki uyumluluk düzeyi de izlenmiştir. Suriye Krizi’nden çok daha önce başlatılan uyum ve işbirliği çabaları, özellikle Frontex kapsamlı düzenlemeler söz konusu olduğunda, Birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerde tartışmalara neden olmuştur. (Bkz: Özgür, 2013; Savaşeri, 2014) 2005 yılı itibariyle Türkiye AB müktesebatına uyum çerçevesinde göç yönetimi ve yasa dışı göçle mücadele konusunda önemli

15 Göç Politikaları Kurulu; İçişleri Bakanı’nın başkanlığında, Aile ve Sosyal Politikalar, AB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Dışişleri, İçişleri, Kültür ve Turizm, Maliye, Milli Eğitim, Sağlık, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme bakanlıkları müsteşarlarıyla Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Göç İdaresi Genel Müdürü’nden oluşmaktadır.

yasal adımlar atmıştır. Suriye’den gelenlerin sayısı arttıkça Türkiye’nin yasal mevzuatında attığı adımlar da hızlanmıştır. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların sayısıyla yasal düzenlemelerin doğru orantılı ilerlediği görülmektedir.

3. Suriye Krizi ve Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacılar Politikası

Suriye’de çatışmaların başladığı Mart 2011’den sadece bir ay sonra Türkiye Suriyelilere ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Türkiye, Ekim 2011’de 1994 Yönetmeliği’nin 10. maddesi gereğince Suriyelileri açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin verilmesi gibi ilkeleri içeren “geçici koruma rejimi” kapsamında değerlendirdiğini belirtmiştir (Öner, 2014, s. 44).

Tablo 1. Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılar politikasındaki değişim	
(2011-2015 Arası) Güvenlikdışlaştırma	(2015 Sonrası) Güvenlik Siyaseti
Öne Çıkan Söylemler	
* Tehdit “dışarıda” * Suriye’de insan hakları ihlali söz konusu * Mağduru koruma sorumluluğu * Ortak değerler vurgusu, din kardeşliği	* Tehdit dışarıda olduğu kadar “içeride” * Sayısal artış * Toplumsal, siyasal tepkiler * Güvenliğe yönelik somut saldırılar

Dönemin Dışişleri Bakanı A. Davutoğlu, Suriyeliler için kritik eşiğin yüz bin olduğunu, eşiğin aşılması durumunda tampon bölgenin gündeme gelebileceğini ifade etmiştir (Vatan, 2012). Ne var ki sayı tahmin edilenden daha hızla artarak 2019 Aralık itibarıyla üç buçuk milyonu geçmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikası iki evrede ele alınabilir. Suriyelilerin gelişinden kimlik belgelerinin verilmesine kadar geçen sürede yani 2011-2015 yılları arasındaki ilk evrede, Türkiye açık kapı politikasını uygularken güvenlik tehdidini sınırları dışında tanımlamış, Suriye’de insan hakları ihlali yaşandığını ve insanları koruma zorunluluğunun olduğunu vurgulamıştır. Güvenlik tehdidini “dışarıda” tanımlayan Türkiye, Suriyelilerin Türkiye için bir tehdit oluşturmadığı, “mazlumların” mağduriyetine çare olunması gerektiği; gelenlerle din kardeşi olunduğu ve dolayısıyla ortak değerlerin paylaşıldığı gibi söylemlerle “içeride” konuyu güvenlikdışlaştırmıştır. 2015 sonrası dönemde yani ikinci evrede ise daha denetimli bir açık kapı politikası uygulayan Türkiye, Suriyeli sığınmacılar konusunu giderek güvenlik endişeleriyle birlikte ele almaya başlamıştır. Sayısal artıştaki kontrol edilemezlik, ortaya çıkan sorunların fazlalığı, toplumsal, siyasal tepkiler ve güvenliğe yönelik somut saldırılar kritik eşiğin aşılp güvenlikdışlaştırma siyasetinden güvenlik halinin söz ve eylemle inşa edilme sürecine geçilmesinde etkili olmuştur.

3.1. Suriye Krizi ve Türkiye-AB İlişkisi (I. Evre)

Suriye’den kaynaklanan ve XXI. Yüzyılın en büyük göç hareketi olarak nitelendirilen insan hareketliliği, Türkiye’nin tek başına çözülebileceği bir sorun değildir, aksine aktörlerin işbirliği

içinde hareket etmesini gerektirmektedir. Milyonlarca insanın sınırlara yığılmasının yarattığı *de facto* durumlar ve Ege'de, Akdeniz'de yaşanan trajediler düzensiz göç olgusu sorununun ancak işbirliği içinde çözülmesi halinde ortadan kalkabilir.

Suriye'den doğan insani krizi yönetebilmek adına Türkiye'yle AB arasındaki işbirliği, AB Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (Frontex, yeni adıyla Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Birimi) üzerinden olduğu kadar Türkiye tarafından hali hazırda askıya alınan Geri Kabul Anlaşması üzerinden de kurulmaya çalışılmıştır.¹⁶ Burada vurgulanması gereken, taraflar arasındaki geri kabul anlaşması sürecinin AB'nin göç politikalarının bir ayağı olan dışsallaştırmanın ve Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının sonucu olduğu, sürecin Suriye Krizi ile başlamadığı sadece kriz nedeniyle hızlandığıdır.

16 Aralık 2013'te Türkiye'yle AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması, Avrupa Parlamentosu'nun ardından 28 Haziran 2014 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır. Mart 2016'da Brüksel'de yapılan Türkiye-AB Zirvesi'nin dönüş yolunda açıklama yapan dönemin Başbakanı Davutoğlu “mülteci krizi”ni çözüme konusunda yaşanan gelişmelerin perde arkasını anlatmıştır. Açıklamada dikkat çeken husus yapılan para pazarlığıdır. Öyle ki Davutoğlu Türkiye'nin ilk bir yıl için üç milyar avro istediğini AB'nin ise bunu iki yıl için öngördüğünü, Türk tarafının “iyi bir Kayserili pazarlığı” yapması sonucunda artı üç milyar avro daha alınacağını ve yardımın 2018'e kadar altı milyar avroyu bulacağını belirtmiştir (Beki, 2016).

Coğrafi konum göz önüne alındığında, Suriye Krizi her ne kadar AB ülkelerini dolaylı yoldan etkiliyor olsa da, krizin etkilerini minimuma indirmek adına ve dışsallaştırma politikası çerçevesinde AB Türkiye'yle ortak hareket etmiştir. Başbakan Davutoğlu döneminde hızlanan gelişmeler neticesinde Türkiye ile AB arasında imzalanmış olan Geri Kabul Anlaşması “mülteci krizi”nin işbirliği içinde yönetilme çabası olarak okunabilir. AB açısından ortak hareket etmenin motivasyonu hem insan hareketliliğini kontrol edebilmek ve yeni mülteci akınlarını önlemek hem de IŞİD gibi terör örgütleri ve yabancı savaşçılarla mücadele etmektir (Nas, 2019, 55). AB'nin Türkiye ile işbirliğini bu kadar önemsemesinin ve hareketlilik had safhadayken sorunu bir an önce çözmek istemesinin nedenleri arasında Türkiye'nin çok fazla sığınmacıya ev sahipliği yapması ve vize serbestisinin verilmemesi durumunda Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması'nı feshetme ve sınırlarını açma tehdidinde bulunmuş olması da sayılabilir (Sputnik News, 2016). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısının [2019 yılsonu verilerine göre Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısı 3 milyon 576 bin 370'tir. 5 ilde 7 geçici barınma merkezinde kalan Suriyeli sayısı ise toplamda 63 bin 443 iken geçici barınma merkezi dışında bulunan kayıt

16 AB, 1980 sonrası dönemde göç politikalarını üç sütun üzerinden şekillendirmiştir: İlk olarak Avrupa ülkeleri, ekonomik çıkarları için göçmen almaya devam ederken SSCB'nin dağılması sonrasında artan yasa dışı göçle mücadele adına sınırlarını kapatıp “Avrupa Kalesi”ni oluşturmuştur. İkinci olarak, yasa dışı göçmenleri Avrupa sınırlarına ulaşmadan durdurmak için sınırların ötesinde “tampon bölgeler” oluşturarak önleyici politikalar geliştirmiş ve göç konusunu dışsallaştırmıştır. Bu politika çerçevesinde Geri Kabul Anlaşmaları önemli yer tutmaktadır. AB'nin göç politikalarını şekillendiren üçüncü sütunu ise göç, iltica ve sığınma politikalarını ortak sisteme dâhil etmek oluşturmuştur. Böylece göç yönetimi üye ülkelerin yetki alanından alınmış ve ulus üstü yapı olan AB'nin yetki alanına aktarılmıştır. Bkz. European Commission (2008).

altına alınmış Suriyeli sayısı 3 milyon 512 bin 927'dir. (Göç İdaresi 2019a)] Avrupa'dakilere oranı düşünüldüğünde, Türkiye'nin sınırlarını açma ve işbirliği yapmama tehdidinin Avrupa için ciddi bir ekonomik külfet ve güvenlik riski anlamına geldiği söylenebilir. Türkiye açısından ise ortak hareket etme ihtiyacının tek başına yönetilmesi mümkün olmayan bu insani krizin idaresinde yük paylaşımı yapmakla ve AB'yle pazarlık masasına oturarak bir takım kazanımlar elde etmekle ilgili olduğu söylenebilir. Bugün tarafların ortak hareket motivasyonlarının hareketliliğin en yüksek seviyesine ulaştığı anlaşmanın imzalandığı konjonktüre kıyasla azaldığı görülmektedir.

Anlaşma sağlanıp geri göndermelerin başlaması neticesinde Yunanistan'a ulaşanların sayısında dikkat çeken bir azalma olmuştur. 20 Mart 2016'da Yunanistan'a ulaşanların sayısı 1.667 iken bu sayı 3 Nisan 2016'da 339'a inmiştir (European Commission Press Release Database). Anlaşma sonrasında Yunanistan'a kaçak geçişlerin yüzde doksan oranında azaldığı belirtilmektedir. Fakat bu azalmadan yola çıkarak varılan anlaşmanın caydırıcı bir etkisinin olduğu ve insanların artık Avrupa'ya ulaşma çabalarının giderek azaldığını iddia etmek pek mümkün değildir. Aksine, anlaşma Türkiye üzerinden geçen rotanın yön değiştireceğine ve insanların daha tehlikeli yollara başvurmasına yol açacağına dair endişeleri beraberinde getirmektedir. 26 Nisan 2016 itibarıyla toplamda üç yüz kırkın üzerinde kişi Avrupa'dan Türkiye'ye iade edilmiştir (Diken, 2016a). Bir milyondan fazla insanın Avrupa'ya ulaştığı ve bunların çoğunun yasa dışı olduğu göz önüne alındığında, yürürlükte olduğu dönemde Türkiye-AB arasındaki anlaşmanın yavaş ilerlediği görülmüştür.

Anlaşmada dikkat çeken diğer bir nokta, Avrupa'ya yasa dışı yollarla toprakları üzerinden gittiği ispatlandığı durumda bu kişileri geri alacak olan Türkiye'yle kişilerin terk ettiği kaynak ülke arasında geri kabul anlaşmasının imzalanmış olması gerektiğidir. Türkiye'yle geri kabul anlaşması imzalamamış olan kaynak ülkeler göz önüne alındığında, Türkiye üzerinden Avrupa'ya gidenlerin durumunun ne olacağı, bu konuda Türkiye'nin yükümlülüğünün ne olduğu yapılan anlaşmada yer bulamamış ve bu sorular cevapsız kalmıştır.

Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması insanların pazarlık malzemesi haline getirildiği ve Türkiye'ye geri gönderilecek kişilerin güvenliğinin teminatı olmayacağı gibi gerekçelerle sıklıkla eleştirilmiştir. Anlaşmayı insanlık adına trajedi ve fiyasko olarak olarak nitelendirilen E. Ferris, anlaşmanın uygulama açısından gerçekçi olmadığını, insanların başka tehlikeli yollara yöneleceğini iddia etmiş, Kasım 2015'te gerçekleşen Paris saldırıları sonrasında göçmen ve mülteci konusunun terör ve şiddetle birlikte anılmaya başlandığını belirtmiştir (Tanış, 2016). Henüz üç yaşında olan Suriyeli çocuk, Aylan Kurdî'nin sahile vurmuş bedeni üzerinden yardım ve anlayış konusunda oluşan kamuoyunun bu saldırılarla zedelendiğini savunan E. Ferris'e göre, AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması bu değişen kamuoyu algısının bir sonucudur. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), AİHM ve sivil toplum kuruluşları da anlaşmaya karşı çıkmaktadır. BMMYK, AB'nin krizi hemen çözmek için hazırladığı bu planın uluslararası hukuka aykırı olabileceğini ifade ederek anlaşmanın bir parçası olmayacağını açıkça belirtmiştir (BMMYK, 2016). Bazı sivil toplum kuruluşları da geri göndermeleri fiziksel çabayla engellemeye çalışmıştır. Örneğin Midilli Adası'ndan Türkiye'ye gönderilmek üzere yola çıkanların gidişini engellemek isteyen Yunan

aktivistler suya atlayarak geri göndermeyi engellemeye çalışmışlardır (Zia, Webb ve Porter, 2016). Anlaşma konusunda yapılan eleştirilere ve itirazlara rağmen 4 Mayıs 2016'da Avrupa Komisyonu vize muafiyetinin sağlanması için tavsiye niteliğinde bir karar almıştır. Kararın duyulmasından sonra Türkiye'nin 72 kriterden kalan 5 tanesini (suçluların iadesi konusunda AB ile hukuksal işbirliği, AB polis teşkilatı Europol'le işbirliği anlaşmasına imza, kişisel verilerin korunması için yeni yasa çıkarılması, yolsuzlukla mücadelede Ulusal Strateji Planı'nın uygulanması, terörizm suçunun kapsamının AB normlarında daraltılması) yerine getirip vatandaşlarına vize serbestisi hakkı kazanacağına ilişkin umutlar yeşermiştir. Fakat 5 Mayıs 2016'da Davutoğlu'nun görevinden ayrılacağına dair yaptığı açıklama ve ertesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın terörle mücadele yasasını değiştirmeyi reddetmesi üzerine umutlar yerini endişeye bırakmıştır.

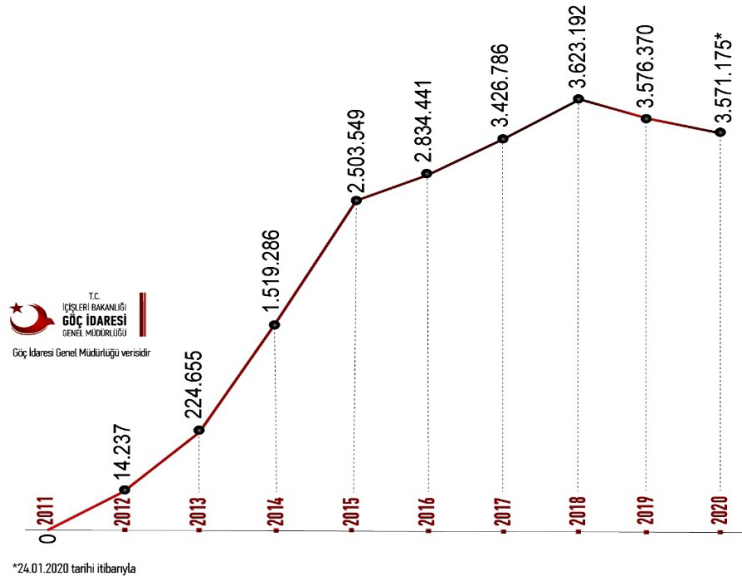
“AB vize için terörle mücadele yasasını değiştireceksiniz diyor. Siz önce Avrupa Parlamentosu yanına çadır kuran teröristlere izin veren zihniyetinizi niye değiştirmiyorsunuz? Biz yolumuza gidiyoruz, sen de yoluna git. Kiminle anlaşabiliyorsan onlarla anlaş”, diyen Erdoğan'ın bu tavri neticesinde “Geri Kabul Anlaşması iptal mi oluyor?” şeklinde tartışmalar başlamıştır (Aljazeera Türk, 2016). Bu bağlamda AB'nin Türkiye yerine Yunanistan alternatifine yoğunlaşacağı, Yunan adalarında mülteci kayıt merkezlerinin kurulmasının düşünüldüğü gibi iddialar ortaya atılmıştır. Erdoğan'ın daha sonra Mayıs 2016'da yaptığı açıklamada taahhüt edilen üç milyar avroluk yardımı istemesi, Avrupa'ya sözlerini tutup olumlu adım atma çağrısında bulunması Geri Kabul Anlaşması'nın uygulanacağı konusundaki umutları arttırmıştır (Diken, 2016b). Fakat yine Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mart 2017'de yaptığı konuşmada “Avrupa Birliği imiş, Geri Kabul Anlaşması'ymış, bitti o işler! Hele 16 Nisan'da şu Cumhurbaşkanlığı sistemine bir geçelim, ondan sonra çok daha farklı bir Türkiye doğacak, bunu bilelim” ifadelerini kullanmıştır (Akşam, 2017). En nihayetinde 22 Temmuz 2019'da Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Geri Kabul Anlaşması'yla vize serbestisinin aynı anda yürürlüğe gireceğini ifade ederek, Türkiye'nin anlaşmayı askıya aldığını duyurmuştur (Deutsche Welle, 2019). Bundan sonraki gelişme ise Türkiye'nin 28 Şubat 2020 tarihinde sınır kapılarını açması olmuştur. Türkiye sınır kapılarını açarak, AB ise dışsallaştırma politikası doğrultusunda hareket edip Ege'deki botları batırarak ya da sürükleyip kara sularından uzaklaştırarak araçsallaştırma faaliyeti gerçekleştirmiştir. Dünyayı etkisi altına alan korona vakalarının Türkiye'de açıklandığı 11 Mart'a kadar geçen sürede devlet dışı aktörlerin de sınırdaki gerçekleştirdikleri araçsallaştırma faaliyetleri basına yansımıştır. Yirmi yıldır bu işi yaptığını belirten kaçakçı, “Karadan geçmek isteyenlere Yunan güvenlik güçleri izin vermiyor. Hepsi bir iki güne kadar buraya gelecek. Kara sınırındakiler yavaş yavaş İstanbul'a dönüyor. Buradan biz kişi başına 500-600 dolara gönderiyoruz. Çok bir para değil. 30-40 yolcu bir bota biniyor. 500 dolardan, 15 bin dolar yapıyor. 12-13 bin dolar masrafı var. Bir bot 10 bin dolar. İstanbul'dan nakliye 2 bin dolar. 6-7 kişi de bize 3000 dolar kalıyor. Günlük 1000 lira kazancımız oluyor” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Çolak, 2020).

Neticede, bir olumlu bir olumsuz yönde yapılan açıklamalardan sonra askıya alınan Geri Kabul Anlaşması'nın akıbetinin Türkiye-AB işbirliğinin seyriyle, Türkiye'nin iç siyasetindeki gelişmelerle ve tercihleriyle bağlantılı olacağı ve bu süreçte Suriyelilerin devletler ve devlet dışı aktörler tarafından araçsallaştırılmaya devam edeceği söylenebilir.

3.2. Güvenlikdışılaştırmadan Güvenlik Siyasetine Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu (II. Evre)

Ülkedeki durumun kötüleşmesi nedeniyle Suriye’den Türkiye’ye ilk göç hareketi çatışmaların başlamasından bir ay sonra, Nisan 2011’de gerçekleşmiştir. Bu fiili durum üzerine Türkiye *açık kapı politikası* izleyeceğini belirtmiş, kara sınırlarına ulaşan bütün sığınmacıları kabul etmiş, kimseyi geri göndermemiştir. Bu durumu Cumhurbaşkanı Erdoğan Cenevre’de düzenlenen 1. Küresel Mülteci Formu’nda yapmış olduğu konuşmada “Türkiye, düzensiz göç ve mülteci akınlarının yükünü dünyada en ağır hisseden ülkelerin başında geliyor. Şu an sadece 3,7 milyonu Suriyeli olmak üzere 5 milyona yakın yerinden edilmiş kişiye ev sahipliği yapıyoruz. Suriye’de çatışmalar başladıktan sonra açık kapı politikası uygulayarak, ülkemize sığınan hiç kimseyi geri göndermedik. İmkanları bizden katbekat fazla ülkeler, mültecilere sayıları onlarla ifade edilen kotalar koyarken, biz ırk, din, dil, etkin köken ayrımı yapmadan herkese kucak açtık” şeklinde ifade etmiştir (AA, 2019a).

Şekil 1. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi (2019a)

Krizin başlarında gerek “Müslüman kardeşlerimize kucak açmak” gerekse “Türkiye’nin bölgede mazlumun yanında yer alan ve onu koruyan bir ağabey olduğu” gibi kimliksel algılarla *açık kapı politikası* kamuoyunda meşrulaştırılmak istenmiştir. Türkiye’nin izlediği bu politika insani açıdan çok olumlu bir davranış olarak değerlendirilmiştir (Kirişçi, 2014, s. 41). Türkiye’nin bu politikayı izlemesini ve insanların Suriye’den Türkiye’ye yürüyerek geçmesini kolaylaştırıcı bir faktör ise 2004 yılında yürürlüğe giren “Ottawa Sözleşmesi” gereği sınırlardaki anti-personel mayınların temizlenmeye başlanması olmuştur (Ottawa Sözleşmesi, 2003).

Türkiye’de 2019 yılı Aralık ayı itibariyle beş ilde yedi adet geçici barınma merkezi faaliyet göstermektedir.¹⁷ Geçici barınma merkezlerinin adeti ve kapasitesiyle Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların sayısı arasında orantısızlık söz konusudur. Gelenlerin sayısal fazlalığı ve kamp sayısının yetersizliği, üç buçuk milyonu aşan kayıtlı Suriyeli sığınmacının neredeyse tamamına yakınının kamp dışında yaşamasında önemli bir etkidir. Geçici barınma merkezlerinin dışında yaşayan Suriyelilerin durumuna bir de kayıt dışılık sorunu eklendiği zaman Türkiye’de bulunanların sayısı ve karşılaşılabilecek sorun ihtimali daha da artmakta, konunun güvenlik boyutu daha da önem kazanmaktadır.

Şekil 2. Geçici barınma merkezleri içinde ve dışında kalan suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi (2019a).

Her ne açıdan bakılırsa bakılsın, ister takdir edilsin ister eleştirilsin, 2011 yılında izlenen *açık kapı politikası* neticesinde 2015-2016 yılları arasında had safhada yaşanan kitlesel göç deneyimi Türkiye için pek çok açıdan önceki örneklerden farklı bir niteliğine sahiptir. Hem 2011’de gelmeye başlayanların “geçici” birer misafir olduğuna hem de Suriye Krizi’nin hemen biteceğine ve bu insanların evlerine geri döneceğine dair değerlendirmeler ayrıca sayının üç buçuk milyonu aşacağını öngörememe, Türkiye’de Suriyelilere yönelik tahammülsüzlüğün artmasına yol açmıştır.¹⁸ Buna ilaveten, Suriyeliler hakkında yapılan asılsız haberler ve oluşturulan yanlış algılar sığınmacılar yerelde maddi manevi tepki görmelerine ve ötekileştirilmelerine yol açabilmektedir (AA, 2019b; BİK, 2019; Taştan ve diğerleri, 2017). Diğer ifadeyle, krizin dokuzuncu yılında “Suriyelilere vatandaşlık” tartışmalarının yapıldığı bugün “geçici” olanın artık “kalıcı” olduğu

17 Türkiye’de 2019 yılı Aralık ayı verilerine göre; Osmaniye’de, Adana’da, Kahramanmaraş’ta ve Kilis’te bir, Hatay’da üç olmak üzere toplamda yedi adet geçici koruma merkezi bulunmaktadır.

18 Türkiye’de toplumun Suriyelilere yönelik algısını ölçmeye dair çalışmalar görece yeni yapılmakla birlikte eski çalışmaların olmaması da karşılaştırma imkânını elimizden almaktadır. Bu konuyla ilgili bkz. Düşündere ve Çilingir (2017); Erdoğan (2014); ORSAM (2015); KONDA (2016); TÜRKSAM (2018). Makalenin, Türkiye’de Suriyelilerin varlığına yönelik toplumsal tepkinin gelişlerin başladığı döneme kıyasla giderek arttığı varsayımı sınırlı da olsa göçmenlerin yerleşim bölgelerinde yapılan saha araştırma raporlarına hemen hemen her gün basına yansıyan haberlere ve bazen şiddet de içerebilen toplu eylemlere dayanmaktadır. Bkz. Ekici, 2019; Makalede, 2011’de gelişlerin başladığı dönemde toplumun büyük bir kısmında gözlemlenen “misafir” ve “din kardeşliği” gibi olumlu yönde seyreden algının verilen tepkilerden anlaşıldığı kadarıyla değiştiği; gelenlerin sosyal alanda, ekonomide, sağlıkta ve çevre gibi alanlarda yaratmış olduğu etkilerle birlikte insan güvenliğine yönelik tehdit olarak görülmeye başlandığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda giderek daha da duyarlı bir hal alan nokta ise toplumun gerçeklerle algılar arasında kutuplaşmaya doğru gidişidir.

ve Türkiye için özellikle maddi açıdan külfet yarattığı gerçeğiyle birlikte açık kapı politikasının yarattığı hoşgörü ortamının yerini güvenlik endişelerine bıraktığı görülmektedir.

Çakmak (2016), Türkiye-Suriye ikili ilişkilerini güvenikleştirme (securitization) ve güvenlikdışılaştırma (desecuritization) kavramlarıyla incelemiştir; 1990'larda Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikasını Hatay'ın statüsü, sınıraşan sular sorunu ve PKK terör örgütüne destek gibi tarihsel nedenlere de dayandırarak kontrollü tırmandırma stratejisiyle birlikte güvenikleştirme üzerine kurduğunu, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından 1998 yılında ikili ilişkilerde güvenlikdışılaştırma dönemine geçildiğini iddia etmiştir. Güvenlikdışılaştırma döneminde 2011'de yaşanan kriz Türkiye'nin yeniden güvenikleştirme politikasına dönüp dönmeyeceği sorularını da beraberinde getirmiştir. Yazara göre Türkiye'nin sınır ihlallerini ve Türk jetinin düşürülmesini ulusal güvenliğine tehdit olarak algılayıp güvenikleştirme açısından ele alırken, Suriyeli sığınmacılar konusunu tarihsel ve kültürel sorumluluk bakış açısıyla güvenlikdışılaştırılan alanda tutmaktadır (Çakmak, 2016, s. 18).

Burada bahsedilmesi gereken, güvenikleştirmeyi gerektiren sınır ihlalleri durumlarının sadece hava sahasıyla sınırlı kalmayacağı, izlenen *açık kapı politikasından* faydalanıp sığınmacılarla birlikte kolaylıkla sınırlardan içeri girebilen teröristlerin de ulusal çıkarlara tehdit oluşturduğudur. Bu nedenle, çalışmamız sığınmacılar konusunun da giderek güvenlik alanına dahil edildiği ve hem dış politikada hem de iç politikada araçsallaştırıldığı iddiasını taşımaktadır.

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak izlediği politika değişiminin [ki bu değişim sınırlı açık kapı politikasını, uluslararası yük paylaşımını ve güvenli bölge söylemlerini kapsamaktadır] nedenleri arasında sınır güvenliğine yönelik endişeler, ekonomik yük, krizin süresine dair yapılan yanlış varsayımlar ve Türkiye'nin Suriye'deki iç savaş sürecinde izlediği politika nedeniyle uluslararası toplumdan izole edilmesi sayılmaktadır (Gökçalp Aras ve Mencütek, 2015, s. 194-195). Makalede, Türkiye'nin politikalarında gözlemlenen bu değişim "*Açık kapı politikası* dokuz yıl içinde ne gibi sorunlar yaratmıştır ki konu güvenlikdışılaştırmadan güvenlik siyasetine doğru evrilmiştir?" sorusuyla birlikte ele alınacaktır. Bu doğrultuda, izlenen politika sonucunda doğan güvenlik endişeleriyle ilgili şunlar söylenebilir:

Açık kapı politikasının yaratmış olduğu en önemli güvenlik tehdidinin sınır güvenliği noktasında olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. 911 kilometrelik sınırın savaştan kaçan insanlara açık hale getirilmesi insanlık adına her ne kadar olumlu davranış olsa da, konu güvenlik olduğu zaman zaafiyet anlamına gelmektedir. Gelenlerin iyi niyetli mülteciler (bona fide refugees) olduğundan emin olamamak ve Türkiye'nin insani amaçla sergilediği davranışı istismar eden teröristlerin sınırdan sızma ihtimali, sınır güvenliği bağlamında *açık kapı politikasının* yarattığı güvenlik tehditlerindedir. Politikaya dair endişeler 2013 yılında Cilvegözü'nde ve Reyhanlı'da yaşanan patlamalar sonrasında daha fazla dillendirilmeye başlanmıştır. 2011-2017 arası dönemde Türkiye'de gerçekleşen terör saldırılarının sayısı da bu bağlamda ciddi bir güvenlik tehdidini işaret etmektedir (En Son Haber, 2017).

Ağır ve Sezik, Suriye'den kaynaklanan göç dalgasının yaratabileceği güvenlik sorunlarını sınıflandırırken; kamplarda yaşayan kayıtlı sığınmacılardan, kampta yaşamayan ama kayıtlı olan sığınmacılardan ve hiçbir kaydı bulunmayan Suriyelilerden kaynaklanabilecek güvenlik sorunları şeklinde ayrıma gitmiştir (Ağır ve Sezik, 2015, s. 111-115). Yazarlara göre güvenlik anlamında en riskli grubu kayıt dışı Suriyeliler oluşturmaktadır. Türkiye'deki suç oranlarında Suriyelilerin gelişinden sonra artış yaşandığı söylenemese de, uyum sorunu ve toplumda oluşmaya başlayan huzursuzluk kayıt dışılık problemi de dikkate alındığında risk yaratmaktadır. Bu konuda güvenilir istatistiklerin yapılmamasıysa ayrı bir sorundur.

Kayıt altında bulunan Suriyelilerin neredeyse tamamına yakınının kamp dışında yaşıyor olması sıkıntılar yaratmaktadır. Örneğin kamp dışında olup da maddi durumu elverişli olmayanların sağlığa elverişsiz koşullar altında yaşamaları hastalık riskini arttırmaktadır. Suriyelilerin gelmesiyle birlikte Türkiye'de artık görülmeyen şark çıbanı, sıtma, çocuk felci gibi hastalıkların yeniden görülmeye başlanması, kamu sağlığı açısından bir güvenlik tehdidi olarak görülmüştür (Altun ve Görel, 2016, s. 129). Bu nedenle bayramlaşmak için ülkelerine gidecek olan 0-15 yaş grubundaki Suriyelilerin Cilvegözü sınır kapısına ulaştıkları noktada mevcut aşı kartları incelenmektedir (Dervişoğlu, 2019). Aşıları eksik olan çocukların aşılarının sınır noktasında yapılarak ülke dışına çıkmalarına izin verilmesi sağlık alanında algılanan güvenlik tehdidinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriyeliler konusunda karşılaşılan diğer güvenlik sorunu birbirini besleyen içeriden ve dışarıdan araçsallaştırma meselesidir. Türkiye ve AB Geri Kabul Anlaşmasıyla Suriyelileri pazarlık konusu haline getirdikleri gerekçesiyle hem ulusal hem de uluslararası kamuoyu tarafından eleştirilmiştir. Türkiye'nin vatandaşlarına vize serbestisi sağlanması durumunda Geri Kabul Anlaşması'nı uygulamaya koyacağına dair yaptığı açıklamalar Suriyelilerin araçsallaştırılması örneğidir. Yapılan bu araçsallaştırmanın oluşturduğu sonuçlardan biri Türkiye'nin prestijinin sarsılmasıdır. Diğer sonuçsa devlet düzeyinde bu insanların dış politikada pazarlık malzemesi olarak kullanılmasının toplum düzeyine yansması, işverenler tarafından ekonomi alanında da bu pazarlığın, istismarın görülmesidir.¹⁹ Bu yansımanın örneği olarak Türkiye'deki işsizlik oranı yüzde on bir civarında seyrederken Suriyelilerin ucuz iş gücü olarak kullanılması verilebilir. Suriyelilerin ve onların içinde bulunduğu durumun araçsallaştırılması meselesi içeride toplumsal kabulü ve uyumu engelleyici bir faktör olmakla birlikte aynı zamanda insan güvenliğine yönelik bir tehdit niteliğindedir.

Konunun bir de üçüncü aktörler tarafından araçsallaştırılma riskleri mevcuttur. Suriyelilerin Avrupa'ya ulaşma rotalarından biri Türkiye üzerinden geçmektedir. Yasa dışı ve düzensiz göçün bir parçası olan bu geçişler, sığınmacıların kaçakçılar tarafından maddi manevi kullanılmasına yol açtığı gibi Türkiye ile diğer ülkeler arasında da sorun yaratmaktadır. Örneğin Ege Denizi'ni geçerek Avrupa'ya ulaşmak isteyen insanların gördüğü muamele zaman zaman Türkiye'yle Yunanistan'ı ve AB'yi karşı karşıya getirmektedir.²⁰ Ege'de sınırlara ve arama-kurtarma

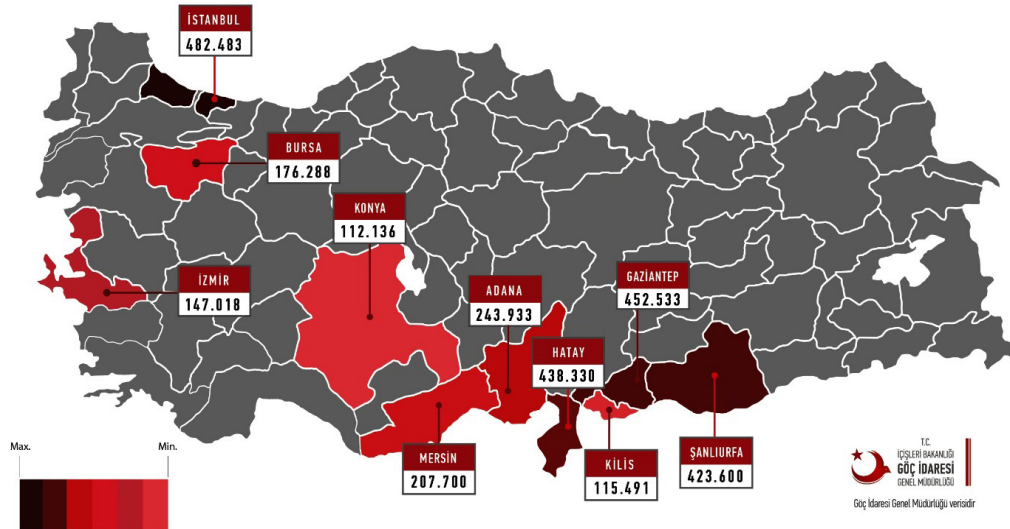
19 Suriyeli girişimcilerin durumuyla ilgili bir inceleme için bkz. TEPAV (2018).

20 Bu konuda bkz, Özgür (2013), Savaşeri (2014). Ulusal medyada sığınmacılara ilişkin tartışmalar bağlamında Türkiye ve Yunanistan'daki yayınları karşılaştıran bir çalışma için bkz. Çakmak ve Kılıç (2018).

sorumluluğunu kimin üsteleneceğine dair belirsizlik göz önüne alındığında, Türkiye-AB işbirliğinin bir ayağı olan Frontex'in Türkiye'nin egemenlik hakkını ihlal edecek bir şekilde Türk karasularında faaliyet gösterme yetkisine sahip olabileceği bir tasarının dillendirilmesi (Milliyet, 2015), bir araçsallaştırma örneği olarak ele alınabilir. Yine aynı şekilde Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası kurum ve kuruluşların da üç buçuk milyonu aşkın Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye üzerinde bu durumu Türkiye aleyhine baskı ya da içişlerine müdahale aracı olarak kullanabilme ihtimalleri de mevcuttur.

Aniden gelişip yüksek rakamlara ulaşan insan hareketliliğinin Türkiye için yarattığı bir diğer güvenlik riski demografiktir. Savaştan kaçan insanlar Türkiye'de ilk olarak sınır illere ulaşmıştır. Böyle bir tecrübesi olmayan Türkiye, durumun aciliyeti ve sayının hızlıca artması nedeniyle, demografik hassasiyetleri göz ardı ederek bir an önce kamp kurma çabasına girmiştir. Kısa vadede sorun yaratmayan bu durum uzun vadede sorun yaratmıştır. Gelenlerle kampların sayıları arasında kontrol edilemeyen bir açıklığın oluşması ve özellikle sınır illerde ilk başlarda yaşanan yığılma demografik açıdan Türkiye'yi tehditlere açık hale getirmiştir. Gerginliğin yüksek olduğu illerden biri olan Hatay örneğinde, özellikle ildeki Alevi nüfus, gelenleri "terörist" ve hükümetin bölgeyi Sünnileştirme çabasının bir parçası olarak görmektedir (Erdoğan, 2014, s. 21). Yine aynı şekilde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı sınır illerinde farklı olanla birlikte yaşamının tam anlamıyla başarılabilmesi güvenlik riskleri oluşturmaktadır. Şanlıurfa'da "Suriyeli istemiyoruz" sloganıyla bir miting düzenlenmek istenmesi ve izin verilmediği için üç kişinin yaralandığı olayların çıkması buna bir örnektir (Duran, 2015).

Şekil 3. Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin ilk on ile göre dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi (2019a)

“Suriyelilerle birlikte anılan bu güvenlik riskleri veya tehditleri Türkiye’nin politikalarını ne şekilde etkilemiştir?” Krizin dokuzuncu yılında durumun kronikleşmesiyle birlikte toplumsal kabulde karşılaşılan zorluklar, yaşanan terör saldırıları sonrasında medyada eylemi gerçekleştiren teröristlerin bir şekilde “Suriye ile bağlantısı”nın kurulması toplumun konuya hoşgörüsüyle değil de güvenlik odaklı bakışımı körüklemiştir. Memişoğlu ve Başol’a (2019) göre, Türkiye’de sığınmacılara ilişkin haberler incelendiğinde, sınır güvenliği ve sınır ihlalleri üzerinden tehdit-güvenlik ilişkisi dillendirilmekle beraber sığınmacıların yaşadıkları zorlukların insani boyutunun öne çıkartıldığı haber ve yorumlar da göze çarpmaktadır. AB’nin ise sığınmacı hareketliliğini bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirmiş olduğu görülmektedir.

Suriyelilerin Türkiye’de kalma süresi uzadıkça ve ülkedeki yabancıya tahammülü azaltacak gelişmeler (Suriye’ye düzenlenen operasyonlarda şehit haberlerinin gelmesi, işsizlik oranının artması vb.) yaşandıkça Suriyelilere yönelik toplumsal tepkiler daha sık bir biçimde basında yer almaya başlamıştır. Okullarda velilerin “Suriyeli öğrenci istemiyoruz” diyerek eylem yapmaları (Hürriyet, 2016), “17-45 yaş arası Suriyelileri sınır dışı edin” (Yeniçağ, 2017), “Mehmedimiz El Bab’da şehit olurken Suriyeliler Türk kızlarıyla geziyor” (Hürriyet, 2017), “Suriyeliler sınavsız okula gidecek” (Sputnik News, 2017), “Suriyeliler geldi hastalıklar arttı” (Zengin, 2014) gibi ırkçı söylemleri de içeren haberler örnek olarak gösterilebilir. Hatta sosyal medyada Suriyelilere karşı yürütülen ırkçı kampanyalar ve ortaya atılan asılsız iddialar zaman zaman negatif söylemin fiziksel şiddet şeklinde eyleme dönüşmesine yol açmaktadır.

Yukarıda verilen toplumsal tepki örnekleri Suriyeliler konusunun toplum nezdinde sosyo-ekonomi, çevre, toplum ve sağlık gibi farklı alanlarda bir tehdit olarak değerlendirildiğini gösterdiği ve konunun insan güvenliği boyutuna işaret ettiği için önemlidir. Hükümetin atmış olduğu aşağıda bahsedilen iki örneğe Türkiye’nin Suriyeliler konusunu devlet nezdinde giderek nasıl güvenlik meselesi olarak ele aldığını göstermesi bakımından önemlidir.

İlk olarak, geçici koruma altındaki Suriyelilerin eğitim hizmetine erişmesi adına 2014’te açılan ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenen, Suriye müfredatının okutulduğu, yüzde seksen oranında Suriyeli öğretmenlerin görev aldığı ve eğitim dilinin Arapça olduğu Geçici Eğitim Merkezleri’nin (GEM) 2017 yılının sonuna kadar kapatılma kararının alınması, konuyu bir güvenlik meselesi olarak görme örneğidir (Aslan, 2017). Türkçe dışında başka bir dilde başka bir müfredatla eğitim verilen bu merkezlerin denetlenmesindeki zorluklar ve bu merkezlerin topluma uyumu engelleyici özellikleri konunun güvenlik endişeleriyle birlikte ele alınmasına ve kapatma kararının verilmesine yol açmıştır. Özetle, krizin başlarında Türkiye’ye ulaşan okul çağındaki Suriyelilerin kendi dillerinde, kendi müfredatlarında eğitim görmelerine izin verilmişken yani eğitim konusu güvenlikdışlaştırılmışken, bu iznin geri alınması ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine dahil edilme çabası konunun güvenlik meselesine dönüştürülmesi örneğidir.²¹

21 Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan 1. Küresel Mülteci Formu’nda yaptığı konuşmasında bu duruma işaret etmiştir; “Eğitim çağındaki 1 milyon Suriyeli çocuğun 685 binine okul imkânı tanıyoruz. Okul çağındaki Suriyeli çocukların okullaşma oranını 5 yılda yüzde 30’dan yüzde 63’e çıkarttık. 34 bin Suriyelinin ülkemizde lisans ve lisansüstü eğitim almasının önünü açtık. Dünya genelinde mültecilerin yükseköğretime erişim oranı yüzde 1 iken Türkiye’de bu oran yüzde 6’dır. Bugüne kadar 21 bin 300 Suriyeliye yükseköğrenim ve Türkçe dil bursu verdik. Suriyeli ve diğer

2011 yılında gelmeye başlayan Suriyelilere geçici kimlik belgelerinin 2015 yılı itibariyle verilmesi ve Suriyelilerin biyometrik kayıtlarının tamamlanmaya çalışılması bir diğer güvenlik siyaseti göstergesidir. 2011 yılından 2015 yılına kadar geçen sürede herhangi bir kimlik belgesi bulunmayan Suriyeliler, 2015 yılından itibaren geçici kimlik belgeleri ve biyometrik kayıtlar aracılığıyla takip etme ve denetleme mekanizmasının içine dahil edilmiştir (Göç İdaresi, 2019g). Türkiye'nin bu davranışı güvenlik odaklı hareket edildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada çelişki yaratan konu ise Suriyelilere vatandaşlık verilip verilmemesi meselesidir. Türkiye, topraklarında yaşayan tüm Suriyelilere vatandaşlık verdiği takdirde, bu insanları vatandaşı olarak görece kadar konuyu güvenlik dışında ele alıyor anlamına gelecektir. Suriyelilere vatandaşlık verilmesi geçici kimlik belgesinin aksine bir güvenlikdışılaştırma örneği olacaktır.

Görüldüğü gibi, Suriye'den gelen göç dalgasını ilk olarak sınırları açarak güvenlikdışılaştıran, gelenlere “misafir” diyen Türkiye, Suriye'de barış sağlanamadığı için geri dönemeyen “dokuz yıllık misafirler” meselesini hoşgörmeden ziyade artık giderek güvenlik açısından ele almaya başlamıştır. Bu bağlamda Suriyelilerin hukuki statüsü gelişlerinden üç yıl sonra da olsa belirlenmiştir. Hukuki statüdeki “geçici” sıfatı Türkiye'nin gelenlere bakış açısını yansıtmaması bakımından önemlidir. Geçici kimlik belgesi ise geldiklerinde hiçbir belge sorulmayan insanları dört yılın sonunda artık denetlemeye çalışmak anlamına gelmektedir. *Açık kapı politikası* boyunca sınırdan geçen herkesi kabul eden Türkiye, Geçici Koruma Yönetmeliği (madde 15) ile bir yenilik getirmiş ve milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda geçici koruma tedbirlerini sınırlandırma veya durdurma hakkını saklı tutmuştur. Söz konusu 15. madde, *açık kapı politikasına* kıyasla hakka erişimde bir sınırlama getirdiği ve gelenlere güvenlik endişeleriyle bakıldığını gösterdiği için bir güvenlik siyaseti örneğidir. Yine eğitim konusunda güvenlik odaklı bakmayarak Suriyeliler için GEM'leri açan Türkiye, hem Türk eğitimine uyum sağlama sorunu hem de Suriye müfredatına bağlı kalınarak eğitim verilmesi nedeniyle bu merkezleri kapatma kararı alarak güvenlikdışılaştırdığı olduğu konuyu yeniden güvenlik alanına dahil etmiştir.²² Bu bağlamda Suriyeli çocuklara Türkçe dil eğitimi verilerek Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına uygun eğitim almaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bayramlaşmak için ülkesine giden Suriyelilerin sınır kapısında aşu kontrollerinin yapılması ve aşısı eksik olanların o noktada derhal aşılınması da Türkiye'nin güvenlik siyasetinin bir diğer göstergesidir.

göçmen çocukların evlatlarımızla beraber aynı sınıflarda eğitim almasını temin ettik. Sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak amacıyla Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde göçmen sağlığı merkezleri inşa ettik. Bu merkezlerde 678 Suriyeli hekimle 954 Suriyeli ebe ve hemşire görev yapıyor. Son 8 yılda ülkemizde 516 bin civarında Suriyeli bebek dünyaya gelmiştir. Bu bebeklerin de her türlü sağlık imkânından faydalanmasını temin ettik.” Bkz. AA (2019b), Ayrıca bkz Sputnik News (2019); Seydi (2014).

22 2012 yılındaki düzenlemeler kapsamında Suriyeli sığınmacıların eğitiminde o dönemde Suriye'de kullanılan ders kitaplarının kullanılması kararlaştırılmışken bu kitaplarda Türkiye ve tarihi hakkında içerdiği yanlış ifadeler nedeniyle gözden geçirildiği, uygulamadan vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Suriyeli sığınmacıların eğitimine ilişkin düzenlemeler bağlamında ortaya çıkan sorunlar özelinde yapılan akademik çalışmalardan biri için bkz. YÖK (2019).

4. Sonuç

Suriye Krizi insani boyutuyla ne kadar dramatik tablolar ortaya çıkarsa da, bugün gelinen noktada devletlerin göç politikalarını hoşgöründen ziyade çıkarları ve güvenlik endişeleri üzerinden şekillendirdiği görülmektedir. Türkiye için ise durum güvenlikdışlaştırmadan güvenlik siyasetine doğru ilerlemektedir.

Krizin en başında *açık kapı politikası* izleyeceğini beyan ederek konuyu güvenlik meselesi olarak görmeyen Türkiye, zamanla *açık kapı politikasının* olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar Suriyelilerle suç oranlarının artışı arasında doğrudan bir ilişki kurulamasa da, izlenen *açık kapı politikasının* bir sonucu olarak terör örgütlerinin Suriye üzerinden Türkiye'ye girişleri ve 2011 sonrasında birçok ilde yaşanan terör saldırıları güvenlik endişeleri yaratmada ve Suriyeliler konusunun devletin politikaları nezdinde güvenlik meselesi olarak ele alınmaya başlanmasında etkili olmuştur. Konunun toplum açısından güvenlik meselesine dönüşmesinde ise kriz süresinin uzaması, "misafirlerin" kalıcı hale gelmesi ve gelenlerin sosyo-ekonomi, sağlık ve çevre gibi alanlarda yarattıkları etki bakımından insan güvenliğine yönelik tehdit olarak değerlendirilmeye başlanması etkili olmuştur.

Konunun giderek daha fazla güvenlik odaklı dikkate alındığı, Türkiye'nin mevzuatında ve bürokratik uygulamalarında kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Türkiye'de 2014 sonrasında yapılan yasa ve yönetmelikler incelendiğinde, Geçici Eğitim Merkezleri'ni kapatma ve geçici kimlik belgesi verme gibi kararlar, bayram için sınırı açacak olanların eksik aşularının tamamlanması gibi eylemler güvenlik odaklı siyasetin somut işaretleri olarak göze çarpmaktadır. Güvenlik odaklı siyasetin oluşmasında hükümetin Suriye'deki krize yanlış ömür biçmesi, insan hareketliliğinin daha önce karşılaşılmayan bir boyuta ulaşması, kayıtdışılık sorunu, sınır güvenliği endişeleri, Suriye'nin akıbetine ve Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönüp dönmeyeceğine dair öngörülemezlik gibi faktörler etkili olmuştur.

Türkiye'de mülteci statüsü kazanamayan Suriyeliler zaman zaman çeşitli alanlarda bir pazarlık unsuru haline getirilip devlet ve devlet dışı aktörler tarafından araçsallaştırılabilmektedir. Örneğin dış politika alanında Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin şartı olarak vize serbestisini sunmakta, AB ise yetmiş iki kriterden kalan beş kriter yerine getirilmeden vize serbestisini vermeyeceğini söylemektedir. Bu da mülteci krizini geri kabul-vize kısıncasına sıkıştırmakta ve hareketliliğin öznelerinin mağduriyetini artırıp devletler tarafından araçsallaştırılmasına zemin hazırlamaktadır. Buna ilaveten, Anlaşma'nın askıya alıp sınırların açıldığı sonrasında ise dünyayı etkisi altına alan salgın nedeniyle sınırların tekrar kapatıldığı dönemde devlet dışı aktörlerin de hareket halinde olan insanları araçsallaştırdığı görülmüştür.

Türkiye ve AB arasındaki restleşmeler neticesinde askıya alınan Geri Kabul Anlaşması'nın uygulanıp uygulanmayacağına dair belirsizlik – salgın nedeniyle kapatılan sınırlar açıldığı anda – ulaşılmak istenen nokta olan Avrupa'ya geçişlerin devam etmesine yol açacaktır. Hareketliliğin engellenmesi geri itmelerle değil, insanları bu davranışa iten motivasyonun ortadan kaldırılması yani kaynak ülkedeki sorunların çözülmesiyle mümkündür. Bu yapılmadığı ya da yapılmadığı

sürece hareketliliğin ve devlet, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen araçsallaştırma faaliyetlerinin devam etmesi kaçınılmazdır.

2017 yılı boyunca, IŞİD'in saldırıları sonrasında yabancıların potansiyel birer terörist olarak algılanması, Trump'ın ABD başkanı seçilmesinin ertesinde göç yönetimi noktasında aldığı kararlar ve sağ popülizmin yükselişe geçtiği iddiası, Avrupa'da aşırı radikal partilerin göçmen karşıtı politikaları dillendirmesi gibi gelişmeler “mülteci krizi”nin devlet güvenliğini önceleyen bir perspektiften ele alınacağına göstergeleri arasındadır. Türkiye'nin siyasa değişikliğinin ve konunun giderek güvenlik alanına dahil edilmesinin nedenlerinden biri kritik eşğin aşılması yani sığınmacıların kalıcılaşması ve ülkelerine geri dönme olasılığının azalmasıdır. Geri Kabul Anlaşması sürecinde olduğu gibi sığınmacıların birer pazarlık unsuru haline getirilmesi, araçsallaştırılması Türkiye'nin ilk başlarda izlediği ve insani açıdan gayet olumlu bir tutum olan *açık kapı politikasıyla* örtüşen bir durum değildir. Suriyeliler üzerinden oluşan etnik ve dini temelli toplumsal huzursuzluk ve yerelde Suriyelilerin insan güvenliğine yönelik tehditlerle birlikte anılmaya başlanması, hoşgörü ortamından uzaklaştığının göstergesidir. Türkiye bu noktada insani değerlerle güvenlik politikaları arasında dengeli bir ilişki kurmak zorundadır. İnsan haklarını dikkate alan ama aynı zamanda ulusal çıkarlar bağlamında güvenlik açısından sorun oluşturmayacak seçenekler bulunmalıdır. Bu noktada Suriye yönetimiyle yapıcı diyalogların başlatılması önemli bir seçenek sayılabilir zira bölgesel güvenlik söz konusu olduğunda bölge ülkelerinin güvenliğinin birbiriyle yakından ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye'de halen üç buçuk milyonun üzerinde kayıtlı sığınmacının ülkelerine dönmelerini teşvik edecek, kolaylaştıracak politikaların belirlenmesinde ciddi bir yol alınamamıştır. Söz konusu insanların geri dönüşlerinin sancısız gerçekleştirilebilmesi, sadece Türkiye'nin çabalarıyla olacak bir iş değildir, aksine Suriye'nin ve diğer uluslararası aktörlerin işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Ancak orta vadede Suriye Krizi'nin kalıcı bir çözüme ulaştırılması ve yeni “insani” sorunlara yol açmadan bu belirsizliğin giderilmesi güç görünmektedir.

Kaynakça

- AA (2019a). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mülteci Meselesi Birkaç Ülkenin Çabasıyla Önlenemez”, Anadolu Ajansı, 17 Aralık, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-multeci-meselesi-birkac-ulkenin-cabasiyla-onlenemez/1675928> (17.01.2020).
- AA (2019b). “Medyanın Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilere Yönelik Algısı”, Anadolu Ajansı, 14 Şubat, <https://www.bik.gov.tr/medyanin-gecici-koruma-kapsamindaki-suriyelilere-yonelik-algisi/> (21.01.2020).
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Yayınları).
- Ağır, O. ve M. Sezik (2015). “Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları”, *Birey ve Toplum Dergisi*, 5 (9): 95-123. DOI: 10.20493/bt.96863
- Akşam (2017). “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan AB'ye Rest: Geri Kabul Anlaşmasıymış, Bitti O İşler”, Akşam, 21 Mart, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-erdogan-insan-icin-orman-ekonomi-icin-orman-etkinliginde/haber-607269> (09.07.2019).

- Aktaş, A. (2011). “Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm”, *Sosyal Bilimler*, 1 (2): 7-47.
- Aljazeera Türk (2016). “Erdoğan’dan AB’ye: ‘Kiminle Anlaşabiliyorsan Onlarla Anlaş’”, *Aljazeera Türk*, 6 Mayıs, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-abye-kiminle-anlasabiliyorsan-onlarla-anlas> (06.07.2019).
- Altun, U. ve Ö. Görel (2016). “Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu” (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları), <http://www.madde14.org/images/8/8b/TBBMulteciRapor2016.pdf> (11.10.2019).
- Aslan, F. (2017). “Suriyeliler için Açılan Sivil Eğitim Merkezlerine Kapatma Kararı”, *Hürriyet*, 28 Mart, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyeliler-icin-acilan-sivil-egitim-merkezleri-40409288> (09.07.2019).
- Baklacioğlu Özgür, N. (2017). ”Historical Memory of Asylum Policy in Turkey: Ottoman Legacies and Syrian Refugee `Crisis` Challenges”, *Review of History and Political Science*, 5 (2): 11-22. DOI: 10.15640/rhps.v5n2a2
- Behnke, A. (2006). “No Way Out: Desecuritization, Emancipation and The Eternal Return of The Political – A Reply to Aradau”, *Journal of International Relations and Development*, (9): 62-69. DOI: 10.1057/palgrave.jird.1800070
- Beki, A. (2016). “Davutoğlu: AB ile Kayserili Pazarlığı Yaptık”, *Hürriyet*, 8 Mart, <http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-ab-ile-kayserili-pazarligi-yaptik-40065646> (11.07.2019).
- Bilgi Notu (353727). “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK-UNHCR)”, Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği Resmi İnternet Sayfası, <http://cenevrefisi.dt.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=203413> (14.07.2019).
- Bilgin, P. (2010). “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, *Stratejik Araştırmalar*, 8 (14): 30-52.
- BİK (2019). “Medyanın Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilere Yönelik Algısı”. <https://www.bik.gov.tr/medyanin-gecici-koruma-kapsamindaki-suriyelilere-yonelik-algisi/> (19.05.2020)
- BM (2019). “Migration”, United Nations, <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/index.html> (17.07.2019).
- BMMYK (2016). “UNHCR Redefines Role in Greece as EU-Turkey Deal Comes into Effect”, UNHCR, <https://www.unhcr.org/news/briefing/2016/3/56f10d049/unhcr-redefines-role-greece-eu-turkey-deal-comes-effect.html> (14.05.2020).
- BMMYK (2019). “Syria Emergency”, UNHCR, <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> (14.01.2020).
- Buzan, B. (1997). “Rethinking Security After the Cold War”, *Cooperation and Conflict*, 32 (5): 5-28. <https://www.jstor.org/stable/45084375> (10.09.2019) DOI: 10.1177/001.083.6797032001001
- Buzan, B., W. Ole ve W. De Jaap (1998). *Security: A New Framework For Analysis* (London: Lynne Rienner Publishers).
- Canpolat, H. ve H., O., Arınar (2012). “Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi”, (Ankara: ORSAM Yayınları). <https://orsam.org.tr/tr/haziran-2012-kuresel-goc-ve-avrupa-birligi-ile-turkiyenin-goc-politikalarinin-gelisimi/> (17.10.2019).
- Ceylan, A. ve İ. Uslu (2019). “Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitlesele Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36): 199-221. DOI: 10.26650/YTA2019-619967
- Crisp, J. (2016). “Refugee Crisis and EU Migration Policy to Blame for Brexit, Says Hungary’s Orbán”, *Euractiv*, 29 Haziran, <http://www.euractiv.com/section/uk-europe/news/refugee-crisis-and-eu-migration-policy-to-blame-for-brexit-says-hungarys-orban/> (11.07.2019).

- Çakmak Alioğlu, G. ve S. Türkeş Kılıç (2018). “Devlet Çıkarları mı? İnsan Hakları mı? Türkiye ve Yunanistan Basınında Düzensiz Göçle Mücadele Tartışmaları”, *Alternatif Politika*, 10 (3): 427-456.
- Çakmak, Cenap (2016). “Turkish–Syrian Relations in The Wake of The Syrian Conflict: Back to Securitization?”, *Cambridge Review of International Affairs*, 29 (2): 1-23, https://www.researchgate.net/publication/289686732_Turkish-Syrian_relations_in_the_wake_of_the_Syrian_conflict_back_to_securitization (20.01.2020). DOI: 10.1080/09557.571.2015.111792
- Çolak, U. (2020). “İnsan Kaçakçısı: ‘Avrupa’nın Yarısını Ben Gönderdim””, *Amerika’nın Sesi*, 29 Şubat 2020, <https://www.amerikaninsesi.com/a/i/%CC%87nsan-ka%C3%A7ak%C3%A7%C4%B1s%C4%B1-avrupa-n%C4%B1n-yar%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1-ben-g%C3%B6nderdim-/5309611.html> (13.05.2020).
- Çoşkun, İ. ve M., N., Emin (2016). “Türkiye’deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası Fırsatlar ve Zorluklar” (İstanbul: SETA Yayınları), http://file.setav.org/Files/Pdf/201.609.06135243_turkiyedeki-suriyelilerin-egitiminde-yol-haritasi-pdf.pdf (17.11.2019).
- Danış, D. ve A. Parla (2009).” Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet”, *Toplum ve Bilim*, 114: 131-158, <http://research.sabanciuniv.edu/26757/1/NafileSoydaslik.pdf> (20.01.2020).
- Dervişoğlu, F. (2019). “Bayramlaşmaya Giden Suriyeli Çocukların Eksik Aşuları Tamamlanıyor”, *CNN TÜRK*, 30 Temmuz, <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/hatay/reyhanli/bayramlasmaya-giden-suriyeli-cocuklarin-eksik-asilari-tamamlaniyor-1032206> (02.08.2019).
- Deutsche Welle (2019). “Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşması’nı Askıya Aldık”, *Deutsche Welle*, 22 Temmuz, <https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-geri-kabul-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-ask%C4%B1ya-ald%C4%B1k/a-49699277> (01.08.2019).
- Dışişleri Bakanlığı (2019). “Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol”, *Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi*, <http://ua.mfa.gov.tr/> (14.01.2020).
- Diken (2016a). “Mülteci Anlaşması Yavaş İlerliyor: Bugün 18 Kişi Daha Türkiye’ye Geri Gönderildi”, *Diken*, 26 Nisan, <http://www.diken.com.tr/multeci-anlasmasi-yavas-ilerliyor-bugun-18-kisi-daha-turkiyeye-geri-gonderildi/> (07.07.2019).
- Diken (2016b). “Erdoğan AB’nin Taahhüt Ettiği 3 Milyar Avroluk Yardımı İstedi: Verecekseniz Verin”, *Diken*, 10 Mayıs, <http://www.diken.com.tr/erdogan-abnin-taahhut-ettigi-uc-milyarlik-yardimi-istedi-verecekseniz-verin-artik/> (06.07.2019).
- Duran Ekin, A. (2015). “Suriyelilere Tepki Büyüyor”, *Deutsche Welle*, 25 Mayıs, <http://www.dw.com/tr/suriyelilere-tepki-b%C3%BCy%C3%BCyor/a-18475031> (12.07.2019).
- Düşündere Taşöz, A. ve Y. Satır Çilingir (2017). “Göçmenlere Karşı Kötümserlik Artıyor Mu?” (Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Yayınları), <https://www.tepav.org.tr/en/haberler/s/4146> (21.01.2020).
- Ekici, H. (2019). “Türk Toplumunda Suriyelilere Yönelik Algılanan Tehditler ve Çözüm Önerileri”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19 (44). DOI: 10.21560/spcd.v19i49119.487325
- Elmas Yılmaz, F. (2016). *Avrupa ‘Kapı Duvar’ Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı*, (Ankara: USAK Yayınları).
- En Son Haber (2017). “Terör Örgütlerinin Ortak Hedefi Türkiye”, *En Son Haber*, 25 Mart, <http://www.ensonhaber.com/teror-orgutlerinin-ortak-hedefi-turkiye-2017-03-25.html> (14.07.2019).
- Erdoğan, M. (2014). “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması” (Ankara: HUGO Yayınları), https://www.academia.edu/11590381/T%C3%BCrkiyedeki_Suriyeliler_Toplumsal_Kabul_ve_Uyum (01.01.2020).

- Erhan, Ç. (2013). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yahudilerin Türkiye'ye Kabulü Meselesi", Gökhan Erdem, (Y. Haz), A. Haluk Ülman'a Armağan (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları): 125-150.
- European Commission (2008). "Common European Asylum System", https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en (17.01.2020).
- European Commission Press Release Database, "Implementing the EU-Turkey Agreement – Questions and Answers", http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1221_en.htm (06.07.2019).
- Göç İdaresi (2019a). "Türkiye'de Geçici Koruma", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, http://www.goc.gov.tr/icerik3/turkiye%E2%80%99de-gecici-koruma_409_558_1097 (13.07.2019).
- Göç İdaresi (2019b). "Kitlemel Akınlar", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlemel-akinlar_409_558_559 (11.07.2019).
- Göç İdaresi (2019c). "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf) (10.07.2019).
- Göç İdaresi (2019d). "Uluslararası Koruma", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, http://www.goc.gov.tr/icerik6/uluslararasi-koruma-cesitleri_409_546_548_icerik (10.07.2019).
- Göç İdaresi (2019e). "Göç Politikaları Kurulu", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-politikalari-kurulu_409_568_569_icerik (12.07.2019).
- Göç İdaresi (2019f). "6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf (11.07.2019).
- Göç İdaresi (2019g). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, http://www.goc.gov.tr/icerik6/suriyelilere-%E2%80%9Cyabanci-kimlik-numarasi%E2%80%9D-verilmesine-iliskin-duyuru_350_360_8912_icerik (14.07.2019).
- Gök Oğuz, G. (2016). "Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31): 65-82.
- Gökaltın Aras, N. E. ve Z. Şahin Mencütek (2015). "The International Migration and Foreign Policy Nexus: The Case of Syrian Refugees Crisis and Turkey", Migration Letters, 12 (3): 193-208. DOI: 10.33182/ml.v12i3.274
- Greenhill, K. M. (2008). "Strategic Engineered Migration as a Weapon of War", Civil Wars, 10, (1): 6-21. DOI: 10.1080/136.982.40701835425
- Greenhill, K. M. (2010). Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion, (Cornell University Press). <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt7v70q> (03.09.2019).
- Hürriyet (2016). "Çocuklarının Suriyeli Çocuklarla Aynı Okula Gitmesini Protesto Ettiler", Hürriyet, 11 Nisan, <http://www.hurriyet.com.tr/cocuklarinin-suriyeli-cocuklarla-ayni-okula-gitmesini-protesto-ettiler-40085766> (12.07.2019).
- Hürriyet (2017). "Mehmedimiz El Bab'ta Şehit Olurken Suriyeliler Türk Kızlarıyla Geziyor", Hürriyet, 31 Ocak, <http://www.hurriyet.com.tr/mehmedimiz-el-babda-sehit-olurken-suriyeliler-turk-kizlariyla-geziyor-40352135> (12.07.2019).
- Ihlamur Öner, S. G. ve N., A., Şirin Öner (Der.) (2016). Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, (İstanbul: İletişim Yayınları).

- Ihlamur Öner, S., G. (2014). “Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası”, *Ortadoğu Analiz*, 6 (61): 42-45, https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/11sunaoner.pdf (10.11.2019).
- IOM (2019). “Trends”, https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019 (10.01.2020).
- İHD (Soru 1). İnsan Hakları Gündemi Derneği, <http://sorular.rightsagenda.org/soru-cevap/?g=2>, (14.07.2019).
- İHD (Soru 14). İnsan Hakları Gündemi Derneği, <http://sorular.rightsagenda.org/soru-cevap/?g=2>, (14.07.2019).
- İltica Genelgesi (2010). “T.C. İçişleri Bakanlığı İltica Genelgesi 2010/19”, Mülteci-Der, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/2010-Icisleri-Bakanliginin-Multeci-ve-Siginmacilar-Konulu-Genelgesi.pdf> (14.07.2019).
- İşkân Kanunu (1934). “1934 Tarihli 2510 Sayılı İşkân Kanunu”, TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf (12.07.2019).
- Kaya, A. (2016).” İslam, göç ve Entegrasyon: Güvenikleştirme Çağı”, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Kılıç, T. “Türk Hukuk Mevzuatında Mülteciler ile İlgili Düzenlemeler Mültecilik Hakkında Türkiye’nin İltica Sistemi”, Mülteci.net, http://multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=61:tuerk-hukuk-mevzuatnda-mueltecilerle-ilgili-duezenlemeler-&catid=36:turkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16 (06.07.2019).
- Kirişçi, K. (2001). “UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees”, *International Journal of Refugee Law*, 13 (1/2): 71-97. DOI: 10.1093/ijrl/13.1_and_2.71
- Kirişçi, K. (2003). “The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations”, *Turkish Studies*, 4 (1): 79-106. DOI: 10.1080/714005726
- Kirişçi, K. (2014). “Syrian Refugees And Turkey’s Challenges: Going Beyond Hospitality”, (Washington D.C., Brookings), <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf> (01.12.2019).
- Kirişçi, K. ve S. Karaca (2015). “Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları”, *Türkiye’nin Göç Tarihi*, Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya (ed.), (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları): 295-314.
- KONDA (2016). “Suriyeli Sığınmacılara Bakış”, KONDA, <https://konda.com.tr/tr/rapor/suriyeli-siginmacilara-bakis/> (21.01.2020).
- Köse, O. (ed.) (2017). *Geçmişten Günümüze Göç*, (Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları), <http://www.historystudies.net/source/g%C3%B6ç-2.pdf> (11.12.2019).
- Lischer, S., K. (2005). *Dangerous Sanctuaries: Refugee Camps, Civil War, and the Dilemmas of Humanitarian Aid*, (New York: Cornell University Press), <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt1tm7g8v> (15.12.2019).
- Memişoğlu, F. ve Ç. Başol (2019). “Turkish Media’s Response to the 2015 ‘Refugee Crisis’”, *Alternatif Politika*, 11 (1): 192-233.
- Milliyet (2015). “Frontex İlk Kez Ankara’ya Temsilci Atıyor”, *Milliyet*, 15 Ekim, <http://www.milliyet.com.tr/frontex-ilk-kez-ankara-ya/dunya/detay/2132178/default.htm> (10.07.2019).
- Nas, Ç. (2019). “The EU’s Approach to the Syrian Crisis: Turkey as a Partner?”, *Uluslararası İlişkiler*, 16 (62): 45-64. DOI: 10.33458/uidergisi.588912
- ORSAM (2015). “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, ORSAM, <https://orsam.org.tr/tr/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-ye-etkileri/> (21.01.2020).

- Ottawa Sözleşmesi (2003). “Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası İle İlgili Sözleşme”, İHD, <http://www.ihd.org.tr/ottowa-slees/> (08.07.2019).
- Özcan, G. (2000). “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, Gencer Özcan, Şule Kut (Der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar* (İstanbul: Büke Yayınları): 65-99.
- Özgür, O. (2013). *Avrupa Birliği ve Yasadışı Göçmen/Mülteci Sorunu: Sınır Güvenliği ve Türkiye’ye Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Harp Akademileri SAREN, İstanbul.
- Pınar, M. (2017). “Tek Parti Döneminde Gagauzlar (Gökoğuzlar)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4 (11): 96-119, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/450686> (13.01.2020).
- Polman, L. (2014). *Kriz Kervanı: İnsani Yardımın Nesi Yanlış?*, Füsun Özlen (çev.), (İstanbul: Paloma Yayınevi).
- Rumelili, B. ve S. Karadağ (2017). “Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar”, *Toplum ve Bilim*, (140): 69-92, https://www.academia.edu/33713353/Uluslararası_C4%B1_G%C3%B6ç_ve_G%C3%BCvenlik (13.01.2020).
- Russia Today (2016). “Refugee Crisis ‘Decisive’ for Brexit, Will Break EU Apart – Austrian FM”, *Russia Today*, 30 Haziran, <https://www.rt.com/news/349055-refugee-crisis-brexit-austria/> (11.07.2019)
- Sarı Ertem, H. (2012). “Kimlik ve Güvenlik İlişikisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, *Güvenlik Stratejileri*, 8, (16): 177-237, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84501> (13.01.2020).
- Savaşeri, İ., U. (2014). *AB Entegre Sınır Yönetiminin Türkiye’nin Sınır Güvenliğine Etkisi ve Yeniden Yapılandırma Çalışmaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Harp Akademileri SAREN, İstanbul.
- Seydi, A., R. (2014). “Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31: 267-305, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117752> (20.01.2020).
- Sputnik News (2016). “Bozkır: Bu Bir Pazarlık, Vize Yoksa Geri Kabul de Yok”, *Sputnik News*, 14 Nisan, <http://tr.sputniknews.com/avrupa/20160414/102.214.3768/volkan-bozkir-ab-turkiye.html> (11.07.2019).
- Sputnik News (2017). “İnce: Suriyeliler Sınavsız Okula Girecek, Suriye’de Bizim Evlatlarımız Şehit Düşecek”, *Sputnik News*, 15 Mart, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201.703.151027652860-ince-suriyeliler-sinavsiz-okula-girecek-suriyede-bizim-evlatlarımız-sehit-dusecek/> (12.07.2019).
- Sputnik News (2019). “MEB’den ‘Suriyeli 830 Öğretmen Adana’da Göreve Başladı’ İddialarına Yanıt”, *Sputnik News*, 19 Aralık, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201.912.191040869197-mebden-830-suriyeli-ogretmen-atandigi-iddiasina-iliskin-aciklama/> (16.01.2020).
- Tanış, T. (2016). “Bir Fiyasko Olarak Mülteci Anlaşması”, *Hürriyet*, 1 Mayıs, http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/tolga-tanis_322/bir-fiyasko-olarak-multeci-anlasmasi_40097337 (09.07.2019).
- Taştan, C., S. Z. Hakkı ve E. Osmanoğlu (2017). “Suriyeli Sığınmacılara Dair Tehdit Algısı: Önyargılar ve Gerçekler”. http://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/2-SURIYELİ_SİĞINMACILARA_DAIR_TEHDİT_ALGISI_ALGILAR_VE_GERCEKLER.pdf (19.05.2020)
- TEPAV (2018). “Syrian Entrepreneurship and Refugee Start-ups in Turkey: Leveraging the Turkish Experience”, *TEPAV*, https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/haberler/tepav_and_ebrd_syrian_entrepreneurship_and_refugee_startups_in_turkey_lever....pdf (21.01.2020).
- Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri (2019). “Struma Krizi”, http://tdpkrizleri.org/index.php?option=com_content&view=article&id=263:1942-struma-krizi&catid=7:tfp-crisis-lists&Itemid=31&lang=tr (12.07.2019).

- Türk Tarih Kurumu. “Lozan Antlaşması”, TTK, <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf> (10.01.2020).
- TÜRKSAM (2018). “Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı/Mülteci Algısı”, TÜRKSAM, <http://turksam.org/dosyalar/2018/07/TU%CC%88RKSAM-Rapor-I%CC%87c%CC%A7.pdf> (21.01.2020).
- UNDP (1994). “Human Development Report (1994)”, UNDP, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (13.05.2020).
- Vatan (2012). “Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Sayısı 100 Bini Geçti”, Vatan, 16 Ekim, <http://www.gazetevatan.com/-tampon-bolge—sayisina-ulasildi—487265-gundem/> (14.07.2019)
- Waever, O. (1998). “Securitization and Desecuritization”, Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security* (New York: Columbia University Press): 39-68.
- Weise, Z., O. Webb ve L. Porter (2016). “Activists Throw Themselves into Sea to Block Boat Deporting Migrants from Greece”, *The Telegraph*, 8 Nisan 2016, <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/08/greece-sends-more-migrants-to-turkey-under-eu-deal/> (06.07.2019)
- Wendt, A. (1992). “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, 46 (2): 391-425, <https://www.jstor.org/stable/pdf/2706858.pdf?refreqid=excelsior%3Acc3fac52b2b1519d8b9e686171f5c51f-21> (17.12.2019).
- Yasa Dışı Göçle Mücadele (2010). “T.C. İçişleri Bakanlığı 2010 Genelgesi (Yasa Dışı Göçle Mücadele)”, Mülteci-Der, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Icisleri-Bakanligi-2010-Genelgesi-Yasadisi-Goc-ile-Mucadele.pdf> (06.07.2019).
- Yeniçağ (2017). “17-25 Yaş Arası Suriyelileri Sınır Dışı Edin”, Yeniçağ, 21 Ocak, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/17-45-yas-arasi-suriyelileri-sinir-disi-edin-155341h.htm> (07.07.2019).
- YÖK (2019). “Göç ve Eğitim: Saha Deneyimi ve İhtiyaç Analizi”, Yüksek Öğretim Kurumu, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/goc_ve_egitim_kitabi.pdf (16.01.2020).
- Zengin, C. (2014). “Suriyeliler Geldi Salgın Hastalıklar Arttı”, *Haberler.Com*, 24 Ekim, <https://www.haberler.com/halacoglu-suriyeliler-geldi-salgin-hastaliklar-6623714-haberi/> (12.07.2019).
- AİHM Karimnia Kararı (2009). <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/karimnia-karari> (14.07.2019).
- “Hague Programı Kararları” (2005). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF> (07.07.2019).
- COM (2015) 240 final. “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A European Agenda on Migration”. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf
- 1951 Cenevre Sözleşmesi. “1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme”, Göç İdaresi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/multecilerin-hukuki-durumuna-iliskin-sozlesme_340_341_641_icerik. (13.07.2019).
- 1994 Yönetmeliği. “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, *Resmî Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (14.01.2020).
- 2010/15 Sayılı Genelge. “Entegre Sınır Yönetimi Koordinasyon Kurulu’nun Kurulması ile İlgili 2010/15 Sayılı Genelge”, *Resmî Gazete*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100526-5.htm> (09.07.2019).
- 2013 Kanunu. “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, *Resmî Gazete*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (07.07.2019).

From the Open-Door Policy to Security Threat: The Case of Syrian Asylum Seekers in Turkey

K. Dicle BAYIR*
Fuat AKSU**

This study aims to analyze Turkey's migration policies especially after Syrian Crisis. Relations between migration and security comprise a basis for the analysis. Since the crisis started in Syria in 2011, Turkey has been pursuing open door policy. As crisis remain a challenge, negative impacts of open-door policy come into sight. Main question of this study will be "what kind of problems did open door policy cause and why mass migration influx evidently started to be handled with security concerns compared to 2011?". In this sense, study will be composed of Turkey's legal statute, current situation of Syrians in Turkey, negative impacts of open-door policy and instrumentalization of Syrians by different actors.

With the effects of globalization, migration issue started to turn into a security issue for nation states as compared to the Cold War era. As the definition of security was changing traditional security concept become inadequate. Instead of traditional security concept which gives priority to the military and political security of the nation states, new definitions of security become more popular after the Cold War. One of the new critical definition of security was made by Copenhagen School/Barry Buzan and Ole Waever known as "securitization theory". According to this concept, the important question is not "whose safety?" but "who can secure what and on what conditions?" Critical security studies have another important concept known as human security that gives priority to the individual. According to UNDP, overpopulation, terrorism, drug trafficking, human rights abuses, unemployment, environmental degradation and international migration are threats to human security.

The history of human mobility is evaluated with the history of human being. This means that every moment and everywhere in the history we can find a migration story. However, happenings during and after the World War II have critical importance on the issue of migration. 1951 Geneva Convention also known as Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees is the main reference document about refugees' rights. Another regulation about the issue is 1967 New York

* Yildiz Technical University, Graduate School of Social Sciences, Political Science and International Relations, E-mail: kdicles@yahoo.com

** Yildiz Technical University, FEAS, Department of Political Science and International Relations, E-mail: fuataksu@tfpcrises.org

Protocol which has removed 1951 Geneva Convention's temporal and geographical restrictions. However, Turkey as Monaco, Madagascar and Congo still retains her geographical limitation.

Because of her geographical location, Turkey is one of the main transition routes in the region. Instabilities, conflicts and wars in the region caused migration flow as seen during Arab Revolutions. Mass refugee flux after 2014 which was triggered by Syrian crisis identified as the greatest human tragedy after World War II. When Syrian crisis began in March 2011, Turkey as a neighboring country announced her open door policy in October 2011.

In December 2013, Turkey and European Union signed Readmission Agreement and Visa Liberalization Dialogue launched. According to this agreement, it will fully applicable from June 2016 if Turkey can fulfill 72 criteria. Since developments in Mediterranean required immediate solutions, Turkey and European Union met again in March 2016. However, efforts made by Turkey and European Union to solve refugee problem bring with criticism. Actors like United Nations High Commissioner for Refugee announced her objections to be a part of this agreement on the ground of contradiction to international law.

When Turkey opened her southern border (911 kilometers) in 2011, her policy seems to be a part of Mevlana culture; "come whoever you are" understanding. As Syrians cross the border, Turkey made neither identity check nor security clearance until 2015. Without taking any security measures, it is hard to identify who is terrorist and who is bona fide refugee. So, that brings problems related to Turkey's internal security, besides there are informality problems.

In the field of foreign policy, refugee problem seems to be abused. Readmission agreement between Turkey and European Union in return of visa liberalization is one of the current instrumentalization example about refugees' issue. Regional actors put pressure on Turkey to rule the roast without regarding of Turkish sovereignty.

Over three million Syrians in Turkey generally live out of refugee camps with the risk of ghettoization. Unhealthy conditions cause diseases and some of them like oriental sore, polio and malaria begin to appear again in Turkey. In addition to these issues, in some areas where Syrians live intensively, there is a security risk on demography. The Alawite population in some cities are annoyed at Syrians because they see them as a tool of government's Sunni policy.

Border security issues, health and compliance problems changed Turkey's attitudes. First of all, in 2015 temporary identity cards are started to distribute Syrians. This is an important sign of securitization of the issue. Another securitization attempt is closing the temporary education centers until the end of 2017.

When we talk about Turkey's policy about Syrians, the key word is "temporary". Syrians in Turkey are defined as "people under temporary protection of Turkey". Also, education centers and identity cards for Syrians are temporary. This temporary issue hinders integration and existence of over three million people in Turkey poses danger to her stability. Since national and regional securities have closely linked each other, after bringing peace in Syria mentioned problems can be solved exactly.

Des Partis Politiques Turcs à L'épreuve De La Crise Des Réfugiés Syriens: Analyse Des Programmes Pour Les Elections De 2015*

Türkiye'deki Siyasi Partilerin Suriyeli Mülteciler Krizine Yaklaşımları: 2015 Seçimleri Parti Programları İncelemesi

Merve ÖZDEMİRKIRAN-EMBEL**

Ersin EMBEL***

Résumé

L'arrivée et l'accueil des Syriens dont le statut juridique reste ambigu, puisque la Turquie maintient sa limitation géographique à la Convention de Genève relative au statut des réfugiés, sont devenus sujets de controverse dans la société turque. La gestion de l'accueil des Syriens occupe l'agenda des partis politiques en Turquie. Des stratégies de politique étrangère (l'accord avec l'Union Européenne relatif aux réfugiés syriens, les rapports avec le régime de Damas) aux questions sociales (xénophobie, accès aux services publics, etc.) ce phénomène migratoire s'impose dans les discours des hommes et femmes politiques ainsi que dans les programmes des partis. Cet article a pour objectif d'analyser les réactions des quatre partis politiques représentés dans l'Assemblée nationale de la Turquie, Parti pour la justice et le développement (AKP), Parti républicain du peuple (CHP), Parti du mouvement nationaliste (MHP) et Parti démocratique des peuples (HDP), à l'égard de l'arrivée massive des Syriens en Turquie. Les programmes de ces partis présentés au moment des deux élections nationales qui ont eu lieu après l'arrivée des Syriens (les élections de juin et de novembre 2015) seront examinés afin de comprendre quelles sont les convergences et les divergences des approches à l'immigration syrienne entre les partis politiques turcs représentés au parlement.

Mots-clés : Syrien(ne)s, Turquie, Migration Massive, Partis Politiques

Öz

Türkiye'nin Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlama şerhi nedeniyle statüleri belirsizliğini koruyan Suriyelilerin Türkiye'deki varlığı ciddi bir tartışma konusu haline gelmiştir. Suriyelilerin ülkeye kabulü ve kabul edildikten sonraki durumları siyasi partilerin de gündemini meşgul etmektedir. Bu büyük göç hareketi dış politika stratejilerinden (Mültecilere ilişkin Avrupa Birliği'yle yapılan anlaşma, Şam rejimiyle ilişkiler, vs.) toplumsal konulara

* Une première version de cet article a été présentée lors du 7ème Congrès international des associations francophones de science politique organisé autour du thème «Flux et frontières : réponses politiques et identitaires» à Montréal, Québec, 17-19 Mai 2017

** Université de Marmara, Faculté de science politique, merve.ozdemirkiran@marmara.edu.tr

*** Université d'Altınbaş, Faculté des sciences économiques et administratives, ersin.embel@altinbas.edu.tr

kadar (Suriyelilere karşı yabancı düşmanlığı, kamu hizmetinden yararlanmaları, vs.) siyasetçilerin söylemlerinin ve siyasi partilerin programlarının içeriğine etki etmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilen dört siyasi partinin Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP)'nin Suriyelilerin Türkiye'ye kitlesel göçüne verdikleri tepkileri incelenmektedir. Suriyelilerin gelişinin ardından 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 tarihlerinde gerçekleşen iki genel seçim sırasında bu dört siyasi partinin ilan ettiği seçim beyannameleri değerlendirilmiş, bu kapsamda Türkiye'deki siyasi partilerin Suriyeli göçüne yaklaşımlarındaki benzerlik ve farklılıklar, bu konu hakkında seçmenleriyle nasıl bir dil ve hangi kavramlarla iletişime geçtikleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeliler, Türkiye, Kitlesel Göç, Siyasal partiler

1. Introduction

Plus de 5 millions de réfugiés qui fuient la guerre en Syrie depuis 2011 cherchent asile dans les pays limitrophes, notamment la Turquie. Cette dernière a poursuivi depuis le début de la crise syrienne la politique de la « porte ouverte » permettant aux réfugiés de gagner les camps dans ses villes frontalières. En estimant que la chute du régime de Bashar al Assad en Syrie aurait été imminente, le gouvernement turc a prévu une durée limitée d'accueil pour les Syriens. Or, transformée en guerre civile, la crise en Syrie poursuit et la Turquie accueille à l'heure actuelle 3.630.575 Syriens selon les statistiques officielles de la Direction générale de la gestion de l'immigration (DGGI).¹ Cela est une vague migratoire inédite dans l'histoire de la Turquie et engendre toute une série de problèmes d'intégration exigeant des réponses politiques, juridiques, économiques, sociales et humanitaires dans les domaines de sécurité, de santé, d'éducation, de logement, etc. Dans plusieurs Etats, notamment dans ceux qui sont les plus industrialisés, l'enjeu migratoire est au cœur du débat politique comme le prouvent les différentes élections sur les deux côtés de l'Atlantique, aux Etats-Unis (élection de D. Trump comme Président), en Grande Bretagne (Brexit et l'arrivée au pouvoir de V. May, ensuite B. Johnson), en France (l'ascension du Front National présidé par Marine Le Pen), etc. La migration et les questions autour de l'accueil et l'intégration des « étrangers » dans le système juridique, politique, social et économique des pays d'accueil demeure depuis les années 1960 et elle occupe d'une manière croissante les enjeux électoraux ainsi que les comportements des électeurs.

Aux Etats-Unis, depuis les attentats du 11 septembre et surtout après la crise financière globale de 2008 provoquant toute une série de problèmes économiques, dont le chômage, les thèmes liés à la migration sont devenus sujets publiquement débattus. Ainsi les études sur les propositions des autorités politiques en termes de politiques publiques, de légalisation des migrants, les réactions des électeurs lorsqu'ils sont soumis aux discours pro ou anti-migration des partis ou d'autres mouvements politiques ont augmenté.²

1 Voir les statistiques de la DGGI (Juillet 2019) http://www.goc.gov.tr/icerik/migration-statistics_915_1024

2 Voir par exemple les travaux de J. Gimpel (i.e Separate destinations: migration, immigration, and the politics of places, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1999) ou de Ted Brader, Nicholas A. Valentino, Elizabeth Suhay (What Triggers Public Opposition to Immigration? Anxiety, Group Cues and Immigration Threat, American Journal of Political Science, 2008, vol. 52.)

Quant à l'Europe, la situation est beaucoup plus complexe. Comme la littérature existante l'indique l'immigration constitue un enjeu déterminant de longue date dans les élections des pays européens ainsi que dans les élections européennes (Parlement européen³) (Odmalm, 2014).

L'entrée et la régulation des migrants en Europe de l'Ouest ont suscité de diverses réactions politiques. Dans certains pays, les partis anti-immigration ont émergé et ils ont bénéficié d'un soutien électoral important⁴, tandis que dans d'autres les politiques de migration ont été controversées (Van der Brug, 2015). Même si la question migratoire est, malgré les réactions qui se cristallisent sur les discours xénophobes des extrêmes droites, souvent débattue autour des concepts de citoyenneté, démocratie et constitution, cela ne prive pas pour autant les partis politiques d'utiliser le débat européen comme instrument d'enjeux nationaux. (Dollat, 2009). En effet, la multiplication des questions liées aux enjeux de sécurité (notamment la montée du terrorisme global) et aux problèmes économiques (crise de la zone Euro, dette grecque) ainsi que les amalgames et les généralisations sur ces enjeux dans les discours des responsables politiques rend l'immigration de plus en plus présente dans les débats électoraux. Ceci transforme cet enjeu en un phénomène de la compétition politique (Odmalm & Bale, 2015). Les enjeux relatifs à l'immigration sont devenus une variable d'analyse pour catégoriser les partis politiques dans l'espace européen. Selon une étude sur les partis anti-immigration en Europe de l'Ouest, ces partis se répartissent en trois grands types : les partis de protestation, les partis racistes et les partis d'extrême droite. Les premiers sont des partis anti-système non révolutionnaires, les seconds sont concentrés sur l'unique problème de l'immigration, les derniers sont des partis anti-système révolutionnaires (Fennema, 1997).

L'émergence de ces partis et l'adoption des discours anti-migrant par d'autres partis qui ne sont pas nécessairement classés dans l'extrême droite conduisent par conséquent les responsables politiques de prendre des mesures restrictives dans le domaine de l'immigration et de développer des politiques publiques répondant à ce type de discours. Comme le confirme une étude menée sur les législations de trois pays de l'UE (France, Allemagne et Grande Bretagne) l'acuité du problème, estimée en fonction de l'influence du chômage, de la croissance et du nombre d'immigrants et de réfugiés, est un facteur prédictif de législations nationales restrictives (Givens & Luedtke, 2005). Autrement dit, les partis politiques ainsi que les gouvernements – qui sont par leur nature, en compétition politique permanent pour garder leur position – développent des réponses et des stratégies par rapport aux enjeux migratoires en fonction de leur position politique et idéologique.

Cependant cette évidence n'est pas aussi facile à analyser et comparer. Même si les problèmes se convergent et que des solutions communes s'exigent, même les pays qui se ressemblent

3 Pour une analyse sur les comportements des partis politiques anti-immigration au sein du Parlement européen, voir Meindert Fennema et Christopher Pollmann, Ideology of anti-immigrant parties in the European Parliament, *Acta Politica*, 1998 Vol 33, No :2, 111-138.

4 Selon une étude le soutien aux partis aux partis d'extrême droite (d'anti-immigration) est plus fort dans les sociétés les plus riches. Plus la pénurie économique diminue les inquiétudes liées à la rivalité économique diminue également. Cependant d'autres préoccupations liées à l'intégration apparaissent (O'Connell, 2005).

plus en matière de l'immigration, comme la France et l'Allemagne, développent des politiques considérablement différentes (Withol de Wenden, 2009). Comme Andall l'expose, chaque pays a sa propre trajectoire dans le domaine de la migration, certains sont des terres d'accueil, d'autres reçoivent des migrants tout en continuant à envoyer les leurs à l'étranger, quant à un troisième groupe de pays, ils offrent aux migrants une terre de transit (2007).

En Turquie où l'enjeu migratoire n'est guère un phénomène nouveau le débat s'intensifie depuis l'arrivée de presque quatre millions de Syriens. Par conséquent les acteurs politiques développent leurs réactions face à ce phénomène en fonction des dynamiques internes du pays. En fait, à l'instar du cas canadien où l'immigration est restée un sujet non-partisan qui ne figure pas de manière évidente pendant les campagnes électorales (Black et Hicks, 2008), dans l'espace politique turc l'immigration ne se manifestait pas régulièrement comme un enjeu aux moments électoraux. Pourtant des crises *ad hoc* comme des crises humanitaires et/ou politiques qui ont conduit la Turquie à ouvrir ses portes aux réfugiés et/ou migrants (les Turcs de la Bulgarie dans les années 1980 ou les réfugiés irakiens en 1991) ont suscité d'intenses débats au sein des partis politiques et de l'opinion public.

Malgré son absence dans les débats électoraux la migration est un phénomène récurrent dans l'Empire ottoman et dans la Turquie moderne. L'histoire des migrations dans cet espace est construite majoritairement par des mouvements de population forcés ou orientés, les migrations volontaires sont relativement rares. Dans l'Empire les sujets ottomans ont été parfois déplacés d'un endroit à l'autre pour des raisons de contrôle politique ou pour renforcer l'idéologie de conquête (Faroqhi, 2014; Erder, 2009). En outre l'Empire a également reçu des flux de réfugiés à l'instar des Séfarades au 16ème siècle. L'Empire ottoman avait mis en place une politique de peuplement (*iskan politikası*) pour gérer tous ces mouvements de population. Conformément à son système cosmopolite de « millet », l'Empire ottoman a pu mélanger différentes populations jusqu'à ce que les idées nationalistes aient provoqué le démantèlement de ces territoires dans les Balkans. La formation des Etats-nations sur ces territoires a conduit le déplacement des populations musulmans et juifs des Balkans vers la capitale de l'Empire et l'Anatolie, cela a été également le cas dans la région de Caucase et de Crimée (Chatty, 2010).

Dans la Turquie moderne, après la proclamation de la République et surtout après la mise en place des accords d'échange de populations entre la Turquie et la Grèce la Turquie a continué à gérer les mouvements de population. Les lois sur la réception des populations ont été faites conformément à l'identité turque de l'Etat-nation et seules les populations turques et musulmanes des anciens territoires ottomans ont obtenu le droit d'immigrer en Turquie. Entre 1923 et 1997, plus d'un million et demi de musulmans et musulmans de langue turque de la Bulgarie, de la Yougoslavie, de la Roumanie, de la Grèce et du Turkestan chinois ont immigré.⁵

5 Voir le rapport de la Commission sur la Loi du peuplement au sein de la Grande Assemblée Nationale de la Turquie (*İskan Kanunu Tasarısı ve İskan Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu*) (1/352, 1/12 (Ankara, 2003).

Même si plusieurs de ces voisins étaient des anciens territoires ottomans et les migrants étaient musulmans, ils n'avaient pas le droit d'immigrer et de s'installer en Turquie en vertu de la loi sur le peuplement. En outre, en raison de la limitation géographique que la Turquie applique à la Convention de l'ONU de 1951 relative au statut des réfugiés et à son Protocole de New York de 1967, ils n'ont pas non plus le droit de demander le statut de réfugié.⁶ Cette réserve concerne le pays d'origine du demandeur d'asile : seuls ceux qui viennent d'un Etat membre du Conseil de l'Europe sont pris en charge par la Turquie. Le pays accorde néanmoins l'asile temporaire aux réfugiés non-européens, en principe en attendant qu'une solution soit trouvée pour eux ailleurs, notamment par le Haut-Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés (UNHCR).⁷ A l'heure actuelle le droit d'asile est régi par une loi de 1994, amendée en 1999, 2006 et 2013. Seuls les demandeurs d'asile originaires des pays européens peuvent avoir le statut de réfugiés s'ils justifient de craintes liées à la nationalité, la race, la religion, les opinions politiques ou l'appartenance à un groupe social comme prévues par la convention de Genève. À côté, un statut de « réfugié conditionnel » concerne les personnes originaires d'un État non-européen ». Leur demande de protection est examinée par la direction générale de la migration qui peut accorder une autorisation de séjour temporaire pendant que le HCR évalue leur dossier.

Depuis la fin des années 1970, la Turquie est devenue « une salle d'attente » pour les migrants irréguliers qui ont l'intention de continuer en Europe et en Amérique du Nord (Erder, 2000 : 251). Ces migrants en transit viennent principalement du Moyen-Orient, d'Asie et d'Afrique, parmi eux on voit le plus souvent des Afghans, des Somaliens et, depuis 2011, les Syriens (İçduygu et Aksel, 2012). En plus de ces demandeurs d'asile, la Turquie a reçu des travailleurs irréguliers de la Communauté des Etats indépendants depuis la chute de l'URSS. La Turquie maintient un régime de visa libéral avec la majorité de ces pays et accorde à leurs ressortissants une exemption de visa de quatre-vingt-dix-sept jours. Les migrants venant de ces pays, majoritairement des femmes, entrent en Turquie comme touristes avant de sortir et de réintégrer régulièrement le territoire turc pour éviter le statut de migrant irrégulier (Toksöz et al., 2012).

Quelle que soit le titre qualificatif que l'on lui attribue, pays d'accueil, pays d'envoi, pays de transit, la Turquie était un pays des migrations et le demeure encore. Cette dernière vague migratoire, inédite dans l'histoire de ce pays par la transformation démographique qu'elle suscite, mérite donc d'être examinée au niveau des réponses des partis politiques, qui au moins théoriquement, sont responsables de proposer des politiques pour l'accueil et l'intégration des migrants/demandeurs d'asile/réfugiés.

Cet article a pour objectif d'identifier les définitions que les partis utilisent pour désigner la situation des Syriens, les perceptions qu'ils ont sur ce flux migratoire ainsi que les politiques publiques qu'ils proposent voire des projets d'intégration qu'ils développent. A cette fin, l'article

6 Pour une analyse juridique détaillée des réserves de la Convention, voir Alberto Colella, Les réserves à la Convention de Genève (28 juillet 1951) et au Protocole de New York (31 janvier 1967) sur le statut des réfugiés, *Annuaire français de droit international*, Vol. 35, 1989, 446-475

7 Voir le Rapport global 2011 du HCR consultable sur <http://www.unhcr.org/fr/500e9f97b.pdf>

se focalise sur les déclarations électorales de quatre partis politiques représentés dans l'Assemblée nationale de Turquie, Parti de la justice et du développement (AKP – parti islamiste modéré, au pouvoir depuis 2002), Parti républicain du peuple (CHP – principal parti d'opposition, laïc et centre gauche), Parti du mouvement nationaliste (MHP – parti ultranationaliste) et Parti démocratique des peuples (HDP – parti proche du mouvement séparatiste kurde, tendance socialiste), pendant les deux élections législatives en 2015. Ces deux élections nationales qui ont eu lieu après l'arrivée des Syriens, les législatives du 7 juin 2015 et les élections anticipées du 1er novembre 2015 constituent deux moments électoraux majeurs pendant lesquels la question des réfugiés syriens a été débattue au sein de l'opinion publique et il est devenu un enjeu électoral.

Ces deux moments électoraux sont méthodologiquement privilégiés et les suivants qui ont eu lieu après 2015 : le référendum constitutionnel en 2017, les élections présidentielles et les législatives en 2018 sont exclus. Les deux élections législatives en 2015 sont en effet les deux dernières élections du système parlementaire en Turquie. Or, le changement constitutionnel a affaibli et fragilisé le parlement comme lieu du débat politique et la présence des partis dans le parlement n'a plus les mêmes conséquences politiques dans le nouveau système présidentiel intitulé « système du gouvernement de la présidence » que dans le parlementarisme.⁸ La logique électorale a été dramatiquement changée dans ce nouveau système et les propositions des partis politiques dépendent désormais de plus en plus de leur alliances électorales voire des blocs qu'ils constituent en fonction de celles-ci.

Cette étude s'appuie sur l'application de l'analyse de contenu définie comme « un ensemble de techniques d'analyse des communications visant, par des procédures systématiques et objectives de description du contenu des énoncés, à obtenir des indicateurs (quantitatifs ou non) permettant l'inférence de connaissances relatives aux conditions de production/réception (variables inférées) de ces énoncés » (Bardin, 1976 : 43). Cette méthode revient à rechercher les informations qui se trouvent dans un document ou dans une communication, à dégager le sens ou les sens de ce qui y est présenté, à formuler et classer tout ce que contient ce document ou cette communication (Mucchielli, 1984 : 17). Comme le constate L. Bardin, le premier élément de l'analyse de contenu est la compréhension du sens explicite de la communication et le second est le dévoilement d'une signification implicite du message (Bardin, 1977 : 46). Cette méthode a été choisie pour cet article puisqu'elle est appliquée en science politique afin d'analyser des mécanismes de l'influence sociale, l'impact d'un discours politique sur les comportements, les choix d'adhésion à un parti, les choix des électeurs, l'influence des partis politiques sur leur électorat, l'analyse des idéologies et de la propagande. Donc elle est une méthode utile et fréquemment utilisée dans les études sur l'analyse de différents aspects des partis politiques, notamment celle des expressions produites par les partis afin de convaincre leur électorat. Elle permet ainsi à dévoiler ce que « contient » les textes produits par les partis politiques à l'instar des déclarations électorales. Ces textes demeurent, malgré de nouveaux outils d'expression et de communication qui s'émergent, des

8 Voir les modalités et paramètres du nouveau système sur le site officiel de la Grande Assemblée Nationale de la Turquie: https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en_2019.pdf

documents fondamentaux de communication des partis dans lesquels les principales intentions et les messages essentiels adressés à leur électorat se manifestent.

Dans l'objectif de comprendre quel sens que les partis politiques attribuent à la population syrienne réfugiée en Turquie et comment ils construisent des politiques publiques à partir de cette définition, les mots « invité » (*misafir*), réfugié (*mülteci*), demandeur d'asile (*siğınmacı*) et Syrien (*Suriyeli*) ont été recherchés dans chacun des textes de déclaration électorale. En effet, il n'existe pas de terme commun précis pour désigner la situation des Syriens. Si la Turquie a ratifié la convention de Genève de 1951 sur les réfugiés et son protocole additionnel de 1967 sur l'asile, elle a mis une réserve géographique qui rend les procédures d'asile plus complexes.⁹ En s'appuyant sur cette réserve la Turquie n'a pas accordé de statut de réfugié aux demandeurs d'asile syriens. En revanche, le statut de protection temporaire est entré en vigueur en octobre 2011 conformément à l'article 10 du règlement de 1994 du ministère des affaires intérieures. Ce régime comprend des principes tels que la politique de la porte ouverte, la non-contrainte au retour, aucune détermination du statut individuel, l'hébergement dans des camps et d'autres services de base (Ihlamur-Öner, 2014 : 44). Malgré ce statut le gouvernement a opté pour l'utilisation de l'appellation "invité". Or, la situation des Syriens correspond à celle des réfugiés selon les normes du droit international et le mot réfugié (*mülteci*) est également utilisé pour les désigner. Cela est également le cas pour le demandeur d'asile (*siğınmacı*) qui est souvent utilisé pour proposer une appellation entre *misafir* et *mülteci*.¹⁰ Une utilisation simple et relativement neutre s'ajoute à celles-ci : Syriens (*Suriyeliler*). Ayant des significations différentes voire controversées les mots choisis ont un sens politique. C'est en se focalisant sur ceux-ci et sur la façon dont ils sont utilisés dans les textes (d'une manière positive, négative ou neutre) que nous avons examiné la position que les partis politiques ont à l'égard du flux migratoire des Syriens.

2. Parti de la justice et du développement (AKP)

Parti au pouvoir depuis les élections législatives de novembre 2002, responsable politique de la politique étrangère menée à l'égard de la crise syrienne et de la décision de l'accueil des Syriens en Turquie ne traite le sujet lors des législatives du 7 juin 2015 dans sa déclaration électorale de 380 pages qu'en quelques paragraphes.¹¹ Cela paraît paradoxale pour diverses raisons. D'abord, les autorités du gouvernement ainsi que les proches du parti présentent les travaux orchestrés par le gouvernement turc pour l'accueil des Syriens comme une histoire de succès politique et sociale. Dans le récit commun de l'AKP sur le territoire national ainsi qu'à l'étranger la gestion de cette crise humanitaire par la Turquie est exposée comme une grande réussite du gouvernement turc

9 Pour une analyse détaillée sur les difficultés de la procédure voir Lami Bertan Tokuzlu, "Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanun'unun Yasal Belirli İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*.

10 Pour plus de détails voir Sebnem Koser Akcapar, Dogus Simsek, *The Politics of Syrian Refugees in Turkey: A Question of Inclusion and Exclusion through Citizenship*, *Social Inclusion* Vol 6. No. 1, 2018.

11 Voir le programme électorale de l'AKP pour les législatives de juin 2015 : <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/iste-ak-partinin-secim-beyanamesi/78619#1> (consulté le 20.02.2017)

malgré d'innombrables difficultés de cette tâche. En effet, dès le début de la crise humanitaire l'AKP a mis les politiques de migration au service de la politique étrangère en suivant une approche pragmatique. Le gouvernement turc a accueilli les réfugiés syriens en espérant que cela attirerait l'attention internationale sur la crise en Syrie (Korkut, 2014).

Or, dans son programme le parti se concentre davantage sur d'autres sujets en évitant de rendre plus visible la question des Syriens. Les législatives de juin 2015 ont été plutôt marquées par les questions relatives au ralentissement économique et au chômage. Par conséquent, informer les électeurs sur les ressources que l'Etat mobilise pour l'accueil des Syriens portaient d'importantes risques pour le parti au gouvernement. Le langage utilisé dans ce document évite habilement l'aspect économique de cet enjeu et traite du sujet dans le cadre des traits caractéristiques de la politique étrangère de l'AKP en se servant des concepts moraux et subjectifs : « la mission historique de la Turquie, les plus démunis, les indigents, les opprimés, les victimes, la responsabilité de conscience ». En s'appuyant sur une approche islamique à la question des réfugiés, l'AKP adopte un discours historique et culturel (Gülmez, 2019).

« Nous apportons de l'aide humanitaire sans discrimination sur la race, la religion, la langue. Nous ouvrons notre porte, notre cœur et nous offrons notre table à nos frères qui subissent un drame humanitaire notamment à ceux qui sont de la Syrie et de l'Irak. Nous nous organisons d'une manière efficace au sein de l'Etat et nous sommes en coopération avec les ONG. Notre camp de réfugiés à Suruç demeure le plus grand de la Turquie avec sa capacité de 35.000 personnes. [...] Nous avons apporté du secours au plus de 190.000 personnes de Kobane en seulement trois jours. Les enfants syriens ont appris avec nous la langue du savoir et non celle de la guerre. » (p. 316)

Dans la sixième partie du programme intitulée « Pays visionnaire et pionnier », il a été souligné que l'AKP « défend la justice, la liberté et la démocratie au nom de tous les indigents et les victimes du monde entier » (p. 324). En prétendant de suivre une politique étrangère basée sur des valeurs le parti affirme : « La raison principale du fait que la Turquie court à l'aide des opprimés, des victimes, des réfugiés et des indigents dans tous les coins du monde aujourd'hui est constituée des principes de la justice et de l'entraide qui forment notre mission historique. » (p. 325). Les représentants du gouvernement souvent affirment qu'il s'agit d'une responsabilité historique nécessitant l'hospitalité turque, car « nous ne pouvons pas garder le silence face aux événements, nous ne pouvons pas laisser ces personnes à leur sort, le tout au nom de l'humanité mais aussi au nom de la fraternité musulmane » (Memişoğlu et İlgit, 2016 :328)

Dans son programme du juin 2015 le parti annonce dans le même esprit ses projections d'avenir sur la question des réfugiés syriens :

« Les gouvernements d'AK Parti¹², dans le cadre de la responsabilité humanitaire et de conscience, continueront à procurer l'aide nécessaire pour panser les plaies des Syriens qui ont demandé

12 Le parti de la justice est du développement utilise depuis sa formation le nom de AK Parti. Ak est le synonyme du mot "beyaz" qui veut dire blanc en turc et signifie surtout l'innocence. Le parti insiste d'être appelé ainsi afin de se montrer comme un acteur politique qui n'est pas atteint par la corruption.

refuge à notre pays en s'enfuyant l'oppression du régime et ils resteront aux cotés de nos frères et sœurs syriens dans ces temps difficiles. » (p. 330)

« Nous offrons dans le cadre du droit international la "protection temporaire" aux Syriens qui ont fui la guerre et l'oppression. Nous pratiquons la politique de la "porte ouverte" depuis avril 2011. Tous les Syriens dans notre pays bénéficient de l'aide fondamentale et des services de santé. Bien que la communauté internationale doive prendre la responsabilité sur le sujet des réfugiés, notre pays n'a pas eu le soutien des pays économiquement développés et des organisations internationales. » (p. 334)

Même si l'augmentation en continu du nombre des Syriens et la fin de la situation temporaire (les Syriens ne peuvent pas retourner en Syrie puisque la guerre civile est loin de s'achever) exigent en urgence un plan d'intégration des demandeurs d'asile. Cependant la déclaration de l'AKP pour les législatives du juin 2015 ne contient aucun élément sur cet aspect. La majorité des Syriens ont quitté les camps, seulement %13 des Syriens en Turquie résident dans des camps de réfugiés qui se trouvent dans les villes frontalières, et leurs conditions de vie deviennent de plus en plus difficiles et complexes. Ils ont commencé à s'installer dans les grandes villes, à se mêler à la vie quotidienne locale et plus encore ils ont intégré le marché de travail (Erdoğan, 2018). Cela suscite une source d'inquiétude majeure au sein de la population locale (Genç & Özdemirkiran, 2019) et un véritable problème social. Cependant aucune proposition concrète ne se présente dans le programme du parti au gouvernement à l'exception de l'engagement que le parti exprime au sujet de l'apprentissage linguistique des adultes syriens par la mobilisation de la branche linguistique de l'Université d'Ankara spécialisée dans l'enseignement de la langue turque aux étrangers (TÖMER).

Une simple recherche sur les mots que l'AKP utilise dans son programme afin de désigner les Syriens montre également l'impasse de définition qui perdure pour identifier la situation des Syriens en Turquie. Bien qu'il soit très présent dans la rhétorique des dirigeants turcs jusqu'en 2014, le mot « *misafir* » (invité) est absent dans ce programme. Or, après avoir déclaré sa politique de la porte ouverte, le gouvernement turc a systématiquement traité les Syriens d'"invités" et les a appelés ainsi. Dans tous les documents produits sur la situation des Syriens ainsi que dans les déclarations gouvernementales les autorités ont continué de se servir de ce terme contre l'avis des universitaires et des ONG (Şirin-Öner, Genç, 2015: 257).

Le mot réfugié se trouve deux fois dans le texte, il n'y a pas de référence au concept de demandeur d'asile L'AKP préfère les appeler simplement « Syriens » dans ce nébuleux univers de concepts imprécis (7 fois). Cela pourrait s'expliquer par le fait que l'hospitalité initiale de la société turque a été diversifiée avec des perceptions et des attitudes nationales positives et négatives à l'égard des Syriens. (voir Erdoğan 2015; Kaya, 2016 et Genç et Özdemirkiran, 2019). Des études récentes montrent que cette approche et cette rhétorique d'invité n'ont plus aucune répercussion dans la société turque, elle a simplement eu un impact au début du mouvement migratoire (Erdoğan, 2017, 2018, 2019).

Puisque les tensions politiques aggravées par d'attaques terroristes successives sur le territoire national turc après les élections législatives du juin 2015 qui peuvent être analysées comme une défaite relative pour l'AKP, n'ont pas permis aux partis présentés dans le parlement de construire un gouvernement, les élections anticipées ont été organisées le 1er novembre 2015.

La déclaration de l'AKP proposée aux électeurs pour les législatives « renouvelées » est visiblement plus courte que la précédente (100 pages en moins). Dans cette nouvelle version l'AKP reste fidèle à sa position précédente au sujet des Syriens. Néanmoins quelques ajouts attirent l'attention :

« Le conflit en Syrie qui continue depuis quatre ans occupe une place prioritaire sur notre agenda pour les dégâts humanitaires qui deviennent de plus en plus importants ainsi que pour les menaces contre la sécurité et la stabilité régionales provoquées par ce conflit. »

« Les gouvernements de l'AK Parti continueront de procurer le soutien nécessaire aux Syriens et aux Irakiens qui ont demandé refuge à notre pays en s'enfuyant aux atrocités du régime et à la terreur de Daesh¹³ et resteront aux cotés de nos frères et sœurs syriens et irakiens. La Turquie fera tous les efforts pour faire entendre la voix des demandeurs d'asile syriens au monde entier et sera la voix des Syriens sur toutes les plateformes internationales. » (p. 225).

Deux nouveautés peuvent être identifiées. Premièrement, la terreur de l'organisation de l'Etat islamique (EI) est dorénavant citée parmi les causes de la demande d'asile des Syriens en Turquie. Cela pourrait s'expliquer par l'augmentation des attaques de l'EI sur le territoire turc et contre les cibles turques. L'opinion publique en Turquie est devenue de plus en plus sensible et sceptique à l'arrivée des Syriens qui est associée dans les perceptions de la population à l'augmentation des problèmes de sécurité. Afin de calmer l'opinion publique, l'AKP souligne le fait que les Syriens sont aussi bien victimes de la terreur de l'EI que l'oppression du régime de Bashar al Assad. Deuxièmement, la Turquie se donne le rôle du protecteur des Syriens et s'engage pour faire entendre la voix des Syriens sur les plateformes internationales. Cette promesse peut être analysée dans le cadre du renforcement des rhétoriques traditionnelles du parti sur la protection des opprimés et victimes qui ont un retour non négligeable dans l'électorat de l'AKP.

« Nous offrons dans le cadre du droit international la “protection temporaire” aux Syriens qui ont fui la guerre et l'oppression. Nous pratiquons la politique de la “porte ouverte” depuis avril 2011. A l'heure actuelle le nombre de nos invités Syriens demandeurs d'asile s'élève au plus de 2 millions. Tous les Syriens dans notre pays bénéficient de l'aide fondamentale et des services de santé. Bien que la communauté internationale doive prendre la responsabilité sur le sujet des réfugiés, notre pays n'a pas eu le soutien des pays économiquement développés et des organisations internationales. » (p. 334)

13 Le gouvernement AKP appelle l'Etat islamique DEAŞ (se lit Déash) afin d'éviter l'utilisation du mot Islam avec la notion de terreur. Cependant les dirigeants ne respectent pas l'original du mot en arabe qui par translittération se lit Daesh (comme l'utilisation commune en français). Cela est lié aux choix du président Erdoğan qui le prononce ainsi, les médias suivent son utilisation.

Ce paragraphe se trouve en effet dans la déclaration de juin 2015 aussi. Cependant un important ajout a été fait. Le nombre des Syriens est pour la première fois annoncé et le mot invité est utilisé pour les désigner. Or, le mot « *misafir* » (invité) reste problématique puisqu'il ne fait référence à aucun concept du droit international relatifs aux droits des migrants, réfugiés ou demandeurs d'asile. C'est une manière de refuser le statut de réfugié aux Syriens en fragilisant les droits de cette population en Turquie. L'utilisation du mot *misafir* souligne la temporalité¹⁴ et rejoint la rhétorique de l'AKP sur la protection des opprimés et victimes : les Syriens sont accueillis parce qu'ils sont opprimés et victimes. L'utilisation du mot « frère » indique une relation intime et sentimentale malgré l'urgence d'un accueil plus structuré et basé sur les droits fondamentaux des réfugiés et leur intégration dans la société locale. Dans les deux déclarations de l'AKP aucun projet concret pour l'intégration des Syriens n'a été proposé à la différence de celles du principal parti de l'opposition, le Parti républicain du peuple (CHP).

3. Parti républicain du peuple (CHP)¹⁵

Dans la déclaration électorale du CHP préparée pour les législatives du 7 juin 2015, les politiques proposées sur la situation des réfugiés syriens sont construites dans l'objectif de répondre aux inquiétudes des électeurs vis-à-vis de l'immigration massive des Syriens en Turquie. La déclaration soutient l'idée que les politiques de l'AKP à l'égard des Syriens créent de l'injustice contre les citoyens de la République de Turquie.

La question des réfugiés syriens est traitée par le CHP dans le cadre de la critique de la politique étrangère de l'AKP vis-à-vis de la Syrie. En effet, les réfugiés syriens sont souvent devenus un instrument de critique des politiques intérieure et extérieure du gouvernement (Ilgit et Memişoğlu, 2017 :93). Dans un rapport publié en avril 2015, le CHP critique la politique étrangère de l'AKP à travers l'analyse des erreurs que ce dernier a commis dans sa politique syrienne.¹⁶ L'approche adoptée dans ce rapport a considérablement influencé la déclaration électorale du parti. La partie intitulée « la politique étrangère basée sur les citoyens et sur des valeurs » reflète les inquiétudes exprimées par l'opinion publique turque, surtout par l'électorat du CHP, à l'égard des Syriens. Ces inquiétudes ont conduit le débat public sur les réfugiés syriens vers des amalgames en associant les Syriens à une menace sociale. Cela a eu des répercussions sur les discours de différentes figures politiques. Les réfugiés syriens ont été définis comme un problème politique par trois manières : a) en tant que groupe de « victimes rivales »; (b) comme une menace « électorale

14 Pour une analyse détaillée sur la dichotomie entre l'hospitalité et les droits des migrants voir: Georg Cavallar (2013), "From Hospitality to the Right of Immigration in the Law of Nations: 1750-1850", Baker, Gideon (Ed.), *Hospitality and World Politics* (New York: Palgrave MacMillan): 69-94.

15 La déclaration électorale de l'AKP est consultable sur: <http://www.radikal.com.tr/secim-2015/chpnin-2015-secim-bildirgesinin-tam-metni-1339188/> (consulté le 22.03.2017)

16 Ce rapport a été préparé par les « députés du groupe du monde des affaires » a pour titre *Les crises d'Irak et de Syrie: les factures payées par la Turquie*. Cette expression utilisée dans le titre laisse entendre que la question des réfugiés syriens est considérée comme un problème économique plutôt qu'une crise humanitaire.

ou démographique »; et c) comme un groupe ayant un accès « déloyal » aux services publics (Memişoğlu et Ilgit, 2016 : 325).

Selon le CHP, les priorités de la politique étrangère doivent être la sécurité, la paix et la prospérité du citoyen. Dans cette approche les problèmes de sécurité associés à la vague migratoire des Syriens ainsi que la diminution des aides reçues par les citoyens turcs après l'arrivée des Syriens sont accentués. En s'appuyant sur des sensibilités nationalistes, la déclaration du CHP cherche à répondre aux réactions de l'opinion publique turque contre les aides de l'Etat aux Syriens depuis 2011. Cependant le CHP se réfère aussi à une politique étrangère égalitaire basée sur la solidarité, la paix, le droit international et les droits de l'homme, c'est ainsi que ce parti expose sa qualité de social-démocrate.

Les discours faits par le chef du CHP, M. Kemal Kılıçdaroğlu suivent les thèmes de la déclaration : « nous ne nous mêlons pas aux affaires intérieures d'aucun pays. Nous allons renvoyer nos frères et sœurs syriens dans leurs pays. Nous leur demanderons pardon et leur dirons de rentrer chez eux. Chacun est heureux là où il est né. Certains ont envoyé des armes en Syrie, nous, nous allons y envoyer notre amitié, notre fraternité. Nous sommes leurs proches, nous allons discuter ensemble. Nous allons résoudre les problèmes de leur pays ensemble ». ¹⁷ Malgré les critiques qu'il a reçues par les médias pro-gouvernementales, M. Kılıçdaroğlu a gardé le même esprit en y rajoutant un nouvel aspect : « Nous allons apporter la paix en Syrie. Savez – vous ce que veut dire l'arrivée de la paix ? Cela veut dire aussi que les hommes d'affaires turcs mèneront d'importantes activités dans le Moyen-Orient ».

Dans la continuité de cette logique, la déclaration électorale du CHP attire l'attention de ses électeurs sur le droit de compétition lorsqu'elle évoque la question des réfugiés syriens : « nous allons empêcher les Syriens de profiter à tort des privilèges qu'ils ont obtenus comme l'exonération fiscale et la responsabilité judiciaire ». Par cette approche, le CHP vise en effet les entrepreneurs et les petits commerçants qui traditionnellement votent pour la droite en s'adressant à leurs plaintes contre les privilèges fiscaux et légaux des Syriens tout en s'éloignant de ses valeurs sociales-démocrates.

Dans la déclaration électorale du juin 2015, le CHP désigne les Syriens comme demandeurs d'asile (3 fois), le mot réfugié est évité, les mots « invité » et « Syrien » sont utilisés chacun une fois. Le CHP propose une rubrique à part entière pour le sujet. Les points relevés sont les suivants :

- Nous allons accueillir nos frères et sœurs syriens qui ont fui la guerre en Syrie dans des conditions dignes de l'humanité et dans la régularité.
- Nous allons veiller sur la transparence et le contrôle des aides faites aux demandeurs d'asile.
- Nous enquêterons sur les aides douteuses et empêcherons l'abus des aides.

17 <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/23/kilicdaroglundan-suriyelileri-gonderme-vaadi> (consulté le 27.03.2017)

- Nous relancerons immédiatement les organisations internationales afin de lutter contre les problèmes provoqués par la vague migratoire venant de la Syrie.
- Nous soutiendrons activement les initiatives entreprises pour la reconstruction de la paix en Syrie qui permettrait à nos frères demandeurs d'asile de rentrer à leurs pays en sécurité.

Tous ces éléments de la déclaration cités plus haut indiquent le scepticisme à l'égard des politiques de l'AKP. Les doutes du CHP se cristallisent sur le fait qu'en suivant une rhétorique islamiste sunnite, l'AKP instrumentalise les aides humanitaires et les transforme en rente électorale. Il a été constaté que contrairement au langage abstrait de l'AKP, le principal parti de l'opposition traite du sujet d'une manière plus concrète. La solution ultime proposée par le CHP est la rentrée des Syriens en Syrie dans les meilleures conditions de sécurité et pour ce faire le parti considère la reconstruction de la paix en Syrie comme *sine qua non*. Cette paix ne pourrait voir le jour que par un changement drastique de la politique étrangère.

Dans la déclaration du CHP préparée pour les élections législatives du 1er novembre 2015 la notion de « politique étrangère basée sur les citoyens » a été reprise.¹⁸ Dans cette version renouvelée intitulée « D'abord la Turquie » le CHP continue de souligner les conséquences négatives de la question des réfugiés syriens sur les citoyens turcs : « la question des réfugiés, l'incertitude dans le commerce international et dans les investissements étrangers et des menaces de sécurité continuent d'endommager la situation de nos concitoyens ». (p.197)

Cependant, à la différence de la déclaration du juin, la déclaration du novembre traite du sujet d'une manière considérablement plus large. Afin de répondre aux critiques qu'il a eues lors de la période de campagne en juin, le CHP décide d'exprimer sa position sur la question des réfugiés syriens. Le CHP prépare un programme détaillé pour effacer son image de celui qui souhaite « renvoyer les Syriens ». Une partie intitulée « Les réfugiés syriens » a été proposée dans la déclaration et les promesses suivantes ont été faites sous différentes rubriques (entre les pages 206 à 209 de la déclaration électorale) :

L'accueil moderne

- Nous allons procurer des conditions dignes de l'humanité aux Syriens qui se sont enfuis de la guerre en Syrie.
- Nous garantirons l'accès des Syriens aux besoins fondamentaux (nourriture, vêtements, chauffage, etc.).
- Nous allons utiliser les fonds pour les réfugiés dans les domaines de l'éducation et de la santé, c'est ainsi que nous allons empêcher les Syriens et nos concitoyens de devenir victimes.

18 Voir la déclaration électorale consulté le 25.04.2017 sur: <https://www.chp.org.tr/Public/0/Folder//52608.pdf>

- Nous supporterons les services de santé préventifs pour les Syriens pour que ceux-ci rentrent dans leur pays en plein santé.
- En recevant des aides des organisations d'aide internationales nous augmenterons la capacité et nous améliorerons les conditions de logement.
- Dans des endroits où les réfugiés habitent massivement, nous allons faire des réglementations concernant les prix des loyers afin de réduire les problèmes des réfugiés ainsi que les plaintes de la population locale.

Sous cette rubrique le CHP met à l'évidence les traits caractéristiques de son approche à l'égard des Syriens. Certains points sont à relever : premièrement les plaintes et les demandes des citoyens de la République de Turquie seront prises en considération pendant que les réfugiés sont soutenus. Deuxièmement, l'objectif est le retour des Syriens après un séjour obligatoire en Turquie dû à la guerre dans leur pays. Selon ce parti l'existence des Syriens sur le territoire turc est temporaire et la Turquie est définie comme un pays hôte. En mettant la question des Syriens dans cette dualité de « hôte et invité » le CHP a été souvent critiqué par la gauche pour avoir trahi les concepts fondamentaux de la sociale démocratie ainsi que les fondements du droit international et des droits de l'homme (Öndül, 2015).

La population jeune syrienne et l'éducation

- Nous serons en coopération avec l'UNICEF et d'autres organisations internationales afin de garantir le maintien de la scolarisation des réfugiés syriens.
- Nous préparerons un programme d'éducation qui ne posera pas de problèmes d'équivalence en Syrie et qui ne mettra pas en difficulté les enfants syriens à leur retour.
- Nous éviterons de prendre parti dans les conflits syriens dans le programme d'éducation.

Cette rubrique dont quelques points ont été présentés plus haut contient des éléments détaillés qu'aucun parti politique évoque dans son programme. Le CHP déclare une feuille de route détaillée sur l'éducation des enfants syriens dont le nombre s'élève à 1.200.000 selon les chiffres de l'UNICEF. La même organisation affirme que 450.000 de ces enfants ne sont pas scolarisés.¹⁹ L'intérêt du CHP à la question de la scolarisation des enfants syriens peut être expliqué par les réflexes sociaux-démocrates et séculaires du parti qui mènent des politiques actives contre les problèmes qui attaquent gravement les enfants comme l'islamisation de la société par l'éducation religieuse et le mariage précoce des filles.

L'enregistrement des réfugiés et la planification

19 Pour l'ensemble des chiffres voir http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf (consulté le 15.03.2017)

- Nous organiserons une conférence sous la tutelle de l'ONU qui réunira les pays qui accueillent des réfugiés, la Turquie, la Jordanie et le Liban.
- Nous construirons une bonne base de données afin de compléter l'enregistrement régularisé des Syriens dans notre pays.
- Nous développerons des plans d'urgence de long terme afin de se préparer aux probables problèmes sociaux dans l'avenir.

Le CHP considère le problème des réfugiés comme une question internationale dont la gestion doit se faire à deux niveaux : international et national. L'enregistrement des Syriens donnera selon le parti un statut juridique sécurisé aux réfugiés et donnera à l'Etat de plus amples capacités de contrôle. Cela permettra également d'identifier les sources des problèmes en cours et à venir.

La régularisation du travail et de la sécurité de travail

- Nous préparerons les bases légales des conditions de travail des Syriens.
- Nous intégrerons les Syriens sur le marché de travail dans les mêmes conditions que les commerçants turcs afin d'éviter la compétition à tort.
- Nous arrêterons le travail illégal des réfugiés syriens, notamment des enfants, dans des conditions inhumaines.

Cette rubrique contient des éléments dans la même lignée des promesses faites auparavant. On observe pour une nouvelle fois que le CHP essaie de réunir les sensibilités de la droite et de la gauche. D'une part, il essaie de convaincre les petits commerçants par la promesse de mettre fin aux privilèges fiscales et légales des entrepreneurs syriens. D'autre part, le parti s'adresse à son électorat social-démocrate en faisant appel aux droits des ouvriers et des enfants et aux conditions inhumaines sur le marché du travail.

La redistribution et le contrôle des aides financières

- Nous travaillerons sur l'augmentation des fonds de l'ONU afin de baisser la part de notre pays dans la responsabilité financière concernant les réfugiés syriens.
- Nous veillerons sur la transparence et le contrôle des aides aux réfugiés.
- Nous veillerons sur le peuplement équitable des réfugiés dans différentes régions afin d'empêcher de probables dégâts sur la structure économique, sociale et culturelle au niveau local.

Dans l'esprit de répondre à la fois aux besoins des réfugiés syriens et aux inquiétudes de la population locale, cette déclaration – qui parmi celles des quatre partis politiques examinés dans cette étude, propose les solutions et les politiques les plus concrètes – corrige également la langue

de la déclaration de juin en privilégiant le mot réfugié (utilisé 18 fois). Le mot invité a été appelé une seule fois dans l'ensemble du texte, alors que « Syrien » est utilisé 16 fois. A la différence de la précédente déclaration qui évoquait 3 fois le concept de demandeur d'asile, celle-ci ne l'utilise pas.

4. Parti démocratique des peuples (HDP)

La déclaration électorale du HDP pour les législatives du 7 juin²⁰ contient des éléments considérablement différents par rapport à celles des autres partis en ce qui concerne le statut et l'accueil des réfugiés syriens. Il n'y a aucune utilisation du mot « Syrien » dans le texte. Le mot « réfugié » est utilisé pour désigner un statut juridique et il n'est associé à aucun groupe particulier. La désignation à connotation culturelle, « invité » n'est utilisée nulle part dans cette déclaration. Le HDP ne mentionne rien de particulier sur les Syriens mais traite de la migration dans son intégralité. La rubrique intitulée « Traitement digne des migrants » de cette déclaration de 52 pages reflète aussi l'approche du parti à l'égard des Syriens en Turquie (p. 45) :

« Les droits à la vie et au travail sont des droits fondamentaux. Donc, le statut de réfugié sera changé et la « réserve géographique » dans la Convention de Genève sera abolie. Les travailleurs immigrés seront traités de la même manière que les citoyens. De nouvelles routes et abris sécurisés doivent être construits pour les migrants. Des corridors humanitaires doivent être ouverts et l'obtention des visas doivent être facilitée. Des politiques nécessaires pour lutter contre la haine et le racisme envers les migrants et les demandeurs d'asile seront développées. »

Comme le montre cet extrait de la déclaration électorale, le HDP s'engage à modifier le contenu légal du statut de réfugié en Turquie ; cela marque une différence fondamentale avec les autres partis. Dans cette déclaration la demande d'asile est considérée comme un droit de l'homme. Ainsi le HDP ne voit aucun conflit entre les intérêts des citoyens et ceux des réfugiés. Aucune expression comme « éviter des conséquences sur les citoyens turcs » n'a été utilisée par ce parti. Le HDP présente une approche égalitaire et solidaire. De ce fait, il n'y a aucun accent sur les Syriens et le programme du parti a été préparé pour « tous les résidents du pays ».

Dans la déclaration électorale préparée pour les élections du 1er novembre²¹, le parti garde la même approche tout en ajoutant quelques éléments plus détaillés :

« Dans un système dominé par l'idéologie néolibérale, les conditions prévues pour les réfugiés doivent être traitées dans le cadre de la conception de droit au lieu de la conception d'aide ».

De plus, le HDP affirme sa conscience sur les inquiétudes de la société liées au nombre grandissants des demandeurs syriens en Turquie et propose des solutions pour l'intégration des migrants et envisage une coopération avec des organisations internationales :

20 Pour l'intégralité de la déclaration voir

<http://www.hdp.org.tr/tr/materyaller/genel-secim-7-haziran/6010> (consulté le 10.04.2017)

21 <http://www.hdp.org.tr/tr/materyaller/genel-secim-1-kasim/6337> (consulté le 10.04.20017)

« Pour offrir une vie digne de l'honneur humain à tous les migrants, demandeurs d'asile et réfugiés et pour construire les conditions de l'intégration sociale des politiques durables seront développées en coopération avec des institutions internationales, des ONG, des organisations professionnelles, des médias et des figures populaires ».

5. Le parti du mouvement nationaliste (MHP)

La déclaration électorale du MHP préparée pour les élections du 7 juin²² traite du sujet de l'accueil des Syriens dans le cadre des concepts d'hospitalité et d'accueil et dans une approche mettant les questions de sécurité au premier plan. La place de la question de l'arrivée des Syriens occupe une très petite partie dans les promesses électorales du parti. Le MHP affirme une corrélation entre la migration et les problèmes de sécurité :

« A part le coût important des demandeurs d'asile qui se trouvent dans notre pays, des problèmes, surtout dans des grandes villes, comme vol, cambriolage, révolte, mendicité, épidémies, drogue, prostitution, mariages précoces, travail illégal, augmentation des loyers surgissent. Cette situation a deux conséquences, de l'une des conditions de vie malsaines des demandeurs d'asile et de deux, l'impact négatif sur la vie économique, sociale et psychologique du peuple turc ».

Cette approche vis-à-vis des Syriens suscite des politiques basées sur le contrôle des réfugiés. Même si l'accueil des Syriens a été traité dans le cadre de « l'hospitalité de la nation turque » pendant leur séjour en Turquie, les propositions du parti (pas du tout détaillé) sont dans le cadre de l'arrêt des flux migratoires à l'échelle internationale. Le parti propose également que les demandeurs d'asile doivent être placés prioritairement dans des villes frontalières et ensuite dans d'autres villes uniquement dans des conditions prédéterminées.

Dans la déclaration électorale du 1er novembre²³ le parti garde la même position et les mêmes expressions. Dans toutes les deux déclarations, le langage utilisé par le parti reste ambigu les concepts « invités (2 fois), demandeurs d'asile (7 fois), Syriens (1 fois) ont été mentionnés sans faire une véritable distinction entre ceux-ci ni une définition particulière leur a été accordée.

6. Conclusion

La persistance du conflit et le nombre croissant de réfugiés dans les zones urbaines créent un certain nombre de défis pour la Turquie. Un de ces défis est l'impact profond de la présence des Syriens sur les communautés d'accueil dans les domaines économique, social et politique (Kirişçi, 2014 : 18). Ceci nécessite la mise en place de toute une série de mesures par les responsables politiques afin de rendre possible l'intégration des Syriens dans les communautés locales dont 60% considèrent l'immigration comme un problème et 55% d'elles pensent que les immigrés constituent une menace contre la culture nationale (Ziebarth, Wunderlich & Raisher, 2014 : 17,

22 http://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/1kasimsecimleri/beyanname_1kasim2015.pdf (consulté le 15.03.2017)

23 http://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/1kasimsecimleri/beyanname_1kasim2015.pdf (consulté le 15.03.2017)

28). Ces communautés sont aussi des électeurs et elles constituent une population à convaincre pour le parti au pouvoir qui pratique les politiques migratoires et pour les partis de l'opposition qui constamment critiques ces politiques. Cette étude montre que depuis 2014 ou le statut de protection temporaire a été accordé aux Syriens les partis politiques ont pris conscience de la nécessité d'exposer concrètement leur perception et leur agenda sur la présence et le futur des Syriens en Turquie. Malgré sa longue histoire des migrations et à la différence de plusieurs pays européens, la migration n'a pratiquement pas été un enjeu électoral en Turquie. C'est par l'arrivée massive des Syriens sur le territoire turc qu'un débat public et politique a été engendré et depuis les élections de 2015 il occupe l'agenda des partis politiques.

L'analyse des déclarations électorales de quatre partis politiques représentés dans l'Assemblée nationale indique tout d'abord l'existence d'une différenciation majeure dans la perception de l'intégration des Syriens dans la société turque. Si la question de l'intégration est négligée par le parti au pouvoir elle est présentée comme un enjeu majeur par le principal parti d'opposition. Le parti au pouvoir, l'AKP traite de la présence et de l'intégration des Syriens en Turquie dans une approche basée sur les « valeurs » et « principes » définis d'une manière vague voire ambiguë. Cette attitude est également adoptée par le HDP qui évoque la question des Syriens en mettant en avant les principes sans faire des propositions concrètes de politique publique.

Les « valeurs et principes » affirmées par l'AKP reflètent l'engagement du gouvernement auprès des populations dépourvues notamment celles des zones de conflit, en Afrique et en Asie depuis la mise en œuvre de sa politique étrangère dite « proactive ». La question des Syriens est donc évoquée uniquement dans le cadre de la présentation et la défense de la politique étrangère sans être associée à la mise en place des politiques publiques concrètes. Autrement dit, malgré les inquiétudes du gouvernement à l'égard des réactions anti-réfugié, anti-migrant au sein de la population locale (Kaya, 2016) et le risque de perdre une partie de son électorat, le parti préfère garder le sujet dans le contexte de la politique étrangère. En effet, cela pourrait s'expliquer par le fait qu'en 2015 la question des réfugiés syriens semble ne pas avoir encore un impact sur les attitudes des électeurs. Comme le démontre Altındağ et Kaushal l'afflux de réfugiés n'a eu que des effets modestes sur les affiliations politiques des électeurs turcs et un effet négligeable sur les résultats réels du vote (2020). Sous l'effet de la polarisation l'identification au parti ainsi que le vote idéologique (voir Esmer, 2002) affectent comme jamais les choix des électeurs. De ce fait, il n'est pas aussi surprenant que le parti au pouvoir traite du sujet par une approche idéologique.

A l'instar de l'AKP le HDP aussi suit la même logique. Le HDP refuse de constater un enjeu spécifique en ce qui concerne l'arrivée massive des Syriens et il ne fait pas de différence entre les Syriens et d'autres communautés issues de la migration internationale. Ce parti souligne la nécessité de revenir sur la définition de la conception de réfugié et des droits des migrants. Malgré d'importantes différences qu'ils ont, ces deux partis semblent traiter du sujet des Syriens dans le cadre de leur position idéologique et des sensibilités de leur électorat.

Quant au principal parti de l'opposition, le CHP dont la base électorale est très hétérogène, composée d'électeurs nationalistes laïques aussi bien que des sociaux-démocrates voire socialistes, l'accent mis sur la situation des Syriens en Turquie reste relativement fort dans ses déclarations électorales. Le CHP affirme son engagement, qui en effet paraît ambitieux, de développer des réponses concrètes à la fois au mécontentement exprimé par les classes moyennes et supérieures composées des électeurs séculaires citadins et aux besoins d'intégration des Syriens. Sans abandonner leurs critiques vis-à-vis du gouvernement, notamment à l'égard de sa politique étrangère qui permettent de consolider leur électorat, les dirigeants du CHP reste le seul parti qui traite du sujet par différents aspects pendant plusieurs pages et cela en proposant des politiques d'intégration concrètes. De ce fait le CHP semble le parti le plus concerné par la question des réfugiés syriens et s'engage à convaincre aussi bien son électorat que les électeurs mécontents de l'AKP.

Même si la place accordée aux Syriens reste limitée dans ses déclarations par rapport aux autres partis, le MHP, comme le CHP, se concentre aussi sur les problèmes concrets évoqués par son électorat et sur les perceptions de celui-ci à l'égard des Syriens. Malgré ses fondements idéologiques le MHP ne produit pas de discours idéologique sur ce sujet et reste plutôt pragmatique. A la différence du CHP, le MHP se contente simplement de la constatation des enjeux voire des problèmes liés à la crise des réfugiés syriens et ne fait aucune proposition concrète de politique d'intégration.

L'analyse des déclarations électorales des partis politiques en Turquie ne permet pas à une catégorisation formelle sur l'immigration à l'instar de celle sur les partis politiques européens. Cependant elle montre comment ce nouvel enjeu dans les politiques domestique et extérieure de la Turquie prend des proportions importantes dans le débat électoral. Malgré des différences de forme et de fond, chacun des partis politiques présents dans le parlement turc au moment des élections du 7 juin et du 1er novembre prennent en considération l'enjeu migratoire. Cette prise de conscience reste pour l'instant limité au cas des Syriens et, sauf le HDP, les partis politiques n'évoquent pas l'enjeu migratoire dans son intégralité. C'est en suivant la logique de la polarisation et de la consolidation de leur électorat par des instruments idéologiques que ces quatre partis politiques développent des définitions, des explications et des politiques vis-à-vis de la présence et du futur des réfugiés syriens en Turquie.

Bibliographie

- Adalet ve Kalkınma Partisi 27 Haziran 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti pour la justice et le développement pour les élections du 27 juin 2015)
- Adalet ve Kalkınma Partisi 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti pour la justice et le développement pour les élections du 1er novembre 2015)
- Altındağ, O., Kaushal, N. (2020). Do refugees impact voting behavior in the host country? Evidence from Syrian refugee inflows to Turkey. *Public Choice* <https://doi.org/10.1007/s11127-019-00768-3>
- Andall, J. (2007). Introduction: immigration and political parties in Europe. *Patterns of Prejudice*, 41(2), pp. 105-108.

- Bardin, L. (1977). *L'Analyse de contenu*. Paris: Presses Universitaires de France, 233 p.
- Black Jerome H. et Hicks Bruce M. (2008) Electoral Politics and Immigration in Canada: How Does Immigration Matter?, *International Migration & Integration*, (9), pp. 241-267.
- Brader, T., Valentino N. A. et Suhay Elizabeth, (2008). What Triggers Public Opposition to Immigration?, Anxiety, Group Cues and Immigration Threat. *American Journal of Political Science*, 52, pp. 959-978.
- Cavallar, G. (2013). From Hospitality to the Right of Immigration in the Law of Nations: 1750-1850, Baker, Gideon (Ed.), *Hospitality and World Politics*, New York: Palgrave MacMillan, pp. 69-94.
- Chatty, D. (2010). *Displacement and Dispossession in the Modern Middle East*. Cambridge : Cambridge University Press, 350 p.
- Colella, A. (1989). Les réserves à la Convention de Genève (28 juillet 1951) et au Protocole de New York (31 janvier 1967) sur le statut des réfugiés. *Annuaire français de droit international*, 35, pp. 446-475.
- Constitution de la Turquie, consulté le 26.07.2019, https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en_2019.pdf
- Cumhuriyet Halk Partisi 27 Haziran 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti républicain du peuple pour les élections du 27 juin 2015).
- Cumhuriyet Halk Partisi 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti républicain du peuple pour les élections du 1er novembre 2015).
- Dollat, P. (2009). Qui est étranger dans l'Union européenne ? La citoyenneté européenne et les frontières de l'Union. *Hommes et migrations*, 1277, pp.108-113.
- Erder, S. (2000). Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye "Göç Alan" Ülke mi?, in F. Ercan (Ed.), *Mübeccel Kıray için Yazılar* İstanbul : Bağlam Yayınları, pp. 235-259.
- Erder, S. (2009). Balkan Göçmenleri ve Değişen Uygulamalar: İskan Kurumunun Dostları, Ahmet İçduygu, Sema Erder et Ömer Faruk Gençkaya (Eds.) *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023 : Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere*, TÜBİTAK 1001_106K291 (Rapport de projet).
- Erdoğan, M. (2019). Syrian Refugees in Turkey. *Konrad – Adenauer-Stiftung Report*, 26 p.
- Erdoğan, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 335 p.
- Erdoğan, M. (2017). Suriyeliler Barometresi 2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi. İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 196 p.
- Esmer, Y. (2002). At the ballot box: Determinants of voting behavior in Turkey and Introduction. In Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer, (eds.) *Politics, parties and elections in Turkey*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Faroqhi, S. (2014). *Travel and Artisans in the Ottoman Empire: Employment and Mobility in the Early Modern Era*. London : I.B. Taurus, 320 p.
- Fennema, M. (1997). Some conceptual issues and problems in the comparison of anti-immigrant parties in Western Europe. *Party Politics*, 3 (4), pp. 473-492.
- Fennema, M., P., Ch. (1998). Ideology of anti-immigrant parties in the Europe Parliament. *Acta politica*, 33 (2), pp.111-138.
- Genç D. H., et Özdemirkıran, M. (2019). Paradoxical Perceptions on Syrian Forced Migration to Turkey: A Case Study of Istanbul Muhtars. *Alternatif Politika*, 11 (1), pp. 168-191.
- Gimpel James G. (1999). *Separate destinations: migration, immigration, and the politics of places*. Ann Arbor : The University of Michigan Press, 425 p.
- Givens T.et Luedtke, A. (2005). European immigration policies in comparative perspective: issue salience, partisanship and immigrant rights. *Comparative European Politics*, 3(1), pp. 1-22.

- Gulmez, R. (2019). The Securitization of the Syrian Refugee Crisis Through Political Party Discourses. *Journal of International Migration and Integration* (20), pp. 887-906
- Halkların Demokratik Partisi 27 Haziran 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti démocratique des peuples pour les élections du 27 juin 2015).
- Halkların Demokratik Partisi 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti démocratique des peuples pour les élections du 1er novembre 2015).
- Ihlamur-Öner, S., G. (2014). Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 6 (61), pp. 42-45
- İlgit, A. et Memişoğlu, F. (2017). Contesting Refugees in Turkey: Political Parties and the Syrian Refugees, Deniz Eroğlu Utku, K. Onur Unutulmaz, İbrahim Sirkeci (Eds.), *Turkey's Syrians: Today and Tomorrow*. London : Transnational Press London, pp. 81-98
- İçduygu A. et Aksel, D., B. (2012). *Irregular Migration in Turkey*, Ankara : IOM Report, 72 p.
- İskan Kanunu Tasarısı ve İskan Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ile Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu, 1/352, 1/12, Ankara, 2003 [Rapport de la Commission sur la Loi du peuplement au sein de la Grande Assemblée Nationale de la Turquie].
- Kaya, A. (2016). Syrian Refugees and Cultural Intimacy in Istanbul: "I feel safe here!". *EUI Working Papers RSCAS* (59), Florence: European University Institute
- Kılıçdaroğlu'ndan Suriyelileri Gönderme Vaadi, (23.04.2015), *Sabah*, consulté le 27.03.2017 : <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/23/kilicdaroglundan-suriyelileri-gonderme-vaadi>
- Kirişçi, K. (2014). Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality, Brookings Institute Report, 46 p.
- Korkut, U. (2014). The migration myth in the absence of immigrants: How does the conservative right in Hungary and Turkey grapple with immigration?. *Comparative European Politics*, 12 (6), pp. 620-636
- Koser A. S. et Simsek, D. (2018). The Politics of Syrian Refugees in Turkey: A Question of Inclusion and Exclusion through Citizenship. *Social Inclusion* 6 (1), pp. 176-187
- Memisoglu, F. et İlgit, A. (2016). Syrian refugees in Turkey: multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies. *Mediterranean Politics*, 22 (3), pp. 317-338
- Milliyetçi Hareket Partisi 27 Haziran 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti du mouvement nationaliste pour les élections du 27 juin 2015).
- Milliyetçi Hareket Partisi 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi (Déclaration électorale du Parti du mouvement nationaliste pour les élections du 1er novembre 2015).
- Mucchielli, R. (1984). *L'analyse de Contenu des Documents et Communications*. Paris: Editions ESF, 186 p.
- O'Connell M. (2005). Economic forces and anti-immigrant attitudes in Western Europe: a paradox in search of an explanation. *Patterns of Prejudice*, 39(1), pp. 60-74.
- Odmalm, P. (2014). *The party politics of the EU and immigration*. New York : Palgrave Macmillan, 168 p.
- Odmalm P. et Bale, T. (2014). Immigration into the mainstream: Conflicting ideological streams, strategic reasoning and party competition. *Acta politica*, 50(4), pp. 1-14
- Öndül, H. (7 mai 2015). CHP ve Suriyeliler Söylemi. *Evrensel*, consulté le 10.04.2017 : <https://www.evrensel.net/yazi/73987/chp-ve-suriyeliler-soylemi>
- Rapport global 2011 du HCR consultable sur <http://www.unhcr.org/fr/500e9f97b.pdf>
- Suriye ve Irak Krizleri: Türkiye'nin Ödediği Fatura. (Avril 2015) *Cumhuriyet Halk Partisi Raporu*, [Les crises syrienne et irakienne: la facture payée par la Turquie, Rapport du CHP, Avril 2015] consulté le 05.05.2017 : http://faikoztrak.com/wp-content/uploads/2015/04/Rapor_Suriye-ve-Irak-Krizleri_Turkiyenin-Ödediği-Fatura.pdf

- Şirin Öner, N. Aslı et Genç, D. (2015). Vulnerability leading to mobility: Syrians' exodus from Turkey. *Migration Letters*, 12 (3), pp. 251–262
- Toksöz G., Erdoğan, S. et Kaşka S. (2012) *Irregular Migration in Turkey and Situation of Migrant Workers in the Labour Market*. Istanbul: IOM Report IOM Publication, 184 p.
- Tokuzlu, L., B. (2016). Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanun'nun Yasal Belirliklik İlkesi Konusunda Türk Uygulamasına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (7), pp. 1061-1105
- Türkiyedeki Suriyeli Çocuklar. (Kasım 2015) *Unicef Türkiye*, [Les enfants syriens en Turquie, Rapport de l'Unicef Turquie, Novembre 2015] consulté le 03.01.2018 : http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Turkiyedeki%20Suriyeli%20Çocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf
- Van der Brug, W. d'Amato G., Ruedin, D. et Berkhout, Joost (2015). *The Politicisation of Migration*. London : New York, Routledge, 234 p.
- Van der Brug, W. et Fennema, M. (2003). Protest or mainstream ? : how the European anti-immigrant parties developed into two separate groups by 1999. *European Journal of Political Research*, 42(1), pp. 55-76.
- Withol de Wenden, C. (2009). Convergences et divergences des politiques d'immigration entre la France et l'Allemagne. *Hommes et migrations*, 1277, pp. 6-11.
- Ziebarth, A., Wunderlich, T. et Joshua Raisher (2014) Transatlantic Trends: Mobility, Migration and Integration. The German Marchall Fund of the United States (GMF) Report, 28 p.
- Zuckerman, A. S. et Kroh, M. (2006). The social logic of bounded partisanship in Germany : a comparison of West Germans, East Germans and immigrants. *Comparative European Politics*, 4(1), pp. 65-93

ABD Liderliğindeki Liberal Uluslararası Düzenin Sonu Tartışması: Liberalizmin Krizi ve Geleceği

The Debate Over the End of the US-Led Liberal International Order: The Crisis of Liberalism and Its Future

Ömer KURTBAĞ*

Öz

Bu çalışma, ABD öncülüğünde İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan liberal uluslararası düzenin varoluşsal bir kriz içinde olup olmadığını, Donald Trump'ın Amerikan başkanlık seçimlerini kazanmasının ışığında ve Trump'ın selefi başkanların liberal düzene zarar veren geçmiş uygulamalarını dikkate alarak çözümlemeyi amaçlamaktadır. Savaş sonrası ABD liderliğinde kurulan ve Amerikan hegemonyasının (pax-Americana) oluşumundan ayrı düşünülmesi zor olan bu düzenin son yıllarda ağır bir krize girdiği ve yerini post-liberal bir düzene bırakıp bırakmayacağı ile ABD'nin hegemonyasındaki gerilemenin burada oynayacağı rol, son yıllarda özellikle Batılı ülkelerin akademik çevrelerinde ve medyasında yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Çalışmanın başlıca savı, liberal uluslararası düzenin, bugün esas olarak Çin gibi otoriter güçlerin yükselişinden değil, daha ziyade Batı dünyasında liberalizme ve küreselleşmeye düşman halk hareketlerinden de kaynaklanan ciddi bir tehdit altında olduğudur. Liberal uluslararası düzenin krizi gibi sistemik (küresel) bir olguyu çözümlemekle çalışma, John Ikenberry gibi otoriter devletler merkezli çözümleme yapan liberallerin başlıca çalışmalarının eleştirel bir okumasını sunma hedefindedir. Bununla da çalışma, öncelikle liberalizmin Batı içi liberalizm karşıtı popülist tepki kaynaklı bu krizi öngörmeye başarısız olduğunu, ardından da liberallerin mevcut düzendeki krizin liberalizmin kendisinin değil ABD hegemonyasının krizi olduğundan hareketle eninde sonunda liberal düzenin bu çalkantıdan sağ çıkacağına dair yanlış bir inanca sahip olduğunu ileri sürmektedir. Çalışma, mevcut liberal düzenin yerini daha az liberal ve daha az Amerikan karakterli bir düzene bırakacağı tespitiyle sonuçlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Liberal Uluslararasılık, Liberal Uluslararası Düzen, Trump, ABD Hegemonyası

Abstract

This paper seeks to analyze the question of whether or not the US-led liberal international order entered into an existential crisis in the wake of the election of Donald Trump as the US President in 2016 as well as the harmful acts of his predecessors to the liberal order. There has been an ongoing and fierce debate over the end of US-led liberal international order and its future within the Western academia and media in recent times. The main argument of the study is that the post-1945 liberal international order

* Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: omer.kurtbag@erciyes.edu.tr

is now under serious threat, not only by the challenging rise of authoritarian powers such as China, but also due to the wave of illiberal popular movements within the Western World. Thus, by analyzing a systemic (global) phenomenon such as the crisis of the liberal international order, it presents a critical reading of the main works of liberals such as John Ikenberry whose analysis remains state based. By doing so, the contention is that liberalism has failed to predict this illiberal popular movements-oriented outcome, and falsely believes that the existing order is only the victim of its own success and will eventually survive the current disarray, since it is essentially a crisis of US hegemony rather than that of liberalism itself. The study concludes that this liberal order will gradually disappear and evolve eventually into a polity with less liberal and less American characteristics.

Keywords: Liberalism, Liberal Internationalism, Liberal International Order, Trump, US Hegemony.

1. Giriş

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan liberal uluslararası düzenin yaşadığı güncel krizi ve bu düzenin sona erip ermediğini, ABD’de söz konusu düzene karşı çıkan Trump yönetiminin işbaşına gelmesinden sonra başlayan tartışmalar çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Savaş sonrası ABD liderliğinde kurulan ve Amerikan hegemonyasının (*pax-Americana*) oluşumundan ayrı düşünülmesi zor olan bu düzenin son yıllarda ağır bir krize girdiği ve yerini post-liberal bir düzene bırakıp bırakmayacağı ile ABD’nin hegemonyasındaki gerilemenin burada oynayacağı rol, son yıllarda özellikle Batılı ülkelerin akademik çevrelerinde ve medyasında yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Türkiye’de ise, uluslararası ilişkiler camiası tarafından bu konunun yeterince ele alınmadığı ve çalışıldığı da daha çok Türkiye’nin dünya düzeni içindeki rolü ve konumu çerçevesinde irdelendiği gözlenmektedir. Çalışmanın bu noktada literatüre katkısı, John Ikenberry gibi liberal yazarların ABD ile rakipleri Rusya ve Çin’i baz alan devlet merkezli çözümlerinin ötesine geçip, liberalizme Batı’nın kendi içinden liberalizm aleyhtarı (*illiberal*) halk kitlelerinin ve bunların siyasi tercihlerinin yönelttiği tehdit kapsamında konuya yaklaşması ile krizin ABD hegemonyasından öte bizzat liberalizmin krizi olduğu tespitinde bulunması olacaktır. Bu tartışmalar ışığında, söz konusu liberal düzenin ne amaçla ve nasıl kurulduğu, ABD hegemonyası ile bağlantısı ve bugüne kadar başarılı olup olmadığı çalışmanın ilk alt başlığında değerlendirilecektir. İkinci alt başlıkta, liberal uluslararası düzenin hangi faktörlerin etkisiyle günümüzde krize girdiği üzerinde ayrıntılı biçimde durulacaktır. Üçüncü olarak çalışma, krize giren bu düzenin hangi yöne evrileceğini ve gelecekte devam edip edemeyeceğini, düzen kurma potansiyeli olduğu varsayılan AB, ABD ve Çin’in bu noktadaki konumları ve duruşları ile ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerde liberal düzenin ciddi bir reformdan geçirilerek ıslah edilme olasılığı çerçevesinde tartışacaktır.

2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası ABD Liderliğindeki Liberal Uluslararası Düzenin Kuruluşu ve Gelişimi

Liberal ilke ve değerlere dayalı bir dünya düzeni arayışı ve çabası 20. yüzyılın ilk çeyreğine, Wilsoncu idealizmin uluslararası ilişkilere hâkim olduğu döneme kadar götürülebilir. ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın serbest ticaret, demokratik yönetimler, kendi kaderini tayin ve

ilerlemeci değişim ihtimaline dayalı liberal vizyonuna, küresel bir kolektif güvenlik aygıtı olarak da Milletler Cemiyeti'nin kurulması eşlik etmişti. Ancak Ikenberry tarafından "liberal uluslararasııcılığın ilk sürümü" (*liberal internationalism 1.0*) olarak tanımlanan bu düzen kurma girişimi, tüm iddiasına rağmen ekonomik bunalım, militarizm ve faşizmin yükselişi sonrası İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışını önleyemeyerek başarısızlığa uğramaktan kurtulamadı (Ikenberry, 2009, s. 71-72). İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan liberal dünya düzeni ya da yine Ikenberry'nin (2009, s. 76) nitelemesiyle "liberal uluslararasııcılığın ikinci sürümü" (*liberal internationalism 2.0*) ise, aynı zamanda Amerikan hegemonyasının (*pax-Americana*) kuruluşundan ayrı bir gelişme değildi (Alcaro, 2018, s. 5). İki savaş arası dönemde yeniden yalnızcılığa dönerek ve Milletler Cemiyeti'ne katılmayıp dünya liderliği şansını kullanmayarak birinci sürümün başarısızlığında pay sahibi olan ABD, bu kez aynı hataya düşmedi. Daha savaş sırasında Başkan Franklin D. Roosevelt'in çabalarıyla düzen kurma misyonunu üstlenen ve savaştan galip çıkan ABD, kapitalist Batı blokunun hegemonik lideri olarak, ekonomik bağlamda açık piyasalar ve çoktarafli ekonomik kuruluşlara, siyasi/hukuki bağlamdaysa özgürlük, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerlere dayalı liberal bir düzenin kurulmasına öncülük etti (Ikenberry, 2017, s. 2; Jahn, 2018, s. 45). ABD bu düzeni, kurduğu NATO ve SEATO gibi bir güvenlik ve ittifaklar ağı ile de tahkim etti ki, bu haliyle söz konusu düzen bir "güvenlik topluluğu" halini aldı. Bu liberal uluslararası düzenin kurumsallaşması ise, BM, NATO, IMF, Dünya Bankası, G-7 ve GATT gibi resmi ve gayri resmi nitelikli küresel düzenlemeler ve çoktarafli kuruluşlarda somutlaştı. (Glaser, 2019, s. 56; Nye, 2017, s. 10-11; Ikenberry, 2010, s. 512; 2018, s. 15). Örneğin BM'nin kuruluş sürecinin miladı sayılan 1941 Atlantik Bildirisi'nin liberal uluslararası düzenin normatif temelini attığını söylemek yanlış olmaz. Avrupa'nın zayıflığı ve artan Sovyet tehdidinin varlığı karşısında küresel kamu mallarının (*global commons*) sağlayıcısı olarak Amerikan gücü ve hegemonyası, kurulan bu açık ve kurala dayalı düzenin ekonomik, siyasi ve askeri anlamda sahibi, koruyucusu ve kollayıcısı olarak Soğuk Savaş yılları boyunca hayati bir rol oynadı (Alcaro, 2018, s. 5; Ikenberry, 2009, s. 76, 2011, s. 2; Duncombe & Dunne, 2018, s. 32). Kagan'ın (2017) da altını çizdiği gibi, büyük güçler arası bir çatışmanın çıkmamış olması ve bunlar arasındaki rekabetin denetim altına alınması, 70 yıllık ABD liderliğindeki bu düzenin en mühim başarısıydı.

ABD öncülüğünde inşa edilen bu liberal kapitalist küresel düzen içinde Avrupalı devletler, savaşla sonuçlanan korumacılık gibi ekonomik ve ırkçılık ile faşizm gibi sosyal/siyasal tehlikeleri aşarak refah, istikrar ve barışı beraberinde getirme iddiasında olan bir sisteme eklemlendi (Mazarr, 2017, s. 25; Niblett, 2017, s. 18-19). Ekonomik anlamda bakıldığında, sistem gerçekten de savaş sonrası kapitalizmin "altın çağı" denen bir sürekli büyüme dönemini mümkün kılmıştı (Ikenberry, 2010, s. 513). 1944 Bretton Woods düzenlemeleri sonrasında Amerikan doları uluslararası rezerv para rolü oynarken, Amerikan ulusal pazarı da "küresel ekonomik büyümenin motoru" (Ikenberry, 2009, s. 77) vazifesi gördü. Dahası, Özel'in de işaret ettiği üzere, "İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş demokratik ülkeler kurgulamış oldukları refah sistemleri sayesinde meşruiyetlerini sağlama bağladılar. Bu tür bölüşümcü sistemlerin varlığı, çalışan kesimlerin dünya tarihinde ilk kez yaratılan değerden hatırı sayılır bir pay almaları demokratik rejimlerin sürdürülebilirliğini kolaylaştırdı" (Özel, 2016). Ruggie'nin (1982, s. 380) "gömülü liberalizm" (*embedded liberalism*)

dediği bu sistemde, çalışan sınıfların uğrayabilecekleri kayıpları dikkate alan refah sistemleri ve emek politikaları, piyasa güçlerinin önceki dönemdeki gibi toplumdan kopmasını ve ekonomiyi krize sürüklemesini önleyen bir işlev görüyordu. Öte yandan, bazılarına göre bu tür bir ekonomik modelin gerçekten “liberal” olup olmadığı tartışmalıydı. Zira sermaye sınırları aşılıp serbestçe dolaşmamakta ve kontrol altında tutulmaktaydı. Bretton Woods’un sabit kur sistemi altında döviz kurlarının piyasaca belirlenmesi söz konusu olmadığı gibi, GATT ile düzene sokulmaya çalışılan serbest ticaret sistemi de zar zor ve ağır aksak işlemekteydi (Tooze, 2019).

ABD merkezli bu liberal uluslararası düzen, Soğuk Savaş boyunca devletler arasında çok taraflı işbirliğini teşvik etmenin ötesinde, sistemdeki büyük güçler arası bir sıcak savaşın önüne geçmeyi de başardı (Colgan ve Keohane, 2017, s. 37). Elbette ABD bu düzenin sahibi ve koruyucusu olarak birtakım özel avantaj ve ayrıcalıklara sahipti (Ikenberry, 2009, s. 72; Mazarr, 2017, s. 26). Başka bir deyişle, söz konusu düzen, liberal karakterde ama aynı zamanda da *hiyerarşik* bir oluşumdur. Bununla birlikte, Patrick’in de ifade ettiği gibi, “1945’ten beri Birleşik Devletler dünya düzeninin ve bölgesel güç dengelerinin nihai garantörü olarak hareket etmişti. İleri üslerdeki askeri varlığı, sağladığı nükleer şemsiye ve savunma güvenceleri, başka türlü koşullarda anarşik bir küresel sistem içinde kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalacak birçok ülke için güvenliği sağlamıştı.” (Patrick, 2017, s. 53) ABD, hegemon güç olarak kurulmasına ön ayak olduğu bu düzen yoluyla tüm dünyada barış, refah ve istikrarın sağlanmasını kendi dar ulusal çıkarlarının bile önüne koyan *iyicil* (benevolent) bir küresel hegemon olarak hareket etmişti. Nitekim başta Almanya ve Japonya olmak üzere kimi ülkeler, bu sistem içinde ABD’nin ikili ya da NATO gibi çok taraflı ittifak sistemleri sayesinde sağladığı güvenlik şemsiyesinden de yararlanarak ekonomik kalkınmalarını sağlamayı başarmışlardı (Niblett, 2017, s. 18-19). NATO ve Avrupa bütünleşmesi de, Avrupa tarihinin en önde gelen jeopolitik meseleleri olan Fransız-Alman rekabetini ve Almanya’nın kıtadaki konumunun ne olacağı sorununu çözüme bağlamıştı. Hatta Soğuk Savaş’ın barışçıl biçimde sona ermesi ve Doğu Avrupa ile eski Sovyet bloğu ülkelerinin uluslararası sisteme çatışmasız biçimde eklenmesi de bu liberal düzenin başarısıydı. Gerçekten de, bu düzen katılması kolay, zahmetsiz bir düzendi ve Çin’in DTÖ’ye katılımı ya da G-7/8’in yerini G-20’nin almasında da gözlenebileceği gibi, yeni paydaşlara da kapıyı açık tutmaktaydı. Bu paydaşlar sorumlu davrandıkları sürece, yani sisteme meydan okuma, onu yıkma ve yerine yenisini kurma gibi eylemlere girişmedikleri ya da bu yönde bir blok ya da koalisyon etrafında toplanmadıkları sürece, sistemin de açık ve kapsayıcı doğasında değişikliğe gerek yoktu. Bir yandan küreselleşmeyle beraber gelen ekonomik karşılıklı bağımlılık sayesinde enerji ve çevre koruması başta olmak üzere ekonomik, diğer yandan ise terörizm ve başarısız devletlere yönelik siyasi kaygılar, sistemin yeni paydaşları ile Batılı sahipleri arasında ortak çıkar alanları oluşturdu ve bu da sistem karşıtı meydan okumaların önüne geçti. Kısacası, yükselen güçlerin ve sisteme dâhil olan yeni ulusların liberal olmayan bir dünya düzeninden herhangi bir çıkarları olmadığı düşüncesi hâkimdi (Ikenberry, 2010, s. 513-515).

Ancak liberal uluslararası düzene ve dolayısıyla pax-Americana’ya ilişkin olumlu bu liberal okumaya muhalif görüşler de vardır. Nitekim Neorealist ekolden Mearsheimer (2018), Soğuk Savaş dönemindeki dünya düzeninin ne liberal ne de hakikaten uluslararası olduğu kanaatindeydi.

Liberal değildi, zira liberalizm değil realizmin mantık, ilke ve değerleri üzerine kurulmuş bir düzendi. Hakiki anlamda evrensel bir düzen de değildi, zira sadece Atlantik dünyası ile sınırlı ve Batı merkezli bir karaktere sahipti. Bu yönleriyle de söz konusu düzen daha baştan başarısız olmaya mahkûmdu ve kendi başarısızlığının tohumlarını bünyesinde taşımaktaydı. Özellikle de liberal demokrasinin tüm dünyaya yayılması hedefinin buna muhatap olan uluslarca milliyetçi tepkilerle karşılanması kaçınılmazdı. Glaser (2019, s. 64) da, benzer şekilde liberal uluslararası düzenin esasen Soğuk Savaş dönemindeki göreceli istikrar ve barışın sağlanmasında mühim bir payı olmadığını savunarak, bunun sebeplerini hem bu düzenin kısmi nitelikte olmasına hem de içe dönük olmasına bağlamaktaydı. Başka bir deyişle, söz konusu düzen tüm büyük güçleri kapsamadığı için kısmi, sadece düzene dâhil devletler arası ilişkileri düzenleyip düzenin dışında kalanlar ile ilişkilerin nasıl yürütüleceğini düzenlemediği için de içe dönüktü. Parmar (2018, s. 157) ise, bu liberal düzenin Avro-Atlantik ulusların dünya düzenini yönetmesini sağlayan ve Batı dışında kalanlara karşı farklı kurallara dayanan dışlayıcı, dayatmacı ve neo-emperyal bir karaktere sahip olduğu tespitiyle, Ikenberry'ye liberal uluslararası cılığın bu yönünü görmezden gelme eleştirisi getirmektedir.

Özette, ekonomik refah, askeri güvenlik ve büyük güçler arası barışçıl ilişkilerin korunması anlamında liberal uluslararası düzenin, en azından kendinden önceki Wilsoncu benzerine kıyasla çok daha başarılı olduğu açıktı, hatta muhtemelen "şimdiye kadar dünyanın gördüğü en başarılı uluslararası düzendi" (Ikenberry, 2010, s. 513). Bu iddialı tespite rağmen Tooze, söz konusu düzenin aradan geçen zamanda İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzenden hayli farklılaştığına ve bu farklılığın da 1970'lerde Bretton Woods sisteminin çökmesinin bir sonucu olduğuna dikkat çeker. Nitekim liberal düzenin ekonomik ayağında gerçekleşen ve gömülü liberalizmden neoliberalizme geçişle tamamlanan bu dönüşüm, 1970'lerdeki kaosu bir sonucuydu ve bu hiç de savaş sonrasının bilgece düzenlenmiş kolektif aklının ürünü bir liberal düzen gibi durmuyordu. Dolayısıyla günümüzde krize giren de, aslında bu şekil ve içerik değiştirmiş ve savaş sonrasındaki görünümünden hayli farklılaşmış olan (neo)liberal uluslararası düzendi. Bu krize yol açan iki önemli dönüm noktasından ilki Soğuk Savaş'ın bitişi, ikincisi ise 11 Eylül saldırılarıydı.

Aslında Soğuk Savaş bittiğinde liberal düzenin, açık ve kapsayıcı doğasından dolayı yükselişe geçen ülkeleri de içine alarak genişletilebileceği yönünde iyimser beklentiler yok değildi (Ikenberry, 2010, s. 513). Nitekim Soğuk Savaş yıllarında liberal uluslararası düzen sadece Atlantik dünyası ile sınırlı ve bölgesel ölçekli kalmış, evrensellik özelliği gösterememiş bir alt sistemdi (Ikenberry, 2018, s. 11-12, 18). Soğuk Savaş sonrasında ise artık tehdit SSCB gibi devlet kaynaklı olmaktan ziyade çok daha çeşitli kaynaklardan gelmekteydi ve bunlar arasında küresel ısınma, küresel salgınlar, nükleer silahların yayılması ve radikal dinci terörizm öne çıkmaktaydı. Bu tehditler karşısında devletler güvenlik anlamında da daha karmaşık bir dünya ile karşı karşıyaydı ve bu da, devletler arasında güvenlik alanında sıkı işbirliğini gerekli hâle getirmektedir (Ikenberry, 2010, s. 518-519). Ikenberry (2018, s. 7), Doğu Asya, Doğu Avrupa ve Latin Amerika'nın demokratikleşerek dünya ekonomisiyle bütünleştiği; kurumsal boyutta da NATO'nun genişlediği, DTÖ'nün kurulduğu ve G-20'nin ortaya çıktığı tespitiyle, liberal düzenin Soğuk Savaş sonrasında tüm dünyaya yayıldığını ve böylece gerçek anlamda küresel bir düzen halini aldığını savunmaktaydı.

Ayrıca ABD'nin SSCB'nin yıkılmasıyla rakipsiz kalması ve tekkutuplu bir hegemonyanın ortaya çıkışı da, ABD'nin bu üstünlüğünü kendi dar ulusal çıkarlarına öncelik vermek yerine herkesin iyiliğine kullanacağı beklentisiyle, liberal düzenin küreselleşmesi açısından fırsatlar sunmaktaydı (Ikenberry vd., 2009). Bu tabloya bakınca, tüm dünya liberal uluslararası bir istikamette ilerliyor gibi görünüyordu. Ikenberry'nin kendi ifadesiyle, "Savaş sonrası liberal düzenin gerçekte küresel bir düzen olmadığını hatırlamak önemlidir. Bu düzen iki kutuplu Soğuk Savaş sisteminin bir kutbu içinde inşa edilmişti. Küresel bir Soğuk Savaş açma büyük jeopolitik projesinin bir parçasıydı. Batı, Amerikan liderliği ve Sovyet komünizmine karşı küresel mücadele ile bağlantılı pazarlıklar, kurumlar ve sosyal amaçlar etrafında inşa edilmişti. Soğuk Savaş sona erdiğinde, bu dâhili düzen harici düzen haline geldi. Sovyetler Birliği çöktüğü için liberal uluslararasılığın büyük rakibi de ortadan kalkmıştı ve Amerikan-liderliğindeki liberal düzen dışı doğru yayıldı. Soğuk Savaş'ın sonu ile, liberal uluslararasılık küreselleşti" (Ikenberry, 2018, s. 9-10). Hatta Jahn'a (2018, s. 47) göre, uluslararası alanın bu şekilde daha da liberalleşmesi ve liberal uluslararasılığın tüm dünyada rakipsiz kalması sayesinde Batı'nın artık kendi evine çeki düzen vermesi ve Batılı demokrasilerin kendi içlerinde 1930'lardaki gibi ilerici reformları yapmaları mümkün hâle gelmişti. Ancak küreselleşen bu savaş sonrası liberal düzenin üzerine kurulduğu eski pazarlıklar, uzlaşmalar ve düzenlemeler 21. yüzyıla girilirken giderek yetersiz gelmeye başladı.

Öte yandan, 11 Eylül terör saldırıları bu liberal iyimserliğe büyük bir darbe indirdi. Rusya, Çin ve Brezilya gibi yükselen güçler, özellikle 11 Eylül olayı sonrasında ABD'nin, mimarı olduğu düzenin kural ve normlarıyla gerekirse ters düşmekten çekinmeyeceğini ve artık kendi dar ulusal çıkarlarını düzenin iyi huylu ya da diğerkâm sahibi ve koruyucusu olmanın önüne koyabileceğini gördüler. Jervis (2009, s. 204) de, Soğuk Savaş bittiğinde ABD'nin geride kalan tek süper güç olarak muhafazakâr bir eğilime sahip olacağı ve kendi lehine olan statükoyu korumaya çalışacağı görüşünün doğru çıkmadığını ve özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Washington'un tam aksi yönde davrandığını savunmaktaydı. Jahn'ın (2018, s. 43) tespitiyle, "2000'lerin başında Bush yönetimi altında Birleşik Devletler liberal uluslararasılığı tümüyle terk etmiş görünmekteydi. Çok taraflılığı tek taraflılığa değişmiş, dostları ve müttefiklerine uzak durmuş, uluslararası kuruluşları görmezden gelmiş, saldırgan ve hukuk dışı bir dış politika izlemiş ve insan haklarını da fena halde ihlal etmişti." Böyle davranan bir Washington'un, kendisinin ilke ve kurallarını sahiplenmediği veya bunlara saygı göstermediği bir liberal düzene başkalarının uymasını beklemesi veya onları buna zorlaması da artık inandırıcı değildi. Bu da, düzenin temel dayanaklarının ve meşruiyetinin diğer ülkelerce sorgulanmasına yol açtı ve aynı ülkelerden giderek sistemin daha kapsayıcı, çoğulcu ve demokratik hale getirilmesi yönünde çağrılar yükselmeye başladı (Mazarr, 2017, s. 26-27).

Nitekim Ikenberry, liberal uluslararasılığın sonu tartışmasının yoğunlaştığı 2016-2017'den çok önce, 2011 tarihli *Liberal Leviathan* başlıklı kitabında (s. 6) liberal uluslararasılığın ikinci sürümünün, kendi başarısının sonucu bile olsa, krizde olduğunu ilan etmişti. Bu kriz durumunu da, Amerikan hegemonyasının artık liberal bir uluslararası düzeni ayakta tutmaya yetmediği ve liberal projenin temel ilke ve kurumlarının giderek sorgulandığı tespiti ile ortaya koymaktaydı. Peki, liberal düzendeki bu krize hangi değişimler ve dönüşümler yol açmıştır?

Bu noktada öncelikli olarak, artık ABD'nin güvenlik garantörlüğüne soyunduğu ve bundan kaynaklanan sorumluluklar üstlendiği iki kutuplu bir dünya yoktu. Böyle bir dünyada ABD sistemin istikrarı için kendini dizginlerken sağladığı kamu malları sayesinde müttefiklerinin de sadakatini temin edebiliyordu. Oysa şimdi Soğuk Savaş bitince bu durum ciddi şekilde değişmişti ve hem ABD hem de hegemonyaya tabi ülkeler için işbirliğini mümkün kılan güdüler zayıflamıştı. İkinci olarak, ABD hegemonyasının Soğuk Savaş sonrasında tekkutuplu bir dünyada da sürmesinin Amerikan gücünü daha tartışmalı hale getirmesi ve bunun liberal uluslararası düzenin işleyişi açısından çıkardığı zorluk da dikkat çekiciydi. Nitekim Soğuk Savaş döneminde güvenlik amaçlı işbirliği ile sonuçlanan pazarlık süreçleri ve liberal kurumsallaşma artık diğer kutbu dengeleme ihtiyacı ortadan kalktığı için işlememeye başlamıştı ve bu da hegemonyaya tabi uluslar için alışılmadık ve rahatsız edici bir durumdu. Üçüncü olarak ise, Soğuk Savaş sonrası insan haklarının artan önemi ve insan hakları ihlallerinin dışarıdan askeri müdahaleye konu olabileceğine dair "koruma sorumluluğu" olarak anılan doktrinin öne çıkması bir başka sorundu (Niblett, 2017, s. 18). Bu yeni ama aynı zamanda Westfalyan egemenlikle bağdaşmayan müdahaleci anlayışın yarattığı şüphe ve kaygılar da, Haass'ın (2017, s. 2) vurguladığı üzere, sistemin istikrarı açısından tehlikeliydi. Bu şüphe ve korkuların gerisinde, uluslararası ilişkilerin Westfalya'dan beri en yerleşik kurumlarından birinin insan hakları gerekçesiyle aşındırılması ve bu gerekçenin de büyük güçler tarafından zayıf devletlere karşı müdahale amacıyla bir koz olarak kullanılması yatmaktaydı. Nitekim Jahn'ın (2018, s. 46) tespitiyle, bu tür müdahaleler hayli seçmeci biçimde uygulanmış ve çoğu zaman da müdahaleye konu olan ülkeleri kaosa, istikrarsızlığa ve hatta iç savaşa sürükleyerek sonuçlandırılmıştı. Son olarak da Ikenberry, uluslararası ilişkilerin Soğuk Savaş sonrası dünyasında güvenlik tehditlerinin büyük güçlerden ve bunlar arasındaki rekabetten ziyade devlet dışı aktörlerden geldiğine dikkati çekmekteydi. Bu noktada, Soğuk Savaş döneminde büyük güçler arasındaki en uzun barış dönemiyle de sonuçlanan bu ortamı mümkün kılan ise, nükleer caydırıcılık ile demokrasinin hâkim yönetim şekli olmasıydı (Ikenberry, 2010, s. 514). Bu iki sütun, iki savaş arası dönemdeki gibi uluslararası düzeni bozma ve yıkmaya yeltenebilecek güçlerin ve dinamiklerin ortaya çıkmasını önlemeyi başarmıştı. 2000'lere geldiğinde ise, bu iki sütunun ikisi de artık bir hayli kuşkululu hale gelmişti. Nitekim nükleer caydırıcılık sistemi yeni nükleer güçlerin ortaya çıkışını önleyemediği gibi, ABD George W. Bush döneminde Anti-Balistik Füzelere (ABM) anlaşmasından çekilip tek taraflı adımlar atmaktan çekinmemişti. İkinci sütuna gelince, özellikle 2008-09 Küresel Mali Krizi sonrasında gerek Avrupa'da gerekse de ABD'de sağ ve sol popülist veya aşırılıkçı akımların/partilerin yükselişiyle sonuçlanan bir demokratik gerileme dönemine girildiği söylenebilir. Aşağıda, bu arka plan üzerinden liberal düzenin güncel krizinin gerisindeki sebepler ve bunun yol açtığı ekonomik ve siyasi sonuçlar ele alınacaktır.

3. Liberal Uluslararası Düzenin Güncel Krizi ve Bunun Sonuçları

Liberal uluslararası ilişkilerin ikinci sürümünün krizde olduğunu kabul eden yukarıdaki liberal çözümleme, aynı zamanda bu eskiyen liberal dünya düzeninin reformdan geçirilmesi ve yeniden örgütlenmesi yönünde diğer devletlerden gelebilecek baskıların da artması beklentisi içindeydi. Burada Ikenberry (2009), liberal uluslararası ilişkilerin geleceğine dair üç farklı öngörde

bulunmaktaydı: birinci olasılık liberal uluslararasıılığın üçüncü sürümüne geçilmesi, ikinci olasılık liberal uluslararasıılığın ikinci sürümünün kısmen dönüştürülmesi ve üçüncü olasılık da liberal uluslararası düzenin çöküşüydü. Dolayısıyla, üçüncü olasılık ile günümüzdeki durum örtüşmekle birlikte, bu çöküşün neden ve sonuçları yine devlet merkezli olarak çözümlenmekteydi. Başka bir deyişle, sistemin daha kapalı hale gelmesi ve kural temelli olmaktan çıkması halinde bu çöküşün mümkün hâle geleceğini öngören Ikenberry, bunun olası sonucunun da rakip jeopolitik blokların ortaya çıkması şeklinde tezahür edebileceğini düşünmekteydi. (Ikenberry, 2009, s. 81-83).

2018'deki makalesinde ise Ikenberry (s. 10), liberal düzenin krizinin yukarıda özetlenen şekliyle bir "E. H. Carr krizi" değil, aksine bir "Polanyi krizi" olduğunu saptayarak bu devlet merkezli çözümlenmeden uzaklaşmıştı. Nitekim bununla kast ettiği ise, krizin iki savaş arası dönemde Carr'ın Yirmi Yıl Krizi kitabında çözümlediği gibi büyük güç politikasının ve jeopolitik rekabetin geri dönüşünün yol açtığı bir kriz olmayıp, küresel kapitalizmin ve piyasacı anlayışın tüm dünyaya yayılmasının ve hâkim olmasının yol açtığı istikrarsızlıklarla kendini gösteren bir Polanyi krizi olduğu idi. Karl Polanyi (2002), piyasa ekonomisinin siyasal müdahale olmaksızın hiçbir şekilde kendi dinamikleriyle işlemediğini ve zaman içinde toplumdan koparak birçok sosyal huzursuzluğa ve siyasal soruna yol açtığını daha 1940'larda tespit etmişti ve bu tespit bugün yeniden anlam kazanmıştı. Bu anlamda kriz, liberal düzenin kurulduğu ve geliştirildiği siyasi temelleri de kökünden sarsmaktaydı.

Dolayısıyla, günümüzde mevcut liberal düzenden duyulan memnuniyetsizlik artık sadece dışardan, yani Batı dışı devlet aktörlerden kaynaklı değildi. 2000'lerin başlarından beri sistemin meşruiyeti içerde de ciddi şekilde sorgulanmaya başlamıştı. Soğuk Savaş sona erdiğinde, Fukuyama gibi kimi analizciler, geçmişte Nazizm ve Komünizmi alt eden liberal demokrasilerin insanlığın ulaştığı en mükemmel yönetim şekli olduğuna dikkat çekerek "tarihin sonu"nu bile ilan etmişlerdi. Oysa Ikenberry'ye (2018, s. 18) göre, "krizin tohumları tam da bu zafer anında atılmıştı." Nitekim Fukuyama tarzı iyimserlik, aradan geçen yaklaşık 30 yıllık dönemde, tam tersi bir tabloya evrilmiş durumdadır ve bugün liberal demokrasinin ağır bir krize girdiği yönünde güçlü emareler bulunmaktadır. Kimileri artık bütünleşme değil parçalanma yaratan güçlerin işbaşında olduğuna dikkat çekerken (Walt, 2016), bir siyaset bilimcinin tabiriyle de, dünya bir "demokratik durgunluk" (*democratic recession*) dönemine girmiş olabilir (Niblett, 2017, s. 18). Bu da, "bireysel özgürlüklerin ve demokrasinin yayılma sürecinin, tersine dönmediyse bile, durmuş olduğu" (Niblett, 2017, s. 18) anlamına gelebilir. Öte yandan, kapitalizmle demokrasinin birbiriyle ne kadar uyumlu olduklarına yönelik olarak Dani Rodrik (2011) de, küreselleşmenin ülkeleri bir *üçleme* (*trilemma*) sürüklediğine dikkat çeker: demokrasi, küreselleşme ve ulusal egemenlikten ancak ikisinin bir arada olabileceği ve dolayısıyla bunlardan birinin mecburen feda edileceği. Şu anda da, liberal demokrasi küreselleşmenin yarattığı büyük tahribat ve sorunlar nedeniyle zora girmiş durumdadır.

İlginç olan husus, Ikenberry gibi liberallerin, küresel mali kriz sonrasındaki analizlerinde, liberal düzenin geleceğini etkileyebilecek ve şekillendirebilecek gelişmeler arasında, Çin'in

başlıca kutuplardan birini oluşturabileceği çok kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması ile Brezilya, Meksika, Türkiye ve Endonezya gibi orta boy devletlerdeki olası siyasi istikrarsızlıklar ve krizleri sayarken (Ikenberry, 2010, s. 519-520) Batı'nın kendi içinde liberal sisteme açıkça meydan okuyan (*illiberal*) muhalif siyasi akım ve hareketleri öngörememiş olmasıdır. Ikenberry ancak 2015'teki makalesinde, küresel yönetime en ciddi tehdidin liberalizmin Batılı olmayan ülkelere hizmet edememesinden değil, küreselleşmeden zararlı çıkan Batılı toplumlara hizmet edememesinden kaynaklandığı tespitinde bulunabilmiştir. Başka bir deyişle, savaş sonrası uluslararası yönetime en beklenmedik muhalefet kendi kalbinden gelmektedir. Liberallerin, bunu öngöremedikleri gibi, günümüzde bu içerden gelen liberalizm ve küreselleşme karşıtı güçlü dip dalgayı liberal düzenin karşısındaki esas tehdit saymaları (Nye, 2017, s. 14; Niblett, 2017, s. 18; Colgan ve Keohane, 2017, s. 36) da dikkat çekicidir. Nitekim Ikenberry'nin Trump'ın başkan seçilmesine atfen sarf ettiği sözler çarpıcıdır: "Gerçekten düşmanca bir revizyonist güç sahneye çıktı ama bu güç özgür dünyanın kalbinin attığı yerde, Oval Ofis'te ikamet ediyor. Kadim ve modern çağlar boyunca büyük güçlerin inşa ettiği düzenler geldi ve geçti – ama bunlar genellikle diğer güçlerin elinde son bulmuştu, intihar ederek değil!" (Ikenberry, 2017, s. 1). Oysa Mearsheimer (2019, s. 7), liberal düzenin krizinin liberallerin öne sürdüğü gibi Trump'a bağlanamayacağı ve bunun gerisinde çok daha köklü nedenler olduğu görüşündedir. Ona göre, bu düzen çöküşün tohumlarını zaten bünyesinde taşımaktaydı. Öncelikle, bu sözde liberal uluslararası düzende liberal demokrasinin yayılması yönündeki Amerikan çabaları Afganistan ve Irak'ta olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu tür rejim değişikliği amaçlı çabalar söz konusu ülkelerde milliyetçi direnişle karşılaşmış ve başarısız olmaktan kurtulamamıştı. İkinci olarak liberal düzen egemenlik ve ulusal kimlikle ilgili ortaya çıkan siyasal krizlerin de sorumlusuydu. Zira çevre ülkelerde başarısız rejim değişikliği girişimleri Batılı ülkelere doğru düzensiz göçe yol açmakta ve bu da Batı dünyasındaki milliyetçi tepkileri tetiklemekteydi. Üçüncüsü de, hiper küreselleşme olgusu liberal demokrasilerde giderek gelir eşitsizliği ve işsizlik gibi ağır ekonomik faturalar çıkarırken Çin gibi ülkelerin ise aynı olguyu lehlerine kullandığı görülmekteydi. Mearsheimer gibi Mazarr (2017) da, Batılı liberal demokrasilerdeki öfkeli milliyetçi dip dalganın üç nedeni olduğunu tespit eder: birincisi, neoliberal küreselleşmenin yarattığı ekonomik eşitsizlikler ile bozuk gelir dağılımı, ikincisi, düzensiz göçün de katkıda bulunduğu demografik ve kültürel değişim ve üçüncüsü de, ulusal egemenlik kaybı.

İçerde ve dışarda nasıl işlediği yukarıda kısaca özetlenen bu liberal düzeni bozan en öncelikli faktör, ekonomik olduğu kadar ideolojik ve siyasi bir proje de olan neoliberal küreselleşmenin içine girdiği krizdir. Bretton Woods sisteminin yıkılıp ekonominin giderek finansallaşmasını ifade eden neoliberalizm ideolojisinin ve buna dayalı Washington Mutabakatı'nın (The Washington Consensus) Batı dünyasında 1980'lerden itibaren ekonomiye ve siyasete hâkim olduğu^{1**} görülmektedir. Özellikle piyasacı neoliberal modelin iflası anlamına gelen ve ağır sonuçlar yaratan 2008-09 Küresel Mali Krizi sonrasında Batılı neoliberal ekonomilerin içine girdiği kriz,

1 Küreselleşme literatüründe, bu olgunun 19. yüzyılın sonunda da en az bugünkü kadar hızlı ve yoğun olduğuna yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Hatta Frankel küreselleşmenin literatürde bağımsız bir değişken olarak kullanılmasına da karşı çıkmakta ve günümüzdeki küreselleşme literatürüne bu anlamda eleştiriler getirmektedir. (Bkz. Frankel, 2000).

aradan on yıl geçmeden küreselleşmeye karşı çok ciddi ve yıkıcı bir “geri tepki” (*backlash*) üretti (Cox, 2019, s. 260-261). Nitekim Özel’in kaydettiği gibi, bu liberal düzen, “son 30 yıla damgasını vuran piyasacı yaklaşımlar ve gelişmekte olan ülkelerin küresel piyasalara dâhil olarak, üretimi kendilerine çekmelerinin de katkısıyla sarsıldı” (Özel, 2016).

Meselenin “piyasacı yaklaşımlar” kısmında, özellikle de finans piyasalarının yarattığı refahtan Batılı orta ve alt sınıfların hiç istifade edemediği gerçeği dikkat çekiciydi. Özellikle ABD’de, 1980’lerden beri yaratılan refahın neredeyse tamamı en zengin %20’lik kesime ve bunların içinde de özellikle en zengin %1’e gitmişti. (Ikenberry, 2018, s. 20-21). 2018 yılı Dünya Eşitsizlik Raporu’na göre, en üst %10’luk gelir dilimindeki zenginlerin milli gelirden aldıkları pay Avrupa’da %37, ABD’de %47 ve Orta Doğu’da %61’e ulaşmıştı. Yine ABD’de en alt %50’lik kesimin milli gelir payı 1980’de %20 iken 2016’da %13’e kadar inmişti (Dünya Eşitsizlik Raporu, 2018, s. 9-10). Diğer yandan da, küresel mali kriz öncesinde, sorumsuzca riskli yatırımlar yapan finans sektörü ve bankalara yönelik iyice gevşetilmiş düzenlemeler ile kriz sonrası batan finansal kuruluşlar ve bankaların devlet tarafından trilyon dolara varan yüksek meblağlarla kurtarılmasının vergi verenlere getirdiği yük, sıradan vatandaşların devlete ve ekonomik seçkinlere olan güvenini iyice sarstı. Nitekim sermaye piyasalarının açıklığı da, orta ve alt sınıfların çıkarına değil, zaten varlıklı olan ekonomik seçkinlerin çıkarına işleyen bir neoliberal ilke halini çoktan almıştı (Niblett, 2017, s. 19).

Özel’in tespitinin ikinci kısmında ise, piyasacı anlayışın serbest ticaret rejimi ve ihracata dayalı büyüme modelinin sonucu olarak, sanayi üretiminin Batı’dan Çin başta olmak üzere gelişmekte olan dünyaya doğru kayması olgusu, Batılı toplumlardaki küreselleşme karşıtı dalganın diğer sebebiydi. Üretim Çin gibi ucuz emek vaat eden çevre ülkelere kayınca buradan gelen kalitesiz ama ucuz mallar Batılı ülkelerde enflasyonun artmasını önlemekle birlikte, aynı zamanda hem sanayideki milyonlarca işi yok etti hem de işçi ücretlerindeki büyük artışları önledi. Son yıllarda, bu sanayisizleşmeye (*deindustrialisation*) bir de otomasyon ve robotlaşmanın yarattığı yeni iş kayıpları eklenmeye başladı (Hu ve Spence, 2017, s. 58). Batı’da mavi yakalı işler yok olurken ve bu kesimin geliri ya azalır ya da sabit kalırken, Çin ve Hindistan gibi hızlı ve yüksek oranda büyüyen ülkelerde yeni orta sınıflar oluşmaya başlamıştı bile. Nitekim Colgan ve Keohane’in (2017, s. 38) de tespit ettiği gibi, 1974-2015 arasında üniversite mezunu olmayan Amerikalıların ortalama hane halkı gelirinin neredeyse %20 düştüğü gözlenmekteydi. Dolayısıyla, Batı’nın öncülük ettiği ekonomik, finansal ve ticari küreselleşme sürecinden artık Batılı ekonomiler ve sınıflar değil, Asya’daki ve diğer bölgelerdeki gelişmekte olan ekonomiler ve onların yoksulluktan kurtulup orta sınıfa atlayan işçileri kârlı çıkmaktaydı. Sanayisizleşmeyle rekabetçiliği zarar gören Batı ise, yüksek maliyetli sosyal refah devleti politikalarını, artan yaşlı nüfus baskısının da etkisiyle, artık sürdürememe riskiyle yüzleşmek durumunda kaldı (Niblett, 2016). Gömülü liberalizmden geriye neredeyse hiçbir şey kalmamıştı ve piyasa ile toplumun bağlantısı tümüyle kopmuş; bu da Batılı toplumların liberalizme ve liberal uluslararasılıca olan inancını derinden sarsmıştı (Ikenberry, 2018, s. 21). Sosyal devlet geleneğine sahip olmayan ABD ve Britanya’da ise durum daha da kötüydü. Zira yoksullarla zenginler arasında gelir ve refah düzeyinde artan eşitsizliği giderici politikalar gerek liberal siyasi seçkinlerin umursamazlığı gerekse de siyasetin işlevsizleşmesi

yüzünden hayata geçirilemedi (Hu ve Spence, 2017, s. 59). Küreselleşme karşıtı tepkinin, ya da Ulagay'ın (2017, s. 80) nitelemesiyle “geride kalanların” isyanının, Brexit ve Trump'ın zaferi örneklerinde olduğu üzere en keskin biçimde bu iki ülkede görülmesi bu anlamda tesadüf değildi.

Küreselleşme ve beraberindeki olumsuzluklardan dolayı ekonomik ve siyasi seçkinlere öfkeli kitleler, çareyi, kendi geleceklerini kendileri belirlemekte ve kaybettiklerine inandıkları ulusal egemenliklerini yeniden tesis etmek için popülist bile olsa siyaset dışından gelen, düzene karşı duran ya da durduğu iddiasında olan siyasal figür ve akımları desteklemekte buldular (Hu ve Spence, 2017, s. 59). “Yerleşik düzeni” (*establishment*) temsil eden siyasi parti ve hareketlerin küreselleşmenin yarattığı sorunlara kitleleri ikna edici çözüm üretmekte yetersiz ve çaresiz kalması da, siyasetteki bu altüst oluş sürecinde etkili oldu. Krastev'e (2016) göre, Brexit öncesi ve sonrası Avrupa'da yükselişe geçen aşırı sağcı ve faşist hareketler ile Trumpizm'in simgelediği şey, aslında “küresel bir rejim değişikliği” talebiydi.

Böylelikle, düzenin kendisine ve kurumlarına olan halk desteği, neoliberalizmin özellikle Batılı ülkelerde halkla bağının kopmasıyla aşınırken, artık ekonomik koşulları giderek kötüleşen ya da en azından yerinde sayan Amerikalı orta sınıflar da sistemin “çarpık” (*rigged*) olduğu sonucuna vardılar (Colgan ve Keohane, 2017, s. 37). Bu da, var olan liberal yerleşik düzeni yıkmayı hedefleyen popülist, millici ve yerlici (*nativist*) hareketlerin yükselişine zemin hazırladı. Ancak bunların yıkmayı hedeflediği düzenin yerine neyi koyacağı da tam anlamıyla belli değildi. Daha ziyade burada, ülkelerinin geçmişte kalan büyüklük ve istikrar günlerine gönderme yapan hayli nostaljik bir arayış söz konusuydu (Ulagay, 2017, s. 13-14). Giderek belirsizleşen ve öngörülemeyen geleceğe dair ise, bu hareketlerin inandırıcı bir sözü ve çözüm vaadi pek yoktu.

Kısacası, gelişmiş ülkelerdeki sıradan insanlar neoliberal dönemde kapitalist sistemden tümüyle dışlandıkları, siyasi seçkinlerce unutuldukları ve ihmal edildikleri duygusuna kapıldılar. Günümüzdeki milliyetçi ve popülist dip dalganın gerisinde bu ihmal edilmişlik ve gelecek korkusu hislerinin payı büyüktür. Cohen'in (2016) ifadesiyle, “liberalizm ölmüştür. Ya da en azından ölüm döşegindedir...hem dışarıdan hem içeriden artık kuşatma altındadır.”

Irak, Suriye ve Libya başta olmak üzere Arap Baharı ayaklanmaları sonrasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da giderek kötüleşen insani durum ve Avrupa'ya yönelik sığınmacı akını ile birlikte, Avrupa'da ve ABD'de göçe ve göçmenlere yönelik popülist tepkilerin artması da liberal uluslararası düzeni sarsan ikinci gelişmeydi. Yukarıda da çözümlendiği üzere, Batı'daki krizin gerisindeki esas sebep neoliberal küreselleşme ve buna bağlı olarak izlenen ekonomik politikalar olmasına rağmen Batılı orta sınıf kitleler kendi refahlarındaki düşüşün sorumlusu sanki göçmenler ya da sığınmacıların gibi, göçmen/sığınmacı karşıtı ve yabancı düşmanı siyasi dalgaya teslim oldular. ABD'de beyaz nüfus oranı giderek düşerken beyaz olmayan göçmen nüfusun sayısındaki hızlı artış ülkenin elden gittiği korkusu ve paniği yarattı ki, bu, Trump'ın zaferinde önemli rol oynadı (Nye, 2017, s. 14-15). Mead'in (2017, s. 4) tespitiyle, ABD'de beyaz orta sınıf, değerlerinin, kültürlerinin ve geleceklerinin ülkenin duyarsız ve kozmopolit elitleri ile düzensiz göçmenler

yüzünden tehdit altında olduğu hissiyatıyla, bu değerleri koruma iddiasında bulunan ve liberal elitler ile göçmenleri açıkça hedef alan Trump'a ve onun popülizmine oy vermeyi tercih etmişti.

Üçüncü olarak, popülizmin yükselişinde ulusal egemenliğin ulus-üstü bütünleşmenin ve küreselleşmenin etkisiyle zayıfladığı düşüncesi ve algısı da etkiliydi. Özellikle AB bütünleşmesinin ekonomik krizle birlikte zora girmesi ve krize giren ülkelere dayatılan kemer sıkma politikaları bu ülke halklarında Birliğe yönelik tepkiye dönüştü. Avrupalılar, Niblett'in vurguladığı gibi, siyasal yönetim sistemlerini AB üyeliğiyle "ulus-devletten" "üye devlet" modeline taşımışlarken şimdi süreç tam tersine dönmekteydi (Niblett, 2017, s. 19). Dolayısıyla bugün mevcut ekonomik kriz ortamında Avrupa hükümetleri Brüksel'e daha fazla yetki devrinde iyice isteksiz hale geldikleri gibi, bütünleşme sürecinde devrettikleri bazı yetkileri de geri talep etmekte. Son zamanlarda, başta İspanya ve Britanya olmak üzere ayrılıkçı ve bağımsızlıkçı hareketlerin yükselişi de, yine Avrupa bütünleşmesinin artık ulusal birliği/bütünlüğü dağıtan ve ulus-devlet modeline tehdit oluşturan bir yöne doğru evrildiği algısını güçlendirdi. Tüm bunlar da, AB'nin liberal bütünleşme modelinin artık dünyanın geri kalanı açısından esinlenilebilecek ve örnek alınabilecek bir model olma niteliğini zayıflattı (Niblett, 2017, s. 20). AB gibi uluslararası karakteri olmayan ama kriz anlarında hükümetlerin yardım talep ettiği IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi çok taraflı küresel yönetim kurumlarının demokratik olmaktan uzak karar verme yapıları ve işleyişleri de, halkın gözünde bunların Batılı seçkinlerin çıkarlarını gözetmekten başka bir işe yaramadıkları algısına yol açtı (Colgan ve Keohane, 2017, s. 42).

Tüm bu faktörler üzerinde durulduktan sonra, bunların her birinde oynadığı rolden ötürü ABD'de liberal düzen karşıtı söylemiyle işbaşına gelen Başkan Trump'a değinmek yerinde olacaktır. ABD, Trump yönetimi altında artık liberal uluslararası düzenin koruyucusu ve kollayıcısı rolünü oynamak istemediğini, bu düzenin ilke, kural ve kurumlarını reddetme noktasına bile varan bir sertlikle ilan etti (Trump, 2017). Ancak ABD'nin düzenin altını oyan tutum ve davranışlarının Trump'ın öncesine, Barack Obama ve George W. Bush dönemlerine kadar uzandığını burada belirtmek gerekir (Haass, 2017). Nitekim 11 Eylül sonrası siyasi iklimde Bush yönetiminin "terörle savaş" söylemini kullanarak Afganistan ve Irak'ı işgal etmesi ABD'nin artık kendini liberal değer ve ilkelerle bağlı saymadığının birer göstergesiydi (Duncombe & Dunne, 2018, s. 27; Walt, 2018, s. 42). Bunlara ilaveten, 11 Eylül sonrası süreçte ABD'nin kendi vatandaşlarını dinleyip gözetleyen bir ulusal güvenlik devletine dönüşmesi, Guantanamo ve Ebu Garib cezaevlerinde işlenen işkence başta olmak üzere uluslararası suçlar, Kyoto Protokolü'ne karşı çıkış ve Anti-Balistik Füze Antlaşması gibi uluslararası anlaşmalardan tek yanlı çekilme kararları (Jahn, 2018, s. 46), Bush ve özellikle Obama döneminde sayısı daha da artan SİHA'larla yargısız infazlar ve başta Orta Doğu olmak üzere terör örgütlerine verilen siyasi ve askeri destek gibi örnekler, ABD'nin kendi kurduğu düzene nasıl meydan okuduğunu fazlasıyla ortaya koymaktaydı (Walt, 2016). Mearsheimer'ın (2019, s. 28) da vurguladığı gibi, ABD'nin Afganistan işgali tarihindeki en uzun askeri işgale dönüşmüş, Washington Mısır'da 2013 yılında gerçekleşen asker darbeyi desteklemiş, Suriye ile Libya'da başarısız rejim değişikliği politikaları izlemiş ve nihayet IŞİD terör örgütünün ortaya çıkışına neden olmuştu ki, bu haliyle de Soğuk Savaş sonrası dönemin evrensel karakterli bir liberal uluslararası düzen kurma çabaları boşa çıkmış olmaktadır. Öyleyse, Trumpizm'in bu

arka plan üzerinden değerlendirilmesine ve amacının da çoktan saldırı altındaki bu düzenin yıkılması ya da en azından ABD çıkarlarına uygun hâle getirilmesi olduğuna dikkat edilmelidir. Bu noktada, mevcut düzenin daha milliyetçi, devlet merkezli ve sorumluluk ile maliyetlerin daha adilane paylaşıldığı transaksiyonel bir düzene dönüştürülmesi gayreti gözlenmektedir. ABD, böylesi bir düzen içinde sadece kendi dar ulusal çıkarlarına ve özellikle de maddi çıkarlarına odaklı bir dış politika izleyecek olup, bunun uluslararası düzenin işleyişine olası olumsuz etkilerini ise göz ardı edecektir (Patrick, 2017, s. 52).

Trump'ın bu düzen karşıtlığı, özellikle de serbest ticarete ve çok taraflılığa olan muhalefeti, ilk etapta ABD'nin iki savaş arası dönemdeki yalnızcılık politikasına geri dönüşü şeklinde yorumlansa da (Kühnhardt, 2017, s. 45), esasen Posen'ın (2018, s. 20) altını çizdiği gibi, Başkan Trump'ın Amerikan hegemonyasından değil, bu hegemonyanın liberal karakterinden rahatsız olduğu iddia edilebilir. Benzer şekilde, Haass (2017), Peterson (2018) ve Chaudoin ve diğerleri (2018) de, Trump'ın niyetinin yalnızcılık politikasına geri dönmek değil, liberal düzenin lideri olmaktan ve bunun getirdiği sorumluluklardan “vazgeçmek ya da çekilmek” (*abdication*) olduğu iddiasındadır. Haass'ın ifadesiyle, “Trump, dünya liderliğinin getirdiği yüklerin faydalarını aştığı görüşüne sahip olan İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ilk Amerikan başkanıdır. Sonuç olarak, Birleşik Devletler düzenin başlıca koruyucusundan başlıca düzen bozucusuna dönüşmüştür” (Haass, 2017). Dolayısıyla, geçmişte partiler üstü bir anlayışla sürdürülen pax-Americana bugün Trumpizm tarafından liberal özelliklerinden arındırılmaktadır. Bu bakımdan, Trump'ın liberal demokrasinin yayılması hedefini de gözetmeksizin Amerikan üstünlüğünü savunarak bunun devamını sağlamaya çalıştığı açıktır. Hatta ABD'nin Trump yönetimi altındaki yeni büyük stratejisinin, liberal olmayan (*illiberal*) bir hegemonya olduğu bile bu noktada savunulabilir. Trump yönetiminin, ülke dışında askeri maceralara girmeme söylemine rağmen askeri operasyonlarına tüm dünyada (Suriye'de IŞİD ile mücadele ya da Nisan 2017'de Esad güçlerine karşı füze saldırısı örneğindeki gibi) devam ettiği, büyük güçlerle rekabet odaklı bir ulusal güvenlik stratejisi benimsediği, Pentagon bütçesini ciddi biçimde artırdığı ve pek çok ülkeyi ekonomik ve siyasi yaptırımlarla tehdit ettiği dikkate alındığında, bu görüşe hak vermek mümkün değildir. (Haass, 2017; Posen, 2018, s. 20-21)

Böyle bir ortamda, Trump, “Önce Amerika” söylemi (Kagan, 2017) doğrultusunda liberal ticaret kurallarına, çok taraflılığa, iklim değişikliğine ve geleneksel ittifaklara karşı duran ve insan hakları gündemi de bulunmayan, hatta açıktan işkenceyi savunan bir yönelimle seçimlerden galip çıktı (Haass, 2017). İşbaşına gelir gelmez Pasifik coğrafyasındaki ABD dâhil 12 ülke arasında kapsamlı bir serbest ticaret anlaşmasını öngören Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan çekilme kararı alan Trump'ın bizzat tarihteki en kötü anlaşma diye nitelediği Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması NAFTA'yı da sorguladığı görülmekteydi (Peterson, 2018, s. 28). Yine AB ile ABD arasında 2013'ten beri müzakereleri devam eden Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı projesinin akıbeti de belirsizliğe sürüklendi (Kühnhardt, 2017, s. 51). Nitekim ABD'de Trans-Pasifik Ortaklığı'na, Avrupa'da ise Transatlantik Anlaşması'na yönelik artan halk tepkileri ve kitlesel protestolar da bu iki iddialı girişimin olumlu sonuçlanmasını zorlaştırmıştı (Niblett, 2017, s. 19). ABD'nin 2015'te Paris'te imzalanan çoktarafli İklim Sözleşmesi'nden Kasım 2019

itibarıyla resmen çekilmesi de, Trump'ın hem iklim değişikliğine hem de çoktarafli düzenlemelere karşı tutumuna uygun bir adımdı (Haass, 2017). Nitekim Trump da bu çekilmeleri BM Genel Kurulu'nda Eylül 2018'de yaptığı konuşmada şu sözlerle gerekçelendirmekteydi: "Tüm dünyadan yabancı mallar ABD'ye serbest bir şekilde geliyordu. Fakat diğer ülkeler bu hakkı bize tanımadılar. Artık hiçbir ülke ABD'den tek taraflı yararlanamayacak. Bazı ülkeler bize karşı haksız avantaj elde ettiler. Bu bağlamda yüzlerce milyar dolar ticaret açığı yaşadık. Kötü ticaret anlaşmalarından çıktık" (Bloomberght, 2018). Buradan da anlaşılacağı üzere, Trump yönetiminin küreselleşme, küresel sorunlar, küresel yönetim ve insan hakları gibi bir gündemi bulunmadığı açıktı.

Trumpizm'in küreselleşme karşıtı retoriği ve adımlarının kazananının ise, küreselleşmenin özellikle de açık ve serbest ticaret rejiminin yeni sahipliğine ve savunuculuğuna soyunan Çin olduğu söylenebilir (Hu ve Spence, 2017, s. 54-55). Nitekim Çin Devlet Başkanı Jinping 2017'de Davos'taki Dünya Ekonomi Forumu toplantısında Trump'ın ABD'yi hegemonik liderlikten çekmesi halinde kendi ülkesinin küreselleşmeyi, serbest ticareti ve iklim değişikliği ile mücadeleyi savunacağını açıkça ifade etmişti (Parmar, 2018, s. 169; Peterson, 2018, s. 34; Ulagay, 2017, s. 11). Aynı şekilde Brexit oylaması da, küreselleşme karşıtlığının referandumda AB karşıtı bir noktaya evrilerek Birleşik Krallık'ın yarım asra yaklaşan üyelik sürecinin sonuna gelmesine yol açtı. Hu ve Spence'in (2017, s. 56) ifadesiyle, "...Brexit'in küreselleşme karşıtlığı, yerlilik ve milliyetçilik açısından bir zafer anlamına geldiğine kuşku yoktur." Bu noktada Brexit sürecinde AB'den çıkışı savunan Bağımsızlık Partisi lideri Nigel Farage ile Trump'ın kendisi ve ekibi arasındaki yakınlık ile yine Trump'ın ve yakın çevresinin Fransadaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı sağ temsil eden Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen'e açık desteği de, küreselleşme karşıtı platformun ortak bir gündem etrafında bir araya geldiğini göstermekteydi.

Ikenberry, 2018'deki makalesinde (s. 8) liberal düzenin Amerikan hegemonyasından daha uzun ömürlü olacağını, zira Batılı ülkeler kadar yükselen güçlere de fayda sağladığını savunur. Bugünkü kriz de, esasında liberal düzenin değil, bu düzenin kurucusu ve koruyucusu ABD'nin kendi hegemonik krizidir (Jahn, 2018, s. 43). Bu bakımdan liberalizmin günümüzdeki krizi daha az değil, aksine daha fazla liberalizm ile çözülecektir. Hirsch (2019) de, Ikenberry gibi, liberal düzenin ve onun sacayakları olan demokrasi, küreselleşme ve serbest ticaretin 2020'lerde karşılaştığı tüm meydan okumalardan sağ çıkacağı ve bu on yıla da alternatifsiz bir dünya görüşü olarak hâkim olacağı inancını taşımaktadır. Aşağıda, bu iyimser beklentinin ne kadar gerçekçi olduğu çözümlenmektedir.

4. Liberal Uluslararası Düzenin Bir Geleceği Var mı?

Son dönemde küreselleşme karşıtı ve liberalizme düşman milliyetçi/yerlici eğilimlerin yükselişi ile kendini gösteren "küreselleşme saatini geriye alma" yönündeki çabalar, liberal uluslararası düzenin devamlılığı ve dayanıklılığı açısından artık ciddi bir sınamaya dönüşmüştür. Korumacılık, popülizm ve milliyetçilik kitleleri şu anda peşinden sürüklese de, bunların geçmişte olduğu gibi küresel istikrar ve güvenliği tehlikeye atması da pekâlâ mümkündür (Hu ve Spence, 2017,

s. 63). Karim (2017, s. 68) ise, popülizm ile küreselleşme karşıtlığının liberal düzenin devamı için birer tehdit değil aksine uyarı olduğu ve bu uyarıların dikkate alınarak liberal demokrasinin kusurlarının giderilmesi halinde söz konusu düzenin ayakta kalabileceğini savunur. Mevcut liberal düzenin devamı noktasında ise, iki farklı seçenekten söz etmek mümkündür: küreselleşmeye sahip çıkacak ve düzen kurma iddiası bulunan yeni bir lider ülke/ulus arayışı ile liberal düzenin reformdan geçirilerek kusurlarının giderilmesi.

İlk seçenikle başlamak gerekirse, şu soruyu sormak mantıklı olacaktır: ABD'nin başkanlık düzeyinde liberal uluslararası düzenin ilke, kural ve normlarını sorguladığı bir ortamda bu düzenin yeni bir lidere ihtiyacı var mıdır, varsa bu lider kim olacaktır? Batı, Batılı olmayan bir aktörün iradesinin şekillendireceği bir düzeni kabullenmeye hazır mıdır? Trump yönetimi altında ABD'nin liberal uluslararası düzene liderlik etmenin maliyetinin faydasını fazlasıyla aştığı görüşünde olduğu ve diğer ülkelerle ilişkilerinde sadece kendisinin kazanan durumunda olacağı iki taraflı (*dyadic*) bir ilişki biçimini tercih ettiği açıktır (Nye, 2017, s. 12). ABD'nin mevcut liberal düzeni sorguladığı böyle bir ortamda, Çin'in küreselleşmenin yeni sözcüsü ya da sahibi gibi davranmaya başlaması şaşırtıcı değildir. Nitekim Davos'taki 2017 Dünya Ekonomik Forumu zirvesinde söz alan Çin Devlet Başkanı Jinping serbest ticareti ve küreselleşmeyi savunmaktan geri durmadı. Eylemleriyle de daha kapsayıcı ve çoktarafli bir küreselleşme sürecine desteğini ortaya koyan Çin yönetimi, bu doğrultuda Asya Altyapı Yatırım Bankası, Kuşak ve Yol projesi ve Yeni Kalkınma Bankası gibi girişimleriyle öne çıktı. Bunlardan Kuşak ve Yol projesi Çin'in "alternatif küreselleşme" girişimi olarak yorumlandı (Küçükcan, 2017, s. 86). Başkan Trump'ın Eylül 2018'de BM Genel Kurulu'na hitaben "ABD, Amerikalılar tarafından yönetilir. Biz küreselleşme doktrininin reddediyoruz. Tüm dünyadaki ülkeler kendi ülkelerini korumalıdır" (Bloomberght, 2018) ifadelerini kullanması üzerine, Çin'in bu küreselleşme savunuculuğu daha da önem ve anlam kazandı. Ancak ABD'nin bıraktığı boşluğu doldurma istek ve kararlılığı dikkat çekse ve dünyanın en azından satın alma gücü paritesiyle en büyük ekonomisi konumuna yükselse de, Çin'in yeni liderlik iddiasının içini ekonomik ve siyasi manada doldurması ve bunun gerektireceği sorumluluğu üstlenip üstlenemeyeceği hâlâ bir soru işareti oluşturmaktadır. Ikenberry'nin (2018, s. 17) ifadesiyle, "Çin muhtemelen liberal olmayan bir hegemon olarak Birleşik Devletler'in yerini almayacak...Fakat ABD – ve eski müttefikleri – küresel bütünün daha küçük bir parçası olmaya devam edecekler ve bu onların liberal uluslararası düzeni destekleme ve savunma yeteneklerini sınırlandıracak."

Çin bir hegemon güç olamasa bile siyasi olarak tek parti yönetimi altında vatandaşlarına temel insan haklarını ve özgürlüklerini sağlamaktan uzak bir anlayışla (Dams ve van der Putten, 2015, s. 5) küreselleşmeyi yalnızca ticari ve ekonomik boyutuyla sahiplenme iddiası gütmektedir. Ancak Çin'in 2001'deki DTÖ üyeliği de, ülkenin uluslararası ticaret sistemi kurallarını istismar etmesinden dolayı ekonominin daha fazla serbestleşmesi ile sonuçlanmamıştır (Dworkin ve Leonard, 2018, s. 14). Çin'in liberal düzenle kurduğu pragmatik ilişkiye atfen Dams ve van der Putten (2015, s. 13) şu tespitte bulunmaktadır: "Çin liberal uluslararası düzenle liberal ideolojiyi paylaştığı için değil, Çin'in ihtiyaçlarına hizmet ettiği için bütünleşiyor." Bu noktada Çin yönetiminin, gerek kendi işgücünü acımasız koşullar altında çalışmaya zorlayan gerekse de ülkesindeki Uygurlar gibi farklı etnik ve

Tibetli Budistler gibi farklı dini kökenden gelenlere yönelik ayrımcı ve baskıcı politikalarından dolayı başta ABD olmak üzere Batılı liberal ülkelerin eleştirileri ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Amerikan liberallerinin Çin'in ekonomik kalkınmasının zamanla siyasi olarak demokratikleşmesi ile sonuçlanacağına yönelik beklentileri ise gerçekleşmemiştir (Karan, 2020). ABD eski Dışişleri Bakan yardımcısı Zoellick'in 2005'te Çin'i liberal düzenden yararlanırken "sorumlu bir paydaş" gibi hareket etmeye çağırmasının üzerinden 15 yıl geçtikten sonra, bugün ise Trump yönetimindeki ABD'ye sorumlu bir paydaş gibi davranmadığı suçlaması yöneltilebilmektedir (Patrick, 2020). ABD ve Batı'nın Çin ekonomisinde devletin rolü ve ağırlığını azaltma ile Çin'i insan haklarına saygılı demokratik bir rejime dönüştürme arayışı başarılı olamamıştır. ABD ile Çin'in küreselleşmeden ve küresel yönetimden anladıkları giderek birbirinden farklılaşmıştır. Çin, "Beijing Uzlaşısı" (the Beijing Consensus) diye bilinen kendi modelinin de meşru bir kalkınma yolu olduğu iddiası ile Batı tarzı liberalizmin zorunlu tek kalkınma yolu olduğuna karşı çıkmaktadır. Ancak bu tablo, Çin'in küreselleşmenin sadece bir boyutunu benimserken diğer boyutlarını ise yok saydığı ya da bunlara saygı duymadığı bir ülke imajına yol açmaktadır. Çin bu haliyle, hegemon gücün diğerleri tarafından örnek ya da model alındığı bir ülke portresi ise çizememektedir. Dolayısıyla, tek parti yönetimi altında belli ölçüde bir kalkınma başarısı gösterse de, insan hakları ve özgürlüklere ilişkin bu yaklaşımı Çin'in zayıf karnı olup küresel liderlik iddiasının karşısındaki en önemli engellerden biridir. ABD ve Batı açısından daha kötüsü ise Çin'in artan gücünü uluslararası düzlemde liberalizmi zayıflatmak için kullanmaya kalkmasıdır ve hatta bazılarına göre Beijing çoktan bunu yapmaya başlamıştır (Dams ve van der Putten, 2015, s. 6). Çin, Batılı liberal uluslararası düzenin karşısına doğrudan komünist ideolojisiyle dikilmese de, küresel yönetime yönelik pragmatik yaklaşımı ve demokrasi ile insan hakları gibi liberal değerlerin tüm dünyada yayılmasına karşı duruşu, onu liberal Batı ile karşı karşıya getirmektedir.

Çin'in, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'ninkine benzer bir liderlik rolüne soyunmasının önünde başka ciddi engeller de vardır. En başta Çin, henüz ihracata dayalı bir ekonomiden yüksek iç tüketime ve yatırıma dayalı bir modele geçiş sürecini tamamlayamamıştır ve ABD gibi bir kriz anında yüksek iç tüketimle dünya ekonomisini destekleyebilecek durumda değildir. 12 trilyon doları aşan büyüklüğüne rağmen ekonominin yavaşlayan büyüme oranının yanı sıra, yüksek özel sektör borcu, aşırı kapasite, yeterince açık ve derinleşmemiş sermaye piyasaları gibi önemli sorunları bulunmaktadır. Yine Çin, son dönemde para birimi Yuan'ı uluslararasılaştırma yönündeki adımlarını da, ülkeden sermaye çıkışını durdurmak amacıyla sermaye kontrollerini artırarak yavaşlatmış durumdadır (Hu ve Spence, 2017, s. 60). Jinping iktidarını giderek merkezileştirip gücü tek elde toplarken, bunun gerisindeki saik ise, Çin Komünist Partisi'nin ekonomik dönüşüm sürecinde içerden ve dışardan gelebilecek baskı ve tehlikelere karşı güçlü kalabilmesini sağlamaktır. Yine Jinping'in Çin'deki Batı kültürü etkisini zayıflatmak istediği ve bunu yolsuzlukla mücadele örtüsü altında yapmaya çalıştığı da ileri sürülmektedir (Niblett, 2016). Bu açıdan bakıldığında, ekonomik küreselleşmeyi sahiplense de, liberalizme açıkça düşman olan Çin'in Batı dünyasında yükselen milliyetçi/yerlici nostaljik eğilimlere paralel bir çizgiye kayması ihtimal dışı değildir. Bu yönleriyle Çin'in, diğer ülkelerin de çıkarına olacak kurallar ve normları belirleyecek bir lider veya düzen kurucu ülke rolü oynaması muhtemel görünmemektedir (Haass, 2017).

Çin bir yana bırakılırsa, liberal uluslararası düzeni kurtarma arayışında Avrupa bir rol üstlenebilir mi? Trump'ın 70 yıllık transatlantik ilişkilere zarar veren tutumu karşısında liberal uluslararasılığı savunanların tek umudu olarak geriye AB kalmış görünmektedir (Dworkin ve Leonard, 2018). Ancak küresel jeopolitikte aktif ve etkili bir oyuncu olmak bir yana, durağanlığa sürüklenen ve hatta fetret devrine girmiş olan dağınık görünümüyle (Ülger, 2019) AB, giderek sertleşen Çin ile ABD arasındaki jeopolitik rekabetin ortasında kalmış görünmektedir (Hatip, 2020). Bu noktada, özellikle Macron liderliğindeki Fransa ile Merkel'in Almanyası'nın liberal düzenin ABD'nin elinden kurtarılması rolüne soyundukları söylenebilir. Nitekim Dworkin ve Leonard (2018, s. 2-3, 23) Trump yönetimini liberal uluslararası düzene yönelik bir tehdit olarak niteleyip AB'nin ABD'nin düzenin savunuculuğu noktasında bıraktığı bu boşluğu doldurabileceğini ve hatta doldurmak zorunda olduğunu iddia etmektedir. İkiliye göre, liberal düzenin korunması Birliğin küresel stratejisinin merkezine konulmalı ve AB bu yeni düzen savunuculuğu rolünü oynarken demokrasi, insan hakları ve çoktarafılığa bağlılık gibi ilkelere mutlaka sahip çıkmalıdır. Zira bu ilkeler ve onların savunulması AB'nin ekonomik ve siyasi çıkarlarının bir gereğidir. Bunu yaparken Birliğin söz konusu düzenin eksik ve kusurlu yönlerini de göz önüne alarak bunları bertaraf etme ve düzenin devamına ilişkin kurala dayalı yeni bir vizyon sunma yükümlülüğü bulunmaktadır. Avrupa bugünlerde ABD'ye karşı bir yandan savunma ve güvenlik alanında özerklik arayışı içine girerken diğer yandan küreselleşmeyi savunma noktasında Çin ile işbirliğine de artık soğuk bakmamaktadır. (Kirchick, 2018) Nitekim AB, DTÖ kurallarına bağlı kalma ve 2015 Paris İklim Sözleşmesi'ni uygulama konularında Çin ile mutabakat halindedir. Yine AB, yakın zamanda Japonya ve MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı) ile yaptığına benzer bir serbest ticaret anlaşmasını Çin ile de yapmaya hazırlanmaktadır.

Ancak öte yandan, Avrupa da, yaşanan krizin aslında Amerikan hegemonyasının krizi olmaktan ziyade liberalizmin krizi olduğunu gösteren gelişmelerle başa çıkmakta zorlanmaktadır. Özellikle popülist, aşırı milliyetçi ve yabancı düşmanı akımların kimi Avrupa ülkelerinde iktidara gelme ya da iktidar ortağı olma şanslarının artması AB'nin üzerine kurulduğu liberal değerleri tehdit etmektedir. Bunun ise, kıtayı bir "kale Avrupa"ya (Fortress Europe) dönüştürerek, içe kapanma ya da daha kötüsü AB'nin parçalanması endişelerini artırdığı gözlenmektedir (Webber, 2018). Hatta AB'nin son on yılını, 2010-2012 Euro krizi, 2014 Ukrayna Krizi, 2015 Göçmen Krizi ve 2016 Brexit referandumunu sonucu Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı alması gibi üst üste yaşanan krizlerle dolu geçirdiğini tespit eden Webber (2014), esas olarak ise yukarıda bahsi geçen iç faktörlerin ve siyasi dinamiklerin Birliğin parçalanmasında tahmin edilenden daha fazla rol oynayabileceği görüşündedir. AB halklarının geçmişte Avrupalı elitlerin AB bütünleşmesini kapalı kapılar ardında şekillendirmesine ses çıkarmadığı dönemler artık geride kalmış olup, bugün üye devletlerde yukarıdaki krizlerin de etkisiyle bütünleşmeye şüpheyle bakanların ve karşı çıkanların siyasi güçlerini ve etkilerini giderek artırdıkları bir döneme geçilmiştir. Webber (2014, s. 352) bunu, müsamahakâr uzlaşıdan (permissive consensus) müsamahasız anlaşmazlığa (unpermissive dissensus) doğru bir geçiş olarak niteler. Trump yönetiminin bu tür akımlara ve Birliğin parçalanmasına verdiği açık destek de, transatlantik ittifakın eski günlerinden çok uzak olduğunun bir işareti durumundadır. Dolayısıyla AB'nin öncü ülkelerinde liberalizme

siyasi bağıllık sürse de, kıta genelinde bu konuda bir mutabakattan ve AB'nin liberal değerlerin tek başına koruyuculuğunu üstlenmeye soyunabileceğinden söz etmek bu koşullarda mümkün görünmemektedir. Maull'un (2019, s. 3) tespitiyle, dış politikada sivil güç (civilian power) olarak anılan AB'nin "dünya siyasetini "medenileştirme" veya dönüştürme hırslarında başarılı olmalarının giderek" zorlaştığı bir küresel düzensizlik hâli söz konusudur.

Liberal uluslararası düzenin geleceği tartışması bağlamında sorulması gereken ikinci hayati soru da şudur: Küreselleşmenin kazanımlarını koruyabilecek reformların yapılması ve liberal uluslararası düzenin kusurlarının giderilmesi mümkün olabilecek mi? Bu noktada, kimi analistler mevcut düzene yeni bir lider aramak yerine doğru ve kararlı siyasi reformlar yoluyla düzenin yeniden toparlanabileceği görüşündedir. Sözgelimi Niblett (2016), politikacıların doğru adımları atması halinde mevcut kriz durumunun önüne geçmenin ve liberal uluslararası düzeni kurtarmanın mümkün olabileceğine inanmaktadır. Aksi bir durum ise, dünyayı hem devletlerin içinde hem de arasında olmak üzere tekrar sürtüşmeli ve çatışmalı bir döneme sürüklenme riski taşımaktadır. Yine Dünya Ekonomik Forumu'nun başındaki Klaus Schwab da Ocak 2019'daki Davos toplantısında İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan konferanslara benzer yeni bir konferans toplanması çağrısında bulunmuştur. 2008-2009'daki Küresel Mali Krizden beri bu tür çağrılar yapılmaktadır ve bununla amaçlanan da dünyaya yeniden bir düzen vermektir.

Liberal uluslararası düzeni savunanlardan Mallaby (2016), küreselleşmenin yarattığı eşitsizliğe ve gelir dağılımındaki bozulmaya çarenin serbest ticareti kısıtlayıp daha fazla korumacılığa geçmek olmadığına dikkat çekerek, esas sorunun doğru politikaları geliştirip izleyemeyen hükümetler olduğu iddiasındadır. Bu çerçevede, ulusal hükümetler, vergi ve harcama politikaları aracılığıyla aslında refahın yeniden ve daha adil dağıtımını sağlayabileceklerdir. Bunu yapamamaları halinde ise sorumluluk hükümetlerin olacaktır. Niblett (2016) de, küreselleşmenin yarattığı sorunlar karşısında gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan dünyada hükümetlerin etkin bir vergi sistemi, e-devlete geçiş, yolsuzlukla mücadele, enerji altyapısının modernleştirilmesi, eğitime yatırım yapılması ve herkese sağlık hizmet sağlanması gibi adımları atarak ulusal yönetim yapılarının niteliğini artırmaları gerektiğini kaydeder. Dolayısıyla, 21. yüzyılda küreselleşmenin yol açtığı sorunlar karşısında liberaller devleti yardıma çağırmaktan başka bir çözüm önermemektedir.

Peki, ulusal hükümetlerin böyle bir niyeti var mıdır? Ikenberry (2018, s. 23), ABD başta olmak üzere Batılı liberal demokrasilerin, geçmişteki gibi yeniden ilerlemeci (*progressive*) bir siyasal yönelimle sadece piyasaya fayda sağlayan neoliberal politikaları daha Avrupa tipi sosyal demokrat olanlarla değiştirip değiştirememelerini, liberal düzenin devamı ve geleceği için hayati görmektedir. Oysa ABD örneğinde, Trump yönetimi Obama'nın sağlık reformu yasasını iptal etme ve vergi indirimini yapma misyonuyla işbaşına gelmiştir. Ancak uygulamada görevde birinci yılını doldururken başkan Obama döneminde çıkarılan sağlık reformunu ortadan kaldırma girişimi başarılı olamamış, vergi reformu vaadi ise geleneksel Cumhuriyetçi politikalara uygun olarak şirketler için avantaj sağlayacak şekilde çıkmıştır (Özel, 2017). Üstelik iptal edilemeyen sağlık reformu düzenlemesinin 13 milyon Amerikan vatandaşına sigortalı olma imkânı veren kısımlarının 2027'ye kadar ortadan kaldırılmasını sağlayacak bir değişiklik de vergi reformu

yasasına eklenmiştir. Vergi reformu ile Trump'ın asıl hedefi ise, kendisine oy veren orta sınıf kitleleri rahatlatmaktan ziyade ekonomiyi canlandırmak adına Cumhuriyetçi Parti'nin çizgisine uygun olarak en zengin üst gelir grubu kesimlere ve şirketlere yönelik büyük vergi indirimleri getirmektir (Özel, 2017; Sachs, 2017; Time, 2017). Nitekim bu reformun üzerinden iki yıl geçtikten sonra vergi indirimlerinin reform öncesine göre çok daha düşük oranda vergi ödeyen Amerikan şirketlerinin rekor kâr yazmalarını sağladığı açıkça görülmekteydi (Reich, 2019). Reich (2019), Cumhuriyetçi Parti'yi büyük şirketler ve Wall Street'in çıkarlarını temsil eden bir parti olmaktan işçi sınıfının sesi olan bir parti olmaya doğru dönüştürdüğü iddiasındaki Trump'ın 2020 başkanlık seçimleri yaklaşırken mevcut vergi indirimleri ile de yetinmeyip daha fazla vergi indirimi yapmayı planladığına dikkat çekmektedir. Bu ise, sadece şirket kârlarının şişmesine değil aynı zamanda federal bütçe açığının artmasına da yol açacaktır. Trump'ın özellikle Çin mallarına karşı getirdiği yüksek tarifelerin ABD'deki mal fiyatlarını artırarak ve üretim maliyetini yükseltip işsizliğe neden olarak Amerikan işçilerine iki yönlü bir zarar vermesi de cabasıdır. Bunların haricinde, Trump yönetiminin pek çok yoksul Amerikan vatandaşını olumsuz etkileyecek bir kararla gıda yardımlarında 4,5 milyar dolarlık kesinti yapması ile bazı sosyal güvenlik harcamalarında kesintiye gitmesi de kendisine oy veren kitlenin çıkarına aykırı diğer adımlar olarak kaygı vericidir (Reich, 2019).

5. Sonuç

Liberal uluslararası düzenin kuruluşu ve gelişimi pax-Americana'dan ne kadar bağımsız düşünülemez ise söz konusu düzenin bugünkü krizi de sadece ABD'nin kendi hegemonik krizi olarak açıklanamaz. Nitekim meselenin bundan daha öte ve derin boyutları olduğu bu çalışmada ortaya konulmuştur. Liberallerin öne çıkardığı liberal düzenin kendi başarısının kurbanı olarak geçici bir krize girdiği ve bundan da eninde sonunda sağ salim çıkacağı çözümlenmesi, meselenin daha derin ve çözümü zor bir karakteri olduğunu görmezden gelmektedir. Liberal uluslararası düzenin olası ve korkutucu alternatifleri arasında, liberalizmden uzak, kapalı ve bölgesel olarak korumacı bloklardan oluşan bir dünya öne çıkmaktadır. Böyle bir dünyada bloklar arasında sürtüşme ve hatta çatışma ihtimalinin artması söz konusu olabilecektir. Bu çatışma, İkinci Dünya Savaşı sonrası olduğu gibi sıcak bir çatışmaya dönüşmeden ideolojik mücadele ve rekabet şeklinde olabileceği gibi; 1930'lu yıllar örneğinde görüldüğü üzere, küresel güçler arasında sıcak bir çatışma şeklinde de tezahür edebilecektir. 2020 itibarıyla bakıldığında AB ile ABD arasındaki transatlantik bağların giderek gevşediği ve hatta sarsıldığı bir dönemden geçilirken ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin de Trump döneminde gerginleşmesi ile birlikte iki güç arasında bir soğuk savaş ihtimalinin giderek kuvvetlendiği yorumları yapılmaktadır.

Öte yandan, ideolojik olarak da liberalizme tutarlı bir alternatif henüz ufukta belirmemiştir. ABD Trump yönetiminde liberalizme düşman, Çin liberalleşmekten çok uzak ve liberalizmin ayakta kalan tek kalesi sayılan AB de düzen kurucu bir role soyunma yeteneğinden yoksun görünmektedir. Bu aktörlerin her üçünün de karşısında düzen kurma yeteneklerini ve kapasitelerini kısıtlayan iç sorunlar ve engeller bulunmaktadır. ABD'de siyasetin kutuplaşması ve işlevsizleşmesi ile

popülizmin yükselişi, Avrupa'da bütünleşmeye olan inancın azalarak bütünleşme karşıtı popülist hareketlerin ve akımların güçlenmesi ile Çin'de ekonomideki yapısal sorunlara ilaveten etnik ve dinsel azınlıklara yönelik insan hakları ihlalleri düzen kurucu potansiyeli olan bu aktörleri zorlamakta ve kısıtlamaktadır. Ne Çin'in otoriter kapitalistleşme modeliyle ne de AB'nin sarsıntı geçiren ulusüstü bütünleşme modeliyle diğer uluslara esin kaynağı olmaları zordur. Yine bu gibi güçlerin yeni bir dünya düzeni kurulmasına liderlik etme kapasiteleri de birçok açıdan şüphelidir. ABD başta olmak üzere popülist politikalara meyleden Batı'nın ve onun yönetici elitlerinin ise, bu düzeni ayakta tutacak ne kapsamlı ve köklü iç reformlar yapmaya ne de temsil gücü daha yüksek bir uluslararası düzeni kabul etmeye niyeti bulunmaktadır. Tüm bu tablo karşısında, yeni düzenin, liderini/mimarını bulana ya da Batı'da güçlü bir ilerici reform iradesi oluşana kadar daha az liberal ve daha az Amerikan karakterli bir hâle bürüneceği, düzenin geleceğine yönelik yapılabilecek en makul öngörü olarak durmaktadır.

Kaynakça

- Alcaro, R. (2018). "The Liberal Order and Its Contestations: A Conceptual Framework", *The International Spectator*, 53(1): 1-10, <https://doi.org/10.1080/03932.729.2018.1397878>.
- Bloomberght, (2018). "Trump: Küreselleşme doktrinini reddediyoruz", <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2158687-trump-kuresellesme-doktrinini-reddediyoruz>, 25 Eylül, accessed on 23.01.2020.
- Chaudoin, S., Milner, H. V., Tingley, D. (2018). "Down But Not Out: A Liberal International American Foreign Policy", In R. Jervis, F. Gavin, J. Rovner, D. N. Labrosse (Eds.), *Chaos in The Liberal Order: The Trump Presidency and International Politics in The Twenty-First Century*, New York: Columbia University Press, 61-97.
- Cohen, R. (2016). "The Death of Liberalism", *The New York Times*, 14 April, <https://www.nytimes.com/2016/04/14/opinion/the-death-of-liberalism.html>, accessed on 24.04.2019.
- Colgan, J. D. and Keohane, R. O. (2017). "The Liberal Order is Rigged", *Foreign Affairs*, 96(3): 36-44.
- Cox, M. (2019). "Nationalism, Nations and The Crisis of World Order", *International Relations*, 33(2): 247-266, <https://doi.org/10.1177/004.711.7819842306>.
- Dams, T. and van der Putten, F. T. (2015). "China and Liberal Values in International Relations", Clingendael Report, *Netherlands Institute of International Relations*, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/China_and_Liberal_Values_in_International_Relations.pdf, accessed on 10.06.2020.
- Duncombe, C. & Dunne, T. (2018). "After Liberal World Order", *International Affairs*, 94(1): 25-42, doi: 10.1093/ia/iix234.
- Dünya Eşitsizlik Raporu 2018, (2018). <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-turkish.pdf>, accessed on 12.06.2020.
- Dworkin, A. and Leonard, M. (2018). "Can Europe Save the World Order?", *European Council on Foreign Relations*, Policy Brief, https://www.ecfr.eu/page/-/can_europe_save_the_world_order.pdf, accessed on 11.06.2020.
- Frankel, J. (2000). "Globalization of the Economy", In J. S. Nye Jr. & J. D. Donahue (Eds.), *Governance in a Globalizing World*, Washington D.C.: Brookings Institution Press, 45-71.
- Glaser, C. L. (2019). "A Flawed Framework: Why the Liberal International Order Concept is Misguided", *International Security*, 43(4): 51-87, https://doi.org/10.1162/isec_a_00343.

- Haass, R. (2017, December 28). "America and The Great Abdication", *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/12/america-abidcation-trump-foreign-policy/549296/>, accessed on 12.06.2019.
- Haass, R. (2017, Jan/Feb). "World Order 2.0.", *Foreign Affairs*, 96(1): 2-9.
- Hatip, Y. (2020). "AB'nin Kısır Dış Politikası Küresel Etkisini Zayıflatıyor", *Anadolu Ajansı*, 08 Ocak, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abnin-kisir-dis-politikasi-kuresel-etkisini-zayiflatiyor-/1695934>, accessed on 12.01.2020.
- Hirsch, M. (2019). "Why The Liberal International Order Will Endure into The Next Decade", *Foreign Policy*, 27 December, <https://foreignpolicy.com/2019/12/27/why-liberal-international-order-will-endure-next-decade-2020-democracy/>, accessed on 12.01.2020.
- Ikenberry, G. J. (2009). "Liberal Internationalism 3.0: America and The Dilemmas of Liberal World Order", *Perspectives on Politics*, 7(1): 71-85, doi:10.1017/S153.759.2709090112.
- Ikenberry, G. J. (2010). "The Liberal International Order and Its Discontents", *Millennium: Journal of International Studies*, 38(3): 509-521, <https://doi.org/10.1177/030.582.9810366477>.
- Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Princeton: Princeton University Press.
- Ikenberry, G. J. (2017). "The Plot against American Foreign Policy: Can The Liberal Order Survive?", *Foreign Affairs*, 96(3): 1-7.
- Ikenberry, G. J. (2018). "The End of Liberal International Order?", *International Affairs*, 94(1): 7-23, doi: 10.1093/ia/iix241.
- Ikenberry, G. J., Mastanduno, M., Wohlforth, W. C. (2009). "Introduction: Unipolarity, State Behavior, and Systemic Consequences", *World Politics*, 61(1): 1-27.
- Jahn, B. (2018). "Liberal Internationalism: Historical Trajectory and Current Prospects", *International Affairs*, 94(1): 43-61, doi: 10.1093/ia/iix231.
- Jervis, R. (2009). "Unipolarity: A Structural Perspective", *World Politics*, 61(1): 188-213.
- Kagan, R. (2017). "The Twilight of The Liberal World Order", *Brookings Institution Report*, 24 January, <https://www.brookings.edu/research/the-twilight-of-the-liberal-world-order/>, accessed on 29.09.2019.
- Karan, C. (2020). "Gelişmeler ABD-Çin Soğuk Savaşı'nı Andırıyor, Pekin AB'yi ABD'ye Kaptırmama Mücadelesinde", *Sputnik Türkiye*, 18 Mayıs, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/202.005.181042078798-gelismeler-abd-cin-soguk-savasini-andiriyor-pekin-abyi-abdye-kaptirmama-mucadelesinde/, accessed on 23.05.2020.
- Kirchick, J. (2018). "Trump Wants to Destroy the World Order. So What?", *Foreign Policy*, 26 July, <https://foreignpolicy.com/2018/07/26/trump-wants-to-destroy-the-world-order-so-what/>, accessed on 13.06.2019.
- Krastev, I. (2016). "Donald Trump and the Bieber Doctrine", *The New York Times*, 20 November, <https://www.nytimes.com/2016/11/21/opinion/donald-trump-and-the-bieber-doctrine.html>, accessed on 12.02.2019.
- Küçükcan, T. (2017). "The Belt and Road Initiative and Middle Eastern Politics: Challenges Ahead", *Insight Turkey*, 19(3): 83-91, DOI: 10.25253/99.2017193.06.
- Kühnhardt, L. (2017). *The Global Society and Its Enemies: Liberal Order Beyond the Third World War*, Cham: Springer.
- Mallaby, S. (2016). "Globalization Resets", *Finance & Development*, 53(4): 7-10.
- Mauil, H. W. (2019). "Global Disorder", *Uluslararası İlişkiler*, 16(63): 3-12, DOI: 10.33458/uidergisi.621262.
- Mazarr, M. J. (2017). "The Once and Future Order", *Foreign Affairs*, 96(1): 25-32.

- Mead, W. R. (2017). "The Jacksonian Revolt: American Populism and The Liberal Order", *Foreign Affairs*, 96(3): 2-7.
- Mearsheimer, J. J. (2019). "Bound to Fail: The Rise and Fall of The Liberal International Order", *International Security*, 43(4): 7-50, doi.org/10.1162/ISEC_a_00342.
- Niblett, R. (2016). "World Order in Peril", *Berlin Policy Journal*, 31 August, <http://berlinpolicyjournal.com/world-order-in-peril/>, accessed on 12.08.2019.
- Niblett, R. (2017). "Liberalism in Retreat", *Foreign Affairs*, 96(1): 17-24.
- Nye Jr., J. S. (2017). "Will the Liberal Order Survive?", *Foreign Affairs*, 96(1): 10-16.
- Özel, S. (2017). "Siyasetçiler ve Sınıf Savaşları", *Habertürk*, 03 Aralık, <http://www.haberturk.com/yazarlar/soli-ozel/1739052-siyasetciler-ve-sinif-savaslari#>, accessed on 25.09.2019.
- Parmar, I. (2018). "The US-Led Liberal Order: Imperialism by Another Name?", *International Affairs*, 94(1): 151-172, doi: 10.1093/ia/iix240.
- Patrick, S. M. (2017). "Trump and World Order: The Return of Self-Help", *Foreign Affairs*, 96(2): 52-57.
- Patrick, S. M. (2020). "Under Trump, the US Has Become an Irresponsible Stakeholder", *World Politics Review*, 01 June, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/28802/under-trump-the-u-s-has-become-an-irresponsible-stakeholder>, accessed on 20.06.2020.
- Peterson, J. (2018). "Present at the Destruction? The Liberal Order in the Trump Era," *The International Spectator*, 53(1): 28-44, <https://doi.org/10.1080/03932.729.2018.1421295>.
- Polanyi, K. (2002). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (A. Buğra Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Posen, B. (2018). "The Rise of Illiberal Hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy", *Foreign Affairs*, 97(2): 20-27.
- Reich, R. (2019). "Trump Has Turned His Back on The Working Class", *Newsweek*, 26 December, <https://www.newsweek.com/trump-has-turned-his-back-working-class-opinion-1478952>, accessed on 01.02.2020.
- Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and The Future of The World Economy*. New York: W. W. Norton & Co.
- Ruggie, J. G. (1982). "International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Post-War Economic Order", *International Organization*, 36(2): 379-415.
- Sachs, J. (2017). "The GOP's Rush to Tax Cuts was Brainless", *CNN*, 03 December, <http://edition.cnn.com/2017/12/02/opinions/gop-tax-plan-brainless-sachs-opinion/index.html>, accessed on 12.07.2019.
- The Economist, (2016). "Globalisation Backlash 2.0", 27 July, <https://www.economist.com/blogs/buttonwood/2016/07/economics-and-politics-0>, accessed on 30.08.2019.
- Time, (2017). "The Republican Tax Bill's Winners and Losers", 18 November, <http://time.com/5030731/the-republican-tax-bills-winners-and-losers/?xid=homepage>, accessed on 12.06.2019.
- Tooze, A. (2019). "Everything You Know about Global Order is Wrong", *Foreign Policy*, 30 January, <https://foreignpolicy.com/2019/01/30/everything-you-know-about-global-order-is-wrong/>, accessed on 12.05.2019.
- Trump, D. J. (2017). *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika'yı Ayağa Kaldırmak*, İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Ulagay, O. (2017). *Dünya Trump'a Mı Kalacak? "Tek Adam" Çıkmazı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Ülger, İ. K., (2019). "AB'nin İç Sorunları Derinleşiyor", *Anadolu Ajansı*, 28 Kasım, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abnin-ic-sorunlari-derinlesiyor-/1658118>, accessed on 13.01.2020.

- Walt, S. M. (2016). "The Collapse of The Liberal World Order", *Foreign Policy*, 26 June, <http://foreignpolicy.com/2016/06/26/the-collapse-of-the-liberal-world-order-european-union-brexit-donald-trump/>, accessed on 26.01.2019.
- Walt, S. M. (2018). "The Donald versus "The Blob"", In R. Jervis, F. Gavin, J. Rovner, D. N. Labrosse (Eds.), *Chaos in The Liberal Order: The Trump Presidency and International Politics in The Twenty-First Century*, New York: Columbia University Press, 40-47.
- Webber, D. (2014). "How Likely Is It That the European Union Will Disintegrate? A Critical Analysis of Competing Theoretical Perspectives", *European Journal of International Relations*, 20(2): 341-365.
- Webber, D. (2018). *European Disintegration: The Politics of Crisis in the European Union*, London: Red Globe Press.
- Yılmaz, B. (2017). "Küreselleşme ve 21. Yüzyılda Çözüm Bekleyen Sorunlarımız", *Anadolu Ajansı*, 21 Kasım, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/kuresellesme-ve-21-yuzyilda-cozum-bekleyen-sorunlarimiz/972674>, accessed on 17.08.2019.

The Debate Over the End of the US-Led Liberal International Order: The Crisis of Liberalism and Its Future

Ömer KURTBAĞ*

There has been an intensified debate in the Western World over the end of the liberal international order in the wake of the election of Donald Trump as US president in 2016. On this basis, the main argument of this study is that the post-1945 liberal international order is now under serious threat, not only by the challenging rise of authoritarian global powers such as China and Russia, but also due to the wave of illiberal popular movements within the Western World. Thus, by analyzing a systemic (global) phenomenon such as the crisis of the liberal international order at both a state-based and a non-state based level, it aims to present a critical reading of the main works of liberals such as John Ikenberry (2009, 2010) whose analysis remains state-based. By doing so, the contention is that liberalism has failed to predict this illiberal popular movements-oriented outcome, and falsely believes that the existing order is only the victim of its own success and will eventually survive the current disarray, since it is essentially a crisis of US hegemony rather than that of liberalism itself, as will be outlined below.

The US led the formation of a liberal world order during, and in the aftermath of, the Second World War, and this outcome was not free from the establishment of the US hegemony at that time. Indeed the US sought to influence the shape and course of this order by leading the efforts to set up a network of international institutions including the UN, alliances such as NATO, the Bretton Woods twins, the IMF and the World Bank, and many others (Niblett, 2017; Patrick, 2017). This order was based on liberal principles and values, while the Soviet Union and its allies remained outside it. Other nations found it logical and reasonable to take part in this liberal order, while there was also a hierarchy between the US and its allies/partners. This US-led order managed to maintain the peace between the two blocs during the Cold War.

With the end of the Cold War however, some liberals argued that Western liberalism had been triumphant, and this signified the end of history. Indeed, the liberal international order had expanded and had become a genuinely universal order. On the other hand, the success of this

* Erciyes University, FEAS, Department of International Relations, E-mail: omer.kurtbag@erciyes.edu.tr

order was fraught with significant challenges and troubles. Among these were the unipolarity by which the US had lost its status as the provider of global commons, the quest for a new kind of Western interventionism justified on humanitarian grounds, but pursued inconsistently, and the increasing dysfunctionality of the Cold War era's nuclear deterrence regime. Then came the 9/11 terror attacks in 2001, which caused other nations to think that the US under Bush was no longer bound by the norms and rules of the liberal international order and might act unilaterally when it deemed it necessary to defend its national interests (Jahn, 2018). Therefore, just before the current debate with regard to the end of the liberal international order, there was a mounting crisis in terms of the legitimacy of this order.

In the second half of the 2010s, this order has been challenged by the revolt of the Western middle-classes, who felt forgotten by their own ruling elites, because of the economic hardships they are facing, the demographic and cultural dynamics which do not function in their favor, and the deterioration in their lives due to the wave of irregular immigrants, and lastly, due to the perceived loss of national sovereignty resulted from their countries' membership in international and supranational institutions (Mazarr, 2017). Against this background, the arrival of the Trump administration in 2016, alongside the Brexit referendum, was a breaking point in the debate over the future of the liberal international order, since Trump himself was markedly hostile to this order. His opposition to the free-trade agreements the US had concluded in the past, as well as the Obama-era deals such as the Paris climate accord, the Iranian nuclear deal, and the Trans-Pacific Partnership, was noteworthy in this regard. However, it is reasonable to argue that the US actions against the tenets of liberal order can be traced back to his predecessors, as the foreign policies of both the Bush and the Obama administrations were in violation of the norms and principles of this order.

The survival of this order seems to depend on whether or not any order-instituting actor would take responsibility for maintaining it in the face of the US abdication from its leading role, and whether or not it is possible to reform the conduct and functioning of liberalism within the Western world, most notably in the US. As the new champion of a liberal free-trade regime and of globalization, China is considered a potential architect of any order-building endeavor, but it faces significant challenges when it comes to fulfilling this formidable task. The EU remains the only Western actor which still clings to liberal internationalism. However, it has been busy with the financial crisis, the problem of irregular immigrants, and lastly the exit of the UK from the Union, all of which will have dire consequences for Europe. Given the lack of any serious reform effort on the part of the Western political elites of the liberal order, despite the popular backlash against it, therefore, liberal internationalism seems to be eroding further and evolving into a polity with less liberal and less American qualities.

Popüler Jeopolitik ve Sinema: Önce Vatan Filmi Özelinde Türkiye'nin Jeopolitik Söyleminde Kıbrıs'ın Analizi

Popular Geopolitics and Cinema: Analysis of Cyprus in Turkey's Geopolitical Discourse Specific to the Film Önce Vatan

Betül ÖZYILMAZ KİRAZ*

Öz

Bu çalışma, Türkçe literatürde ihmal edilmiş bir alan olduğu görülen eleştirel jeopolitiğe katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, eleştirel jeopolitiğin bir alt çalışma alanı olan popüler jeopolitik konu edilmekte ve Türkiye'nin jeopolitik muhakemesinde Kıbrıs'ın nasıl tanımlandığını ve bu tanımlamanın popüler kültür araçları vasıtasıyla popüler düzeye nasıl aktarıldığı sorularına cevap aranmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki resmi jeopolitik söyleminin popüler düzeye aktarımı, Kıbrıs sorununu konu eden ve Türk ordusunun desteği ile çekilmiş olan Önce Vatan filmi örneği üzerinden incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda iki temel sonuca varılmıştır. Birincisi, Önce Vatan filmi, farklı coğrafi mekânlar olan Türkiye ve Kıbrıs toprakları arasında bir bağ olduğu fikrini içeren bir jeopolitik temsil sunmaktadır. Türkiye açısından Kıbrıs, Akdeniz'de herhangi bir ada olmanın ötesinde soydaşlarının yaşadığı bir coğrafyadır. Kıbrıslı Türkler ise Türkiye'yi, sadece kuzeyinde bulunan bir ülke olarak değil; kendilerini zulümden kurtaracak bir kurtarıcı ve parçası olunmak istenen bir ülke olarak algılamaktadır. Filmin çekiminde Türk ordusunun açık ve doğrudan katkısı da düşünüldüğünde, bunun, aynı zamanda Türkiye'nin resmi jeopolitik söylemi olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminde, Türk kimliğine vurgu yapmak suretiyle Ada ile mekânsal bağ inşa etmeye çalışması, çalışmanın ikinci sonucuna da işaret etmektedir: Eleştirel jeopolitik literatüründeki yaygın kanıdan farklı olarak, ortak kimlikler her zaman bir coğrafi mekânla özdeşleşmekten kaynaklanmamakta; kimi zaman da mekânsal ortaklıklar kurmak için ortak kimlikler kullanılabilir. Özetle, bu çalışma, Türkiye'nin jeopolitik söyleminde Kıbrıs'ın nasıl tanımlandığını ve bu tanımlamanın popüler kültür araçları vasıtasıyla popüler düzeye nasıl aktarıldığı sorularına cevap aranmaktadır. Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki resmi jeopolitik söyleminin popüler düzeye aktarımı, Kıbrıs sorununu konu eden ve Türk ordusunun desteği ile çekilmiş olan Önce Vatan filmi örneği üzerinden incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda iki temel sonuca varılmıştır. Birincisi, Önce Vatan filmi, farklı coğrafi mekânlar olan Türkiye ve Kıbrıs toprakları arasında bir bağ olduğu fikrini içeren bir jeopolitik temsil sunmaktadır. Türkiye açısından Kıbrıs, Akdeniz'de herhangi bir ada olmanın ötesinde soydaşlarının yaşadığı bir coğrafyadır. Kıbrıslı Türkler ise Türkiye'yi, sadece kuzeyinde bulunan bir ülke olarak değil; kendilerini zulümden kurtaracak bir kurtarıcı ve parçası olunmak istenen bir ülke olarak algılamaktadır. Filmin çekiminde Türk ordusunun açık ve doğrudan katkısı da düşünüldüğünde, bunun, aynı zamanda Türkiye'nin resmi jeopolitik söylemi olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminde, Türk kimliğine vurgu yapmak suretiyle Ada ile mekânsal bağ inşa etmeye çalışması, çalışmanın ikinci sonucuna da işaret etmektedir: Eleştirel jeopolitik literatüründeki yaygın kanıdan farklı olarak, ortak kimlikler her zaman bir coğrafi mekânla özdeşleşmekten kaynaklanmamakta; kimi zaman da mekânsal ortaklıklar kurmak için ortak kimlikler kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Jeopolitik, Popüler Jeopolitik, Sinema, Türkiye, Kıbrıs

Abstract

This study aims to contribute to the Turkish literature on critical geopolitics which appears to be a neglected field. In this context, popular geopolitics as a subfield of critical geopolitics is focused and the questions that how Cyprus is defined in Turkey's geopolitical judgment and how this definition is transferred to popular level through popular culture tools are tried to be answered. The transfer of Turkey's official geopolitical discourse on Cyprus to popular level is examined through the film Önce Vatan which was produced with the support of the Turkish army. At the end of this examination, two conclusions are reached. First, the film Önce Vatan provides a geopolitical representation containing

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, betulozyilmaz@yahoo.com

the idea that is a link between Turkey and Cyprus territories, two different geographical spaces. For Turkey, Cyprus is beyond an island in Mediterranean; it is a geography on which her cognates live. For Turkish Cypriots, on the other hand, Turkey is not just a country on the north, but rather is perceived to be a liberator that will save them from persecution and a country that they want to be part of. Considering the Turkish army's open and direct contribution to the film, it is seen that this is Turkey's official geopolitical discourse as well. Turkey's attempt to construct a spatial link with the island by emphasizing the common Turkish identity points to the second conclusion of the study: Unlike the common belief in critical geopolitical literature, common identities do not always result from being identified with a space; sometimes, common identities can be used to establish spatial commonalities.

Keywords: Critical Geopolitics, Popular Geopolitics, Cinema, Turkey, Cyprus

1. Giriş

Popüler jeopolitik, coğrafyanın ve ona dair jeopolitik bilginin, sosyal ve tarihi bir söylem olduğu varsayımına dayanan eleştirel jeopolitiğin bir alt alanıdır. Jeopolitiği, coğrafya ve politikaya ilişkin gerçek bir beyandan ziyade sosyal, kültürel ve politik bir pratik olarak araştırma iddiasında olan eleştirel jeopolitik, bu bağlamda, jeopolitiği, formel, pratik ve popüler jeopolitik olarak sınıflandırmaktadır. Formel jeopolitik, jeopolitik düşünceye ya da jeopolitik geleneğe işaret etmektedir. Formel jeopolitik, belirli yerlerde ve bağlamlarda jeopolitik düşünceyi şekillendiren entelektüellerin, kuruluşların ve güçlerin çalışmalarıdır. Pratik jeopolitik, günlük dış politika uygulamalarının içine karışmış coğrafi politikalarla ilgilenmektedir. Yaygın coğrafi anlayışların ve algıların, dış politika kavramsallaştırmalarını ve karar almayı nasıl çerçevelediğini konu etmektedir. Popüler jeopolitik ise çeşitli popüler kültür araçları tarafından yaratılan ve tartışılan coğrafi politikalara odaklanmaktadır. Bir ülkenin sınırlarının ötesindeki mekânlara ve insanlara dair belirli kolektif ulusal ve uluslararası anlayışların sosyal olarak inşasını ve kalıcı hale gelmesini ele almaktadır (Tuathail, 1999, s. 109-110). Eleştirel jeopolitiğin bu formları arasında keskin çizgiler bulunmamaktadır. Aksine, formel, pratik ve popüler jeopolitik birbiriyle yakından ilişkilidir. Akademisyenler ve gazeteciler, birbirleriyle ve devlet otoritesinin çeşitli kademeleriyle düzenli iletişim halindedir. Bu iletişim, birçok politik ve sosyal konu hakkında yoğun bir görüş alışverişini mümkün kılmaktadır. Bu görüş alışverişi sürecinde şekillenen jeopolitik çerçeveler, kitle iletişim araçları tarafından işlenmekte ve popüler kültüre nüfuz etmektedir (Erşen, 2014, s. 87).

Eleştirel jeopolitiğin, Türkiye'deki gelişimine bakıldığında, ihmal edilmiş bir alan olduğu görülmektedir. Doğrudan eleştirel jeopolitiği konu eden Türkçe kitap çalışmalarının sayısı oldukça sınırlı olup (Yeşiltaş, 2016; Yeşiltaş, Durgun ve Bilgin, 2015 gibi); eleştirel jeopolitik, genellikle jeopolitik üzerine hazırlanmış çalışmaların bazılarının içinde bir alt başlık olarak konu edilmektedir (Özey 2018; Palabıyık, 2009; Şener, 2017 gibi). Bu çalışmaların da sayıca az olduğu ve mevcut olanlarının çoğunun eleştirel jeopolitiği kısa ve yüzeysel bir biçimde ele aldıkları görülmektedir. Eleştirel jeopolitik temelinde yazılan ya da eleştirel jeopolitiği metin içerisinde bir şekilde işleyen Türkçe akademik makalelerin (Anaz, 2015; Atay, 2016; Atmaca, 2011; Durgun 2018a; Taban, 2013; Yeşiltaş, 2014 gibi) ve lisansüstü tezlerin, genel jeopolitik çalışmalar içerisindeki benzer türdeki eserlere göre hacmi oldukça azdır. Bununla birlikte, Türkiye'deki

akademisyenler tarafından bu alanda hazırlanan İngilizce akademik makaleler (Anaz, 2017; Atmaca, 2014; Bilgin, 2007; Durgun, 2018b; Erşen, 2013, 2014; Yalkın ve Yanık, 2020; Yanık, 2009a, 2009b, 2017, 2019a; Yeşiltaş, 2013 gibi) ve kitap bölümleri (Bilgin, 2012; Erşen, 2016, 2017; Yanık, 2019b gibi) bulunmaktadır. Bu çalışmalar, çoğunlukla alandaki öncü uluslararası dergilerde ve seçkin yayınevleri tarafından basılan kitaplarda yer almaktadır. Bu, söz konusu çalışmaların niteliksel gelişmişliğine işaret etmektedir. Diğer yandan, çalışmaların belirli isimler tarafından hazırlanmış olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Türkçe hazırlanmış eleştirel jeopolitik çalışmalarının azlığı ile birlikte düşünüldüğünde, eleştirel jeopolitiğin Türkiye’de bir nebze ihmal edilmiş, gelişmeyi bekleyen bir alan olduğu sonucuna varılmaktadır.

Buradan hareketle, bu çalışma, söz konusu ihmalin giderilmesine mütevazı da olsa bir katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmada, eleştirel jeopolitiğin alt alanlarından popüler jeopolitik konu edilmekte ve devletlerin resmi jeopolitik söylemlerinin popüler düzeye aktarımı, Kıbrıs sorununu konu eden ve 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı’nın hemen akabinde çekilen Önce Vatan filmi örneği özelinde incelenmektedir. Böylelikle, bir yandan Türkçe eleştirel jeopolitik literatürüne katkıda bulunulurken diğer yandan da eleştirel jeopolitiğin argümanlarından yola çıkarak, Türkiye’nin o dönemki jeopolitik muhakemesinde Kıbrıs’ın nasıl tanımlandığı ve bu tanımlamanın popüler kültür araçları vasıtasıyla popüler düzeye nasıl aktarıldığı sorularına cevap aranmaktadır.

Kıbrıs, yarım asırdan fazla zamandır Türk dış politikasının gündeminde yer almaktadır. Kıbrıs sorunu ve Türkiye’nin bu konudaki tutumu, onun Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Yunanistan başta olmak üzere birçok uluslararası aktörle olan ilişkisinde belirleyici ve genellikle de kısıtlayıcı bir rol oynamıştır ve oynamaya devam etmektedir. Kıbrıs sorunu, 1960’lı ve 1970’li yıllarda, Türk-Amerikan ilişkilerinde krizlerle tanımlanan bir dönemin önünü açmıştır. Türkiye’nin 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı ise, başta yine ABD olmak üzere Batılı müttefikleri ile olan ilişkilerinde ciddi problemlerle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. AB, uzun yıllardır Kıbrıs konusunu bir baskı unsuru olarak kullanmakta; bu konu, Türkiye’nin Birliğe üyeliğinin önünde bir engel olarak sunulmaktadır. Hâlihazırda devam eden bu durumun yanı sıra Kıbrıs sorunu, Doğu Akdeniz tabanında yer alan enerji kaynaklarının nasıl paylaşılacağına dayanan Doğu Akdeniz’de yetki alanları uyuşmazlığı meselesi ile iç içe geçmiş olması itibarıyla da Türkiye’nin dış politika gündeminde önemli bir yer tutmayı sürdürmektedir. Kıbrıs’ın, gerek geçmişte gerekse günümüzde Türkiye’nin uluslararası ilişkilerini bu şekilde ve ölçüde etkileyebilen bir coğrafya olması, onu, Türkiye’nin jeopolitik muhakemesindeki yerini inceleme açısından çekici kılmaktadır.

Çalışmada, örnek olarak Önce Vatan filminin seçilmesinin nedenlerinden bir tanesi, filmin, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın akabinde çekilmiş olmasıdır. Zira bir grubu ya da devleti, bir diğeri ya da diğerleri ile karşı karşıya getiren politik krizler, çatışma ya da savaş gibi konular söz konusu olduğunda popüler kültür araçlarının, jeopolitik bilginin üretimi ve aktarımındaki rolünün daha net gözlemlenebildiği düşünülmektedir. Kriz, çatışma ya da savaş zamanları, karar alıcıların kamuoyuna mevcut olayları nasıl tanımladıklarını, bu süreçteki politikalarını neden ve nasıl

yürüttüklerini, neden bu olayın bir parçası olduğunu açıklamaya en gereksinim duydukları zamanlardır. Popüler kültür araçlarının, krizin, çatışmanın ya da savaşın uluslararası politika ve daha da önemlisi ilgili kamuoyu açısından önemini göstermesi, kamuoyunun ne olup bittiğini neden önemsemesi gerektiğini; mevcut politikaların neden takip edildiğini ve bu politikaların bedelinin ne olduğunu ve neden üstlenilmesi gerektiğini bilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle, bu tür dönemlerde, popüler kültür araçlarının, resmi jeopolitik söylemin kamuoyuna iletilmesindeki rolü daha net ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs Barış Harekâtı da böyle bir kriz ve çatışma dönemine işaret ettiği için o dönemde çekilmiş olan bir filmin, resmi jeopolitik söylemin nasıl tanımlandığıyla birlikte popüler kültür araçları vasıtasıyla popüler kültüre nasıl aktarıldığını incelemek açısından oldukça işlevsel olacağı düşünülmektedir.

Önce Vatan filminin inceleme konusu seçilmesinin diğer nedeni ise, bu filmin, Türk ordusunun katkıları ile çekilmiş olmasıdır. Filmin afişinde bulunan “Kıbrıs'ta şanlı ordumuzun büyük yardımıyla gerçek savaş alanlarında çekilen ilk Türk filmi” ifadesi ve filmin girişinde ekrana gelen, yapımcı şirket Uğur Film'in Türk ordusuna teşekkür notu bu desteği ortaya koymaktadır. Notta, “Bu filmin gerçekleşmesinde büyük katkıları bulunan Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı'na ve Kahraman Ordu mensuplarına derin saygılarla...” yazmaktadır.¹ Dolayısıyla, Önce Vatan filmi bir resmi kaynak olmamakla birlikte filmin seyirciye aktarılmasına aracılık ettiği jeopolitik söylem, Türkiye'nin resmi söylemini yansıtmaktadır. Bu özelliği açısından film, pratik jeopolitik ile popüler jeopolitiğin birbiriyle bağlantılandığı gri alana işaret etmekte ve politik aktörlerin, popüler kültür araçları vasıtasıyla, jeopolitik anlatının kamu tüketimine sunulmasını incelemek için oldukça işlevsel bir örnek sunmaktadır. Filmin iki jeopolitik formu arasındaki gri alanda bulunmasına rağmen bu çalışmada popüler jeopolitik kapsamında ele alınmasının nedeni ise, doğrudan Türk ordusu tarafından çekilmemesi bakımından bir resmi kaynak olmaması ve literatürdeki mevcut çalışmaların, devlet teşviki ile çekilmiş olsa dahi, filmleri popüler jeopolitik kapsamında inceleme eğilimidir.

Çalışmada ilk olarak, eleştirel jeopolitik ve onun bir alt alanı olarak popüler jeopolitik tanımlanmakta ve onun söylem kapsamında değerlendirdiği ve bu çalışmada konu edilen sinema/filmler, jeopolitik bilginin üretilmesindeki ve yayılmasındaki rolü açısından analiz edilmektedir. Ardından ise, örnek olarak seçilen Önce Vatan filmi, popüler jeopolitik açısından incelenmektedir. Tek bir film üzerinden jeopolitik çözümleme yapılmasının bu çalışmanın bir sınırlılığı olarak yorumlanması olası görülmektedir. Tek filme odaklanmak, derin ve yoğun bir çözümleme yapma olanağı sunsa da bu çözümlemenin genellenebilirliği noktasında soru işaretlerine yol açabilecektir. Bir diğer sınırlılığın ise 1974 yılında yapılmış bir film üzerinden ortaya konulan, dolayısıyla o döneme ait olan jeopolitik söylemin, Türkiye'nin Kıbrıs'a dair mevcut jeopolitik söylemine genellenip genellenemeyeceği sorusunun göz ardı edilmesi olabileceği değerlendirilmektedir. Bu sınırlılıklardan kaçınmak adına çalışmanın üçüncü bölümünde, Önce Vatan filmi özelinde analiz

1 Çalışmada örnek olarak incelenen Önce Vatan filminin atf bilgisi şu şekilde olup, metnin ilerleyen bölümlerinde ayrıca atf verilmemektedir: Ün, M. (Yapımcı) ve Sağiroğlu, D. (Yönetmen). (1974). *Önce Vatan* [Sinema Filmi]. Türkiye: Uğur Film.

edilen jeopolitik söylemin, dönemin popüler atmosferine genellenebilirliği ve günümüzdeki geçerliliği ele alınmaktadır.

2. Eleştirel Jeopolitik, Popüler Jeopolitik ve Sinema

Klasik ya da geleneksel jeopolitik olarak adlandırılan önceki ekollerin aksine eleştirel jeopolitik, jeopolitiği, dünyayı görmenin tarafsız bir yöntemi ya da aracı olarak düşünmemektedir. Bunun yerine jeopolitik, dünyayı belirli şekillerde göstermek için kullanılabilen bir söylem olarak görülmektedir. Dolayısıyla, eleştirel jeopolitiğin ilk ve en kayda değer kaynağı, jeopolitik ve uluslararası ilişkiler söylemlerinin incelenmesinden türetilmiştir (Dodds, 2005a, s. 31). Bu söylemlerin incelenmesi, geleneksel jeopolitiğin kendi kültürel ve politik varsayımlarını gizli bir biçimde dünya politik haritasına yansıtarak bir okuma yaptığını ortaya koymaktadır. Bilgi, daima belirli kültürlerin ve öznelerin bakış açılarını ifade eden ve diğerlerininkini marjinalleştiren yerleşik bir bilgidir (Tuathail, 1999, s. 108). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, jeopolitik bilgi ve onun merkezinde bulunan “mekân” kavramı verili değildir; sürekli bir biçimde yeniden tanımlanmak suretiyle sosyal olarak inşa edilmektedir. Mekânlar, kendi tecrübeleri, inançları ve önyargıları doğrultusunda onlara belirli özellikler, anlamlar ve semboller yükleyen bireyler ve gruplar tarafından sosyal olarak inşa edilmektedir (Jones, Jones ve Woods, 2004, s. 115). Bu sosyal inşa sürecinde kullanılan söylem ise belirli politik amaçlara hizmet eden subjektif okumalardan oluşmaktadır.

Mekânın ve ona dair jeopolitik bilginin sosyal olarak inşa edildiğini savunmasının doğal bir sonucu olarak eleştirel jeopolitik, mekânın kimlikle olan ilişkisi konusuna özel önem atfetmektedir. Mekân ile kimlik arasındaki ilişkinin temelinde, aynı mekânda yaşayan insanlar ya da topluluklar arasında belirli bir toprakla özdeşleşmeye dayanan ortak bir kimliğin gelişmesi bulunmaktadır. Mekânsal ortaklığa dayanan bu kimlik, bir topluluğun belirli özelliklerinin tanımlanmasında kullanılmaktadır. Bu, aynı zamanda farklı mekândakilere dair her türlü imaj ve kalıpyargı üretilmesi ve yeniden üretilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu imajlar ve kalıpyargılar, bireyler tarafından kişisel kimliklerinin bir parçası olarak benimsendiğinde, artık bireyler mekânın bu belirli tasvirlerini şiddetli bir biçimde savunmaya başlamaktadır. Bu süreç, bir topluluk için birleştirici bir güç olabileceği gibi, aynı zamanda bunlara uymayan grupları ve bireyleri (genellikle ırk, din, sınıf ya da cinsiyet açısından) topluluğa katılımdan dışlamak için de kullanılabilir (Jones ve diğerleri, 2004, s. 126).

Örneğin, kolonyel söylem açısından düşünüldüğünde, beyaz ve beyaz olmayan, medeni ve geri kalmış, Batılı ve Batılı olmayan arasında zıtlıklar bulunmaktadır. Bu tür ayrımların, imparatorluk döneminde Avrupa dış politikasındaki etkileri ve işleyişleri açıkça bilinmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başında ABD'nin Filipinler ve Latin Amerika'ya yönelik dış politikası yine bu tür ayrımlarla doludur. Soğuk Savaş söyleminde, ABD Başkanı Harry S. Truman'ın Mart 1947'deki ünlü Truman Doktrini konuşmasında sistematikleştirdiği üzere, ayırım ya da zıtlık, çoğunluğun iradesine; özgür kuruluşların, temsili hükümetin, serbest seçimlerin varlığına;

bireysel özgürlüklere, ifade ve din özgürlüğüne dayanan bir yaşam biçimine karşı bir azınlığın çoğunluğa zorla empoze edilen iradesi üzerine kurulmuş bir yaşam biçimi arasında olmuştur. Bu ayrım, dünya üzerindeki yerlerin değerlendirildiği ve savaş sonrası dönemde mekânsal olarak farklı coğrafi alanlara bölündüğü kriteri oluşturmuştur (Tuathail ve Agnew, 1992, s. 194). Yani, mekânsal ve ona bağlı kimlik ayrımı, jeopolitik söylemlerin temelini oluşturmakta; ortaya çıkan söylem de aktörlerin politikalarını meşrulaştırmaya yardım etmektedir.

Esasında, Gearóid Ó Tuathail gibi eleştirel jeopolitik araştırmacıları, yalnızca jeopolitiğin politik aktörler tarafından nasıl sunulduğıyla ilgilenmekle kalmamış, aynı zamanda popüler jeopolitikle ilgili de düşünmüşlerdir (Dodds, 2008a, s. 478). Tuathail'in yanı sıra John Agnew, Joanne Sharp ve Simon Dalby gibi siyasal coğrafyacılar, küresel politik mekânın uygulamalarının ve temsillerinin yalnızca politik olarak elit kültürlerle bağlı olmadığını hatırlatarak jeopolitik alanını genişletmiştir (Dodds, 2005b, s. 267). Buna göre, jeopolitik bilgi, sadece politik aktörlerin yazılı ve sözlü ifadeleri ile değil; haber medyası ve popüler kültürün görsel ve işitsel araçları vasıtasıyla de üretilebilmekte ve yayılabilmektedir. Söylemin bu geniş yorumu, eleştirel jeopolitiğin bir alt alanı olarak popüler jeopolitiğin ortaya çıkmasının önünü açmıştır. Uluslararası politikada cereyan eden olayların haber medyası tarafından nasıl aktarıldığı; filmlerde, tiyatro oyunlarında, romanlarda, karikatürlerde, mizah kitaplarında, müzikte, video oyunlarında ya da sosyal medyada nasıl ele alındığı; kısacası, popüler düzeye nasıl yansıdığı, artan bir biçimde eleştirel jeopolitik çalışmaların gündemine taşınmış ve eleştirel jeopolitiğin bir alt alanı olarak popüler jeopolitik ortaya çıkmıştır.

Popüler jeopolitik, elitler tarafından coğrafya temel alınarak üretilen jeopolitik söylemlerin ve bu söylemler aracılığıyla meşrulaştırılan politikaların popüler kültür alanındaki kitlesel üretimi ve tüketimi ile ilgilenmektedir (Yanık, 2015, s. 156). Popüler jeopolitik, medya araçlarının belirli olayları ve süreçleri ön plana çıkarmasının; olayların belirli biçimlerde çerçevelenmesinin; belirli gruplara ya da devletlere dair belirli kimliklerin dayatılmasının, mekânın ve ona ilişkin kimliklerin sosyal olarak inşasına nasıl katkıda bulunduğu sorusuna cevap aramaktadır. Dittmer ve Bos'un (2019), aracılı bir dünyada yaşadığımız ve bu aracılığın jeopolitik olduğu argümanı düşünüldüğünde, popüler jeopolitiğin söz konusu arayışı oldukça önemlidir. Buna göre, doğrudan tecrübe ettiklerimiz haricinde dünya hakkında tüm bildiklerimiz bize çeşitli medya araçları aracılığıyla ulaşmaktadır. Bu aracılık jeopolitiktir, çünkü değerleri ve davranışları dünyanın çeşitli bölgeleriyle özdeşleştirilen şekillerde ortaya koymaktadır ki bu da nihayetinde insanların etkileşim şeklini etkilemektedir (s. 16).

Bu çalışmada, popüler jeopolitiğin ilgi alanlarından sinema ve filmler üzerinde durulmaktadır. Jeopolitik ve görsel unsurlar arasındaki ilişkiyi konu eden çalışmalar, jeopolitik mücadelenin, işbirliğinin, direnişin ve uyuşmazlıkların verili kabul edilen "gerçeklik"lerinin görsel imgeler aracılığıyla nasıl üretildiğini ve yaygın hale getirildiğini araştırmaktadır (Hughes, 2007, s. 979). Sinema ve filmler, uluslararası politika ve tarih hakkında ortak fikirlerin (yeniden) üretildiği; devletlerden ve bireylerden beklenen kabul edilebilir davranışın ne olduğu hakkındaki hikâyelerin

doğallaştırıldığı ve meşrulaştırıldığı bir ortam sunması (Lacy, 2003: 614) itibarıyla, söz konusu çalışmalarda ele alınan bir görsel öğedir.

Tuathail (1994), bir görme teknolojisi ve bir gösterim biçimi olarak filmlerin, son derece coğrafi ve jeopolitik olduğunu savunmaktadır. Filmler, bir dünya görünümü sunmakta son derece güçlüdür; önümüze bir dünya yerleştirmekte ve konumlandırmakta, senaryolaştırmakta ve sahnelemektedir. Bir tiyatral gösteri olarak sinema, kitlesel bir seyirciyi saatlerce büyüdü altında tutabilme kapasitesi itibarıyla eşsizdir (s. 540). Filmlerin, insanlara çeşitli mitleri gösterebilme yeteneği filmlere, jeopolitik için gerekli politik yerlerin üretilmesinde büyük bir güç sağlamaktadır (Tuathail, 1994, s. 541).

Tuathail'in görüşlerine paralel bir şekilde Dodds (2008b), filmlerin, sosyal ve jeopolitik anlamların sürdürülmesine yardımcı olduğuna dikkat çekmektedir. Mekânların rolü ve tasviri, bu süreçte oldukça önemlidir. ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemi düşünüldüğünde Irak'ın savaş alanları, Afganistan'ın dağları, Kuzey Afrika'daki gözaltı merkezi, askeri üsler ve son olarak ABD'nin yerel mekânları ana karakterlerin kimliklerinin ve teröre karşı savaşla özdeşleştirilen olayların şekillenmesinde oldukça önemi bir role sahiptir. Beyaz Saray gibi ikonik binalar sıklıkla ABD ile ilgili belirli kabul edilmiş anlayışları (anavatan gibi) ve özgürlük ve bağımsızlık gibi değerleri temsil etmektedir. Bu anlamda mekânlar sadece film anlatılarının gelişiminin zemini değildir; bu filmlerin yapımında ve akabinde seyircilerle buluşmalarında önemli bir rol sergilemektedir (s. 1625). Filmlerde mekânların temsilinin yanı sıra kimliklerin temsili de jeopolitik anlamların üretilmesi ve sürdürülmesinde önemlidir. Bu anlamda filmler, diğerlerine dair yaygın kalıpyargıların (bir devletin içinde ya da dışında) ulusal kimliklerin oluşumuna ve yeniden üretilmesine katkıda bulunabilmektedir. Dodds (2005a), Soğuk Savaş sinemasının bu konuda zengin bir örnek sunduğunu belirtmektedir. Amerikan film şirketleri, Sovyetler Birliği'ne şeytani bir öteki imajı veren filmler üretmiştir (s. 75).

Power ve Crampton'a (2005) göre, sinema, bir tür ham ve hantal dış politika aracı değil; aksine jeopolitik anlamlar ve senaryolar arası mücadelenin önemli bir alanıdır (s. 195). Özel olarak Amerikan sineması üzerine çalışan Crampton ve Power (2005), Hollowood'u bir jeopolitikçi ve filmi önemli bir jeopolitik alan olarak kabul etmektedir (s. 244). Araştırmacılar, filmlerin, uluslararası politikanın bir resimsel sunumunu üretmeleri bakımından bir jeopolitikçi önemi taşımalarına, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında ABD'deki film stüdyolarının, yerel komünizm tehdidini gösteren, üreten ve somutlaştıran ve Amerikancılık ile Amerikan kimliğinin sınırlarının yeniden tanımlanmasına yardımcı olan bir düşük bütçeli filmler dizisi üretmeleri konusunda Amerikan Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi'nin baskılarına maruz kalmalarını kanıt göstermektedir (Crampton ve Power, 2005, s. 248).

Amerikan sineması Hollywood, filmlere odaklanan eleştirel jeopolitik çalışmaların sıklıkla ele aldığı bir konu olsa da, sinema salonlarının ve filmlerin, jeopolitik anlamlar ve çerçeveler üretmesi ve bunları yayması, şüphesiz ki Hollywood ile sınırlı değildir. Hükümetler ya da onların orduları, film şirketleriyle yakın işbirliği yapagelmıştır. Bu işbirliğinin temelinde, filmin, olayların

mesajlarını ve anlamlarını şekillendirebildiği inancı yatmaktadır (Dodds, 2005a, s. 77). Örneğin, Stalin'in kültürel liderliği altında, 1920'ler ve 1930'larda Sovyet sineması, Sovyetler Birliği'nin mücadeleleri ve sonunda gelen zaferini ve 1917 Devrimi'ni resmetmek için sıklıkla filmleri kullanmıştır (Dodds, 2006, s. 119). Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Ekim (1927) gibi sinema projelerine fon sağlamıştır. 1930'larda çekilen İki Kaptan ve Sovyet pilotlarının Kuzey Kutup bölgesinden faydalanmalarını gösteren belgeseller, bu film dalgasını takip etmiştir (Dodds, 2005a, s. 77). İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz sinema seyircileri Pathe News tarafından üretilen savaş dönemi bültenlerine bağlı kalmıştır. İngiliz hükümeti, Müttefik mevkidaşlarının yanı sıra, büyük miktarda kaynağını "ev cephesi"nin "savaş cephesi"nde moral verici hikâyeler duyduğunu garanti etmeye adanmıştır (Dodds, 2006, s. 119). 20. yüzyılın ilk yarısında, Hitler'in Almanyası da dâhil olmak üzere hükümetlerin, belirli projelerde film yapımcıları ile yakından işbirliği yapması oldukça yaygın görülmüştür (Dodds, 2005a, s. 78). Bu örnekler, politik kaygıları olan filmlerin her zaman bu tür bir işbirliğinin ürünü olduğu anlamına gelmemektedir. Film yapımcıları, aktif olarak politik liderlerle işbirliği halinde olmasa dahi bazı film türleri, bireysel kahramanlığı ve iyi ve kötü arasındaki mücadeleyi sunmaya çalışırken kullandıkları şekil açısından oldukça jeopolitik olarak yorumlanabilmektedir (Dodds, 2005a, s. 77).

Nihayetinde filmler, siyasal coğrafyaların üretiminde bir esas unsur sunması ve politik mekânların, yerlerin ve çevrelerin film üretiminde dolaylı araçlar olması bakımından popüler jeopolitik açısından önemlidir (Power ve Cramton, 2005, s. 197). Coğrafi konumlar ve/veya coğrafi çerçevelenmeler hiçbir zaman bu sahneleme eylemlerinin pasif bir perde arkası değildir. Mekânlarda insanların tasviri, filmlerde kullanılan olay yerleri ve film görüntülerinin rolü, aradaki mekân ve insan bağı anlatılarının tanımlanmasına yardımcı olmaktadır (Dodds, 2005b, s. 268). Buraya kadar yer verilen örnekler, özellikle bir grubu ya da devleti, bir diğeri ya da diğerleri ile karşı karşıya getiren savaş ve çatışma gibi konular söz konusu olduğunda filmlerin jeopolitikçi rolünün daha net ortaya çıktığını göstermektedir. Tuathail'in (1994) ifade ettiği gibi savaşlar ve çatışmalar, devlet ve beyaz perde arasındaki işbirliği için ideal zamanlardır (s. 541). Çalışmanın takip eden kısmı, böyle bir zamanda çekilmiş olan Önce Vatan filminin popüler jeopolitik açısından incelenmesine ayrılmıştır.

3. Önce Vatan Filminin Popüler Jeopolitik Açısından Analizi

Önceki satırlarda ifade edildiği gibi filmlerin jeopolitikçi rolü, özellikle savaş ve çatışma dönemlerinde daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada örnek olarak seçilen Önce Vatan filmi de böyle bir dönemde çekilmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlediği askeri harekâtın akabinde ve operasyonun yankılarının henüz devam etmekte olduğu 1974 yılında yapılan ve Mart 1975'te vizyona giren film, uzun metrajlı, aksiyon-savaş türü bir filmidir. Çalışmanın bu bölümü, filmin, popüler jeopolitik açısından analize ayrılmıştır. Bu bağlamda, filmin olay örgüsünün anlatılmasının ardından filmde, coğrafi mekânların ve kimliklerin temsili popüler jeopolitik perspektifinden incelenerek Türkiye'nin Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminin popüler düzeye nasıl yansıtıldığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

3.1. Olay Örgüsü

Filmin olay örgüsünü, iki kısım şeklinde ele almak mümkündür. Filmin birinci kısmında, 1964 yılında Kıbrıs'taki Türkler ve Rumlar arasında şiddetlenen çatışmalar ve Türkiye'nin bu gelişmeler karşısındaki tutumu işlenmektedir. Bu kısım, anne, üç çocuk ve yaşlı bir büyükanneden oluşan bir Kıbrıslı Türk ailenin evinde Kıbrıs Türk Barış Radyosu'nun dinlendiği sahne ile başlamaktadır. Evde radyonun üzerinde Türk bayrağı, kurt figürlü vazo ve arkasındaki duvarda çerçeveli bir Atatürk resmi görünmektedir. Aile radyo dinlediği sırada radyoda şu anons yapılmaktadır: "Uzun zamandan beri Yunanlıların tahrikleriyle insanlık dışı kanlı saldırılarını sürdürmekten çekinmeyen kana susamış Rum tedhişçilerine son ihtarımızdır. Türkiye, Kıbrıs'taki soydaşlarının haklarını sonuna kadar korumaya kararlı ve durumun getirdiği her türlü tedbiri almaya hazırdır."

Bu anons esnasında önce silah sesleri duyulmakta, ardından evin camı ve sonrasında ise evin kapısı zorlanarak kırılmaktadır. Ev halkı korkudan birbirlerine sokulmaktadır. Eli silahlı dört Rum içeri girip ev halkını silahlarla tarayarak öldürmektedir. Radyo yayınının devamı, silah seslerinden duyulmamaktadır. Silah sesleri kesildikten sonra ise yayının şöyle devam ettiği duyulmaktadır: "Bütün dünya bilmelidir ki Türkiye, Kıbrıs üzerindeki haklarının bir tek zerresinden bile hiçbir zaman vazgeçmeyecektir." Bu ifadeleri duyan ve öfkelenen Rumlar, önce radyoya, ardından da Atatürk resmi ile Türk bayrağına ateş etmektedir. Daha sonra Kıbrıslı Türklerin yaşadığı zulmü ve zorlukları sergileyen; ölüleri, çocuk cesetlerini, talan edilmiş yerleşim yerlerini gösteren siyah beyaz fotoğraflar gösterilmektedir.

Rumların Türk aileyi katletmesini ve bunun gibi birçok zulüm yaşandığını gösteren fotoğrafların yer aldığı sahnelerin ardından, bu olaylar karşısında Türkiye'nin tutumunu yansıtan sahneler gelmektedir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı binasının önüne, ABD bayraklı resmi bir araç gelmektedir. Arabanın ABD büyükelçiliğine ait olduğu, takip eden sahnedeki şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

- "Başkan Johnson'ın mektubu birkaç saat evvel ABD Büyükelçisi tarafından İnönü'ye verilmiş. Çıkarma harekâtı ikinci bir emre kadar durduruldu."

Bu ifadeler, Türk ordusuna mensup askerler arasında geçen bir konuşmada askerlerden biri tarafından kullanılmaktadır. Diyalogun devamı şu şekildedir:

- "Demek Amerika istemiyor diye Ada'daki binlerce Türk'ü kaderleriyle baş başa bırakacağız öyle mi?"

- "Hayır! (Haritada Kıbrıs'ı göstererek) Ada'yla aramızda gerilen Amerikan 6. Filosuna rağmen yapacağımız çok şey var daha. 12 numaralı harekât planını yürürlüğe koymak görevini size veriyorum."

- "Emredersiniz komutanım!"

Bu sahneler, Johnson Mektubu² sonrasında Türkiye'nin, içinde bulunulan koşullar gereği Kıbrıs'a müdahale konusunda geri adım atmış gibi görünse de esasında, Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip etmeye; Adadaki Türkleri desteklemeye ve korumaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Filmin, 1964 olaylarını konu eden kısmı, Türk ordusunun 12 numaralı harekât planını uygulamak üzere Cüneyt Arkın'ın canlandığı Teğmen Yavuz'un gizlice Kıbrıs'a gelmesiyle devam etmektedir. Yavuz ve beraberindeki askerler, Yunanlıların yığınak yaptıkları Rum cephanelerini basarak silah ve cephane elde etmek; Ada Türklerini teşkilatlandırarak abluka altındaki Türk köylerini kurtarmakla görevlendirilmiştir. Rum cephaneliği basma görevini başarıyla yerine getiren ve elde ettikleri cephaneleri Kıbrıslı Türklere teslim eden Türk askerleri, Kıbrıslı Türklerden oluşan bir kafileyi, Erenköy bölgesinde bulunan diğer Türklerin yanına sevk etmeye çalıştığı sırada Teğmen Yavuz yaralanmaktadır. Fatma Girik'in canlandığı bir Kıbrıslı Türk olan Zeynep karakteri, Yavuz'u tek başına dağda bırakmak istememekte ve Yavuz'un, yola devam etmesi emrini verdiği kafileden, kimseye fark ettirmeden ayrılarak Yavuz'un yanına geri dönmektedir. Zeynep, elindeki imkânlarla Yavuz'a yardımcı olmaya ve onu tedavi etmeye çalışmaktadır. Yavuz kendisini iyi hissedince, Yavuz ve Zeynep, kıyıya ulaşmak üzere harekete geçmektedir. Zorlu geçen uzun bir yürüyüşün ardından, ekranda Türk bayrağının dalgalandığı Türk karargâhı gözükmemektedir. Yavuz ve Zeynep'i fark eden Türk askerleri yardıma koşmakta ve sahnenin sonunda yaralı Yavuz, tedavi olmak üzere Türkiye'ye gönderilmektedir.

Filmin birinci kısmı böyle sona ererken, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na odaklanan ikinci kısım, iki dönem arasındaki on yılda Kıbrıs'ta yaşananları özetleyen bir seslendirme ile başlamaktadır:

“Ve geçen on yıl içinde Makarios Yeni Kıbrıs politikasını çizerken Türkiye'yi hesaba katmak zorunda olduğunu artık iyice biliyordu. Devletlerarası anlaşmaları sistemli bir şekilde Rumlar lehine yorumlayarak dünya üzerindeki etkin Yunan yaygaracılığını ve Akdeniz'deki yeni denge unsurlarını ustaca kullanarak uzun vadede Türkiye'yi saf dışı bırakmak umudu ve hayalleri içindeydi. Ama Adadaki aşırı sağcı Krivas ve EOKA örgütü Kıbrıs'ı bir Yunan adası yapmak için beklemek niyetinde değildiler ve Makarios'a karşı cephe almakta gecikmediler. Bu sefer Rumlar kendi aralarında tedhişçiliğe başladılar. Krivas'ın öncülüğünde kurulan yeni örgüt EOKA-B ve gizlice sokulan Yunan subaylar Ada'yı bir an önce Yunanistan'a ilhak etmek için sabırsızlandılar ve Makarios'u amaçları için büyük bir engel olarak görmekteydiler. Sonunda eski katil Nicos Sampson'un başkanlığında bir darbe düzenleyerek oldubitti ortamı içinde Kıbrıs'ı bir Yunan adası haline getirebileceklerini sandılar ve 1974 Temmuzunda kanlı olaylar yeniden başladı.”

2 Johnson Mektubu, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edeceği yönündeki kararını ABD'ye bildirmesinin ardından, 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından dönemin Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen bir mektuptur. Mektubun içeriğinde, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale ettiği takdirde Sovyetler Birliği ile karşı karşıya kalabileceği hatırlatılarak böyle bir durumda NATO ve ABD'nin Türkiye'yi savun(a)mayacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, Amerika'nın Türkiye'ye vermiş olduğu silahların savunma amaçlı olduğu hatırlatılarak, bunların Kıbrıs'ta kullanılmayacağı vurgulanmıştır (Şahin, 2002, s. 13). Bu mektupla birlikte Türkiye, Ada'ya müdahale etme kararlılığından vazgeçmiştir. Diğer taraftan, ABD'nin krize ağırlığını koyarak diplomatik yollarla krizin sonlandırılmasında etkili olmuştur.

Filmde, Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılan Türk askerleri arasında, 1964 yılında da Kıbrıs'ta bulunmuş olan ve artık Yüzbaşı rütbesi alan Yavuz da bulunmaktadır. Yavuz ve beraberindeki Türk askerleri, helikopterle Kıbrıs'a gitmektedirler. Bu sahne sırasında ekranda, aynı anda havada bulunan 15 askeri helikopter ve helikopterlerden paraşütlerle atlayan Türk askerleri görülmektedir. Yavuz ve diğer askerler, Rum çetelerden kaçarak bir kiliseye sığınmış olan, ancak Rumların zorla kiliseye girmesi üzerinde orada rehin kalan Kıbrıslı Türkleri kurtarmaya çalışmaktadır. Kilisedeki rehinelere arasında, beraber geçirdikleri dönemde Yavuz'la arasında duygusal bir yakınlaşma olan ancak sonrasında ondan haber alamayan Zeynep de bulunmaktadır.

Kiliseyi kuşatan Yavuz, emir almak üzere merkeze ne yapması gerektiğini sorduğunda şu mesajı almıştır: "Karar ve sorumluluk size aittir, başaracağınıza eminim." Bu mesaj üzerine ve kiliseden kaçmayı başaran bir çocuğun, kilisedeki Rumların tüm rehinelere öldürüp o gece oradan kaçmayı planladıkları bilgisini sızdırması ile birlikte Yavuz, artık beklemeye imkân kalmadığını söylemektedir. Kiliseye çan kulesinden girmeye çalışan Yavuz, içeriye ulaşmayı başarmaktadır. Yavuz, kilisenin içindeki tüm Rumları tek başına vurup öldürmüştü ama Rumların elebaşı kaçmayı başarmıştır. Bu sırada, Zeynep de Yavuz'dan kaçmak için kiliseden koşarak uzaklaşmaya çalışmaktadır. Zeynep koşarken Rum çetesinin elebaşı tarafından vurularak öldürülmektedir. Buna karşılık Yavuz da elebaşını öldürmektedir. Filmde, Zeynep'in bir zamanlar duygusal ilişki yaşadığı ve hala bir şeyler hissettiği Yavuz'dan kaçma sebebi ise kilisede rehine olduğu sürede Rumların tecavüzüne uğramış olmasıdır. Zeynep, bu utançla Yavuz'un karşısına çıkmaktan kaçmıştır.

1974 yılında Kıbrıs'ta yaşananları anlatan bu kısmın ve aynı zamanda filmin son sahnesinde Yavuz ile varlığını sonradan öğrendiği ve Zeynep'ten olan kızı, Zeynep'in mezarında görülmektedir. Mezar başındaki Yavuz'un şu sözleriyle film sona ermektedir: "Huzurunda Tanrı adına yemin ediyorum ki Türk ordusu haklarını koparmadan hiçbir zaman çıkmayacaktır Kıbrıs'tan."

3.2. Mekânların ve Kimliklerin Temsili

Konusu 1964 ve 1974 yılında Kıbrıs adasında Türkler ve Rumlar arasında yaşanan olaylar ve Türkiye'nin bu olaylar karşısındaki politikası olan Önce Vatan filmindeki temel iki mekân da, doğal olarak, Kıbrıs adası ve Türkiye'dir. Kıbrıs ve Türkiye aralarında hiçbir coğrafi bağ bulunmayan farklı iki mekândır. Coğrafi olarak Kıbrıs, Akdeniz'de bir ada iken Türkiye, topraklarının bir kısmı Anadolu'da, bir kısmı da Trakya'da bulunan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin egemenliği altındaki bir toprak parçasıdır. Ancak, eleştirel jeopolitiğin savunduğu üzere, politika söz konusu olduğunda coğrafi mekânlar hiçbir zaman sadece coğrafi konumlarına göre tanımlanmamaktadır. Coğrafi mekânlar ve onlara ilişkin kimlikler, söylemler yoluyla sosyal olarak inşa edilmektedir.

Önce Vatan filminde mekânların ve kimliklerin temsiline analizi de iki ayrı coğrafya olan Kıbrıs ve Türkiye'nin, filmdeki görüntüler ve konuşmalar vasıtasıyla yeniden tanımlandığını ve iki coğrafya arasında bir bağ inşa edildiğini göstermektedir. Ancak söz konusu analiz aynı zamanda, mekân ve kimlik arasındaki ilişkinin her zaman mekândan kimliğe doğru ilerlemediğini de

ortaya koymaktadır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere eleştirel jeopolitik, aynı mekânda yaşayan insanlar ya da topluluklar arasında belirli bir yerle özdeşleşmeye dayanan ortak bir kimlik geliştiğini savunmaktadır. Başka bir deyişle, kimlikler, mekândan kaynaklanmaktadır. Önce Vatan filmi örneği ise mekân ile kimlik inşası arasındaki ilişkinin her zaman bu yönde olmadığını göstermektedir. Filmin eleştirel jeopolitik açısından analizi, kimlik üzerinden mekânsal ortaklıklar kurulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Filme göre Kıbrıs, Türkiye açısından soydaşlarının yaşadığı bir coğrafyadır. Seyirciyi, olaylara bu çerçeveden bakmaya yönlendirmek adına ortak kimlik olarak “Türklük”e sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Hâlihazırda bahsedildiği gibi, filmin ilk sahnesinde Rumlar tarafından katledilen Türk ailenin evinde, Türk bayrağı, kurt figürlü vazo ve Atatürk resmi bulunmaktadır. Türk bayrağı Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi sembolü; kurt figürü Türklüğün simgesi ve Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu lideridir. Kıbrıs’ta bulunan bir evde bu üç sembolün bir arada bulunması, filmin seyircisine Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasındaki özdeşleşmeyi göstermektedir. Türkiye coğrafyası dışında yaşayan bir toplumun, Türk kimliğini ve daha da önemlisi doğrudan Türkiye Cumhuriyeti’ni sembolize eden figürleri evinde bulundurması, bir “bizlik” hissine işaret etmektedir. Bu hissin bir başka işareti, ailenin dinlediği radyo yanında duyulan, Türkiye tarafından yapılan resmi açıklamadaki şu ifadelerde görülmektedir: “Türkiye, Kıbrıs’taki soydaşlarının haklarını sonuna kadar korumaya kararlı ve durumun getirdiği her türlü tedbiri almaya hazırdır.” Buradaki “soydaşlar” ifadesi, oldukça dikkat çekicidir. Aynı ifade, ana karakter Yavuz’un, 1964 yılında Kıbrıs’a görev emrini almadan hemen önce evinde dinlediği radyo yayınında da geçmektedir: “Amerikan elçisinin teminatına rağmen Rum tedhişçiler Türk soydaşlarımıza saldırılara devam etmektedir.” Görüldüğü üzere filmde, Türkiye’deki Türkler ile Kıbrıslı Türkler arasında bir soy bağı bulunduğunu vurgulanmaktadır. Bu bağ, iki toplumu “biz” haline getiren şeydir.

Filmde Kıbrıs, Türkiye açısından soydaşlarının yaşadığı bir mekân olarak anlatılırken, Kıbrıslı Türklerin gözünde Türkiye ise bir kurtarıcı ve parçası olunmak istenen bir coğrafya olarak seyirciyeye sunulmaktadır. Örneğin, Yavuz’un 12 numaralı harekât planını hayata geçirmek üzere gizlice Kıbrıs’a çıktığı sahnede kendisini karşılayan ve aynı zamanda Zeynep’in babası olan Kıbrıslı Türk, büyük bir heyecan ve şükran duygusu içinde “Hoş geldiniz! Hoş geldiniz aslan evladım benim” demektedir. Aynı kişi, bu kez Rum cephaneliğin ele geçirilmesinin ardından “Sağ ol komutanım, sağ ol! Bizim için yaptıklarınızı hiç unutmayacağız” diyerek minnet duygusunu dile getirmektedir. Rumlarla olan mücadelede Türkiye’nin ve Türk askerinin desteğine ve kurtarıcılığına duyulan güven, Zeynep’in köyünde geçen bir sahnede de görülmektedir. Bu sahnede, Rum cephaneliğin tahrip edilmesinin ardından oradaki silah ve cephaneleri alarak gizlice köylerine sokmaya çalışan Zeynep ve babası, köylerini basmış olan Rum askerlerine yakalanmaktadır. Rumlar, kendisine ve babasına, köy halkının önünde şiddet uygulayarak cephaneliğe zarar veren Türklerin saklandığı yeri söylemesini istemektedir. Zeynep ise onların saklanmadığını söyleyerek şu cevabı vermektedir: “Sadece o pis canınızı almak için zamanın gelmesini bekliyorlar.” Nitekim filmin takip eden dakikalarında Yavuz ve beraberindeki askerler, köye gelerek Zeynep ve köy halkını kurtarmaktadır. Bu kez 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nı anlatan

sahnelerden bir tanesinde, Türk askeri uçaklarının Kıbrıs semalarında belirmediği sahnede, kızıyla birlikte Rumlardan kaçmakta olan Zeynep, yaklaşan uçaklara bakarak umutlu ve heyecanlı bir ses tonuyla şöyle bağırılmaktadır: “Çok şükür Allah'ıma geldiler işte! Uçaklarıyla toplarıyla tüfekleriyle Mehmetçikleriyle sonunda geldiler işte!” Bu sahne de önceki örneklerde olduğu gibi Kıbrıslı Türkler açısından Türkiye'nin, kendilerini Rumların zulmünden kurtaracak bir kurtarıcı olarak görüldüğünü anlatılmaktadır. Bir kurtarıcı olmanın yanı sıra Türkiye, filmde, aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin bir parçası olmak istediği bir coğrafya olarak sunulmaktadır. Bu, Yavuz'un yaralanmasının ardından birlikte geçirdikleri zamanda Yavuz ve Zeynep arasında geçen bir diyalogda açıkça görülmektedir. Zeynep aklından geçenleri Yavuz'a şöyle anlatılmaktadır:

– “Kıbrıs Türkiye'nin olsaydı eğer Rumlar gibi bizim de okullarımız fabrikalarımız olurdu. Böyle cahil, böyle fakir kalmazdık.”

– “Doğru. Önce İngilizler sonra da Rumlar yıllardır sizi ezdi. Ama bu hep böyle sürecek değil.”

– “Bir gün bütün bu çektiklerimiz bitecek mi; bizim de insan gibi yaşamaya hakkımız olacak mı dersin?”

Zeynep'in cümlelerinden anlaşıldığı üzere, Kıbrıslı Türkler, başka toplumların yönetimi altında uzun yıllar boyunca ezilmiş, insanca muamele görmemiş, hem ekonomik yönden hem de eğitim yönünden geri bırakılmıştır. Oysa Kıbrıs, Türkiye'nin bir parçası olsaydı; Türkiye'nin egemenliği altında yaşasalardı insanca yaşayacak ve geri kalmışlıktan kurtulacaklardı. Yani Zeynep, Kıbrıs'ın Türkiye'nin bir parçası olmasını arzu etmektedir. Bu sahneyle seyirciye, Kıbrıslı Türkler açısından Türkiye'nin, parçası olunmak istenen bir coğrafyayı temsil ettiği gösterilmektedir.

Kısacası, Önce Vatan filmi, farklı coğrafi mekânlar olan Türkiye ve Kıbrıs toprakları arasında bir bağ olduğu fikrini içeren bir jeopolitik temsil sunmaktadır. Behlül Özkan'ın (2015) ifadesiyle, Ada, “yavruvatanlaştırılmaktadır.” (s. 205). Türkiye açısından Kıbrıs, Akdeniz'de herhangi bir ada olmanın ötesinde soydaşlarının yaşadığı bir coğrafyadır. Kıbrıslı Türkler ise Türkiye'yi, sadece kuzeyinde bulunan bir ülke olarak değil; kendilerini zulümden kurtaracak bir kurtarıcı ve parçası olunmak istenen bir ülke olarak algılamaktadır. Bu durum, aynı zamanda, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki jeopolitik söyleminin bir parçası olan mekân-kimlik ilişkisinin, eleştirel jeopolitik literatüründeki genel kanıdan farklı olarak, kimlikten mekâna doğru ilerlediğini göstermektedir. Buna göre, Türkiye, Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminde, Türk kimliğine vurgu yapmak suretiyle Ada ile mekânsal bir bağ inşa etmeye çalışmaktadır. Türk kimliğine ve soydaşlığa yapılan vurgu, bir yandan Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasında bir “bizlik” ve “aynılık” oluşturarak mekânsal bağ kurmaya yardımcı olurken, diğer yandan Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlıları ise ötekileştirmektedir.

Film boyunca Türk kimliği, “güç”, “cesaret” ve “kahramanlık” ile özdeşleştirilirken, Rum ve Yunan kimliklerinin “zulüm”, “terör”, “tecavüz”, “sarhoşluk”, “korkaklık” temaları üzerinden betimlendiği görülmektedir. Türk kimliğinin güç ile özdeş bir şekilde temsili, filmin başlangıcından itibaren görülmektedir. Filmin başındaki jenerikte, “Ay akşamdan ışıktır” türküsü eşliğinde koşan Türk askerleri ekrana gelmektedir. Tırmanış, koşu, sınav gibi hareketleri yapan askerlerin, üst vücutları

çıplak ve kaslıdır. Bu görsel öğelerden oluşan sahne, Türk askerinin beden ve kondisyon olarak ne kadar güçlü olduğunu anlatmaktadır.

Türklerin cesur insanlar olmalarının bir temsili olarak, Zeynep ve babasının Rum cephanelikteki cephaneleri gizlice köylerine sokarken yakalanmasının ardından köyde yaşanan bir sahne bulunmaktadır. Bu sahnede, Rum asker, cephaneye zarar veren Türklerin kim olduğunu öğrenmek için Zeynep'i tehdit etmektedir: "Sen de konuşmazsan her yarım saatte bir bunların içinden beş kişi kurşuna dizilecek." Zeynep, tehdidin karşılığında askerinin suratına tükürmekte ve ardından asker, sekiz kişinin derhal kurşuna dizilmesi emrini vermektedir. Öldürülecek Kıbrıslı Türklerin gözü bağlandığı sırada bir Türk itiraz etmektedir: "İstemez! Biz gözü açık ölmesini de biliriz." Ardında da Zeynep'e "konuşma sakın Zeynep Bacı, nasılsa öldürecekler hepimizi, konuşma" demektedir. Türklerin vatanları için gözlerini kırpmadan ölüme gidecek kadar cesur olduklarını anlatan bu cümlelerin ardından kurşuna dizilmek üzere seçilen Türkler, şu marşı söyleyerek gözlerindeki bantları söküp atmaktadır: "Kıbrıs dağlarında vuruldum kaldım, şehit olanları bayrağa sardım", Daha sonra kadınlar da dâhil tüm köy halkı marşa eşlik etmeye başlamaktadır: "Kıbrıs dağlarında aslanlar yaşar, zalim düşmanlara ölümler saçar." Bu olay karşısında Rum asker, "Gebertin köpekleri" diye emir vermektedir, ancak Rum askerlerinin vurmaya başlayacağı sırada Yavuz ve beraberindeki askerler gelerek Rumların hepsini öldürmektedir. Bu da Türk askerinin kahramanlıklarının bir temsilidir. Önceki satırlarda bahsedilmiş olan, Yavuz'un kiliseye girerek içerideki tüm Rumları tek başına öldürdüğü sahne; Zeynep'in Türk askerlerinin saklanmadığını sadece Rumların canını almak için zamanının gelmesini beklediklerini söylediği sahne de Türk askerinin gücünü, cesaretini ve kahramanlığını ortaya koyma gayretindedir.

Türklerin kahramanlığı filmde yalnızca askerler ve erkekler üzerinden değil, siviller ve kadınlar üzerinden de işlenmektedir. Sadece askerlerin değil, vatanları uğruna mücadele veren sivillerin de birer kahraman oldukları, filmde Zeynep'in onları "mücahit" olarak anmasından anlaşılmaktadır. Zeynep, Yavuz'a, dağda kaldıkları sürede Rumları gizlice dinlediğini, Türk kafilesinin Erenköy'deki "mücahitlere" kavuştuklarını söylemektedir. Mücahit kelimesinin, kutsal ülküler uğruna savaşan kimse anlamına geldiği düşünüldüğünde, Zeynep'in ifadeleri, toprakları için mücadele veren Kıbrıslı Türklerin mücadelelerinin kutsallığına ve kendilerinin kahramanlığına işaret etmektedir.

Türk kadınının cesaretinin ve kahramanlığının bir temsili olarak Zeynep karakterinin kendisini ele almak mümkündür. Rum cephaneliğin basıldığı sahnede, kendilerine katılmak isteyen Zeynep'e Yavuz, "Bu kadın işi değil" diyerek onu geride bırakmaktadır. Ancak olay sırasında bazı Türklerin de vurulduğunu gören Zeynep, makineliyi ele geçirerek Türkleri vuran askeri arkadan vurmaktadır. Operasyonun tamamlanmasının ardından Yavuz, Zeynep'e şöyle demektedir: "Sen de bu aslanlar gibi savaştın." Bu sahne, yalnızca askerlerin ve erkeklerin değil, Türk kadınlarının da vatanları için cesurca ve kahramanca mücadele edebildiklerini göstermektedir. Zeynep'in, dağda bulunan kısıtlı imkânlarla, kimi zaman dağda yakaladığı keçinin sütünü kaynatarak kimi zaman yaralıyı omzunda taşıyarak günler boyunca Yavuz'u iyileştirmek için verdiği mücadele de Türk kadınının cesur ve kahraman kimliğinin bir temsilidir.

Filmdeki kimliklerin temsilinin bir yüzünü Türk kimliğinin yüceltilmesi oluştururken diğer yüzünü ise Rum ve Yunan kimliğinin ötekileştirilmesi oluşturmaktadır. Film boyunca Rumlara ve onlara destek sağlayan Yunanlılara, “zalim”, “terörist”, “tecavüzcü”, “sarhoş” ve “korkaklık” gibi özellikler yüklenmektedir. 1964 olayları sırasında Rumların Türk ailenin evini basarak kadın, yaşlı, çocuk ayırt etmeksizin herkesi katletmesi; bu sahnenin ardından görülen fotoğraflardaki çocuk cesetleri, ölü bedenler ve talan edilmiş yerleşim yerleri; hem 1964 hem de 1974 yılına ilişkin sahnelerde Rumların, Türk köylerini basarak Türkleri zorla evlerinden çıkarıp atmaları; yine kadın ve çocuklardan oluşan Türkleri kilisede rehin tutmaları Rum zulmünün filmde sergilenen örnekleridir. Bu tür eylemlerin savaş zamanında dahi ne ahlak dışı olduğu, filmde Yavuz’un Türk kadınların ve çocukların rehin tutulduğu kiliseye bakarak sarf ettiği şu sözlerle vurgulanmaktadır: “Savaşın her türlüsüne hazırladılar bizi ama böylesini öğretmediler.” Politik amaçlarına ulaşmak için bu şekilde zulmün her türlüsüne başvuran Rumlar filmde, “tedhişçi” yani terörist olarak tanımlanmaktadır.

Bunun yanı sıra filmde, Rumların, Kıbrıslı Türk kadınlara tecavüze yeltendiği sıklıkla görülmektedir. Filmin ilk kısmında Yavuz ve Zeynep birlikte Türk karargâhına ulaşmak üzere ilerlerken bir dere kenarında soluklanarak su içtikleri sırada iki Rum askerine yakalanmakta ve askerler Zeynep’i yakalayarak ona tecavüz etmeye yeltenmektedir. Yavuz ve Zeynep Rumların elinden kurtulmayı başarsa da filmin ikinci kısmında kilisede rehin kaldıkları sırada Zeynep, Rumların tecavüzünden kaçamamaktadır. Kilisede rehin kaldıkları dönemde Rumların tecavüzüne uğrayan tek Türk kadın Zeynep değildir. İçki içen ve ayakta duramayacak kadar sarhoş olan Rumların elebaşı, diğer kadınlardan bazılarına da tecavüz etmektedir.

Filmde, Kıbrıslı Türk sivillere, kadınlara ve çocuklara zulüm ve tecavüz etmekten çekinmeyen Rumların, 1974 olayları karşısında Türkiye’nin takındığı tutumdan ve Türk ordusunun Kıbrıs’a müdahalesinden ise oldukça korktukları anlatılmaktadır. Buna göre, Türk ordusunun Kıbrıs’taki ilerleyişinden çekinen Rum çete üyeleri kaçmaya çalışmakta, kaçarken karşılaştıkları diğer çete üyelerine de şu sözlerle kaçmalarını telkin etmektedir: “Türk ordusu korkunç bir hızla ilerliyor. Aklınız varsa siz de kaçın canınızı kurtarın.” Türk askerinin kendi köylerine ulaşmak üzere olduğunu anlayan bir Rum çete üyesi diğerine “Türkler köye girmek üzere, ne bekliyoruz? Bir an evvel kaçalım buradan” diyerek Türk askerinden duyduğu korkuyu dile getirmektedir. Bu, 1964 yılında Rum askerinin kurşuna dizilmeleri emrini verdiği Kıbrıslı Türklerin gözleri açık bir şekilde, marşlar söyleyerek ölümü bekledikleri, Türklerin cesaretini anlatan sahnenin tam tersidir.

Filmde, Rum kimliği ile birlikte Yunan kimliği de ötekileştirilmektedir. 1964’te Rumların kanlı saldırılarının Yunanlıların tahrikiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Yunanlıların Rum zulmüne ve terörüne sağladığı destek, Yavuzların basacağı cephanelikte “Yunanlıların yığınak yaptığı” cephanelerin olduğu vurgulanarak anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra, Yunanlıların uluslararası alanda “yaygara” yaparak Türkiye’yi Kıbrıs konusunda saf dışı bırakmaya çalıştığı belirtilmektedir.

Kısacası, Önce Vatan filmi boyunca Kıbrıslı Türkler ve Türkiye’deki Türklerin ortak kimliği olan Türk kimliği ile Rum/Yunan kimliğini birbirinden ayıran bir söylem kullanılmaktadır. “Kendi”

kimliğine güç, cesaret ve kahramanlık özellikleri yüklenirken, “öteki” ise acımasız ve insaniyetsiz olarak gösterilmektedir. Soydaşlık vurgusu ile birlikte bu ayrım, Türkiye'nin jeopolitik söylemine temel oluşturmaktadır. Buna göre Kıbrıs, Türkiye'nin soydaşlarının yaşadığı ve onların, acımasız ve insaniyetsiz Rumlar ve onları destekleyen Yunanlılar tarafından zulme maruz kaldığı bir coğrafyadır. Sonuç kısmında daha detaylı ortaya konulacağı üzere bu söylem, Türkiye'nin Ada'ya yönelik eylemlerinin çerçevesini oluşturmakta; politikalarını meşrulaştırmaktadır.

4. Önce Vatan Filmindeki Jeopolitik Söylemin Genellenabilirliği ve Geçerliliği

Çalışmanın giriş kısmında ifade edildiği üzere, 1974 yılında yapılmış bir film üzerinden ortaya konulan, dolayısıyla tek kaynağa dayanan ve o döneme ait olan jeopolitik söylemin genellenabilirliği ve geçerliliği noktasında soru işaretleri oluşması olasıdır. Bu olası soru işaretlerini ortadan kaldırmak adına çalışmanın bu bölümünde, öncelikle Önce Vatan filmi üzerinden ortaya konulan söylemin, Kıbrıs konusunda o döneme hâkim olan popüler kültüre genellenip genellenemeyeceği tartışılmaktadır. Ardından ise, Türkiye'nin o dönemdeki Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminin günümüzde geçerli olup olmadığı incelenmektedir.

4.1. Filmdeki Jeopolitik Söylemin Dönemin Popüler Kültürüne Genellenebilirliği

Önce Vatan filminin, çekildiği döneme hâkim olan popüler kültür açısından durumunu, o dönemde Kıbrıs konusunda çekilen diğer filmler ile edebiyat eserleri, karikatürler ve müzik gibi diğer popüler kültür araçlarına odaklanarak tartışmak mümkündür. Bu çalışmanın bir karşılaştırma yapma amacı gütmemesi nedeniyle, bu popüler kültür araçlarında Kıbrıs sorununun nasıl ele alındığını doğrudan incelemekten ziyade bu konuda farklı alanlardaki araştırmacılar tarafından yapılmış olan mevcut çalışmalardan elde edilen sonuçların kullanılması yoluna gidilmektedir. Böylelikle çalışmanın esas amacından ve kapsamından uzaklaşmadan dönemin genel popüler kültüründe Kıbrıs'ın işlenişine ve Önce Vatan'ın buradaki rolüne dair bir sonuca varmak mümkün olacaktır.

Dönemin sinemasına bakıldığında, 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı'yla birlikte Kıbrıs'a olan ilginin arttığı görülmektedir. Bülent ve Bilgi Fevzioğlu (2009), 1959-1975 yılları arasında Kıbrıs konusunda 23 film çekildiğini ve bunların 10 tanesinin Harekât'ın akabinde, 1974 ve 1975 yıllarında çekildiği belirtmektedir (s. xiv). Türk sinemasında Kıbrıs konulu filmleri konu eden Ersoy Soydan (2017), filmlerde milliyetçi bir anlatının hâkim olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, filmlerde çoğunlukla Rum çetelerinin Türklere karşı uyguladıkları katliam ve baskılar ile Türklerin bunlar karşısındaki cesur ve kahramanca tutumları anlatılmaktadır (s. 1045). Murat Şahin (2015) de Türk sinemasında Kıbrıs konulu filmleri ötekinin temsili açısından incelediği çalışmasında benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Çalışmasında örnekleme Önce Vatan'ı da dâhil eden Şahin, o dönemdeki filmlerde milliyetçi temsil ve söylemlere sıklıkla yer verildiğini ve kötülüklerin Rumlardan kaynaklandığının vurgulandığını belirtmektedir. “Biz” mutlak anlamda iyi olarak, “onlar” ise mutlak kötü olarak tanımlanmaktadır (s. 13).

Popüler kültürün önemli bir parçası olan edebiyata bakıldığında, dönemin Kıbrıs konulu romanları ve şiirleri üzerine yapılmış çalışmaların, filmlerin analizinden elde edilenler ile benzer sonuçlara vardığı görülmektedir. Türk edebiyatında Kıbrıs konusunda hazırlanmış kapsamlı bir çalışma olan ve bu konuyu edebiyat ve ideoloji ilişkisi bağlamında ele alan kitabında Can Şen (2020), 1950'lerden itibaren Türkiye kamuoyunda Kıbrıs'ın "milli" bir dava olarak anılır hale geldiğini ve Kıbrıs konulu milliyetçi eserlerin yazılmaya başlandığını belirtmektedir. Özellikle romanlara odaklanan Şen, dönemin Kıbrıs konulu eserlerinde Türk ordusunun yüceltildiğini; Kıbrıs Türk mücahitlerinin övgü dolu ifadelerle yer aldığını; Rum ve Yunanlıların kötü davranışlarına karşılık Türklerin iyi muamelelerinin anlatıldığını ifade etmektedir. Rumlar "öteki" olarak tanımlanmakta; Kıbrıs sorununun sebebi olarak gösterilmekte ve buna bağlı olarak Kıbrıslı Türkler maddi ve manevi tehdit altında olarak ele alınmaktadır (Şen, 2020). Türk saz şairlerinin Kıbrıs üzerine söyledikleri şiirleri inceleyen Mehmet Alptekin'in (2018) çalışmasında, şiirlerde Kıbrıs'ın "yavruvatan" olarak tanımlandığı; Yunanlılar hakkında zaman zaman küfre varan olumsuz nitelermelerin kullanıldığı ve yaptıkları zulmün vurgulandığı; Türklerin ve Türk ordusunun ise "kartal", "aslan" ve "sel gibi akmak" gibi cesareti ve gücü çağrıştıran ifadelerle tanımlandığı çıkarımlarında bulunmaktadır.

Filmler ve edebiyat ürünlerinin yanı sıra, politik karikatürler, önemli ve etkili popüler kültür araçlarındandır. Buradan hareketle, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın karikatürlere yansımalarını dönemin politik mizah dergilerinden Akbaba'da yer alan karikatürler üzerinden inceleyen Ferrah Ayyılmaz Aras (2015), karikatürlerde, ortak milli duygular çerçevesinde birlik olma duygusunun can alıcı bir unsur olarak ön plana çıkarıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte, incelenen karikatürlerde Ada'da Türklere karşı yaptıkları zulüm nedeniyle Rumlar ve Yunanlılar hicvedilmektedir (s. 412). Beyzade Nadir Çetin ve İsmail Baydili (2020), Harekât'ın hemen öncesinde çizilen karikatürleri inceledikleri makalelerinde, Kıbrıs'ta Türklerin insanlık dışı muameleye ve eziyete maruz kaldığının; Rumların ve Yunanistan'ın Kıbrıs'a dair yayılmacı emelleri olduğunun; Yunanistan'ın Ada'ya kaos getirdiğinin karikatürlerde öne çıkan konular olduğunu ortaya koymaktadır (s. 246).

Popüler kültür araçlarından müziğe odaklanan Derya Karaburun Doğan ve Caner Çakı (2019), Kıbrıs Barış Harekâtı döneminde Harekât'ı yücelten şarkılar ve türküler bestelendiğini ifade etmektedir. Bu şarkılar içerisinde o dönemde oldukça popüler olan, Harekât'ın yıldönümlerinde ve resmi törenlerde seslendirilen "Girneden Yol Bağladık Anadolu'ya" isimli şarkıyı analiz eden Doğan ve Çakı, şarkıda Kıbrıs'ın bir Türk toprağı ve anavatanın bir parçası olduğu; Yunanistan'ın Kıbrıs'ı topraklarına katma çabası içinde olduğu ve Türk ordusunun kahraman ve Türklüğün yüce olduğu mesajının dinleyiciye iletildiğini belirtmektedir (s. 226).

Dönemin filmlerinde, edebiyat eserlerinde, karikatürlerde ve müzikte Kıbrıs'ın nasıl anlatıldığına odaklanan ve farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından hazırlanan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Buna göre, Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasında bir bağ kurularak Kıbrıs "yavruvatanlaştırılmaktadır". Türkler kahramanlığı, cesareti ve gücü çağrıştıran ifadelerle tanımlanırken Rum ve Yunanlılar ise acımasız, korkak ve yayılmacı olarak anlatılmaktadır. Böylelikle, Türkiye'deki Türkler ile Kıbrıslı Türkler arasında bir "bizlik" bağı kurulurken Rum

ve Yunan kimliği ötekileştirilmekte ve Kıbrıs konusunda hâkim olan jeopolitik söylem, popüler araçlarla desteklenmektedir. Bu sonuçların, bu çalışmada Önce Vatan filminin analizi sonucunda ortaya konulan sonuçlarla örtüşüyor olması, filmin, bu sürecin bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Başka türlü ifade etmek gerekirse, Önce Vatan filminde seyirciye aktarılan söylemi, dönemin popüler atmosferine/kültürüne genellemek mümkündür. Bu bağlamda, film, hâkim jeopolitik söylemin popüler olarak desteklenmesine katkıda bulunmaktadır.

4.2. Filmdeki Jeopolitik Söylemin Geçerliliği

Daha önce belirtildiği üzere, Önce Vatan filmi bu çalışmada popüler jeopolitik perspektifinden incelenmekle birlikte filmin Türk ordusunun katkısı ile çekilmiş olması, onu pratik ile popüler jeopolitik arasındaki gri alana taşımaktadır. Bu açıdan, filmin analizinden çıkarılan jeopolitik söylem, aynı zamanda Türkiye'nin o dönemde Kıbrıs'a ilişkin resmi jeopolitik söylemini yansıtmaktadır. Söz konusu resmi söylemin sonraki dönemlerdeki geçerliliğini incelemek adına sağ ve sol politik elitlerin 1970'li yılların devamından günümüze kadar olan süreçteki resmi söylemlerine bakıldığında, soydaşlık vurgusuna ve bu ortak kimlik üzerinden mekânsal bağlar inşa etmeye dayanan jeopolitik söylemin geçerli olduğu görülmektedir.

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, 22 Mart 1978'de Meclis'te dış politikadaki gelişmeler üzerine yaptığı konuşmada, Türkiye ile Kıbrıslı Türkleri "biz" olarak tanımlayarak "Biz, ... Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye ve Kıbrıs Türkleri olarak elimizden geleni yapacağız" demiştir (TBMM Tutanağı, 1978, s. 36). Mesut Yılmaz tarafından 1996 yılında kurulan 53. Hükümetin programında "Türkiye, soydaşlarımızın haklı davasının yanında olmaya devam edecektir" ifadeleri yer almıştır (TBMM Tutanağı, 1996, s. 24). Aynı yıl Necmettin Erbakan tarafından kurulan 54. Hükümetin programında da aynı ifadeler kullanılmıştır (TBMM Tutanağı, 1996, s. 538). Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 2000 yılında gerçekleştirdiği Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ziyareti sırasında "Gerek Kıbrıs Türkü soydaşlarımız gerekse KKTC, Türkiye Cumhuriyeti'nin teminatı altındadır" açıklamasını yapmıştır (Türkiye Gazetesi, 2000). Benzer ifadeler, 2011 yılında, yine bir KKTC ziyareti sırasında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından şöyle kullanılmıştır: "Türkiye Cumhuriyeti devleti olarak her zaman Kıbrıslı soydaşlarımızın yanındayız" (Kıbrıs Postası, 2011). Davutoğlu aynı mesajı 2015 yılındaki ziyareti sırasında "Bütün imkân ve kapasiteleri ile her şeyi ile her zaman olduğu KKTC'nin yanında olduğumuz mesajını anavatandan, Anadolu'dan KKTC'ye soydaşlarımıza getirmekten de büyük bir memnuniyet duyuyorum diyerek vermiştir (Milliyet, 2015). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, son dönem Türk dış politikasını oldukça meşgul eden Doğu Akdeniz sorununda Türkiye'nin tutumunu anlatırken Türkiye'nin kendi kıta sahanlığını korumakta kararlı olduğu gibi Kuzey Kıbrıs'taki soydaşlarının haklarını da korumakta kararlı olduğunu belirtmektedir (KKTC Enformasyon Dairesi, 2020). Erdoğan, bu kez uluslararası bir zirve toplantısında "Orada bizim soydaşlarımız var ve soydaşlarımızdan tarafız. Dolayısıyla onların hakkını da korumak için sonuna kadar çalışacağız. Bizim bundan feragat etmemiz söz konusu değildir" açıklamasını yapmıştır (Yeni Düzen, 2019).

Farklı zamanlarda ve platformlarda, farklı ideolojilere sahip politik elitler tarafından ortaya konulan resmi nitelikteki bu söylemlerde, soydaşlık vurgusunun sürekliliği görülmektedir. 1974 sonrası dönemde de Kıbrıs, Türkiye'nin jeopolitik tahayyülünde, soydaşlarının yaşadığı ve onların başka bir grubun ve onu destekleyenlerin ellerinde meşru haklarından mahrum bırakıldıkları bir coğrafi mekân olarak tanımlanmıştır. Öyle ki KKTC, Türkiye'de "yavruvatan" olarak; Kıbrıs sorunu ise "milli dava" olarak anılmaktadır. Sonuç olarak, günümüzde de Türkiye'nin Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminin, Önce Vatan filmi üzerinden yansıtılana ve okunana paralel olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

5. Sonuç

Önce Vatan filminin, popüler jeopolitik açısından analizi, iki temel sonucu ortaya koymaktadır. Birincisi, Önce Vatan filmi, farklı coğrafi mekânlar olan Türkiye ve Kıbrıs toprakları arasında bir bağ olduğu fikrini içeren bir jeopolitik temsil sunmaktadır. Türkiye açısından Kıbrıs, Akdeniz'de herhangi bir ada olmanın ötesinde soydaşlarının yaşadığı bir coğrafyadır. Bir coğrafi mekân olarak Kıbrıs, ona kendisine göre belirli anlamlar yükleyen Türkiye tarafından, soydaşlarının yaşadığı bir coğrafya olarak inşa edilmektedir. Bu söylem, iki farklı mekânı, Türkiye ve Kıbrıs'ı, birbirine bağlamaktadır. Ayrıca, Kıbrıslı Türklerin de Türkiye'yi kendilerini zulümden kurtaracak bir kurtarıcı ve parçası olunmak istenen bir ülke olarak algıladığı anlatılmaktadır. Esasında, romanlar, şiirler, karikatürler ve müzik eserleri gibi diğer popüler kültür araçlarında o dönemde Kıbrıs'ın nasıl tanımlandığını konu eden çalışmaların analizi, Önce Vatan filminde sunulan jeopolitik söylemin, dönemin genel popüler atmosferinin/kültürünün bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Çeşitli popüler kültür araçlarının aktardığı söylem sayesinde kamuoyu, Türkiye'nin Kıbrıs'ta olanları neden önemseydiğini, neden Türk askerinin Ada'ya müdahale etmesi gerektiğini ve Adadaki Türk varlığının devamlılığının gereğini görmektedir. Nitekim, her politik aktör gibi Türkiye'nin de dış ve güvenlik politikalarını gerekçelendirme ve meşrulaştırma ihtiyacı bulunmaktadır.

Önce Vatan filminde Yavuz ve bir Türk fabrikatör arasında geçen bir diyalog ya da film boyunca yapılan Türkiye'nin Kıbrıs'taki haklarını almadan Adadan çıkmayacağı vurgusu bu ihtiyacın, filme yansıyan örnekleridir. Yavuz ile fabrikatör arasında geçen diyalogda 1964 yılında Kıbrıs'ta yaşananlar ve Türkiye'nin tutumu konusunda görüşünü fabrikatör, Yavuz'a şöyle anlatmaktadır: "Nereden çıktı şu Kıbrıs davası başımıza. Piyasadaki bütün işleri durdurduğu yetmezmiş gibi arada Amerika olmasa bizimkiler neredeyse harbe girecekler." Bu ifadelerden anlaşılan, Türkiye'de kamuoyunda anavatanlarının bir parçası olmayan bir toprağın, dış politika ve güvenlik gündeminin bir parçası olması, bu uğurda bazı ekonomik sıkıntıların göğüslenmek durumunda kalınması ve hatta savaşın dahi mevzubahis olması, zaman zaman eleştiri konusu olmaktadır. Kamuoyunun bir kısmı, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını anlamlı ve meşru görmeyebilmektedir. Filmdeki diyaloglarda görülen, Türkiye'nin Kıbrıs'ta haklarını almadan Adadan çıkmayacağı vurgusunu da benzer şekilde düşünmek mümkündür. Buna göre, Türkiye'nin Ada üzerinde uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları bulunmaktadır ve Türkiye, doğal olarak, bu haklarının

peşindedir. Dolayısıyla, kamuoyu, Türkiye'nin meşru gerekçelerle Ada'yla ilgilendiğini bilmelidir. Soydaşlarının zulüm altında yaşadığı, kendisinden kurtarıcılık ve yardım beklediği ve meşru haklarının bulunduğu bir coğrafya söz konusu olduğundan Türkiye'den beklenen kabul edilebilir davranış, soydaşlarını korumak ve hakları için mücadele etmektir. Bu durumda, Ada'ya yönelik askeri müdahale, oradaki askeri varlık ve ekonomik ve politik birtakım bedeller ödenmesi doğal ve meşrudur. Önce Vatan filmi, bir yandan bunun seyirciye aktarılmasına aracılık etmesi, diğer yandan da belirli özellikleri belirli bölgelerle (kimliklerin temsilinde olduğu gibi) özdeşleştirilen biçimlerde sunması bakımından bir jeopolitikçi işlevi görmektedir.

Çalışmada ulaşılan ikinci sonuç ise, eleştirel jeopolitik literatüründeki yaygın kanıdan farklı olarak, ortak kimliklerin her zaman ortak bir mekânla özdeşleşmekten kaynaklanmadığı; kimi zaman da mekânsal ortaklıklar kurmak için ortak kimliklerin kullanılabilirdiğidir. Filmde görüldüğü üzere, Türkiye, Kıbrıs'a dair jeopolitik söyleminde, Türk kimliğine vurgu yapmak suretiyle Ada ile mekânsal bir bağ inşa etmeye çalışmaktadır. Türk kimliğine ve soydaşlığa yapılan vurgu, bir yandan Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasında bir "bizlik" ve "aynılık" oluşturarak mekânsal bağ kurmaya yardımcı olurken, diğer yandan Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlıları ise ötekileştirmektedir. Film boyunca Türk kimliği, "güç", "cesaret" ve "kahramanlık" ile özdeşleştirilirken, Rum ve Yunan kimliklerinin "zulüm", "tecavüz", "sarhoşluk", "korkaklık" temaları üzerinden betimlendiği görülmektedir. Kısacası, jeopolitik söylem inşa edilirken mekân-kimlik ilişkisi, kimlikten mekâna doğru da ilerleyebilmektedir. Son olarak, farklı ideolojik görüşteki politik elitler tarafından farklı zamanlarda ve platformlarda kullanılan söylemlerin analizinin, Türkiye'nin Önce Vatan filmi özelinde ortaya konulan jeopolitik söyleminin hâlihazırda geçerli olduğunu gösterdiğini not düşmek yerinde olacaktır. Buna göre, 1974 sonrası dönemde de Türkiye'nin jeopolitik tahayyülünde Kıbrıs, soydaşlarının yaşadığı ve onların, başka bir grup tarafından meşru haklarından mahrum bırakıldığı bir coğrafya olarak tanımlanmaktadır.

Kaynakça

- Alptekin, M. (2018). Anadolu sahası Türk saz şairlerinin Kıbrıs üzerine söyledikleri şiirlerde söz kalıpları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 21-30. doi: 10.17719/jisr.201.885.537177
- Anaz, N. (2015). Siyasi coğrafyada disiplinler gelişmeler ve Türkiye'de siyasi coğrafya çalışmaları. L. Sunar (Ed.), *Sosyal bilimlerde yeni eğilimler* içinde (s. 185-218). Ankara: Nobel-İLEM Kitaplığı.
- Anaz, N. (2017). Imaginations and realities: encoding Turkish geopolitics in the Valley of the Wolves-Palestine. *Ortadoğu Etütleri*, 9 (2), 104-121.
- Atay, S. Ö. (2016). Klasik jeopolitik yaklaşımlar ve eleştirel jeopolitik söylem. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (2), 144-155.
- Atmaca, A. Ö. (2011). Yeni dünyada eski oyun: eleştirel perspektiften Türk-Amerikan ilişkileri. *Ortadoğu Etütleri*, 3 (1), 157-192.
- Atmaca, A. Ö. (2014). The geopolitical origins of Turkish-American relations: revisiting the Cold War years. *All Azimuth*, 3 (1), 19-34.
- Ayyılmaz Aras, F. (2015). Kıbrıs Barış Harekatı'nın Türk mizahına yansımada Akbaba örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15 (31), 385-414.

- Bilgin, P. (2007). "Only strong states can survive in Turkey's geography": the uses of "geopolitical truths" in Turkey. *Political Geography*, 20, 1-17. doi: 10.1016/j.polgeo.2007.04.003
- Bilgin, P. (2012). Turkey's geopolitical dogma. S. Guzzini (Ed.), *The return of geopolitics in Europe? social mechanisms and foreign policy identity crisis* içinde (s. 151-173). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crampton, A. ve Power, M. (2005). Frames of reference on the geopolitical stage: Saving Private Ryan and the Second World War/Second Gulf War intertext. *Geopolitics*, 10 (2), 244-265. doi: 10.1080/146.500.40590946575
- Çetin, B. N. ve Baydili, İ. (2020). Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi Türk gazetelerindeki Kıbrıs konulu karikatürlerin popüler jeopolitik bağlamında analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (45), 232-247. doi: 10.29228/SOBIDER.42774
- Dittmer, J. ve Bos, D. (2019). *Popular culture, geopolitics and identity* (2.bs). Lanhan & Boulder: Rowmwn & Littlefield.
- Dodds, K. (2005a). *Global geopolitics: a critical introduction*. London & News York: Pearson Prentice Hall.
- Dodds, K. (2005b). Screening geopolitics: James Bond and the early Cold War films (1962-1967). *Geopolitics*, 10 (2), 266-289. doi: 10.1080/146.500.40590946584
- Dodds, K. (2006). Popular geopolitics and audience dispositions: James Bond and the Internet Film Database (IMDb). *Transactions of the Institute of British Geographers New Series*, 31 (2), 116-130. doi: 10.1111/j.1475-5661.2006.00199.x
- Dodds, K. (2008a). 'Have you seen any good films lately?': geopolitics, international relations and film. *Geography Compass*, 2 (2), 476-494. doi: 10.1111/j.1749-8198.2008.00092.x
- Dodds, K. (2008b). Hollywood and the popular geopolitics of the War on Terror. *Third World Quarterly*, 29 (8), 1621-1637. doi: 10.1080/014.365.90802528762
- Durgun, S. (2018a). Jeofizik yaklaşımlar, Türkiyeden yansımalar. *Alternatif Politika*, 10 (3), 298-320.
- Durgun, S. (2018b). Geographical imaginations of the Mediterranean along dichotomies of East-West/North-South. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6, e38-e61. doi: 10.14782/ipsus.421014
- Erdoğan: "Kuzey Kıbrıs'taki soydaşlarımızın haklarını korumaya kararlıyız". (2020, 17 Ocak). KKTC Enformasyon Dairesi. Erişim adresi: <https://pio.mfa.gov.ct.tr/erdogan-kuzey-kibristaki-soydaslarimizin-haklarini-korumakta-kararliyiz/>
- Erdoğan'dan Macron'a: "Kıbrıs'ta senin bir hakkın var mı?". (2019, 5 Aralık). *Yeni Düzen*. Erişim adresi: <http://www.yeniduzen.com/erdogandan-macrona-kibrista-senin-bir-hakkin-var-mi-121626h.htm>
- Erşen, E. (2013). The evolution of 'Euraisa' as a geopolitical concept in the post-Cold War Turkey. *Geopolitics*, 18 (1), 24-44. doi: 10.1080/14650.045.2012.665106
- Erşen, E. (2014). Geopolitical codes in Davutoğlu's views toward the Middle East. *Insight Turkey*, 16 (1), 85-101.
- Erşen, E. (2016). Geopolitics versus ideology: Azerbaijan in Turkish views on Eurasia. M. Ismayilov ve N. A. Graham (Ed.). *Turkish-Azerbaijani relations: one nation two states?* içinde (s. 54-70). Oxon & New York: Routledge.
- Erşen, E. (2017). Geopolitical traditions in Turkey: Turkish Eurasianism. M. Bassin ve G. Polo (Ed.). *The politics of Eurasianism: identity, popular culture and Russia's foreign policy* içinde (s. 263-281). Londra & New York: Rowman & Littfield International, Ltd.
- Fevzioglu, B. ve Fevzioglu B. (2009). *Sinema, plak ve bildirilerde Kıbrıs Türklerinin direniş yılları*, Ankara & KKTC: Ajans Yay. Ltd.

- Hughes, R. (2007). Through the looking blast: geopolitics and visual culture. *Geography Compass*, 1 (5), 976-994. doi: 10.1111/j.1749-8198.2007.00052.x
- Jones, M., Jones, R. ve Woods, M. (2004). *An introduction to political geography: space, place and politics*. London & New York: Routledge.
- Karaburun Doğan, D. ve Çakı, C. (2019). Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Müziğin Milliyetçilik İnşasında Propaganda Amaçlı Kullanılması: Gırne'den Yol Bağladık Anadolu'ya Şarkısı Üzerine İnceleme. *Eurasian Journal of Music and Dance*, 14, 214-229.
- KKTC'ye teminat. (2000, 7 Mayıs). *Türkiye Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a58408.aspx>
- KKTC'nin yanında olmaya devam edeceğiz. (2015, 1 Aralık). *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/kkct-nin-yaninda-olmaya-devam-edecegiz-2156820>
- Lacy, M. J. (2003). War, cinema and moral anxiety. *Alternatives*, 28, 611-636. doi: 10.1177/030.437.540302800504
- Özey, R. (2018). *Jeopolitik: tanımlar, teoriler ve değişimler* (3. bs). Ankara: Pegem Akademi.
- Özkan, B. (2015). Jeopolitik tahayyül olarak yavruvatan. M. Yeşiltaş, S. Durgun ve P. Bilgin (Ed.), *Türkiye dünyanın neresinde?: hayali coğrafyalar çarpışan anlatılar* içinde (s. 205-227). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Palabıyık, M. S. (Ed.). (2009). *Batı'da jeopolitik düşünce*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Power, M. ve Crampton, A. (2005). Reel geopolitics: cinematographing political space. *Geopolitics*, 10 (2), 193-203. doi: 10.1080/146.500.40590946494
- Soydan, E. (2017). Türk sinemasında Kıbrıs konulu filmler. O. Köse (Ed.). *Tarihte Kıbrıs II. Cilt* içinde (s. 1037-1046). Bursa: Dokuzonbeş.
- Şahin, H. (2002). *Johnson Mektubu: Türk-ABD ilişkilerini değiştiren olayın perde arkası*. İstanbul: Gendaş.
- Şahin, M. (2015). Türk sinemasında Kıbrıs temalı filmlerde ötekinin temsilindeki dönüşüm. *Akademia*, 4 (2), 2-16.
- Şen, C. (2020). *Edebiyat ve ideoloji bağlamında Türk romanında Kıbrıs meselesi 1955-2015*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Şener, B. (2017). *Jeopolitik: uluslararası ilişkilerde insan, devlet, coğrafya ve zaman etkileşimi üzerine bir giriş*. Ankara: Barış Kitap.
- Taban, H. (2013). Klasik ve eleştirel jeopolitiğin karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin bu bağlamda incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1 (1), 21-31.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1978, 22 Mart). Dönem 5. Cilt 5. Birleşim 122. Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1996, 7 Mart). Dönem 20. Cilt 2. Birleşim 20. Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1996, 3 Temmuz). Dönem 20. Cilt 7. Birleşim 70. Ankara: TBMM Matbaası.
- Tuathail, G. Ö. (1994). (Dis)placing geopolitics: writing on the maps of global politics. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12 (5), 525-546. doi: 10.1068/d120525
- Tuathail, G. Ö. (1999). Understanding critical geopolitics: geopolitics and risk society. *Journal of Strategic Studies*, 22 (2-3), 107-124. doi: 10.1080/014.023.99908437756
- Tuathail, G. Ö. ve Agnew, J. (1992). Geopolitics and discourse: practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political Geography*, 11 (2), 190-204. doi: 10.1016/0962-6298(92)90048-X
- Tuathail, G. Ö. ve Dalby, S. (1998). Rethinking geopolitics: towards a critical geopolitics. G. Ö. Tuathail ve S. Dalby (Ed.), *Rethinking geopolitics* içinde (s. 1-15). Londra & New York: Routledge.

- Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu: “Kıbrıslı soydaşlarımızın yanındayız”. (2011, 9 Temmuz). Kıbrıs Postası. Erişim adresi: https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n57603-turkiye-disisleri-bakani-davutoglu-kibrisli-soydaslarimizin-yanindayiz
- Ün, M. (Yapımcı) ve Sağıroğlu, D. (Yönetmen). (1974). *Önce Vatan* [Sinema Filmi]. Türkiye: Uğur Film.
- Yalkın, Ç. ve Yanık, L. K. (2020). Entrenching geopolitical imaginations: brand(ing) Turkey through Orhan Pamuk. *Journal of International Relations and Development*, 23, 339-358. doi: 10.1057/s41268.018.0153-1
- Yanık, L. (2009a). The metamorphosis of metaphors of vision: “bridging” Turkey’s location, role and identity after the end of the Cold War. *Geopolitics*, 14 (3), 531-549. doi: 10.1080/146.500.40802693515
- Yanık, L. (2009b). Valley of the Wolves-Iraq: anti-geopolitics Alla Turca. *Middle East Journal of Culture and Communication*, 2, 153-170. doi: 10.1163/187398609X430660
- Yanık, L. (2015). Türkiye’ye popüler jeopolitikle bakmak: çarpışan mekânlar, değişen simgeler, çatışan kimlikler. M. Yeşiltaş, S. Durgun ve P. Bilgin (Ed.), *Türkiye dünyanın neresinde?: hayali coğrafyalar çarpışan anlatılar* içinde (s. 155-177). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Yanık, L. (2017). Of celebrities and landmarks: space, state and the making of “cosmopolitan” Turkey. *Geopolitics*, 22 (1), 176-203. doi: 10.1080/14650.045.2016.1212020
- Yanık, L. (2019a). ‘They wrote history with their bodies’: necrogeopolitics, necropolitical spaces and everyday spatial politics of death in Turkey. B. Bargu (Ed.). *Turkey’s necropolitical laboratory: democracy, violence and resistance* içinde (s. 46-70). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Yanık, L. (2019b). Debating Eurasia: political travels of a geographical concept in Turkey. *Uluslararası İlişkiler*, 16 (63), 33-50. doi: 10.33458/uidergisi.621290
- Yeşiltaş, M. (2013). The transformation of the geopolitical vision in Turkish foreign policy. *Turkish Studies*, 14 (4), 661-687. doi: 10.1080/14683.849.2013.862927
- Yeşiltaş, M. (2014). ‘Stratejik Derinlik’in jeopolitik tahayyülü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 25-56.
- Yeşiltaş, M. (2016). *Türkiye’de ordu ve jeopolitik zihniyet*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Yeşiltaş, M., Durgun, S. ve Bilgin, P. (Ed.). (2015). *Türkiye dünyanın neresinde?: hayali coğrafyalar çarpışan anlatılar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Popular Geopolitics and Cinema: Analysis of Cyprus in Turkey's Geopolitical Discourse Specific to the Film *Önce Vatan*

Betül ÖZYILMAZ KİRAZ*

A group of political geographers have referred that the traditional geopolitical understanding that geographical characteristics affect politics is based on the assumption that geography is something stable, given and made up of a geometrical plane. They have criticized this assumption and argued that geography is a socially constructed entity. In this way, critical geopolitics as a field aiming at studying geopolitics as a social, cultural and political practice rather than a reality about geography and politics has emerged (Tuathail and Dalby, 1998, p. 2). According to critical geopolitics, geography and geopolitical knowledge about it are social and historical discourses. Likewise, space and identity as the main elements of geopolitical knowledge are socially constructed by the political actors through discourse.

Indeed, critical geopolitics scholars have not only been interested in how geopolitical knowledge is presented by political actors, but also thought about how it is transferred to the popular level (Dodds, 2008a, p. 478). Together with Tuathail, political geographers like John Agnew, Joanne Sharp and Simon Dalby have expanded the scope of geopolitics by recalling that the practices and representations of the global political space are not only politically dependent on elite cultures (Dodds, 2005b, p. 267). Accordingly, geopolitical knowledge can be produced and dispersed through news media and visual and auditory instruments of popular culture as well as written and verbal statements of political actors. As a result of this broader interpretation of discourse, how developments in international politics are narrated by news media; dealt in films, theater plays, novels, caricatures, comic books, video games and social media; in short, how they are reflected on the popular level has been brought up to the agenda of critical geopolitical studies in an increasing manner and popular geopolitics as a subfield of critical geopolitics has emerged.

When the attention is turned to the development of critical geopolitics in the Turkish academy, it is seen that critical geopolitics is a neglected field in the Turkish literature. Turkish literature on critical geopolitics occupy little place in general geopolitical studies. Moving from this recognition, this study aims to contribute to the Turkish literature on critical geopolitics which

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, betulozyilmaz@yahoo.com

appears to be a neglected field. In this context, the study is concerned with popular geopolitics as a subfield of critical geopolitics. Another aim of the study is to reveal the definition of Cyprus in Turkey's geopolitical judgment and the transfer of this definition to the popular level through popular culture tools. In this context, the transfer of Turkey's official geopolitical discourse on Cyprus to the popular level is examined through the film *Önce Vatan* which was produced with the support of the Turkish army.

Tuathail (1994) argues that films, as visual technology and a representation form, are highly geographic and geopolitical (p. 540). According to Dodds (2008b), films help to sustain social and geopolitical meanings (p. 1625). Power and Crampton (2005) claim that cinema is not a kind of raw and bulky foreign policy toll; on the contrary, it is an important place of struggle between geopolitical meanings and scenarios (p. 195). Therefore, films are significant for popular geopolitics as they present an essential factor in production of political geographies and as political spaces and environments are indirect tools in the production of films (Power and Crampton, 2005, p. 197). That's why the article focuses on this particular tool of popular culture.

At the end of the examination, two conclusions are reached. First, the film *Önce Vatan* provides a geopolitical representation containing the idea there is a link between Turkey and Cyprus territories, two different geographical spaces. For Turkey, Cyprus is beyond an island in Mediterranean; it is geography on which her cognates live. For Turkish Cypriots, on the other hand, Turkey is not just a country on the north, but rather is perceived to be a liberator that will save them from persecution and a country that they want to be part of. So, Cyprus, as a geographical space, is constructed by Turkey, who attributes meaning to the Island in her own way, as a geography on which her cognates live. This discourse connects two different spaces, Turkey and Cyprus. Thus, the public opinion learns the reason why Turkey cares about political developments in Cyprus, why there is a need for the Turkish military intervention and for the continuation of the Turkish military presence in the Island. Indeed, an examination of the studies on representation of Cyprus in various popular cultural tools like novels, poems, cartoons and music shows that the geopolitical discourse presented in *Önce Vatan* is a part of the general popular atmosphere/culture of the time.

Considering the Turkish army's open and direct contribution to the film, it is seen that this is Turkey's official geopolitical discourse as well. Turkey's attempt to construct a spatial link with the island by emphasizing the common Turkish identity points to the second conclusion of the study: Unlike the common belief in critical geopolitical literature, common identities do not always result from being identified with a space; sometimes, common identities can be used to establish spatial commonalities. Turkey, in its geopolitical discourse on Cyprus, tries to establish a spatial link with the Island by emphasizing common Turkish identity. Hence, while the geopolitical discourse is being built, the relationship between space and identity can also progress from identity to space.

It is worth to add that official discourses expressed at different times and platforms by different Turkish political elites show a continuation in Turkey's geopolitical discourse regarding the emphasis on agnation. In the post-1974 period as well, Cyprus has been defined in Turkey's geopolitical imagination as a geographical space inhabited by her cognates who are deprived of their legitimate rights at the hands of another group and its supporters. Therefore, it won't be wrong to say that Turkey's current geographical discourse regarding Cyprus is parallel to the one presented by the film *Önce Vatan*.

İsrail’de Liberal Demokratlığın ve Etnik Milliyetçiliğin İdeolojik Yansıması: Post-Siyonizm ve Neo-Siyonizm

The Ideological Reflection of Liberal Democracy and Ethnic Nationalism in Israel: Post-Zionism and Neo-Zionism

Tuğçe ERSOY CEYLAN*

Öz

Siyonizm Yahudilerin de kendi kaderini tayin etme hakkının olduğu esasına ideolojik arka plan inşa etmeyi amaçlayan milliyetçi bir ideolojidir. Bu açıdan Siyonizm’in 19. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik fikirlerinin bir ürünü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumda kendi kaderini tayin etme ve kendi ulusuna ait bir devlet kurmak ülküsüyle yola çıkmış olan Siyonizm İsrail’in kurulması ile amacını yerine getirdi ve miadını doldurdu mu? Siyonizm’in miadını doldurduğu tartışması etrafında ortaya atılmış olan sorular yeni Siyonizmler ortaya çıkarmıştır. Klasik ayrışmalardan farklı olarak bu yeni yaklaşımlar Siyonizm’in varoluşuna, temeline ve dolayısıyla İsrail’in kuruluş argümanlarına yönelik tartışmalardır. Bu arka plan ışığında bu çalışmanın amacı İsrail’in kurulmasını takip eden yıllarda hem devletin hem de toplumun konsolide olduğu süreçte İsrail akademisinde başlayıp toplumun diğer tabakalarına yayılan ve bugün post-Siyonizm olarak bilinen düşünme biçimini ve ona karşı argüman olarak ortaya çıkan neo-Siyonizm akımını karşılıklı olarak ele almaktır. Çalışmada biri liberal demokratlığın ve sol kanadın (post-Siyonizm) diğeri etnik ayrımcılığın (neo-Siyonizm) tezahürü olan bu yaklaşımlar süreç takibi vasıtasıyla ortaya çıktıkları zamandan günümüze kadar tarihsel sosyolojik bir yaklaşımla analiz edilecektir. Makalenin temel argümanı derin kimliksel ayrışmalarla bölünmüş olan İsrail toplumundaki iki ucu temsil eden bu ideolojilerin merkezinde İsrail’in hem işgal altındaki hem de İsrail vatandaşı Filistinlilere uygulamakta olduğu ayrımcı/dışlayıcı politikalar karşısındaki duruş farklılıkları olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Siyonizm, Post-Siyonizm, Neo-Siyonizm, İsrail Toplumları, Filistinliler

Abstract

Zionism is a nationalistic ideology that aims to build an ideological background to the right of the Jews on self-determination. In this respect, it would not be incorrect to argue that Zionism is a product of the ideas of nationalism, burst in 19th century Europe. Then, did Zionism fulfill its mission following the establishment of Israel? Those kinds of questions have revealed new kinds of Zionisms. Unlike classical divergences, those new approaches’ arguments are made against Zionism’s existence, fundamentals, thus against the establishment of Israel. Within this background, the aim of the study is to analyze comparatively the post-Zionist and neo-Zionist ways of thinking. The study aims to

* İzmir Demokrasi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: tugce.ersoy@idu.edu.tr

evaluate post-Zionism and neo-Zionism which are the reflections of liberal democracy and ethnic discrimination respectively via process tracing and with a historical sociology perspective. The main argument of the study is that the main arguments of these ideologies representing the two radical poles of Israeli society which is divided deeply by identity cleavages have taken shape according to their stances vis-à-vis the discriminatory and exclusivist policies against the Palestinians living both inside Israel and in the occupied territories.

Keywords: Zionism, Post-Zionism, Neo-Zionism, Israeli Society, Palestinians

1. Giriş

İsrail'in kuruluşu Yahudi tarihi açısından çığır açan bir gelişme, tarihi bir andır. İsrail'in kurulmasını mümkün kılan düşünsel arka plan ise Siyonizm olarak nitelendirilmiş olan Yahudi milliyetçiliğidir. Bu açıdan bir fenomen olarak Siyonizm'in ortaya çıkışının ve Yahudilere takip edecekleri belli bir eylem planı sunmuş olmasının da bir dönüm noktası olduğunu belirtmek elzemdir. Siyonizm, Yahudilerin siyasal ve sosyo-ekonomik konumlarını dönüştürmekle kalmamış, Yahudi yaşamındaki her cemaatin, dini hareketin, derneklerin ve kuruluşların gidişatını da etkilemiştir.

Siyonizm muhtelif coğrafyalarda meskûn Yahudilerin içinde buldukları duruma çözüm olarak geliştirilmiş ilk düşünsel pratik değildi. Ne var ki hem ortaya çıktığı zamandaki siyasi iklimin uygun olması hem de Siyonizm'in kurucusu olan Theodor Herzl'in (1860-1904) hırslı ve sebatlı bu ideolojiyi dünya çapında tanınan ve İsrail'i kuran başat ideoloji haline getirmiştir. Bununla beraber, Siyonizm'in yekpare bir ideoloji olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Zira Herzl'in öncülük etmiş olduğu klasik Siyonizm zamanla çeşitlenmiştir; çeşitli ülkelerde yaşayan ve buralardaki sosyal ve siyasi çevrelere maruz kalmış olan birçok entelektüel Yahudi, Siyonizm ile içinde yaşadığı siyasi kültürü sentezlemiş, bu sayede yeni Siyonizmler ortaya çıkmıştır. Liberalizm, otoriteryanizm, sosyalizm gibi ideolojiler ve dini inanç Siyonist ideoloji içinde yeni varyantlar oluşmasını sağlamıştır. İşçi Siyonizmi, Revizyonist Siyonizm, Binyılcı – dini Siyonizm gibi klasik Siyonizm'den belli başlı nüanslarla ayrılan yaklaşımlar bahsedilen bu siyasi-kültürel çeşitliliğin etkisiyle şekillenmiştir.

Yahudilerin içerisinde yaşamakta olduğu topluluklardan mütemadiyen dışlandığı ve tabiri caizse *persona non grata* ilan edildiği gerçeği hemen her dönemde Yahudi din adamlarını ve entelektüelleri topluluklarını bu durumdan nasıl kurtaracaklarını düşünmeye itmiştir. Diğer bir deyişle anti-semitizm hemen hiçbir yerde Yahudilerin peşini bırakmamıştır. Özellikle Batı Avrupada 15. yüzyıldan itibaren Yahudilerin münferit saldırılara uğradığı, özellikle İspanya ve Portekiz'de engizisyon tarafından türlü suçlamalarla yargılandıkları vakiadır (Gutierrez, 2017). Ancak bu yaklaşımların çoğu Yahudi sorununa yerinde çözüm aramıştır. Avrupadaki Yahudi sorununa çözüm için yine orada kök salmış olan milliyetçi ideolojiden medet umulması için Siyonizm'in bir ideoloji ve eylem planı olarak Herzl tarafından ortaya konulması gerekmiştir. Nitekim Siyonizm Yahudilerin de kendi kaderini tayin etme hakkının olduğu esasına ideolojik arka plan inşa etmeyi amaçlayan milliyetçi bir ideolojidir (Shimoni, 1995, s.4). Bu açıdan

Siyonizm'in 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik fikirlerinin bir ürünü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

O zaman kendi kaderini tayin etme ve kendi ulusuna ait bir devlet kurmak ülküsüyle yola çıkmış olan Siyonizm İsrail'in kurulması ile amacını yerine getirdi ve miadını doldurdu mu? Eylem planı olarak Siyonist ajanda hayata geçmiş olsa da bir düşünme biçimi veya bir ideoloji olarak Siyonizm'in halen var olduğunu söylemek mümkündür. Siyonizm'in miadını doldurduğu tartışması etrafında ortaya atılmış olan sorular yeni Siyonizmler ortaya çıkarmıştır. Yukarıda değinilen klasik ayrışmalardan farklı olarak bu yeni yaklaşımlar Siyonizm'in varoluşuna, temeline ve dolayısıyla İsrail'in kuruluş argümanlarına yönelik tartışmalardır. Özellikle yeni tarihçiler olarak adlandırılan bir grup araştırmacının İsrail'in kuruluşuna yönelik anlatıyı yeniden yorumladığı post-Siyonist yaklaşım bugün İsrail'de bir kesim tarafından devletin varoluşuna yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu arka plan ışığında bu çalışmanın amacı İsrail'in kurulmasını takip eden yıllarda hem devletin hem de toplumun konsolide olduğu süreçte İsrail akademisinde başlayıp toplumun diğer tabakalarına yayılan ve bugün post-Siyonizm olarak bilinen düşünme biçimini ve ona karşı argüman olarak ortaya çıkan neo-Siyonizm akımını karşılıklı olarak ele almaktır. Çalışmada biri liberal demokratinin (post-Siyonizm) diğeri etnik ayrımcılığın (neo-Siyonizm) tezahürü olan bu yaklaşımlar süreç takibi vasıtasıyla ortaya çıktıkları zamandan günümüze kadar tarihsel sosyolojik bir yaklaşımla ele alınacaktır. Makalenin temel argümanı derin kimlikli ayrışmalarla bölünmüş olan İsrail toplumundaki iki ucu temsil eden bu ideolojilerin merkezinde İsrail'in hem işgal altındaki hem de İsrail vatandaşı Filistinlilere uygulamakta olduğu ayrımcı/dışlayıcı politikalar karşısındaki duruş farklılıkları olduğudur.

Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Siyonizm'in ortaya çıkışı, fikir babaları, tarihsel süreç içinde gelişimi ana hatlarıyla ele alınacaktır. İkinci bölümde İsrail'in kuruluşunu takip eden süreçte Siyonizm, rejime ve devletin karakterine yönelik akademide başlayan tartışmalar incelenecek böylelikle post-Siyonizm'in oluştuğu atmosfer ortaya konulmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise neo-Siyonizm'i mümkün kılan politikalar ve uygulamalar ele alınacak, iki yeni yaklaşım karşılaştırılmak suretiyle İsrail toplumu içerisindeki keskin ideolojik ayrışmaların yönü hakkında genel bir tablo ortaya konulacaktır.

2. Bir İdeoloji ve Eylem Planı Olarak Siyonizm'in Ortaya Çıkışı

Yahudi toplumsal kimliğinin spesifik bir şekli olan Siyonizm diğer milliyetçilikler gibidir. Bu açıdan ortak özellikler paylaşan bir grubun bir araya gelirken ve bir ülke etrafında birleşirken tercih edeceği birçok ihtimalden sadece biridir (Kramer, 2008, s.103). Siyonist ideolojinin temel düsturlarından biri Yahudilerin bir ulus olduğudur. Bu husus milliyetçilik kuramları açısından tartışmaya açık olduğu gibi Yahudiliğin ayrıca bir dini inanç olarak görülmesinden dolayı da Yahudi(lik) olgusunu tanımlamayı ve sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır.

Yahudiliğin bir ulus mu ya da din mi olduğu sorunsalı esasen modernleşme ile beraber gelen seküler ve geleneksel dindar yaşam biçimleri arasındaki gerginliğin de merkezindedir. Nitekim

Yahudiliğin önce din olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürenler açısından “Yahudileri yaratan Yahudi inancıdır, Museviliktir. Museviliği yaratan Yahudiler değildir. Önce Musevilik gelir. Musevilik bir ürün değil programdır ve Yahudiler bunun hayata geçirilmesinin araçlarıdır” (Rabkin, 2014, s.28). Bu bakış açısına sahip olanlar 19. yüzyılda ortaya çıkan ve modernleşmenin bir ürünü olan Siyonizm’i, normatif bir kavram olan Yahudiliği sadece betimleyici bir kavrama indirgediği ve bu suretle Yahudi kimliğini kökten değiştirdiği için kıyasıya eleştirir ve reddederler (Rabkin, 2014, s.29).

Her ne kadar Siyonizm temel argümanlarını Yahudi inancının kadim kavramları üzerine oturtmuş olsa da esasen seküler, dünyevi bir ideolojidir. Bu açıdan örneğin Fransız milliyetçiliğinden bir farkı yoktur. Siyonizm’in Yahudilerin bir ulus olduğu önermesinde başat bir rol oynadığına dair görüş milliyetçiliğin modernist yaklaşımında kendine yer bulur. Buna göre Siyonizm ortaya çıkmadan önce Yahudileri bir ulus olarak niteleyecek unsurlar yoktu; aynı toprak parçasında yaşamıyorlar, aynı dili konuşmuyorlar hatta ortak bir idare altında yaşama isteği barındırmıyorlardı (Berent, 2015, s.29). Bununla beraber Anthony Smith’in etno-sembolik yaklaşımı Yahudilerin bir ulus olduğu olgusunu Siyonizm’in ortaya çıkışından çok öncesine taşır. Smith modernleşmenin en azılı taraflarından biri olan Theodor Herzl’in dahi İsrail’i kadim diaspora Yahudileri için liman, asimile olmayı reddedenlerden oluşan bir Yahudi devleti olarak tasarladığını belirtir (Smith, 2017, s.60-61). Böylesi bir devletin kurulacağı coğrafyayı son bağımsız Yahudi devleti olan Haşmonayim Krallığı’nın toprakları üzerinde (Johnson, 1988, s.107-111) yani Siyon’da tasarlaması ise Smith için ulus olgusunun kadim unsurlarla kesiştiği noktadır. Son tahlilde diaspora Yahudilerini Siyonist yapan ve onlara Filistin’e gitmek için ilham veren ve harekete geçiren dürtü modernleşmeden ziyade bu dini ve siyasi vizyondur. Smith’e göre Yahudileri ulus yapan ve Yahudi milliyetçiliğini ortaya çıkaran bu kadim şeceredir (Smith, 1996, s.377). Smith modern bir ideoloji olarak milliyetçiliği yadsımamakla beraber millet olgusunun sadece modernliğin bir ürünü olduğu varsayımına şerh düşer. Ona göre milletler etnik çekirdeklerden doğar. Milletler her zaman etnik unsurları gereksinirler. Bir toprakla fiziki ve fiili bir bağ kurabilmek için oraya dair ortak bir mit ve anılar olmaksızın milleti kavramak olanaksızdır (Smith, 2007, s.71). Her ne kadar kadim bir etnik topluluk olarak Yahudilerden bahsedilebilirse de Siyonizm Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi’nin öğretileri ile şekillenmiş Avrupalı seküler Yahudilerce geliştirilmiş olan bir ideoloji ve eylem planıdır. Kadim etnik topluluk olan Yahudilerin dini inançları olarak nesillerce taşınmış olduğu gelenekler ve ritüeller Musevilikten alınıp seküler ulusal sembollere taşınarak modernleşmiştir (Rabkin, 2014, s.89).

Siyonizm düşüncesinin ardında Yahudi karşıtlığı, antisemitizm yatmaktadır. Antisemitizm Avrupa tarihinde modern bir olgu değildir. Genel olarak Yahudi karşıtlığı antik dönemlerden itibaren Yahudilerin içinde yaşadığı toplumlarda var olmuştur. Bunda Hristiyanlığın etkilerinin de olduğunu söylemek mümkündür (Lazare, 1981, s.15-33). Bununla beraber Siyonizm’in liberalizme ve milliyetçiliğe verilen bir cevap olduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Zira Avineri (1981, s.13) önceki yüzyıllarda Yahudilere yapılmış olan zulümler ne kadar şiddetli olursa olsun, Siyonizm’in Fransız Devrimi’nden önce ortaya çıkmasının mümkün olmadığını öne sürer. Nitekim Hristiyanlıktan miras alınan Yahudi nefretinin 19. yüzyılın düşünce hareketi olan milliyetçiliğin

sosyal Darwincilik ile harmanlanması ırkçılığın yolunu açmış ve dolaylı olarak Yahudi karşıtlığının beslenmesine neden olmuştur. Tarihsel süreç içinde geleneksel Hristiyan Yahudi nefreti önce Avrupa Aydınlanması içerisinde seküler bir düşmanlığa dönüşmüş sonra da ırkçı antisemitizme evrilmiştir (Shimoni, 1995, s.13). Yüzyılın sonuna yaklaşırken antisemitizmin geldiği nokta bu şartlar altında Avrupada yaşamının imkânsız hale geldiği hususunda Yahudi düşünürleri ikna etmiştir (Levy, 2010, s.123). Aydınlanma düşüncesinin ve Fransız Devrimi'nin hediye ettiği bireycilik ve özgürlük gibi liberal düşüncelere rağmen söz konusu düşünürler Yahudilerin içinde yaşamakta olduğu toplumlarla bütünleşemeyeceğine, ayrımcılığa ve aşağılanmaya uğramaya devam edeceğine kanaat getirdiler. Bu durumun çözümü ise Yahudilerin hayatlarını idame ettireceği onlara ait bir anavatan kurmaktan geçmekteydi. Dolayısıyla Yahudi düşünürleri meseleyi milli ve siyasi açılardan ele almaya itmesinden ötürü Siyonizm'in milliyetçi bir ideoloji olarak ortaya çıkışında antisemitizmin ve ırkçılığın dolaylı bir katkısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta Rabkin daha da ileri giderek antisemitizm ile Siyonizm arasında üç önemli husus üzerinde bir oйдаşma olduğunu öne sürer: Yahudiler dinsel bir grup değil ayrı bir ulustur; Yahudiler hiçbir zaman içinde buldukları toplumla bütünleşmeyeceklerdir; Yahudi sorununun tek çözümü Yahudilerin gitmeleridir (Rabkin, 2014, s.136).

Klasik Siyonizm'i Doğu Avrupada baskı altındaki Yahudilerin problemlerine birtakım çözümler bulacak bir yerel hareketten ziyade tüm Yahudilerin tek bir ulus olarak özgürleşmesi hedefiyle (Halpern&Reinharz, 1998, s.24) sorunun ancak Büyük Güçlerin müdahalesi ile çözüme kavuşacağından hareketle onu uluslararası bir sorun/konu haline getiren kişi Budapeşteli Yahudi gazeteci Theodor Herzl olmuştur (Shapira, 2012, s.17). Ancak ondan önce birçok Avrupalı Yahudi düşünür Yahudi halkının kurtuluşu için fikirler geliştirmiştir. Bu yüzden Avrupadaki Yahudilerin durumundan endişe duyarak buna çözüm bulmak isteyen bazı düşünürlerin Siyonizm hareketinin temelini oluşturduklarını ve onu olgunlaştırdıklarını belirtmek gerekir. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, 1850-1860 yılları arasında Yahudilerin Siyon'a (Filistin) dönmesi gerektiği fikri Yahudi entelektüeller arasında taraftar bulmaya başlamıştır. İlk olarak Polonya'da Rabbi Yehuda Alkalai (1798-1878) ve Rabbi Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874) Kutsal Kitaba dayandırdıkları düşünceleri etrafında Siyon'a dönüşün tövbenin, kötü olandan vazgeçmenin, kefaretin ve yasaya uymanın bir gerekliliği olduğunu öne sürdüler. Mesihçi gelenek içinden yetişen dindar Yahudiler olarak, Alkalai ve Kalischer Orta ve Batı Avrupa ile Balkanlardaki özgürleşme ve asimilasyon hareketlerine reaksiyon gösterdiler. Bu düşünürlerin Siyon'a dönüş çağrısını şekillendiren Yahudilere yapılan zulümden ziyade onların Yahudi inancına ve kimliğine yabancılaşacakları korkusu olmuştur (Kramer, 2008, s.103). Her ne kadar Yahudilerin milli bir kurtuluştan ziyade ruhani kurtuluşu için endişelenmişlerse de teolojik unsurlar barındıran bu görüşü proto-siyonizm olarak adlandırmak mümkündür.

Yahudi sorununu esas olarak siyasi bakış açısıyla ele alan Almanyada yaşamış olan Moses Hess 1862 yılında yayınladığı *Rom und Jerusalem (Roma ve Kudüs)* adlı eseri ile Yahudi devletinin politik Rönesans'ından ve restorasyonundan bahsetmiştir. Alkalai ve Kalischer'den farklı olarak konunun öznesi olan Yahudileri bir dini cemaat olarak değil bir ulus olarak ele almıştır. Bu açıdan Moses Hess'i Siyonizm'in öncülerinden biri olarak nitelenmek yanlış olmayacaktır. Hess kitabında bir Yahudi devleti kurulmasından söz etmiştir. Ona göre ancak Yahudilere ait olan bir devlette

Yahudiler, Hristiyanlar tarafından yöneltilen batıl suçlamalardan münezzeh yaşayacaklar ve aynı zamanda Avrupa toplumlarına entegre olarak kimliklerinden taviz vermeden hayatlarına devam edeceklerdi (Johnson, 1988, s.375). Son olarak 1882 yılında yazdığı *Autoemancipation* (*Özgürleşme*) adlı eserinde antisemitizmin kalıtsal olduğunu öne süren bir Rus Yahudisi olan Leo Pinsker Yahudilerin kurtuluşunun Siyon'a dönmekten geçtiğini dile getirmiştir. Shimoni, Marx ve Engels'in Komünist Manifestosu sosyalizm için ne anlam ifade ediyorsa Pinsker'in bu eserinin de Siyonist ideoloji için aynı önemi ifade ettiğini dile getirmenin abartı olmayacağını savunur (Shimoni, 1995, s.32). Ayrıca Pinsker'in görüşlerinin *Eretz Israel* yönelimli bir milliyetçilik anlayışının ortaya çıkışını işaret ettiğini de söylemek mümkündür. Nitekim Pinsker Yahudilerin sorununun temelinde ulusal bir anayurtsuzluğun yattığını dile getirmiştir. Pinsker Rusya'dan Filistin'e ilk göçleri başlatacak olan Hovevei Zion (Siyon Aşıkları) adlı örgütlenmenin de lideri olarak göç hareketini (*aliya*) ilk körükleyenlerden biri olacaktır (Kramer, 2008, s.196). Theodor Herzl'in Siyonizm'i bir eylem planı olarak ortaya koymasından önce Pinsker dışında Nachman Krochmal ve Peretz Smolenskin gibi düşünürler de Yahudilerin bir millet olduğunu ve Filistin'de yerleşmeleri gerektiğini ilan ettiler ki böylesi bir çıkış kutsal topraklar yönelimli milliyetçi bir eylem planında kilit bir rol oynamıştır (Dieckhoff, 1993, s.30-48).

Fransa ordu mensubu Yahudi asıllı Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un ihanetle suçlandığı duruşmayı (1894) (Selçuk, 2016) takip etmek için Paris'e geldiği sırada Herzl, bir grup Yahudi entelektüelin Yahudi sorununa çözüm için önerdiği asimilasyonun bir işe yaramadığı ve Yahudi halkı için bir şeyler yapmak gerektiği hususunda bir sonuca vardı. Ve Herzl'e göre tek çözüm Avrupa'yı terk etmek ve bir Yahudi devleti kurmaktır. Her ne kadar Siyonizm başlangıçta onun bu sorunu çözümlemek için bağlandığı bir hareket değildi de Herzl Siyonizm'in amaçlarını ve hedeflerini başarıya ulaştıran kişi olmuştur (Laqueur, 1972, s.88-95). Her ne kadar Pinsker'in eseri antisemitizmin daha derinlikli bir analizi olarak bir öncü eser olma özelliği teşkil etse de Herzl'in önemi bu fenomeni modern bir bağlama oturtmasında ve ondan somut sonuçlar çıkarmasında yatar. Gazeteci olarak Paris'te izlemiş olduğu ve neticesini haksız bulduğu Dreyfus davasından derinden etkilenmiş olmanın da etkisiyle Herzl modern antisemitizmin çok yönlü ve çok katmanlı olduğu sonucuna varmıştır. Herzl'e göre Yahudiler hem kapitalist hem devrimci; hem zengin hem fakir; hem eğitilmiş hem cahil oldukları için ayrıca yerel kültüre uyum sağladığı halde yine de ayrı kaldığı için nefret edilen bir topluluktadır (Shapira, 2012, s.16). İronik bir biçimde Herzl Avrupa'daki antisemitizmin Avrupalı ülkelerin bir Yahudi devleti kurulmasına yardım etmesini sağlayacak bir itici güç olduğu sonucuna varmıştı.

Bu düşünceler ışığında Theodor Herzl 1896 yılında *Der Judenstaat* (*Yahudi Devleti*) adlı kitabını yayınladı. Herzl bu kitapta Avrupa'daki topluluklar içinde asimile olmak istemeyen Yahudilerin Filistin'de kurulacak bir devlete nakil sürecini, devletin karakterini, kurumların işleyişi gibi devlet olma sürecinde önemli olan her aşamayı ana hatları ile belirtti. Herzl'in kitabı İbranice, Rusça ve diğer pek çok dile çevrildi ve pek çok Yahudi tarafından bir program olarak benimsendi. Bu kitap özellikle II. Aliya (1904-1914) ile Filistin'e göçen sosyalist Yahudilerin rehberi olmuş, son tahlilde İsrail'in kuruluşu bu kitap üzerinde temellenmiştir. Herzl'i öncülerinden farklı kılan ise kitapta dile getirdiği düşüncelerini bir eylem planına dönüştürmesi oldu. Kitabını yayınladıktan

bir yıl sonra 1897 yılında Siyonist Kongrelerin birincisini İsviçre'nin Basel şehrinde topladı, ilerleyen yıllarda Siyonist Kongreler Yahudi devletinin kuramsal temellerinin tartışıldığı, Siyonist ideolojinin konsolide olduğu platformlar haline gelecekti. Herzl'in bir diğer farkı ise sorunun Büyük Güçler vasıtasıyla çözümlenebileceğine inanması ve bu doğrultuda Yahudiler için bir anayurt belirlenmesi sürecinin bağlayıcı bir uluslararası belge ile desteklenmesi gerektiği yönündeki düşüncesidir. Herzl 1899 yılında 3. Siyonist Kongre'de görüşüldükten sonra Osmanlı Devleti ile görüşmeler yaparak bu doğrultuda çaba gösterdi (Khalidi, 1983). Ancak bir netice alamayınca Siyonist hareket bölgedeki çıkarları giderek artan ve I. Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'de manda yönetimi kuracak olan Britanya ile yollarını birleştirdi; gerek Londra'daki hükümet ile gerekse de kolonilerden sorumlu bakanlarla kurduğu siyasi ilişkiler neticesinde hedeflerini gerçekleştirme yolunda adımlar attı. Gerçekten de Filistin'de bir Yahudi devletinin temellerini atan belge olarak tarihe geçmiş olan 1917 tarihli Balfour Bildirisi Siyonist Yahudilerin İngiltere'de yürütmüş oldukları diplomatik çabaların bir neticesidir (Schneer, 2015) ve uluslararası resmi bir belge olarak Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerini kolaylaştırmıştır.

Herzl'in Yahudiler için idealize ettiği devletin Filistin'de kurulması gerektiği konusunda bir ısrarı olmadığını ifade etmek gerekir. Nitekim Siyonizm tarihi literatürüne "Uganda ihtilafı" olarak geçen tartışma göstermektedir ki, Herzl başlangıçta Filistin'de olmasa bile, problemin Yahudiler için büyük güçler tarafından verilecek bir toprak parçası ile çözülebileceğini düşünmekteydi. Herzl'in kurulacak bir Yahudi devleti için Yahudi inancına göre vaat edilmiş topraklar olan Filistin'i düşünmeksizin, tamamen seküler – milliyetçi bir düşünce biçimi ile herhangi bir toprak parçasını vatan olarak kabullenebileceği yargısının altında yatan neden onun Avrupa düşünce ve değer yargılarını benimsemiş ve aslında asimile olmuş bir Yahudi olmasından ve Siyonist projeye dini saiklerle bakmamasından kaynaklanmaktaydı (Finkelstein, 1987, s.15-56). Avineri de Siyonist hareketin kurucularının asimile olmuş Yahudiler olduklarını vurgulamıştır. Avineri'nin anlatısında bu kurucular "geleneksel, dindar bir geçmişten gelmiyordu. Hepsinin zihinleri Avrupalı entelektüel kesimlerin çağdaş fikirleriyle doluydu ve Avrupa eğitim sisteminin bir ürünüydüler. Vaatleri ne iktisadî ne de dinîydi. 1789 sonrası Avrupa kültürünün parçaları olan kendi kaderini tayin hakkı, kimlik ve özgürlük arayışındaydılar" (Avineri, 1981, s.14).

Buna rağmen Herzl 1896 yılında yayınladığı *Yahudi Devleti* başlıklı kitabında Yahudi sorununa tek çözümün Filistin'de bir devlet kurmaktan geçtiğini ilan etti. Şahsen Yahudiliğe yabancılaşmış ve bu konuda bilgisiz olan Herzl'in tutumu pragmatikti. Siyonizm karşıtı bir Yahudi olan Yakov Rabkin'e göre Herzl dinin kullanışlı olduğunu fark etmişti; siyasi düzeyde kilisenin Hristiyan topraklardaki etkinliğine benzer bir şekilde, Yahudiliği de devletin inşası için faydalı bir araç olarak gördü (Rabkin, 2014, s.73-4). Herzl'in bu eserde dile getirdiği düşüncelerden en önemlisi Filistin'de kurulacak olan devletin özellikle ve esasen Yahudi karaktere sahip olması gerektiğine yapmış olduğu vurgudur (Herzl, 1988, s.123-152). Nitekim bu düşünce tarzı İsrail devleti kurulduktan sonra orada yaşayan Filistinli nüfusa yönelik tavır ve tutumların belkemiğini oluşturacaktı ve Filistinlilerin İsrail devletinin Yahudi karakterine bir tehdit olarak algılanmasına neden olacaktı.

Son tahlilde Herzl'in girişimi ile Avrupa'daki Yahudi hareketinin resmî ideolojisi haline gelmiş olan Siyonizm'in amacı ve hedefi tarihi Siyon (Filistin) topraklarında yerleşerek orada Yahudi devletini *tekrar* kurmak olarak belirlendi. Siyonizm Avrupa'da yükselen ırkçılığa ve Yahudi karşıtlığına, yine Avrupalı fikirlerin etkisiyle verilmiş milliyetçi bir cevaptı ancak ulusun yeniden canlandırılması vizyonunun Filistin'de uygulanmaya karar verilmesinden sonra kolonyalist bir hareket halini aldı (Pappe, 2007, s.33). Siyonist ideolojiye yöneltilen bu eleştiri kimi İsraili akademisyen ve gazetecinin nezdinde, İsrail kurulurken 1947 yılında Filistinlilere karşı yürütülen ve onların Filistin'den çıkartılması ile neticelenen etnik temizlik ve 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı ile gerçekleşen işgal ile doğrulanmış oldu. Bu kesimler yeni bir düşünce biçimi ortaya koydular. İsrail vatandaşı Filistinlilere yönelik ayrımcılığın ve işgal altındaki topraklardaki Filistinlilere reva görülen zulmün eleştirisi etrafında şekillenen bu yeni yorumun adı post-Siyonizm oldu.

3. Post-Siyonizm: Muhtelif Anlamları ve İsrail Toplumundaki Tezahürü

1948 yılında kurulduktan sonra İsrail Arap ülkeleriyle bir dizi savaşa girdi (Ovendale, 2004, s. 177-227). Bu geçen süreç içerisinde hem devlet hem de toplum olarak İsrail'i dönüşüme uğratacak savaşlardan biri Haziran 1967 savaşı oldu. Mısır'la yapılmış olan bu altı günlük savaştan İsrail galip çıktı ancak hanesine bir sıfat daha eklendi: BM Taksim Planı ile Filistinlilere bırakılmış olan ve 1948 yılındaki Birinci Arap-İsrail savaşının akabinde Ürdün idaresi altında kalan Batı Şeria, Mısır idaresindeki Sina ile Gazze ve Golan Tepeleri İsrail ordusu tarafından işgal edildi. İsrail 1967 yılından sonra eleştirel kesimler tarafından işgalci bir devlet olarak nitelenmeye başladı. Bu savaş aynı zamanda İsrail'de post-Siyonizm'in ortaya çıkış sürecinin de başlangıcı oldu. Nitekim İsrail toplumu işgal altındaki toprakların elde tutulması ve barış yapılması karşılığında bu topraklardan çekilmesi gerektiği hususunda ikiye bölündü (Shlaim, 2000, s.228).

O güne kadar İsrail'in tüm savaşlarını bir varoluşsal tehdidi bertaraf etmek adına yürütülen savunma savaşı olarak gören kesim için 1967 yılından sonraki durum kabul edilebilir değildi. Bugüne kadar başka seçeneği olmadığı için savaşmak ve kendini korumak durumunda kalmış olan İsrail'in işgal ettiği yerlerden çekilmek ya da buralarda işgalci olarak kalmak arasında bir tercih yapması mümkündü çünkü Batı Şeria ve Gazze'yi işgal altında tutmaya devam etmek için görünürde hiçbir varoluşsal tehdit yoktu. Bir diğer kesim ise Mısır karşısında kaybedeceklerini düşündükleri bu savaşı bir mucize olarak görmeye başladı; Tanrı'nın vaat edilen toprakları onlara geri verdiği düşünülüyordu. Şüphesiz böylesi bir düşünce bu toprakların işgal altında olduğunu ve dolayısıyla İsrail'in işgalci bir devlet olduğunu reddedecek ve bu toprakların Filistinlilere iade edilmesine şiddetle karşı çıkacaktı.

Hem post-Siyonizm'in hem de neo-Siyonizm'in temelinde bu ayrışmanın olduğunu söylemek mümkündür. Tarihsel olarak ise önce post-Siyonizm'in ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır çünkü dönemin konjonktürü onu mümkün kılmıştır. Altı gün savaşı ile varoluşsal tehdit ortadan kalkınca Siyonist ethos zayıfladı, bu ethos etrafındaki kenetlenme de gevşedi, böylelikle post-Siyonizm bu süreçte kendine yer buldu (Gelber, 1999, s.5-10). Post-Siyonizm'i

ortaya çıkaran konjonktürün izlerini 1979 yılındaki Mısır-İsrail barış anlaşmasına götürmek mümkündür. 1978 yılındaki Camp David Anlaşması ve 1979 yılında imzalanan barış antlaşması iki ülke liderinin Amerikan başkanı aracılığında el sıkışması ve İsrail'in Sina'dan çekilmesi şartıyla imzalanmıştır. Bu anlaşma İsrail'in Ortadoğu'da Arap ülkeleri ile savaşımadan varlığını sürdürebileceği yönündeki umutları beslemiştir. 1993 yılında Filistinlileri temsilen Filistin Kurtuluş Örgütü ile yapılan anlaşma neticesinde başlayan Oslo Süreci de barışçıl ve umutlu atmosferin oluşmasında katalizör görevi görmüştür.

Post-Siyonizm'in bir karşı-hegemonik söylem olarak tezahürlerine ilk önce akademide rastlandı. Yahudi devletinde tabu olan konular tartışmaya açıldı: sömürgecilik olarak Siyonizm, Nekbe, İsrail'in Filistinli vatandaşlarına yapılan ayrımcılık, soykırımın manipüle edilmesi gibi (Pappe, 2014, s.127). Bu konuları eleştirel bir şekilde ele alan tarihçilere 'yeni tarihçiler' denmeye başlandı (Greilsammer, 2012). 1948 yılının arşivlerinin de araştırmacılara açılmasıyla beraber o güne değin hâkim olan ulusal anlatıların da eksik ya da hatalı olduğu bu araştırmacılar tarafından ortaya konmuş oldu. Bu bağlamda yazılan tüm eserlerin post-Siyonist olarak nitelenmesi doğru olacaktır; nitekim bu eserlerin yazarları Siyonist tarih yazımını ve Siyonizm'in ideolojik varsayımlarını tartışmaya açtılar. Yeni tarihçi olarak nitelenen yazarların hepsi kendilerini post-Siyonist olarak nitelemese de ortaya koydukları eserlerin post-Siyonist literatürü ortaya çıkardığı bir gerçektir. Buna Simha Flapan'ın 1987 yılında yayınlamış olduğu *The Birth of Israel: Myths and Realities* başlıklı araştırması iyi bir örnektir. Flapan (1987) bu eserde, gizliliği kaldırılan arşiv belgelerinden yola çıkarak İsrail'in kuruluşunda öne sürülen yedi ulusal anlatının ne kadarının propaganda ne kadarının gerçek olduğunu tartışmıştı. Sadece yeni tarihçiler değil sosyologlar da bu literatürün oluşmasına katkıda bulunmuşlardır (Waxman, 1997). Akademide başlayan bu düşünce dönüşümü kamusal alanda da kendini gösterdi. Geçmiş hakkında yeni söyleşiler ve röportajlar, radyo ve televizyonlardaki sohbet programlarının ilgi çeken konusu haline geldi. Askerler ve o dönem resmi hizmette bulunmuş olanlar 1948'in yeni tarihi ve 1950'li yıllarda İsrail'in politikaları gibi konularda yapılan tartışmalara davet edildiler (Pappe, 2014, s.128).

Bu yeni düşünce biçimi ve dönüşüm post-Siyonizm olarak nitelendi ancak bugün post-Siyonizm'in tek bir tanımını yapmak zordur. Yine de akademisyenlerin araştırmalarına yansıyan unsurlardan genel geçer bir tanım yapmak mümkün olmuştur. Kelman post-Siyonizm'i hem betimleyici hem de normatif olarak ele alır. Buna göre post-Siyonizm İsrail'de tedrici bir şekilde sürmekte olan ideolojik değişime işaret eder ve bu değişim İsrail'in Yahudi nüfusu açısından nasıl görüldüğüne ilişkindir. Dışlayıcılıktan çoğulculuğa, Filistinliler üzerinde tahakküm kurmaktan eşitliğe ve ortaklığa, izolasyonizmden ve düşmanlıktan komşularla iyi ilişkiler kurup bölgeye entegre olan bir İsrail'e doğru bir dönüşüm post-Siyonist söylemi oluşturur (Kelman, 1998, s.47). Silberstein (1999, s.2) post-Siyonizm'in tıpkı Siyonizm gibi farklı yaklaşımları içinde barındırdığını belirtir; buna göre post-Siyonizm Siyonist söylemin, tarihsel anlatılarına ve onun ürettiği sosyo-kültürel temsillere karşı takınılan eleştirel tavırlar ve tutumlar bütünüdür. Ram (2005a, s.26) ise post-Siyonizm'i Yahudi ulusal hareketi olarak Siyonizm'in meşruiyetini kabul eden bir ekol olarak nitelenmiştir. Ancak ona göre Siyonizm diğerlerine yaptığı hatalardan (Filistinliler, Sefaradlar, kadınlar, Ortodoks Yahudiler, Falaşalar olarak da bilinen Etiyopyalı Yahudiler) dolayı meşru

zeminini kaybetmiş, tarihi rolünü sonlandırmıştır. Bu yüzden İsrail artık Siyonist bileşenlerini bırakmalıdır çünkü bu bileşenler onu demokratik bir devlet olmaktan alıkoymaktadır.

Görüldüğü üzere post-Siyonizm klasik Siyonizm'in tarihi rolüne ve fikirlerine karşı gelmemekle beraber onun temel düsturlarına karşı yeni bir anlayış geliştirmeye çalışan bir yaklaşımdır zira post-Siyonizm'e göre Siyonizm artık miadını doldurmuştur çünkü başlıca hedeflerini yerine getirmiştir. Dili İbranice olan, nüfusunun çoğunluğu Yahudilerden oluşan, gelişmiş bir ekonomisi olan ve kendini savunabilen bir Yahudi devleti kurulmuştur. Bu yüzden artık İsrail Siyonizm'i ve onu fikirlerini geride bırakmalı, yeni bir fikirsal döneme girmeli, normalleşmelidir (Ben-Moshe, 2004, s.314). Siyonizm'in doğası gereği sömürgeci ve uygulamada ırkçı olduğunu öne sürerek Yahudi milliyetçiliği olarak Siyonizm'i reddeden anti-Siyonistleri de post-Siyonist çerçeveye içine koymak mümkündür. Buna göre Siyonizm'in temel prensipleri, herkesin eşit olarak yaşayacağı demokratik bir devlet kurulmasını engellemiştir. İsrail kendisini Yahudi devleti olarak nitelediği müddetçe eşitlik sağlanamayacaktır. Böylesi bir yaklaşımın gelişmesinde İsrail'in Filistinli vatandaşlarının uğradığı eşitsizlik ve ayrımcılık yatmaktadır. Nitekim İsrail'de Filistinli vatandaşların devletin hemen her kademesinde ayrımcı/dışlayıcı tutumlara maruz kaldığı, bu tutumun İsrail'de kurumsallaştığı bir vakıdır (Rouhana, 1997). Siyonist ülkünün tezahürleri olan Geri Dönüş Yasası ile Yahudi Milli Fonu ve Yahudi Ajansı gibi kurumlar sadece Yahudi vatandaşlar için politika geliştirmekte ancak bunu yaparken Filistinlilerin aleyhine tavır takınmış olmaktadır. Bu durumun çözümü için, diğer bir deyişle İsrail'de Filistinlilerin de Yahudilerle eşit muamele görmesi için İsrail'in normalleşmesi, Ortadoğu'ya tamamen entegre olması ve tüm vatandaşların eşitçe yaşayacağı liberal-demokratik bir devlet haline gelmesi gerekmektedir (Ben-Moshe, 2014, s.315-9).

Post-Siyonizm'in bu 'negatif' argümanları İsrail'deki muhafazakâr kesimin varoluşsal tehdit algısını yükseltmektedir ve bu kesimlerin post-Siyonizm'in yapıcı eleştirilerine kulak tıkamasına neden olmaktadır. Hâlbuki post-Siyonizm bu argümanları ile ele alındığında dahi devlet Yahudi karakterini kaybetmeyecektir. Post-Siyonist bir İsrail'de İbranice, konuşulan dillerden biri olacak, Yahudi kültürü ve tarihsel belleği var olmaya devam edecektir. Bununla beraber devletin başat rolü sadece Yahudi vatandaşlarını ve onların çıkarını değil tüm vatandaşlarını ve çıkarlarını korumak olacaktır. Etnik aidiyete bağlı olmaksızın yurttaş haklarından herkesin faydalandığı çoğulcu bir demokrasi olacaktır. Devletin eğitim ve sağlık gibi başlıca imkânlarından tüm vatandaşlar eşit bir şekilde yararlanacaktır (Kelman, 1998, s.50-1).

Bugünden bakıldığında 1990'lı yılların barış ve umut vaat eden ortamında yeşermiş olan bu fikirlerin İsrail'de geniş kesimlerce benimsenmesi halen bir ütopyadan ibarettir. Her şeyden önce İsrail toplumu kendi içinde derin kimlikli ayrışmalarla bölünmüş durumdadır. Yahudi ve Filistinli (Arap) olan etnik ayrışmanın dışında Yahudiler Sefarad-Aşkenazi, dindar-seküler ve Beta İsrail olarak bilinen Etiyopyalı Yahudiler olarak kendi içinde de çok katmanlı bir şekilde bölünmüştür. Bu sosyo-ekonomik bölünmeler sınıfsal bir çatışma olarak kendini göstermektedir. Her grubun devletten farklı beklentisinin olduğu böylesi bir yapının yukarıda değinilen çoğulcu ve eşitlikçi ideal etrafında birleşmesi oldukça zordur. Hatta post-Siyonist bir dönüşüm dindar

muhalefet tarafından engellenmektedir. İsrail'de *kulturkampf*'in dindar ve seküler gruplar arasında sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır (Ersoy, 2018, s.93). İsrail'de dindar sektör iktidara gelmek ve koalisyon kurabilmek için liderlerin bağımlı olduğu bir sektördür. Bu yüzden dindar kesimin gücünün sınırlandığı ve iki grup arasında bir denge kurulduğu takdirde post-Siyonist bir dönüşüm için ilk adım atılmış olacaktır.

Son tahlilde post-Siyonizm'i İsrail'de dışlayıcılıktan çoğulculuğa, tahakkümden eşitliğe ve yalnızlıktan bölgesel bütünleşmeye doğru yönelmiş bir ideolojik değişim, yeni bir siyasi kültür olarak tanımlamak mümkündür. Ne var ki 1993 yılında Oslo süreci ile hâsıl olan barışçıl ve umutlu atmosfer 2000 yılında barış sürecinin çökmesini takiben başlayan el-Aksa İntifadası ile yok olmuştur. Yeniden şiddetle tanışan bu topraklarda taraflar arasındaki düşmanlık hissi pekişirken, post-Siyonist idealin de o atmosfere ait bir haleti ruhiye olduğu tescillenmiş oldu. O iyimser havanın ortadan kalkmasıyla da her ne kadar halen ufak bir kesim tarafından benimseniyor olsa da kitleleri peşine takacak bir fikir olarak post-Siyonizm'in öldüğünü söylemek mümkündür (Pappe, 2014, s.132).

Öte yandan post-Siyonizm'in güçlü karşıtları da vardı. Bunlardan ilki ana akım liberal Siyonizm'di. Liberal Siyonizm İsrail'i *Yahudi ve demokratik* bir devlet olarak tanımlarken, post-Siyonizm bu nitelemenin bir tezat (oxymoron) olduğunu ve İsrail'in Yahudi devleti olarak betimlenmesinin onu etnik bir devlet yaptığını öne sürmüştür. Post-Siyonizm'in ezeli düşmanı ise neo-Siyonizm olmuştur. Bu iki ekolün bugün İsrail siyasi kültüründe iki karşıt ucu temsil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Post-Siyonizm ile neo-Siyonizm arasındaki karşıtlık tabiri caizse bir medeniyetler savaşıdır: evrensel, kozmopolit ve özgürlükçü post-Siyonist taraf ile şovenist ve tikelci, ırkçı neo-Siyonist taraf arasında geçen bir savaş (Ram, 2005a, s.35-6).

4. Neo-Siyonizm'in Ortaya Çıkışı ve Zaferi

Sağcı ve etnik milliyetçi-dindar bir ideoloji olarak neo-Siyonizm post-Siyonizm'den daha eski bir düşünce biçimidir ancak İsrail toplumu içerisinde taraftar bulmaya başlaması ve bir fenomen haline gelmesi 1990'lı yılların sonuna denk gelir. Bu yüzden de post-Siyonizm'e bir tepki olarak popüler hale geldiğini öne sürmek mümkün olmuştur.

Etnik milliyetçi ve dindar bir sağ kanat ideolojisi olarak neo-Siyonizm 1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşı'nda İsrail'in Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'yi işgal etmesinin akabinde Yahudilerin bu bölgelerde yaşayan Filistinlilerle etkileşime girmesi neticesinde oluşmaya başlamış bir siyasi tutumdur. 1967 yılında kazanılan zaferin 'şoku' yaşananlara anlam vermeye çalışan bir dizi düşünce akımları ortaya çıkardı. Bu düşünce akımları gelecek yıllarda İsrail toplumunu ve siyasetini şekillendirecekti (Einav, 2018, s.262). Ayrıca bu işgaller siyasi ideolojiye dini boyut kazandırdı. İsrail'in Arap orduları karşısında hezimete uğrayacağını düşünen bir kesim, savaş sonrasında Kitab-ı Mukaddes'te Yahudi krallığına ait olduğu anlatılan bu toprakların ele geçirilmesini bir mucize olarak betimledi. Kitab-ı Mukaddes'te Yahudiye ve Samiriye olarak geçen Batı Şeria artık İsrail'de kalmalı ve buralara Yahudiler yerleşmeliydi. İşte bu anlatı neo-Siyonist ideolojinin dini

arka planını oluşturmaktadır. Yeşil Hattın gerisinde, yani İsrail'de yaşamakta olan Filistinlilerin de buralardan çıkarılmasına yönelik politika ise bu ideolojinin etnik-milliyetçi çerçevesini teşkil eder.

1990'lı yıllarda İsrail siyasi kültüründe sol kanat, evrensel ve plüralist post-Siyonizm'in karşıt kutbu olan bir ideolojik tutum olarak popüler olmadan önce neo-Siyonizm'in ideolojik bir kanat olarak siyaset sahnesine çıkışını önceleyen oluşumlar vardır. Büyük İsrail Hareketi (*Eretz Yisrael HaŞleima*) ve İnanalar Bloğu (*Gush Emunim*) adlı yerleşimci hareketi bugün İsrail toplumunun bir kesimini temsil eden neo-Siyonist ideolojinin temellerini teşkil eder.

Büyük İsrail Hareketi 1967 savaşından bir ay sonra kuruldu. Yazar Nathan Alterman Maariv gazetesinde yayınladığı bir makalesinde ele geçirilen topraklara yönelik tek eksiğin o topraklarda din adamlarının bulunmaması olduğunu çünkü İsrail toprakları ile Yahudi halkının arasındaki bağın derinliğini ancak onların sembolize ettiğini dile getirdi. Bu çağrının akabinde bir grup siyasetçi, yazar ve şair bir araya gelerek toplantılar yapmaya başladılar (Uriel, 2014, s.90-1). Bu toplantıların sonunda vücut bulan hareketin kuruluş belgesinde İsrail hükümetine işgal ettiği toprakları Yahudilerin yerleşimine açması ve elinde tutması çağrısında bulunuldu. Bu topraklarda yerleşmenin önemi sadece güvenlik gerekçeleriyle açıklanamazdı; toprakların bütünlüğü İsrail halkının ruhunu ve özünü güçlendirecekti (Uriel, 2014, s.92). Belgede ayrıca İsrail'deki hiçbir hükümetin bahsedilen bu bütünlüğü, ele geçirilen toprakları bırakarak, bozmaya hakkı olmadığına vurgu yapılmıştı (Uriel, 2014, s.96). Bu kararlılık bugün İsrail siyasetinde yerleşimcileri temsil eden dindar partilerin önemini gözler önüne serer. Büyük İsrail Hareketi'nin ideolojisi oldukça radikaldir. 1967 yılında ele geçirilen toprakların İsrail'e bağlanması, barış anlaşması için koz olarak kullanılmaması çağrısının yanı sıra (Shlaim, 2000, s.286) İsrail'in 'tarihi' topraklarında genişlemesi gerektiğini savunuyordu. Bu topraklar Ürdün'ü içine alarak kuzeyde Suriye'deki el-Hamad'dan güneyde Nil'e kadar ve Fırat nehrinden Akdeniz'e kadar olan tüm toprakları kapsamaktaydı (Encyclopedia of the Middle East). Büyük İsrail Hareketi güvenlik, İsrail devletinin gücü, devletin Filistinlilere yönelik tavrı ve etik gibi aynı zamanda Filistin-İsrail çatışmasının, sınır sorununun, mülteci sorunu ve Kudüs meselesinin de temelinde bulunan konularda hem kamuoyunun hem de devletin siyasi söyleminin değişmesinde katalizör görevi gördü (Einav, 2018, s.267).

Daha önce değinildiği üzere Haziran 1967 savaşının yaşandığı yıllarda da İsrail'in kuruluşu ile Siyonizm'in miadını doldurduğu tartışmaları gündemdedir. Büyük İsrail Hareketi'nin kurucularından biri olan Avraham Yaffe'ye göre ise yolun sonu henüz gelmemiştir çünkü henüz devlet içindeki problemler çözüme kavuşmamıştır. İsrail, İşçi hareketi tarafından kurulmuştu ve Yaffe'ye göre bundan sonra Gush Emunim yeni öncü olacaktır (Uriel, 2014, s.99).

Gush Emunim İsrail siyasi tarihinde bir başka dönüm noktası olan ve resmi tarihte deprem olarak nitelenen Ekim 1973 (Yom Kippur) savaşından sonraki süreçte bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. 1974 yılında resmi olarak kurulan; etnik ayrılıkçı ve irredantist olarak nitelenebilecek bu hareketin büyümesini mümkün kılan ise sağ kanat bir parti olan Likud'un ilk defa İşçi partisine karşı zafer kazandığı 1977 seçimlerinin yaratmış olduğu siyasi atmosfer olmuştur (Avruch, 1979,

s.49). Bu netice bir bakıma 1967 yılında Gazze ve Batı Şeria'nın işgal edilmesinden sonra bu topraklarla ne yapılacağı konusunda ikiye bölünen İsrail kamuoyunun ve siyasetinin bir tezahürü idi. Barış karşılığında toprakların geri verilmesini savunan ve o topraklar üzerinde kurulacak bir Filistin devleti bağlamında iki devletli çözümü destekleyen liberaller ile o coğrafyanın Tanrı tarafından Yahudilere vaat edildiğini ve asla başka halklara bırakılmaması gerektiğini savunan ve Filistinlilerin İsrail işgali altındaki topraklardan çıkarılmasını talep eden etnik-dini milliyetçiler iki karşıt kampı oluşturdular (Shlaim, 2000, s.287). İşte Gush Emunim hareketi de böylesi bir konjonktürde işgal altındaki topraklarda mümkün olduğunca fazla sayıda Yahudi'nin yerleşmesini bir siyasi tavır ve ajanda olarak belirlemiş olan Likud hükümetinin desteği ile popüler hale geldi. Bu noktada Gush Emunim'in İsrail siyasi kültüründeki önemli değişimlerin sadece bir neticesi değil aynı zamanda bu değişimlere şekil veren aktif bir aktör olduğunu öne sürmek mümkündür (Aronoff, 1988, s. 307).

Gush Emunim liderleri ve aktivistleri İsrail'de 1953 yılında kurumsallaşmış olan örgün eğitimden özerk bir biçimde işleyen bir dini eğitim sistemine ait kurumlardan mezun olmuş kişilerdi. Gush Emunim kurucularının hepsi Yeşivat Merkaz Harav adlı okuldan mezun oldular ve Rabbi Abraham Isaac Kook'un oğlu Rabbi Zvi Yehuda Kook'un öğrencileriydiler (Aronoff, 1988, s.315-6). Hareket, düşünsel ideolojik temelini Rabbi Isaac Kook'un öğretilerinden ve bu öğretilerin oğlu tarafından genişletildiği ve yorumlandığı güncel versiyonundan devşirdi. Buna göre tarihi *Eretz Israel* ve Yahudi halkı bir bütündür. Kutsal topraklar Yahudiye ve Samiriye mucizevi bir biçimde kurtarılmıştır ve atalardan miras kalan bu topraklara yeniden sahip olmak ve üzerinde yaşamak her Yahudi'nin kutsal görevidir (Aronoff, 1988, s.318). Bu görev kutsal addedildiği için, ona yönelik herhangi bir muhalefete de hoşgörü gösterilemez. Hatta Rabbi Kook Yahudilerin yerleşimler aracılığıyla ödediği kefaretin aynı zamanda halkın siyasi çıkarına olduğunu ve halkın çıkarını temsil etmeyen hükümetin de meşru olamayacağını öne sürmüştür. Bu yüzden Rabbi Kook'un ve dolayısıyla Gush Emunim'in dünya görüşünde İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesini talep eden her kimse ve buna boyun eğen her hükümet Tanrı tarafından lanetlenecektir (Weissbrod, 1982, s.269). Dönemin başbakanı olan Ariel Şaron'un 2005 yılında Gazzeden tek taraflı olarak çekilme kararı alması ve bunu eyleme dönüştürmesi sırasında yaşanan karışıklıklar ve öfkeli tepki hatırlandığında bu söylemlerin sadece retorikten ibaret olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere hareket Yahudilerin toprakla olan mistik bağını Siyonist ideolojide merkezi bir role sahip olan Filistin topraklarında yerleşme ülküsü ile ilişkilendirmektedir. Büyük İsrail Hareketi lideri Avraham Yaffe'nin de inanmış olduğu gibi Gush Emunim üyeleri kendilerinin özellikle II. Aliya sürecinde Filistin'e gelerek Siyonist yerleşimi başlatan öncülerin gerçek halefleri olduklarına iddia etmektedirler. Böylelikle Gush Emunim kendini miadını doldurduğu düşünülen klasik Siyonizm'i canlandırma misyonu da yüklenmiş olan bir yeniden doğuş hareketi olarak konumlandırmıştır. Bununla beraber Gush Emunim'in köklerinin Siyonist ideolojinin 'dini' ve 'seküler' şeklinde farklılaşmasında bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak 1974 yılında bu hareketi mümkün kılanın da hem dini hem de seküler unsurları bünyesinde toplayarak 19. yüzyılda sürgüne son verme amacı ile vücuda gelen aynı Siyonist ideoloji olduğunu

unutmamak gereklidir (Avruch, 1979, s.50). Klasik Siyonizm gibi Gush Emunim'in benimsediği dini Siyonizm'in de destek bulmasının ve bir anlamda başarılı olmasının ardındaki neden ise Yahudi kimliğinde merkezi önemde olan değerler sistemine dokunmuş olmasıdır (Weissbrod, 1982, s.271).

Gush Emunim anlaşılacağı üzere dini boyutu olan bir hareket olmakla beraber bu grup bünyesinde seküler dünya görüşüne sahip Yahudileri de barındırmaktaydı. Bunun sebebi ultra-milliyetçi Siyonist bir hareket olarak nitelenecek Büyük İsrail Hareketini oluşturan yazar, entelektüel ve generallerden oluşan elit bir grubun zamanla Gush Emunim içine çekilmiş olmasıdır. Bundan daha da önemlisi iki hareket *Eretz Israel* anlayışını benimsemiş ve toprağa kozmik anlamlar yüklemiş olduğu için dindar-seküler çatışmasını ortak ülkü etrafında birleşerek aşmıştır (Çağlayan, 2004, s.408).

Bugün İsrail toplumunun kayda değer bir kısmının benimsediği neo-Siyonist ideolojinin tarihi ve ideolojik arka planını Büyük İsrail Hareketi ve Gush Emunim yerleşimci hareketinde bulmak mümkündür. Hatta Ehud Sprinzak'ın belirttiği üzere bu iki erken oluşum da İsrail toplumuna paraşitle inmemiştir; uzun yıllar boyunca sessizce büyüyen bir sosyal ve kültürel yapının savaşlar gibi çeşitli koşullarla şekillendirdiği buzdağının aşırı uçtaki parçasıdır (Spinzak, 1981, s.28-47).

Kökleri 1990'lı yıllardan önceye dayansa da kavram olarak neo-Siyonizm post-Siyonizm'in karşıtı olan bir siyasi tutumu betimlemek için kullanılmış yeni bir kavramdır. Diğer bir deyişle Haziran 1967 savaşından sonra İsrail'de gelişmeye başlayan yukarıda değinilen hareketler nezdinde sesi duyulan siyasi ve dini ideolojinin genel bir adıdır. Uri Ram (2002, s.57) sol kanat post-Siyonist ideoloji ile paralel bir şekilde ve ona muhalefet olarak gelişen bu fenomeni dışlayıcı, milliyetçi, ırkçı ve anti-demokratik siyasi-kültürel bir eğilim olarak tanımlamıştır

Neo-Siyonizm, bir Yahudi devleti kurarak burada tüm Yahudileri bir araya getirme projesi olan Siyonizm'in artık görevini tamamladığını savunan post-Siyonist ideolojiye doğrudan saldırır ve kendisini Siyonist ruhun yenilenmiş biçimi olarak selamlar. Tarihi *Eretz Israel* toprakları neo-Siyonist proje tarafından birleştirilecektir. Bu noktada Ram'ın tanımlamasına dindar betimlemesini de eklemek elzemdir. Neo-Siyonist ideoloji ırkçı ve etnik milliyetçi olduğu kadar, dini öğretileri de benimseyen bir siyasi tutumdur. Nitekim işgal altındaki topraklarda yerleşimlerin çoğalması ve buralardan Filistinlilerin çıkartılmasına dönük siyasi söylem Kitab-ı Mukkaddes'teki ayetlere referansla desteklenmektedir. Şu ayet neo-Siyonist ideolojinin temel anlayışını adeta özetler niteliktedir:

“Size yeni bir yürek verecek, içinize yeni bir ruh koyacağım. İçinizdeki taştan yüreği çıkaracak, size etten bir yürek vereceğim. Ruhumu içinize koyacağım; kurallarımı izlemenizi, buyruklarıma uyup onları uygulamanızı sağlayacağım. Atalarınıza verdiğim ülkede yaşayacak, benim halkım olacaksınız, ben de sizin Tanrınız olacağım.” (Hezekiel 36:26-28)

Görüldüğü üzere Tanrı'nın vereceği yeni yüreğin taşıyıcıları neo-Siyonistlerdir. Bu ideolojiyi benimseyenler Tanrı'nın buyruklarına göre hareket edecekler, diğer bir ifadeyle Tanrı'nın

sözünden çıkmayacaklar ve onlara vaat edilmiş olan topraklarda yaşayacaklardır. Neo-Siyonizm'de bu vaat siyasi olmaktan öte ruhani/ilahi bir anlam yüklenmiştir. Neo-Siyonist ajanda tüm Filistin topraklarında İsrail'in hâkim olunmasıyla beraber M.S. 70 yılında Roma tarafından yıkılan tapınağın yeniden inşasını da hedeflemiştir. Dayanağını yine Kitab-ı Mukkaddes'ten alan bu söylem her hafta Şabbat ayininde ifadesini bulur: "Tapınak yeniden inşa edilecek, Siyon şehri dolacak. Ve biz orada yeni bir şarkı söyleyecek, neşeyle ayağa kalkacağız." Hem işgal altındaki topraklarda yerleşme planı hem de şu an yerinde Müslümanlar için kutsal bir yer olan Harem-i Şerif'in bulunduğu yerde Kudüs Tapınağı'nı yeniden inşa etme hedefi kaçınılmaz olarak Filistinlileri neo-Siyonizm'in düşmanı haline getirmektedir. O yüzden neo-Siyonist ideoloji Filistinlilerle anlaşma yapmaya, onların işgal altındaki topraklarda başkenti Doğu Kudüs olacak bir devlet kurmasına ve Filistinli mültecilerin geri dönüşüne şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu etnik-milliyetçi, ırkçı ve dogmatik haliyle neo-Siyonist ajandaya veya söyleme meydan okuyan herhangi bir yorum ve tutum vatana ihanet olarak nitelendirilmektedir (Pappe, 2014, s.249).

Neo-Siyonizm'i muzaffer kılan atmosfer aynı zamanda post-Siyonizm'in yenilgisinin de tescillendiği atmosferdir. 1990'lı yılların sonunda Batı Şeria ve Gazze halen işgal altındaydı, büyük umutlarla başlayan Oslo süreci donmuş durumdaydı, İsrail'de ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören yoksul gruplar hak talep etmekteydi ve bu durum İsrail toplumunu bir kimlik krizi içine çekmişti. Böylesi bir noktada ya daha liberal, kapsayıcı ve çoğulcu siyasi bir tutum galip gelecekti ya da saldırgan bir politika benimsenecekti. Bu ikinciye yönelik süreç 1977 seçimleriyle başlamıştı. 1982 Lübnan Savaşı, 1987 yılındaki I. İntifada, barış sürecini tamamen rafa kaldıran Izak Rabin suikastı ve 1996 yılında Likud'un Benjamin Netanyahu başbakanlığında iktidara gelmesi neo-Siyonizm'in zaferini, post-Siyonizm'in ise yenilgisini simgeledi (Shlaim, 2000, s. 565-75).

Post-Siyonist bakış açısı 1999 yılında kadar sürse de Oslo sürecinin çökmesi ve Rabin suikastı toplumdaki iyimserliğin kaybolmasına, Filistinlilere karşı güvensizliğin artmasına, son tahlilde kötümserliğe neden oldu ve siyaseten de sağ kanada doğru bir eğilimle neticelendi. Yeni tarihçiler ve onların yazdıkları vatana ihanet olarak yorumlanmaya başladı ve post-Siyonizm'in nihai ölümü Eylül 2000'de patlak veren II. İntifada ile gerçekleşti. 2001 yılında sağ kanat Kadima partisinden Ariel Şaron'un oyların çoğunluğunu alarak iktidara geldiği yıl, uluslararası konjonktürün 11 Eylül saldırılarıyla kaos içine girdiği ve hemen akabinde terör örgütlerine yönelik teröre karşı küresel savaşın başlatıldığı yeni bir siyasi bağlama denk geldi. II. İntifada sürecinde Filistin terörizminden dem vuran sağcı, ayrılıkçı İsraili siyasetçiler açısından bu konjonktür kamuoyunu arkasına alma hususunda büyük yarar sağladı. Böylece neo-Siyonizm hem toplumda hem de siyasette karşılığını bulmuş oldu.

Pappe neo-Siyonizm'in yükselişini sağlayan dört paralel süreçten dem vurur. Buna göre müstahkem mevkileri yerleşimler ve devlet destekli yeşivalar olan dindar-milliyetçi grupların radikalleşmesi; daha önce anti-Siyonist olan ultra-Ortodoks Yahudilerin (Haredim) Siyonist ideolojiyi benimser hale gelmesi; Mizrahi Yahudilerin (Doğu Yahudileri) toplumun gerek coğrafi gerekse de toplumsal sınırlarına itilerek etnik olarak tecrit edilmesi ve son olarak İsrail'in kapitalist globalleşme sürecine hızla dâhil olması ve bunun neticesinde ABD'deki Yeni Sağ'ı

andıran yeni-muhafazakâr oluşumların ortaya çıkması neo-Siyonist ideoloji ve siyasetin hâkim hale gelmesinde katkısı olan gelişmelerdir (Pappe, 2014, s.265).

5. Sonuç

İsrail'de özellikle Haziran 1967 savaşının akabinde iki farklı kimlik kutbu belirmiş; bu farklı kimlik gruplarının siyasi ve ideolojik tutumu evrensel ve çoğulcu post-Siyonizm ile yerel, dışa-kapalı neo-Siyonizm yaklaşımlarında somutlaşmıştır. Bu yaklaşımların bir kimlik kutbu olarak pekişmesinden sonra İsrail'de üç farklı siyasi kültürü betimleyen üç Siyonizm yorumu ortaya çıkmıştır:

Klasik Siyonizm siyasi ajandasını Yahudi ve demokratik bir İsrail söylemi üzerinden gerçekleştirmeye odaklanmıştır. Post-Siyonizm ise kozmopolitan ve liberal bir bakış açısı benimseyerek ülkede yaşayan herkesin eşit haklara sahip eşit vatandaşlar olarak kabul edildiği bir devlet tasavvur etmiştir. Buna karşın neo-Siyonizm etnik-dini milliyetçi bir eğilim benimseyerek Yahudiler dışında kalan tüm grupların dışlandığı ırkçı ve ayrımcı bir siyasi kimlik ortaya çıkarmıştır (Ram, 2005b, s.26). Post-Siyonizm açısından İsrail sınırları uluslararası olarak tanınmış egemen bir devletken, neo-Siyonizm için İsrail Kitab-ı Mukaddeste bahsedilen kutsal topraklardır. Post-Siyonizm için otorite vatandaşları temsil eden demokratik kurumlarken, neo-Siyonizm için tek otorite kutsal kitap ve Halakhadır. Post-Siyonizm seküler orta sınıfları temsil ederken, neo-Siyonizm işgal altındaki topraklardaki ve Doğu Kudüs'teki yerleşimcileri temsil eder (Ram, 2005b, s.27).

İsrail'de bugün neo-Siyonist ideoloji gerek kamuoyunda gerekse siyasette hâkim konuma gelmiştir. Bu durum Filistin sorununun çözümlüne olumsuz bir şekilde yansıdığı gibi İsrail hükümeti bugün her zamankinden daha pervasız bir şekilde siyasi kararlar alarak, uluslararası hukuku ve normları eskisine göre çok daha fazla hiçe sayarak hareket etmektedir. Bu durumun geçici mi kalıcı mı olduğunu söylemek zordur. Ancak kesin olan bundan sonraki süreçte İsrail kimliğini ve rejimini hangi siyasi kültürün galip geleceği belirleyecek olduğudur.

Kaynakça

- Aronoff, M. J. (1988). The Failure of Israel's Labor Party and the Emergence of Gush Emunim. In K. Lawson, & P. H. Merkl, *When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations* (pp. 309-337). New Jersey: Princeton University Press.
- Avineri, S. (1981). *The Making of Modern Zionism: The Intellectual Origins of the Jewish State*. New York: Basic Books.
- Avruch, K. A. (1979). Traditionalizing Israeli Nationalism: The Development of Gush Emunim. *Political Psychology*, 1(1), pp. 47-57.
- Ben-Moshe, D. (2004). Post-Zionism in the Oslo Era and the Implications for the Diaspora. *Israel Affairs*, 10(1-2), 313-336.
- Berent, M. (2015, Winter). Does Israel Have a Navel?. *Israel Studies Review*, 30(2), pp. 28-49.

- Çağlayan, S. (2004). *İsrail Sözlüğü*. İstanbul: İletişim.
- Dieckhoff, A. (1993). *L'Invention d'Une Nation: Israel et la Modernité Politique*. Paris: Gallimard.
- Einav, O. (2018). Dönüm Noktası: 'Savaşanların Sözü' Kitabı ile 'Büyük İsrail' Hareketinin İsrail Söylemi Üzerindeki Etkisi. A. Kurz, K. Michael, & G. Siboni içinde, *Altı Gün, Elli Yıl: Haziran 1967 Savaşı ve Sonrası* (s. 261-272). Tel Aviv: İsrail Milli Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü. [İbranice]
- Encyclopedia of the Middle East. (2019, October 25). Retrieved from Encyclopedia of the Middle East: <http://www.mideastweb.org/>
- Ersoy, T. (2018). İsrailli Olmak: Kolektif Bir Kimlik Geliştirmenin Zorlukları. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 73-100.
- Finkelstein, N. H. (1987). *Theodor Herzl*. New York: Franklin Watts.
- Flapan, S. (1987). *The Birth of Israel: Myths and Realities*. London: Croom Helm.
- Gelber, Y. (1999). Post-Zionism – Ideology and Practice. *Israel Studies Bulletin*, 15(1), 5-10.
- Greilsammer, I. (2012). The New Historians of Israel and their Political Involvement. *Bulletin du Centre de recherche français à Jerusalem* (23). [online]
- Gutierrez, J. M. (2017). *The Rise of the Inquisition: An Introduction to the Spanish and Portuguese Inquisitions*. Modi'in: Yaron Publishing.
- Halpern, B., & Reinharz, J. (1998). *Zionism and the Creation of A New Society*. London: University Press of New England.
- Herzl, T. (1988). *The Jewish State*. New York: Dover Publications.
- Johnson, P. (1988). *A History of Jews*. New York: Harper Perennial.
- Kelman, H. C. (1998). Israel in Transition from Zionism to Post-Zionism. *The Annales of the American Academy of Political Science*, 555, 46-61.
- Khalidi, W. (1983). The Jewish-Ottoman Land Company: Herzl's Blueprint for the Colonization of Palestine. *Journal of Palestine Studies*, 22(1), pp. 30-47.
- Kramer, G. (2008). *A History of Palestine*. Princeton: Princeton University Press.
- Laqueur, W. (1972). *A History of Zionism: From French Revolution to the Establishment of the State of Israel*. New York: Schocken.
- Lazare, B. (1981). *L'antisémitisme: Son Histoire et Ses Causes*. Paris: E.D.I.
- Levy, R. S. (2010). Political Antisemitism in Germany and Austria, 1848-1914. In A. S. Lindemann, & R. S. Levy, *Antisemitism: A History* (pp. 121-135). Oxford: Oxford University Press.
- Ovendale, R. (2004). *The Origins of the Arab Israeli Wars*. London: Routledge.
- Pappe, I. (2007). *Modern Filistin Tarihi: Tek Ülke İki Halk*. (N. Plümer, Çev.) İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Pappe, I. (2014). *The Idea of Israel: A History of Power and Knowledge*. London: Verso.
- Rabkin, Y. M. (2014). *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*. (Ş. Tokel, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Ram, U. (2002). Historiosphical Foundations of the Historical Strife in Israel. In A. Shapira, & D. Penslar, *Israeli Historical Revisionism: from left to right* (pp. 43-61). London: Routledge.
- Ram, U. (2005a). Post-Zionist Studies of Israel: The First Decade. *Israel Studies Forum*, 20(2), 22-45.
- Ram, U. (2005b). Jerusalem, Tel Aviv and the Bifurcation of Israel. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 19(1/2), pp. 21-33.
- Rouhana, N. N. (1997). *Palestinian Citizens in an Ethnic State: Identities in Conflict*. New Haven: Yale University Press.
- Schneer, J. (2015). *Balfour Deklarasyonu: Arap-İsrail Çatışmasının Kökenleri*. (A. C. Akkoyunlu, Çev.) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

- Selçuk, S. (2006). *Dreyfus Davası: Dünyaca Unutulmayan Yargılama Hatası*. Ankara: İmge.
- Shapira, A. (2012). *Israel: A History*. (A. Berris, Trans.) Waltham: Brandeis University Press.
- Shimoni, G. (1995). *The Zionist Ideology*. Hanover: University Press of New England.
- Shlaim, A. (2000). *Iron Wall: Israel and the Arab World*. London: Penguin Books.
- Silberstein, L. J. (1999). *The Post-Zionism Debates: Knowledge and Power in Israeli Culture*. London: Routledge.
- Smith, A. (1996). Memory and Modernity: Reflections on Ernest Gellner's Theory of Nationalism. *Nations and Nationalism*, 2(3), pp. 371-388.
- Smith, A. (2007). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Smith, A. (2017). *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. (B. F. Çallı, Çev.) İstanbul: Alfa.
- Sprinzak, E. (1981). Gush Emunim: The Tip of the Iceberg. *Jerusalem Quarterly* (21), pp. 28-47.
- Uriel, M. (2014). Büyük İsrail Hareketi'nin Yahudiye ve Samariye'de Yerleşim Hususundaki Rolü. 4. *Hebron Araştırma Konferansı Bildiri Kitabı* (s. 89-102). Hebron: Hebron Midraş. [İbranice]
- Waxman, Chaim I. (1997). Critical Sociology and the End of Ideology in Israel. *Israel Studies* 2 (1), pp.94-210.
- Weissbrod, L. (1982). Gush Emunim ideology — from religious doctrine to political action. *Middle Eastern Studies*, 18(3), pp. 265-275.

The Ideological Reflection of Liberal Democracy and Ethnic Nationalism in Israel: Post-Zionism and Neo-Zionism

Tuğçe ERSOY CEYLAN*

The establishment of Israel is an historical moment, a ground-breaking development in Jewish history. The ideational background that enabled the establishment of Israel is Jewish nationalism qualified as Zionism. In this respect, it is essential to indicate that the emergence of Zionism as an action plan to be followed by the Jews is a turning point on its own. Zionism has not only transformed the political and socio-economic positions of the Jews, but also it has an impact the conduct of every community, religious movement, association and institution. Zionism was not the first intellectual practice developed as a solution to the situation in which Jews lived. However, owing both to the Zeitgeist and the ambition and perseverance of its founder, Theodor Herzl (1860-1914); Zionism has become the principal ideology that established Israel.

Therefore, has Zionism fulfilled its mission which was self-determination and creating a state for the Jews? It is possible to assert that Zionism as a plan of action has accomplished its purpose but as an ideology it still persists. The questions asked within the framework of the debate that Zionism petered out have paved the way for new Zionisms. These new approaches have been shaped around the discussions on the fundamentals of Zionism, thus on the very foundation of the state of Israel. Especially, having reinterpreted the state-building narrative, a group of researchers called new historians and post-Zionists have been perceived by some circles in Israel as an existential threat to the state. Hence, the aim of the study is to analyze comparatively the post-Zionist approach that first emerged within the academic circles in Israel and the neo-Zionist trend which was placed as counter argument against post-Zionism. As the manifestations of liberal democracy (neo-Zionism) and ethnic separatism (neo-Zionism), these approaches are examined via process tracing from their appearance to modern day within the analytical perspective of historical sociology. The main argument of the article is that at the center of these two ideological approaches which represents two counter poles of the Israeli society which is deeply divided with identity cleavages, there are discrepancies vis-à-vis the policies carried out against the Palestinians both living in the occupied territories and in Israel.

* İzmir Demokrasi University, Department of International Relations, E-mail: tugce.ersoy@idu.edu.tr

The article proceeds in three steps. In the first section, the emergence of Zionism is scrutinized within the historical process. Second section deals with the new arguments criticizing the nature of Zionism and the character of the state that sprang at the Academy following the establishment of Israel; by doing so the climate where post-Zionist approach has come into being is revealed. The last section engages in addressing the policies and practices that have enabled the occurrence of neo-Zionism. After introducing the emergence and main arguments of the two contradictory positions, the article seeks to put forward a general framework about the direction of the ideological cleavages within the Israeli society.

In 1896 Theodor Herzl, the founder of Zionism announced in his book *Jewish State* that the only solution to the Jewish problem would be the creation of a state in Palestine. The emphasis here was that the state should have fundamentally and particularly a Jewish character (Herzl, 1988, p. 123-152). Indeed, this way of thinking would constitute the backbone of the attitudes and positions vis-à-vis Palestinians who would continue to live in Palestine after the creation of the state and this would pave the way for the perception of the Palestinians as a threat to the Jewish character of the state.

In this respect, one could argue that Zionism being a nationalist answer to the rising anti-Semitism and racism in Europe has become a colonialist movement after the decision to apply its vision of revitalizing the nation in Palestine (Pappe, 2007, p.33). This critical stance against the Zionist ideology has been validated by some Israeli academics and journalists during the ethnic cleansing in 1947 and the Six Day War of 1967 that culminated with the occupying of Palestinian lands. Thus, those circles have put forth a new kind of thinking. The new interpretation taking shape around criticizing of the persecution of the Palestinians in the occupied territories and the discrimination against the Palestinian citizens of Israel has come to be known as post-Zionism.

The manifestations of post-Zionism as a counter-hegemonic discourse were primarily academic. Many issues deemed as taboos were brought into question: Zionism as colonialism, Nakba, the discrimination against the Palestinian citizens of Israel, the manipulation of Holocaust and etc. (Pappe, 2014, p.127). The historians who deal critically with these issues were designated as 'new historians' (Greilsammer, 2012). This new kind of intellectual thinking was qualified as post-Zionism. However, even today there is no common definition of the approach. Kelman embraces post-Zionism both normatively and descriptively. In this respect, post-Zionism refers to the ongoing gradual ideological transformation and it displays the perspective of the Jews about this transformation. Thus, the post-Zionism is composed of the discourses of transformations from exclusion to pluralism, from discrimination to equality and cooperation, from isolationism and hostility to integration (Kelman, 1998, p.47).

On the other hand, there are powerful opponents of post-Zionism, one is neo-Zionism. It might be contended that these two approaches represent the counter poles in the Israeli political culture today. The antagonism between post-Zionism and neo-Zionism is, so to speak, a clash of civilizations: a clash between universal, cosmopolitan and liberalist post-Zionism and chauvinist,

racist and particularist neo-Zionsim (Ram, 2005a, p.35-6). Before becoming popular in the 1990s as neo-Zionism, there were predecessors of this ideological thinking. The Movement for Greater Israel (*Eretz Yisrael HaŞleima*) and the settler movement, the Bloc of the Believers (*Gush Emunim*) constitute the foundations of the neo-Zionist ideology which represents a certain category of the Israeli society.

Despite its foundations go back before 1990s, neo-Zionism is a new concept that portrays the political stance against post-Zionism. Put differently, it is the general qualification of the religious-political ideology that sprang following the 1967 war. Uri Ram has defined this phenomenon which developed in parallel with and in opposition to post-Zionism as a political-cultural tendency which is exclusive, nationalist, racist, anti-democratic (2002, p.57).

After the consolidation of these approaches as the poles of identity, there have emerged three interpretations of Zionism in Israel: Classical Zionism focuses on realizing its political agenda via Jewish and democratic Israel. Post-Zionism adopting cosmopolitan and liberal view, envisions a state in which every living person has equal rights and are accepted as equal citizens. Notwithstanding, neo-Zionism, embarking on ethno-religious tendency, has created a racist and discriminatory political identity which excludes all the groups except Jews (Ram, 2005b, p.26).

Today, neo-Zionism has self-claimed its victory both in politics and in public opinion. This situation is negatively echoed on the solution of the Israeli-Palestinian conflict. Besides, Israeli government is acting ever more reckless than any time and taking political decisions in defiance of international law and norms. It is hard to tell whether this political stance is temporary or permanent. But which is certain is that Israeli identity and regime would be determined according to the certain victory of one of these political cultures: post-Zionist or neo-Zionist?

Egemenliğin İki Tanımı: Bodin ve Bataille

Two Definitions of Sovereignty: Bodin and Bataille

Emre ŞAMLI*

Öz

Egemenlik siyaset biliminin en çok tartışılan ve zamanla en çok evrim geçiren konularından bir tanesidir. Tarihte ilk kez Jean Bodin tarafından dillendirilen ve devlerin iktidarı ile ilişkilendirilen egemenlik, Machiavelli'den Hobbes'a ve Rousseau'ya kadar birçok siyaset düşünürü tarafından kullanılmış ve tanımlanmıştır. Bütün bu tanımlamalar ve değerlendirmelerin ötesine geçen isim olarak adlandırılan Georges Bataille da egemenlik üzerine fikirler sunmuş ve onun tarifini yapmaya çalışmıştır. Öncüllerinin ve çağdaşlarının aksine egemenliği kişisel bir olgu olarak değerlendiren Bataille, sadece Nietzsche'nin takipçisi olması itibarıyla değil, aynı zamanda aşırılığı benimsemesi açısından da ilgi çekici bir düşündürür. Faydanın reddi, içsel deneyim, arzu, ihlal (*transgression*) gibi kavramlarla bir yandan toplumsallığı reddeden diğer yandan egemenliğin hiyerarşik, teritoryal ve kurumsallaşmış olarak bilinen klasik tanımını kabul etmeyen Bataille, egemenliğe farklı bir pencereden bakmanın mümkün olduğunu göstermiştir. Bunun en görünen yolunun '*harcama*' olduğunu ifade eden Bataille ile egemenliğin klasik tanımını yapan Bodin'i kıyaslayacak bu makalede farklar ve benzerlikler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, Bodin, Bataille, İçsel Deneyim, İhlal (*transgression*), Harcama

Abstract

Sovereignty is a notion that is discussed more than any other ones in political science and has experienced many evolutions. The notion that was expressed by Jean Bodin for the first time and that is related with the power of state was defined and evaluated by many scholars from Machiavelli to Hobbes and Rousseau. There is a person who passes beyond all the definitions and evaluations and provides his own ideas on the sovereignty: Georges Bataille. Contrary to his ancestors and contemporaries, he states that sovereignty is subjective. He is a challenging scholar not only because he was a follower of Nietzsche, but also because he was a representative of extremism. On the one hand, he denies sociability and something on society by the notions of reject of utility, inner experience, desire, transgression, and so on; on the other hand he does not accept sovereignty, which is clarified as hierarchical, territorial, and institutionalized. In other words, he is a scholar that makes people think sovereignty from different position. In this paper Bataille who claims the most obvious way of sovereignty is '*consumption*' and Bodin who defines sovereignty classically will be compared and similarities and differences are tried to be demonstrated.

Keywords: Sovereignty, Bodin, Bataille, Inner Experience, Transgression, Consumption

* Dundee Üniversitesi, İşletme Fakültesi (Yönetim Çalışmaları), E-posta: 2400216@dundee.ac.uk

1. Giriş

Siyaset biliminin çoğu kavramı gibi devlet ile ilgili olan egemenlik, kilisenin ve feodal siyasi birimlerin Orta Çağ boyunca siyasal ve toplumsal iktidarının çözülmesi ile kendine çok daha kritik bir yer edinmiştir. Modern ulus-devletleri önceleyen mutlakiyetçi devletlerin ortaya çıkışında önemli ve ideolojik bir rol oynayan egemenlik, özellikle 19 ve 20.yüzyılda büyük bir yaygınlık kazanmıştır (Mısır, 2012, s. 55).

Etimolojik kökleri Latince üstün güç/iktidar anlamındaki *supranus* kelimesine kadar uzanan egemenlik, ilk defa 16. yüzyılda Jean Bodin tarafından “bir devletin mutlak ve sürekli iktidarı” olarak tanımlanmıştır (Mısır, 2012, s. 56). Bodin’den itibaren devletin niteliği olarak kullanılan egemenlik, yaygın olarak, belirli bir coğrafi alan ve o alanda yaşayan halk üzerinde mutlak hükmetme yetkisi şeklinde tanımlanabilen *iç egemenlik* ve insan topluluklarının (devlet) uluslararası düzlemde eşit özneler olarak kabul görmesini ifade eden *dış egemenlik* şeklinde ifade edilmektedir (Eryücel, 2012, s. 71).

Egemen gücün mutlak, sınırsız, tek, bölünemez ve devredilemez olduğunu savunan ve Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes ve makalede bahsi geçecek olan Jean Bodin tarafından dile getirilmiş olan klasik egemenlik teorisinin, ulus devletleri egemenliğin yegâne temsilcisi olarak konumlandığını dile getiren literatür, farklı tanımlamaların varlığına da işaret eder. Bu çerçevede federalizm, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, insan hakları ve insani müdahale¹, ulus-ötesi kuruluşlar, sivil toplum gibi kavramların sahneye çıkışına atf yaparak egemenlik tanımlarının değiştirilmesi gerektiğini açıklar (Eryücel, 2012, s. 79).² Bu anlamda John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Emmanuel Sieyes gibi isimlerin ve fikirlerinin önemli olmakla birlikte geliştirilmeyi beklediğini dile getiren literatür, egemenliği devletin alanı olmaktan çıkarmamakla kendine ciddi bir kısıtlama getirmektedir.³

Diğer bir ifadeyle, siyasal tarih boyunca sıklıkla kullanılmasına ve genellikle Bodin’in yaptığı tanımlama üzerinden okunmasına karşın kendini devletin sınırları dışında ifade ettiremeyen egemenlik kavramına ilk ve belki de en ciddi itiraz devlet merkezli yaklaşımları reddetmesi ile bilinen La Boetie’den gelir. En başta siyaseti reddeden ve bu anlamda siyasal düşüncenin en temel savlarından birine, *zoon politicon*, saldıran La Boetie’ye göre, insan doğuştan ya da doğal olarak siyasal bir hayvan değildir; insan sonradan siyasal bir hayvan haline gelmiştir (Ağaoğulları,

1 Bu meselenin “temel adalet değerlerine gönderme yapılarak” haklılaştırılan sürekli bir acil ve istisnai durum yarattığı belirtilirken, polislik hakkının evrensel değerler tarafından meşrulaştırıldığı ve bu sayede de egemenlik sahasının ulus-devletin çerçevesinin dışına çıkması gerektiği vurgulanmaktadır (Hardt ve Negri, 2012, s. 39-40).

2 Birleşmiş Milletlerin oluşum sürecinde buna egemenlik tartışmalarına girildiğini dile getiren Hardt ve Negri bir tarafta egemenlik hakkının devrine odaklanan Hobbesçu yaklaşımın diğer tarafta da küresel bir sivil toplum kurularak ulus-devlet dayatmalarından sıyrılmayı amaçlayan Lockeçu yaklaşımın varlığından bahsederler (Hardt ve Negri, 2012, s. 29).

3 Meseleyi devletin alanı olmaktan çıkarmamalarına karşın Hardt ve Negri’nin egemenliğin evrimine dair dile getirdikleri fikirler oldukça kıymetlidir. Yazarların belirttiği gibi egemenlik Amerikan Devrim ile birlikte aşkın olma halini bırakmak durumunda kalmıştır (Hardt ve Negri, 2012, s. 173). Diğer bir ifadeyle, iktidarı aşkın bir aleme havale eden ve kaynaklarını halktan uzaklaştıran Avrupa egemenliğine karşın, Amerikan Devrimi ile egemenlik kavramı tamamen toplumun içindeki iktidara gönderme yapmış ve onu çokluğun yaratıcı hareketine tabi kılmıştır.

2015). Tıpkı Machiavelli gibi hükmeden ile hükmedilen arasındaki ilişkiye odaklanan Boetie, Machiavelli'nin hükmedene atfettiği ele geçirme arzusu, *virtu*, yetenek gibi kavramları ortadan kaldırarak, egemenliğin egemen varlıktan hareketle değil, onu egemen kılanlardan hareketle anlaşılabilceğini dile getirir.

Böylelikle, La Boetie, egemenliğin üst-yapısal bir durum olmaktan öte altyapısal bir olgu olduğunu dile getirmiştir. Benzer meseleler üzerinde kafa yoran Georges Bataille da tıpkı La Boetie gibi egemenliğin altyapısal bir süreç olduğunu ve hükmedilenlerin (insanlar) üzerinden okunması gerektiğini dile getirir. Ama bir noktada Boetie'den ayrılır ve egemenliğin devlet ile olan ilişkisini keserek, onu insanın gündelik hayatının bir parçası haline getirir.

Bu makalede, söz konusu bu anlayış incelenecek ve bu yapılırken onun klasik olarak nitelendirilen Bodin'in egemenlik anlayışından farklarının neler olup olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede öncelikle Jean Bodin'in görüşleri ve egemenlik üzerine fikirleri incelenecek ve devamında Georges Bataille'in egemenlik kavramsalı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bodin'in görüşlerini egemenlik ile ilgili fikirlerini daha iyi kavrayabilmek adına onun devlet kuramına yer vermenin gerekliliği göze çarpmakta ve bu anlamda ilkin Bodin'in devlet ve mutlak monarşi üzerine yaptığı okumalar dile getirilmektedir.

2. Bodin ve Egemenlik

Egemenlik kavramını siyasal düşünceye armağan etmesi ile Jean Bodin (1530-1596), siyaset felsefesine çok önemli bir katkıda bulunmuş ve Orta Çağ'ın 'kralın kutsal hakkı' kuramını yadsıyarak, monarşiyi hukuki ve felsefi temeller üzerine oturtmuştur. Diğer bir deyişle, teritoryal, hukuki ve hiyerarşi üzerinden egemenlik tanımı yapan ve onu daha çok siyasi egemenlik ile eşdeğer gören Jean Bodin, bu şekilde devlete içkin bir kavram olan egemenliği önceki siyasal yapılanmalardan ayırmıştır (Eryücel, 2012, s. 67).

Bunun yanında, söz konusu kavrama din dışı bir anlam kazandırmış olan düşünür, siyaset alanını prensin iktidarı biçiminde formüle etmiş olan Machiavelli'nin aksine bu iktidarı egemenlik erki şeklinde kavramlaştırmış ve böylece modern devlet kuramının gereksinim duyduğu temel düşünsel kategoriyi de ortaya koymuştur.

1571 yılında dinsel uzlaşının yolunun krallık erkinin güçlendirilmesi ile mümkün olacağını savunan Politikler Partisi'nin liderlerinden biri olan Kral IX. Charles'ın küçük kardeşi Alençon Dükü François'nun hizmetine giren Bodin'in, bu görüşleri henüz genç yaşlarında benimsemiş olduğu söylenebilir (Ağaoğulları, 2015). Bu duruma örnek olarak bir konuşmasında dile getirdiği "devlet gereğinin özel görüşlerden önce gelmesi gerektiğini" cümle gösterilmektedir.

Katolikler ile Huguenotlar arasındaki savaşların dinsel hoşgörünün hâkim kılınmasıyla önlenebileceğini ve iktidar boşluğu ile bunun doğurduğu kargaşadan ancak egemenliğin tek kişinin elinde bulunduğu mutlak monarşi sistemiyle çıkılabileceğini savunan Bodin'in haklılığı,

1572 yılında gerçekleşen Saint-Barthelemy Kıyımı ile ortaya çıkmıştı. Çünkü dinsel bağnazlığın yol açtığı bu şiddet eylemi, ülkeyi bölünmeye, hatta bir iç savaşa sürükleyerek Fransa Krallığı'nın geleceğini tehlike içine atmıştı. Fransa'nın içine düştüğü bu zor dönemi aşabilmesi için siyasetin ahlaklaştırılarak bir an önce düzenin kurulması gerektiğine inanan Bodin, bu amaçla kralın mutlak erkini savunan ve bunu egemenlik kavramıyla pekiştiren başyapıtını (*Devletin Altı Kitabı*) yayımladı.

Devletin Altın Kitabı'nda, Machiavelli'nin ahlak dışı yaklaşımı dolayısıyla devletlerin temelinde dinsizliği ve adaletsizliği yerleştiren kişi olduğunu söyleyen Bodin, tiranı öldürmeyi meşru kılan Monarkomaklara yönelik ise "Machiavelli'ye düşman olmak için yola çıkan ve anarşiye kapı aralayan insanlar" ifadelerini kullanır. Diğer bir deyişle Bodin'e göre, çağdaşı olan yazarlar, siyasetin içermesi gereken ahlaksal ilkeleri dışlamışlar, adaletin önemini kavrayamamışlardır; Machiavelli prenslere güçlerine güç katabilmeleri için adaletsiz yöntemler öğütleyerek, Monarkomaklar ise uyrukları meşru otoritelere karşı kışkırtarak, siyaset sapkınlığı yapmışlardır (Ağaoğulları, 2015). Bundan kurtulabilmek için evrende hüküm süren düzeni siyasete de uyarlamak gerekir. Daha açıkçası, hiyerarşik bir yapıya uygun olarak, yurttaşların yöneticiye itaat ettiği, yöneticilerin prence sadık olduğu, prensin de Tanrı yasaları doğrultusunda yönettiği bir düzen kurulmalı ve siyaset ahlakla yoğrulmalıdır.

Devleti tanımlarken "birçok ailenin ve bu ailelere ortak olan şeylerin egemen erk tarafından doğrulukla yönetilmesidir." cümlesini zikreden Bodin için yönetimin ilkeleri doğruluk, aile ve ortak şeylerdir (kamusallık). Devletin kökenini güç ve şiddete bağlayarak devletin Tanrısallığı anlayışına karşı çıkan düşünür, sadece söz konusu kökenden hareket edildiğinde zorbalık ve eşkıyalığın da anlaşılabileceğini bildiği için devlet yönetiminin doğruluğu, adaleti içermesi, bir başka deyişle hakça olması gerektiğini belirtir (Saygılı, 2014). Ayrıca Bodin'in egemenin gerekirse "uyruklarının rızasını almadan adaleti dağıtması" gerektiğine dair argümanı adalete ne derece önem verdiğini işaretlemektedir (Hardt ve Negri, 2012, s. 102).

İyi düzenlenmiş devlet yönetiminin hakça olmasından ne anlaşılması gerektiğini, Bodin, gerek "her devletin birinci ve temel amacı erdem olmalıdır", gerekse Aristoteles'i anımsatırcasına "bir devlet ile bir insanın mutlulukları aynı şeydir" diyerek dile getirir (Ağaoğulları, 2015). Buna göre, bir devlet ile bir bireyin en yüce iyilikleri olan erdemleri arasında hiçbir fark yoktur. Bu anlamda erdemli bir insan, iyi bir yurttaştır ve ortak iyiliğe hizmet eder.⁴

Bodin'e göre aile, özel mülkiyet hakkı bulunan ve babanın otoritesi altında örgütlenen doğal ve devleti oluşturan ilk hücrelerdir. Üstelik aile, iyi düzenlenmiş siyasal toplumun mikro düzeydeki modelidir. Ağaoğulları (2015) bu meseleyi, "İyi yönetilen aile, devletin gerçek suretidir ve ailedeki erk egemen erke benzer. Ayrıca evin doğru yönetimi, devlet yönetiminin gerçek modelidir" şeklinde açıklamıştır (s. 405-406) Konu üzerine yapılan değerlendirmelerde söz konusu

4 Buradan çıkarılması gereken iki sonuç vardır. Bunlardan ilki ahlak ile siyaset birbirinden ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Diğeri ise insanların gerek ahlaki gerek siyasi yaşamları doğanın temel ilkelerine (Tanrı) bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, her ne kadar devletin oluşumunda Tanrı'yı ve egemenliğin kullanımında Tanrısal gücü için içine katmasa da meşruluk noktasında onu kullanmaktadır.

yaklaşımın iki sonucunun olduğu dile getirilir. İlki, Bodin'in, devleti aileye benzetmekle, babanın aile içindeki yerini ve rolünü devlet içinde krala vermiş olduğudur. Devletteki iktidar ilişkileri, bir bakıma ailedeki iktidar ilişkilerinden türemektedir. Nasıl ki *pater familias* aile üyelerinin canları üzerinde "tanrısal ve doğal yasalardan kaynaklanan" karar verme hakkı varsa, kralın uyrukları ya da yurttaşları üzerindeki hakkı da aynıdır (Saygılı, 2014).⁵ Bodin'e göre egemenlik ile 'emre itaat etme' arasında çok yakın ilişki mevcuttur. Zira aile içerisinde 'emre itaat etme' noktasında zorluk yaşamayan ve bunun kıymetine haiz olan çocuk devletine en iyi yurttaş olma yolunda ilk eğitimini sağlam bir şekilde almış demektir (Saygılı, 2014). Bu anlamda, ailede bunu öğrenen çocuk devletin yasalarına, başkalarının haklarına ve ödevlerine saygılı olmayı öğrenmiş olur ve devlet daim olur. Diğer türlü 'asi' çocuk devletin çökmesine sebep olur ve bu da toplumun ve bireyin esenliği ve mutluluğu için felaket anlamına gelir.

İkinci olarak, devletin ailelerin yönetimi olması, kralın uyruklarının aile babaları, yani özgür yurttaşlar olduğu anlamına gelir (Ağaoğulları, 2015). Bu, devleti tiranlıktan, zorbalıktan ayıran önemli bir kıstastır. Zira tiranlık erki yalnızca köleler, kullar, serfler üzerinde bulunur; oysa devlette egemen erk, özgür insanlar olan aile babaları üzerinde hüküm sürer. Daha açıkçası, her *pater familias* yönettiği evinden dışarıya adım atınca, "efendi, başkan, senyör sıfatlarından yoksun kalıp yurttaş adını alır" ve egemen erkin yetki alanı içine girer. Bu bakımdan bütün yurttaşlar, egemenin karşısında eşit bir konumda bulunurlar. Bu durum, siyasal bağımlılığın gayri-şahsi olması demektir. Böylece, egemene aynı şekilde boyun eğen yurttaşlar, devletin onlara tanıdığı çeşitli yurttaşlık haklarına da sahip olurlar.

Ancak yurttaşlar kendi aralarında eşit değillerdir, toplumsal bakımdan farklılıklar gösterebilmektedirler. Bodin, açıkça feodal yapıdan esinlenerek yurttaşların din adamları, soylular ve halk olmak üzere üç sınıfa ayrılmış olduğunu, hatta belli toplumlarda yurttaşların dışında özgür olmayan insanların, yani kölelerin de bulunduğunu vurgular. Buna karşın, bir soylu ile bir halk adamının egemen erk karşısındaki konumları hiçbir fark içermez; her ikisi de mutlak bir biçimde egemene itaat etmekle yükümlüdür. Buna karşılık, egemen de yurttaşlara adalet, öğüt, yardım ve koruma götürür. Daha açıkçası, kişiyi "yurttaş yapan, bir yanda özgür uyruğun egemen prensini tanıması ve ona itaat etmesi, öte yanda prensin uyruk için koruma, adalet ve savunmada bulunmasıdır." Diğer bir ifadeyle, Bodin egemenlik makinesinin çalışmaları vesilesiyle çoklukları her an düzenli bir bütünlüğe dönüştürdüğünü ve toplumu iktidarın içine çekerek bireyi gerçek kıldığını belirtmiş olur (Hardt ve Negri, 2012, s. 105). Ve fakat söz konusu ilişkide karşılıklılık olduğunu ifade eden düşünceler de mevcuttur ve onlara göre egemen ile yurttaş arasında ontolojik bir ilişki vardır; varoluşlarını birbirleriyle olan ilişkide bulurlar (Ağaoğulları, 2015). Egemen, yurttaşın ona mutlak boyun eğmesiyle var olur; yurttaş ise, var olabilmek için egemenin korumasına ve yardımına gereksinim duyar.

Devlet tanımında yer alan üçüncü öge olan kamusalılık (ortak şeyler), *res publique* terimi ile karşılır. Toplumda ortak ya da kamusal bazı şeylerin olmaması durumunda devletin de var olamayacağını dile getiren Bodin, egemenlikten başka ortak ve kamusal bir şeylerin olması

5 Kitabın 2,3 ve 4.böümlerinde aile ile devlet arasındaki ilişki incelenir.

gerekir. Tıpkı ortak ya da kamusal olan, ya da her ikisi birden olan kamu mülkü, kamu hazinesi, kentler, sokaklar, duvarlar, alanlar, tapınaklar, pazar yerleri ve bunlara benzer şeyler gibi; çünkü kamusal hiçbir şey olmazsa devlet de olmaz.

Ancak Bodin'in ortak şeylerin varlığı ile Platon'un önerdiği ortaklık arasında taban tabana zıtlık söz konusudur zira Bodin'e göre özel şeylerin bulunması zorunludur: "Herhangi özel bir şey olmazsa kamusal bir şey de olmaz; kişisel bir şeyin olmadığı durumda ortak bir şeyin olması bile düşünülemez." Böylelikle Bodin devleti, başta mülkiyet olmak üzere ailelere özgü olan özel ya da kişisel şeyleri egemen erkin ilgi alanının dışında bırakmaktadır (Ağaoğulları, 2015). Başka bir deyişle düşünür, özel ile kamusala farklı alanlar tanıyıp bunların arasında uyumlu bir ilişki olduğunu ileri sürerek, burjuvazinin devlet kuramının temel taşı olan devlet-toplum (ya da sivil toplum) ayrımının ilk tohumlarını ortaya atmış olur.

Bodin'e göre, kendisinden önce hiçbir hukukçunun ya da siyaset bilimcinin doğru bir şekilde açıklayamadığı egemen erk ya da egemenlik, siyasal topluma içkindir. Devleti diğer topluluk biçimlerinden ayıran başat öğedir. Nasıl ki kenarları, pruvayı, pupayı, güverteyi bir arada tutan omurgaya sahip olamamış bir gemi biçimsiz bir tahta yığımından başka bir şey değilse; bütün üyeleri ve bunların parçalarını, bütün aileleri ve dernekleri tek bir beden şeklinde birleştiren egemen erki olmayan bir devlet de devlet değildir. Bu nedenle egemenlik, devletin özüdür, var olmasını sağlayan temel ilkedir, hatta Aristoteles felsefesindeki maddeye (*hyle*) biçimini verip devinim kazandıran form (*eidōs*) gibidir.

Bu anlamda egemenliğin mutlak, sürekli, bir ve bölünemez (devredilemez) ve bağımsızlık olduğunu dile getiren Bodin kendinden yıllar sonra yaşamış olan Hobbes için de bir çıkış noktası oluşturur (Bodin, 1606, s. 84-85). Egemenliğin mutlak olmasını egemenin iradesinin adaletten üstün olduğu şeklinde açıklayan Bodin, buna rağmen egemenin iradesinin kişisel irade değil kamusal iyi için oluşan irade olduğunu yani adalet ile iç içe olduğunu da vurgular. Sadece egemenin iradesi vurgusu onun sınırlandırılmamış olduğunu belirtir kurumlar ve hatta gelenekler tarafından.

Egemen ile yöneticinin birbirinden ayrı tutulması gerektiğini söyleyen ve egemenin kişilikten öte bir kurum olduğunu imleyen Bodin için yönetici süreli olarak görevlendirilmiş bir yetkilidir ve egemene ve onun yasalarına bağlıdır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde sürekliliğin egemenliğin bir ilkesi olduğunu söyleyen Bodin, egemenlik ile egemeni birbirinden ayırarak devlet iktidarı onu kullanan kişiden (ya da kişilerden) bağımsızlaşır ve devlet düşünülebilir bir olgu durumuna gelir. Bu manada devlet egemenin eylemlerinden öte bir gerçekliğe dönüşmüş olur. Fransa Krallığı'ndaki "kral öldü, yaşasın kral" deyişi, bu anlayışın en açık göstergesidir (Eryücel, 2012, s. 68). Egemenler (krallar) gelir geçer, ama egemenlik yaşatıldığı sürece devlet baki kalır.

Bir, bölünmez ve devredilmez olan egemenlik, her ne kadar devlete içkin ise de ve bu nedenle gayri-şahsileşmiş bir iktidar anlamı taşıyorsa da, kaçınılmaz olarak *potestas* düzeyinde bir kişide (ya da kişilerde) somutlaşmak zorundadır. İşte egemen bu somutlaşma işleminin bir sonucudur ve egemenliğin bir olması gibi egemen de birdir; yani, bir kraldır ya da bir meclis. Her ne kadar

Bodin, üç çeşit devlet biçiminin bulunduğunu kabul ediyorsa da, bunların içinde egemenliğe en uygun düşenin monarşi olduğunu ileri sürer. Diğer bir deyişle, egemenlik, en iyi şekilde kralın, prensin kişiliğinde somutlaşmaktadır (Hardt ve Negri, 2012, s. 103). Ancak bir yanlış anlaşılmaya yol açmamak için şu noktayı bir kez daha vurgulamak gerekir: Prens egemendir, fakat egemenlik demek değildir. Bununla birlikte, devlet ister istemez kralda somutlaştığı için, egemenlik ile kralın birbirine karıştırılması kaçınılmaz olur. Ancak kralın, biri özel diğeri kamusal iki kişiliğe birden sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda, dönemin İngiliz kraliyet hukukçuları, bu anlayışı *kralın iki bedeni* kurgusuyla ortaya koymuşlardır.⁶

Egemenliğin sınırsızlığı ile egemenin sınırsızlığının aynı şeyler olmadığını söyleyen Bodin bu konuda egemenin Tanrısal yasalar, anayasalar, özel haklar ile sınırlı olduğunu zira ancak bu şekilde varlığını devam ettirebileceğini söyler (Ağaoğulları, 2015). Yani sınırsızlık *auctoritas* içindir ve o egemenliğin alanıdır, fakat *potestas* yani onun kullanımı sınırlandırılmalıdır. Ama bu kuramsal sınırlamaların hiçbir pratik anlamı yoktur ya da bir başka deyişle, sınırlamalar egemeni ancak vicdanen bağlayabilir. Çünkü kral, doğal (tanrısal) yasalara aykırı birtakım işlere girişse, adaleti ayaklar altına alsa bile, ona karşı hukuki anlamda bir yaptırım uygulanamaz. Kral, bu tür davranışlarından dolayı tiranlığa kaymış olmasına karşın, yeryüzünde hiçbir güç tarafından sorumlu tutulamaz, yargılanamaz, cezaya çarptırılmaz. Hatta doğal (tanrısal) yasaların sahibi olan Tanrı'nın bile egemeni bu dünyada zorlama gücü yoktur. Bodin'in deyişle, "bir monark akla gelebilecek her türlü kötülüğü, dinsizliği ve gaddarlığı yapmış olsa da, uyruklar, gerek bireysel, gerek topluca olarak, ne *de facto* [fiili], ne *de jure* [hukuki] biçimde onun saygınlığına ve yaşamına kastetme hakkına sahiptirler." Demek ki keyfiliğe kaçıp tiranlığa sapmış krala karşı halkın (ya da halkın herhangi bir bölümünün) direnme hakkı bulunmamaktadır.

3. Egemenliğin Kişiselleşmesi

Bodin'in ve ardıllarının aksine egemenliğe kişisel bir kavram olarak yaklaşarak onu yapıbozuma uğratan Bataille'in bu konudaki fikirlerini anlamlandırabilmek için onun genel felsefesinin nerede konumlandığını görmek gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Bataille'in egemenlik tanımı politik bir kategoriden ziyade ontolojik bir kategoride değerlendirilmektedir ki bu da onun egemenlik tanımının/tanımlarının daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu çalışmalara bakmakta fayda olacağını göstermektedir (Aksoy, 2011). Bu çerçevede öncelikle Bataille'in felsefesinin temel yapı taşları üzerine odaklanılacak ve akabinde onlarla bağlantılı olan egemenlik kavramı üzerine bir tartışma yürütülecektir.

Nietzsche ve Heidegger gibi filozofların etkisinde kalmış olan ve bunlar üzerinden düşüncede gerçeküstücülüğe yöneldiği görülen Bataille (1897-1962), özellikle Nietzsche'nin düşünce çizgisini daha da derinleştirerek felsefesine yön verir.⁷ Felsefesini yasaklar ve yasakların ihlali

6 Kralın iki bedeni vurgusu Hobbes'un devlet mülkiyet sahibi olamaz ama kralın kendisi mülkiyet edinebilir ilkesiyle de benzerlik taşımaktadır.

7 Bu noktada bir isimden daha bahsetmenin gerekli olduğunu düşünmekteyim: William Blake. Bazı kitaplarında söz konusu şairin "taşkınlık güzeldir" ve "muhalafet gerçek dostluktur" cümlelerini kullanan Bataille, *Edebiyat ve*

(*transgression*) üzerine kuran Bataille, tabuların çiğnenmesi anlamına gelen erotizmi, “ölüm içinde olma durumunun (süreksizliğin) sürekliliğinin yolu” şeklinde tanımlar. Diğer bir deyişle, süreksizliğin ihlali anlamına gelen erotizm, yasakların ihlali veya çiğnenmesi anlamı taşır (Lechte, 2006, s. 184).

Kötülüğün, Bataille'nin merkezi konularından biri olduğunu dile getiren yorumcular için onun düşünce yapısında kötülük hayatın en temel gerçeklerinden biri olarak belirir. Ona göre kötülük, bir ahlaktan yoksunluk durumu ya da ahlaki yetersizlik değil, tam tersine ‘verili ahlakı’ yadsıyan başka tür bir ahlakın koşuludur (Bataille, 2004, s. 12). Gerçek özgürlüğü, yaşamı kışkırtmak ve aşmak olarak değerlendiren Bataille, özgürlüğü ve değerleri yeniden yaratmanın kötülükten geçtiğinin altını çizerek, kötülüğe yaklaşımını bir kez daha göstermiş olur. Konformist düşünce tarzından arınmış olan yazara göre, “iyiliğin boyun eğdirici uzlaşmacılığından kurtulmak” insanoglunun yegâne amacı olmalıdır.

Bu durumu iç deney(im) olarak tanımlayan Bataille, söz konusu deney(im)in birey olmanın aracı olduğunu ifade eder (Bataille, 2006):

“İnsanın olabirinin ucuna yaptığı yolculuğu deney olarak adlandırıyorum. Bu yolculuğu herkes yapamaz, ama yaparsa, bu yolculuk olabirini sınırlayan şimdiki değerlerin, otoritelerin yadsınmasını öngörür. Diğer değerlerin, diğer otoritelerin yadsınması olgusundan, gerçek varlığa sahip deneyin kendisi kesin olarak değer ve otorite olur” (s. 26).

Bu deney(im)e girebilmek için öncelikle ‘Tanrı’nın reddedilmesi’ gerektiğini zira dogmatik kabullerin iç deney(im)e sınırlar koyduğunu ifade eden yazar, burada metaforik olan Tanrı ile *boyun eğdirici uzlaşmacılığa* da temas etmektedir.⁸ Bu açıdan değerlendirildiğinde, Tanrıtanımazlık, Bataille’de, otorite (iktidar) sorunu ile yakından ilgilidir zira Tanrı’nın varlığının kabulü insanı varoluş sorununu irdelemekten ve yanıtlamaktan alıkoymaktadır (Bataille, 2006, s. Önsöz).⁹ Tanrı’nın kabul edilmesini ‘köleleşmek’ olarak değerlendiren yazarın, bir çilekeş olduğunu ve fakat ters yönde işleyen bu çilede insanı bütün nimetlerden el çekmeye değil, tam tersine bütün yasakları aşmaya götürdüğünü görebilmek gerekmektedir.

Söz konusu aşma durumunun en açık ve edebi anlatımını ‘*Gözün Hikâyesi*’ adlı kitabında yapmış olan Bataille, kitap boyunca insanlara anlamlı görünen her şeyin içini boşaltarak ‘anlam’ denilen şeyin ne olduğunu sorgulatması çok çarpıcıdır. Bu çerçevede kitapta geçen yazarın aracıyla bir ‘kızı ezerek öldürmesi’ sahnesindeki ‘duygusuzluk ve anlamsızlık hali’ rahatsız edici düzeyde çarpıcıdır

Kötülük kitabında yer verdiği Blake’in kendisini en çok heyecanlandıran isimlerin başında geldiğini ifade etmektedir (Bataille, 2004, s. 64).

8 Bataille eserlerindeki metaforik ve metonimik yaklaşımlar üzerine Roland Barthes ‘*Gözün Hikâyesi*’ kitabının önsözüne yazdığı ‘*Göz Metaforu*’ isimli değerlendirme oldukça kafa açıcudur ve Bataille’in daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Bataille, 2014, s. 75-86).

9 Tanrı’nın kabulünü bir plan/tasarımın varlığının kabulü olarak değerlendiren Bataille, kitaba başlarken yaptığı plana dahi uymadığını belirterek, yaşayışında da egemen olan aşkınlığı ifade etmektedir (Bataille, 2006, s. 25-26). Diğer türlü yazar için düzen içinde uyulan kuru ve sözselsel bir anlatımdan başka bir şey değildir zira içsel deney tasarısı alanından çıkmaktır.

(Bataille, 2014, s. 91-92). ‘Kahkaha’ atmayı (gülüş) korkunun ve hoşlanmamanın göstergesi ve hatta korkuyu savuşturan bir savunma mekanizması olarak nitelendiren Bataille’in duygusuzluk halinin gerekçesi de anlaşılabilir (Botting ve Wilson, 1997, s. 1). Diğer bir deyişle, iç deney(im) erişebilmenin yolu, ‘mevcut koşulları anlamlandıran şeyleri’ duygulardan arınmaktır.

Çılgılık, kahkaha, gözyaşı gibi şeylerin yol açtığı rastlantı konusuna da değinen Bataille’a göre bilgi tarafından daima ‘istisna’ haline getirilen bir şey olmasına karşın ‘rastlantı’, yaşamın gerçekliği ve ona getirilmiş dengesizliğin karşılığıdır (Lechte, 2006, s. 183).¹⁰ Diğer bir ifadeyle, ‘rastlantı’ sistemin ötekisini çağrıştırmaktadır. Bu anlamda bilgi ve bilme meseleleri ile ilgili sorunu da ortaya koyan Bataille, bilimsel verilerin olguları belirli bir dil kümesinin içine sokarak, dilsel oyunlar aracılığıyla insanın hiç yaşamadığı yapay bir dünya yarattığını dile getirir ve onun iç yaşama uzak kalmasını şiddetle eleştirir (Bataille, 2006, s. Önsöz). ‘*Gözün Hikâyesi*’ kitabını yorumlarken kullandığı “(onu) bu kadar güçlü ve rahatsız edici yapan neden, Bataille’in, pornografinin nihai anlamda cinselliğe değil, ölüme dair olduğunu daha iyi anlamasıdır.” ifadelerle Susan Sontag durumu çok açık bir şekilde özetlemektedir (Bataille, 2014, s. 54). Zira Bataille için ölüm tıpkı cinsellik (ve sonunda gelen üreme) gibi doğanın yitim araçlarından yani fazla enerjiyi boşaltarak “kuşakların birbirini izleyişini zamana pay eden” araçlardan biridir (Bataille, 2010, s. 58-59).¹¹

Özetle, Bataille ‘verili olan’ ile yetinmenin yetersizliğinden dem vurarak geliştirdiği felsefi ile sadece Nietzsche’nin devamı olmakla kalmamış, aynı zamanda onun fikirleri ile kendininkileri harmanlayarak yasak, ihlal, kötülük, rastlantı, duygusuzluk ve boyun eğdirici uzlaşmacılık gibi terimleri yerinden ederek pratik hayata dair önemli argümanlar öne sürmüştür. Kendall (2007) Bataille’in yaptıklarını şu satırlarla anlatır, “O varsayımları ve onaylamayı mümkün kılan işlemleri yıkmak için yazdı. O kelimeleri bozmak, bütünlüklü iletişimin imkansızlığını keşfetmek ve heterojen, farklı ve kutsal gibi olanaksızlıkların da iletişime dahil olabileceğini gösterecek bir alan açmak için yazdı” (s. 8).

Bataille’in yerinden ettiği ve dönüştürdüğü argümanlar sadece yukarıda ifade edilen terimler değildir. Bu argümanlardan bir diğeri de makalenin asıl konusunu teşkil eden ‘egemenlik’ kavramıdır.

“Faydanın ötesinde tüketimin adıdır egemenlik”, “bir işçinin döngüsünün dışına çıkabilmesidir”, “Egemenlik kaygının yok olduğu andır” ve “insanın insanlığıdır egemenlik” şeklinde tanımlamalar ile egemenlik kavramını açıklayan Georges Bataille’in egemenlik kuramı aslında geniş bir felsefi çalışmanın sonuç bildirisinden başka bir şey değildir (Aksoy, 2009). Diğer bir ifadeyle, Bataille’in egemenlik tanımı politik bir kategoriden ziyade ontolojik bir kategoride değerlendirilmektedir ki

10 Rastlantının önemi, Bataille’in kitap yazmasına da yardımcı olduğu düşünüldüğünde daha net anlaşılacaktır (Bataille, 2014, s. 175-177).

11 Ölümün metaforik olarak da bir anlamı olduğunu gördüğümüz Bataille’a göre ölüm, içsel deneye erişme anıdır ki bu noktada ölümün kolları arasında olan insanın ahlaksal egemenlik durumuna gelememesinin nesnelere arasındaki bağı koparamamasından kaynaklandığını dile getirir (Bataille, 2006, s. 68-70). Diğer bir ifadeyle, ölüm Bataille için bireyin kendini bu dünyadan koparması ile mümkün olur yani “ölmek için tanrı olmak gerekir.” Söz konusu tanrısallaşma durumunda Tanrı’nın varlığını da ortadan kaldıran Bataille, iç deney ile Tanrı’yı öldürmeyi bir kez daha gerçekleştirmiş oluyor.

bu da onun egemenlik tanımının/tanımlarının daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu çalışmalara bakmakta fayda olacağını göstermektedir (Aksoy, 2011). Diğer bir ifadeyle, Bataille'in egemenlik kuramını onun genel felsefi çabasından bağımsız olarak düşünmek sağlıklı bir yaklaşım olarak gözükmemektedir (Aksoy, 2009).

Marksist literatürden devraldığı 'yabancılaşma' ve 'insanın şeyleşmesi' terimlerine karşın tarihi lineer (ereksel) değerlendirmeyen Bataille için tarih 'içkinliğe yabancılaşmanın tarihi' olarak tanımlanır. Zira ona göre modernliği, bir ilerleme, kalkınma, medenileşme tarihi olarak anlatmak, gelişmenin standardını veya normunu evrensel bir biçimde Batı uygarlığının koyduğu ereksel bir süreç olarak sunmak, genel yasaları örten ideolojik bir kurgudan başka bir şey değildir (Direk, 2012). Bu sebeple Bataille'in tarih okuması ne Rousseau'nunki gibi doğa durumundan çıkışı ifade eden 'çitleme' yani lüks tüketimin lanetlenmesi ne de diğer düşünürlerde olduğu gibi bir zorunluluğun sonucudur. Onun okumasında tarih, 'lanetli pay' olarak isimlendirilen üretim fazlası malların tüketiminde ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, 'tarihin ekonomik yasalarına' inanan Bataille, Marx'ın aksine üretim tarzı ve ilişkilerinin değil, 'tüketim tarzı ve ilişkilerinin' incelenmesi gerektiğini belirtir (Direk, 2012).¹²

Söz konusu üretim tarzı ve ilişkileri bağlamının, insanın ekonomi ile ilişkisinde özel amaçlar ve sonuçlar ile sınırlandırıldığı bir durum yarattığını belirten Bataille (ki buna *sınırlı ekonomi* adını verir), söz konusu oluşumun insanı gerçek doğasına karşı körleştirdiğini ifade etmektedir (Mansfield, 2010, s. 19). Bu anlamda tüketim ilişkilerinin öneminden bahseden ve bunun insanı kendi doğasına kazandıracak durum olduğunu ifade eder Bataille (*genel ekonomi*). İçkinlik ve aşkınlık sınırlarının sürekli değişim içinde olduğu ifade eden Bataille, kutsal ile tarih çizgisini birbirinden ayırmaz (ki isimdeki 'lanetli' ibaresi de onun bir göstergesidir).¹³

Kutsal olan ile ilişkisini çözmek adına öncelikle 'lanetli pay' ile ne anlatılmak istendiğine bakmakta yarar vardır. "Yaşayan bir organizma yerkürenin yüzeyindeki enerji oyunuyla belirlenmiş bir durumda bulunur ve çoğunlukla, yaşamını sürdürmek için zorunlu olandan daha fazla enerji alır." cümlesi ile düşünür, söz konusu enerji fazlasının ne şekilde tasarruf edileceği sorusunun önemli olduğunu belirtir. Bu noktada organizmanın büyümesi adına 'yatırım yapılması' bunlardan ilki ve akla en uygun olanıdır (Bataille, 2010, s. 49). Ve fakat eğer belirtilen organizma doygunluk seviyesine geldiyse, yapılacak tek şey '*harcama*' yani tüketimdir (Bataille perspektifinden, *üretken-olmayan tüketim*).

Harcamanın kişinin fazlayı "şey" olarak, şey olmuş olanlar olarak yok etmesi anlamına geldiğini söyleyen Bataille, bu harcama sayesinde kişinin ürün ile olan bağıını da kesmiş olarak egemenliğe erişebileceğini belirtir. Bu anlamda özgürlüğün gerçek anlamı ortaya çıkmış olur zira kişi sunuyu

12 Bataille'in egemenlik kavramsalını (ontoloji), ekonomi terimi ile yakın ilişkisini açıklamak adına 'enerji ekonomisi (*economics of energy*)' terimini kullanan düşünürlere göre, Bataille söz konusu enerjiyi felsefi, spiritüel ve politik anlamlarında kullanmaktadır (Mansfield, 2010, s. 9-11).

13 Burada belirtmek gerekir ki sınırlı ekonomi ile genel ekonomi birbirinin alternatifi veya zıddı olan iki ekonomik model değildir. Söz konusu ikiliden sınırlı ekonomi genel ekonominin bir parçası olarak değerlendirilmelidir ki ilerleyen bölümlerde harcamanın hangi şartlarda oluşacağına dair açıklama yapılacaktır.

(fazla) karlı faaliyet dünyasına bağlayan bağı kesip atarak, egemenliğini ilan eder (Bataille, 2010, s. 76-77).¹⁴ Diğer bir ifadeyle, yasaların ilanının dışına çıkarak, kötülük düzeyine erişmiş olan kişi, bireyselleşmesini gerçekleştirmiş olur.

İşte bu üretim fazlası sonucu ortaya çıkan şey anlamında ‘lanetli pay’ın harcanmasında alınacak karara bakan Bataille, tarih boyunca Azteklerden Müslümanlara ve daha nice değişik topluluklarda söz konusu ‘payın’ değişik harcanma biçimlerine rastlandığını belirtir (Direk, 2012). Dolayısıyla klasik ekonomi anlatımında açıklandığı gibi sadece kapitalist üretim ilişkilerinin bir ürünü olmayan bu tüketim alışkanlığı hem yöntemleri hem de sonuçları bakımından farklı örnekler göstermektedir.

Bu noktada egemenliğin anlaşılabilmesi için insana özgü olan ‘festival’ aleminin anlaşılması gerektiğini ifade eden Bataille, ‘festival’ terimiyle metaforik olarak eğlenti anlamındaki festivalden daha geniş olmak koşuluyla insanların ‘içkinlik alemi’ dediği şeyi bulması anlamı çıkarılmaktadır.¹⁵ Diğer bir ifadeyle, ‘yasaklar’ın olmadığı alem olan içkinlik alemi bir fenomenolojik kavram değil ontolojik bir kavramdır. Bu alemin dışına çıkarak dünyaya adım atan ve kurucu haline gelen insan, yadsınmış, bastırılmış ve unutulmuş halde bir yaşam sürmeye mecbur bırakılır.

Kutsal deneyimin de Bataille için ilgi çekici olmasının sebebi onun içinde kaybedilen içkinliğin aşkınlık ile yaşandığının düşünülmesidir (Direk, 2012). Diğer bir ifadeyle, eğer biz bu kutsal dünyada bize konulan sınırlarımızı aşarsak yitirdiğimiz en büyük değerimiz olan içkin yaşamımıza ulaşabiliriz. Bu durumu açıklarken Bataille (2004), “özgürlüğün isyan ile olan sıkı ilişkisinden” bahseder ve gerçek özgürlüğün yaşamı kısıktırmak ve aşmak olduğunu belirtir. Zaten Bataille’in bakış açısına göre egemen olay, lüksün gelişmesi ve giderek daha masraflı yaşam biçimlerinin meydana gelmesinden başka bir şey değildir (Mansfield, 2010, s. 20). Bu anlamda hayatın kendisinin amaçsızlıkla malul olduğunu dile getiren Bataille, ayrıca uzamın dünya ile sınırlı olduğu düşünüldüğünde gelişme diye bir şeyin olmadığını ve bu çerçevede klasik ekonominin anlattığı gelişme, büyüme ve ilerleme gibi tasarrufların hayatın kendisine aykırı olduğunu ifade eder (Bataille, 2010, s. 57-58).

O halde kutsal-olmayan dünya doğanın yadsınması ile kuruluyor ise kutsal olanın alanı da dünya ekonomisinin yadsınması ile kurulabilir. Bu da bizi yasaların kesintiye uğradığı (en azından

14 Üretimin harcama karşısında ikincil niteliği şeklinde açıklanabilecek olan Bataille yaklaşımı, yaşadığımız dünyanın yitimi mahkûm olduğunun altını çizer (Bataille, 2010, s. 12). Hatta toplumların varlığını sürdürmesinin ancak önemli ölçüde ve giderek büyüyen *üretken olmayan harcamalar* pahasına mümkün olduğunu ifade eden Bataille, Amerikan yerlilerinin *potlach* uygulamasını örnek olarak verir (Bataille, 2010, s. 26-28). Söz konusu uygulamanın şenlik (festival) ile benzer bir aşkınlığa sahip olduğunu belirten Bataille, istikrarı koruma amacının ticaret ekonomisinden farklı bir araçla sağlandığını şöyle açıklar (Bataille, 2010), “Harcama yine mevki edinme ya da mevki koruma amaçlıdır, ama kural olarak, bir başkasının mevkiini yitirmesine yönelik değildir” (s. 29). Onun teorisinin karşılığı tam olarak harcama ile merite edinmede gizlidir (Bataille, 2010, s. 86-87).

15 Bu durumu daha iyi açıklamak için Lee (2001), Bataille’in *interest* (çıkâr) ve *desire* (arzu) kavramlarını tezat olarak gördüğünü dile getirir (s. 38). Diğer bir ifadeyle, çıkar kavramının “mantık çerçevesinde” hareket etmenin karşılığı olduğunu dile getiren Bataille, onun nefsin korunmasından (*self-preservation*) başka bir anlam içermediğini ve elde etme projesinin bir parçası olduğunu söylemektedir. Diğer yandan arzunun kişiliğin kaybedilmesi ve zorunluluk alanının dışına çıkmak itibarıyla egemenlik olduğunu açıklamaktadır.

geçici olarak) festival âlemine götürür. Diğer bir deyişle, festival dünyayı yadsıyarak insanların döngülerinden çıkarak özgürleşmesinin yolunu açar. Dolayısıyla, ‘yadsımanın yadsınması’ ile tabi olmayı reddeden insan kendi bilincini (*işsel deneyim*) doğurmuş olur (Botting ve Wilson, 1997, s. 23-24).¹⁶ Bu durumu *potlach* uygulaması üzerinden açıklayan Bataille, toplumsal mevkiinin korunmasının yolunun servet birikimi ile değil, şenliklerde (festival, bayram) yapılan harcamalarla kendini gerçekleştirebileceğini söyler (Bataille, 2010, s. 29). Günümüzde söz konusu harcamanın toplumsal ayağının yok olduğunu dile getiren Bataille’in harcamanın egemenlik demek olduğu argümanını bu çerçeveden değerlendirmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle, arkaik toplumlarda gösterişli harcamaların masraflarının karşılanması durumu, bizatihi ‘gücün simgesi’ haline gelmekte ve şef yaptığı harcama ile kudretini dile getirmekteydi. Günümüzde ise bu durum tamamen kişiselleşmiş ve kişisel egemenliğin sembolü haline gelmiştir zira gelişen toplumda (özellikle burjuva) harcama gereksiz ve zararlı kılınarak, ‘evrensel cimrilik’ yaratılmış olundu (Bataille, 2010, s. 30-31).¹⁷ Söz konusu durumu “insan doğasının yitimi” olarak değerlendiren düşünür, bu noktada sınıf mücadelesinin (devrim) yolunu da göstermiş olur (Bataille, 2010, s. 34).

Bu anlamda bilinç *an*’ının (büyümenin harcamaya dönüşeceği anın bilincine varmak, tam anlamıyla *kendinin bilincidir*, yani nesne olarak hiçbir şeyi olan bir bilinçtir) kendisine egemenlik diyen Bataille, hiyerarşik, teritoryal ve kurumsallaşmış olarak bilinen klasik egemenlik tanımını değiştirerek, onu bireysel bir olgu olarak ele almaktadır (Aksoy, 2011). Egemenliği tanımlamak için ilkin hukuki terimlere başvurulmaması gerektiğini ifade eden düşünür, önce tabi olanın kendine egemen olup olmadığına bakılmasını salık verir. Zira onun için insan, hukuksal varoluştan farklı olarak göksel uzamda tek başına olan ve kapalı sistemlerle sınırlandırılmayan bir varlıktır (Bataille, 2010, s. 35). Başka bir deyişle, Bataille için egemenlik kulluk ve as-üst ilişkisinden farklı, krallar ve firavunlar ile ilgili olmayan, feodal veyahut dini hiyerarşilerin dışında olan bir durumdur, *egemenlik insana aittir* (Bataille, 1991, s. 197).

Tebaanın kendisine egemen (yani toplumsal sınırların dışına çıkarak ihlalin hazzına erme) olma durumuyla egemenliğin işleyeceğini dile getiren Bataille, yazılarında ve denemelerinde öznelik (*subjectivity*) ile egemenliği birlikte kullanır (Lee, 2001, s. 36).¹⁸ Nesne merkezli tanımlama yapmak

16 Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ‘işe yarar (*utility*)’ terimine başvuran Bataille, “yararlı olanın ötesine geçmek egemenliğin sahasında olmaktır” tanımlamasını yapar ve bu şekilde egemenliğin yararın reddi olduğunun altını çizer (Kennedy, 2018). Başka bir deyişle, egemenlik insanın toplumsal ilişkiler içerisinde ona biçilen tanımın (ki bu tanım onu yararlı olarak kodlar) dışında hareket edebilmesidir (Aksoy, 2011). Durumu lanetli pay üzerinden okuduğumuzda tüketimimizi bize dikte edilen sınırların dışına çıkardığımızda yani egemence tüketim safhasına geçtiğimizde sistemin fazla enerjiyi (lanetli pay) boşaltmak adına savaşlara başvurusunun da anlamsız olacağını ima etmiş olan Bataille, klasik egemenliğin bir parçası olan savaş ve barış ilan etme hakkını da dolaylı olarak devletin elinden almış olur. Diğer bir ifadeyle, egemence tüketen birey savaşın gerekçesini ortadan kaldırmıştır.

17 Söz konusu durumun doğadaki karşılığının Güneş ile görüldüğünü dile getiren Bataille, güneşin görkemini almadan verme (karşılıksız dağıtma) durumuna borçlu olduğunu ve bunun da insanların içindeki arkaik duygunun halen canlı durduğunu belirtir (Bataille, 2010, s. 54-55). Bu durumu başka bir eserinde “Ar damarımız çatlamamıştı – tam aksine-; bir şeyler, bizi mümkün olduğu kadar çabuk hem ardan hem de arsızlıktan kurtulmak için zorluyordu” cümlesi ile aktarır ve insanın doğasına dönüş enerjisini vurgular (Bataille, 2014, s. 92).

18 “Bizimkiler geliyorlardı, bu kaçınılmazdı. Ancak, bir an bile olsun kaçmayı ya da skandalın etkisini azaltmayı hayal etmedim. Tam aksine, sakın bir şekilde kapıya yöneldim ve onu ardına kadar açtım” ifadeleriyle Bataille (2014), toplumsallığa karşı duruşun egemenliğe gidişini açıkça belirtmektedir (s. 101).

yerine, öznenin nesneyi kuşattığı kavramsallara yer verilmesi gerektiğini belirtir. Diğer bir ifadeyle, nesne anlamsız kılınarak özne serbest bırakılır ve böylelikle iç deneyim alanına girilmiş olunur (Lee, 2001). Böylelikle bilim eliyle yaratılan ‘homojenleştirme ve aynılaştırma’ kabul edilmeyerek, asimilasyonun da önüne geçilmektedir.¹⁹ Bu durumun göstergelerinden birini ‘entelektüel atık (*intellectual waste*)’ tabiriyle açıklayan Bataille, dünyaya şekil vererek mutlu olan akademisyenlerin, şekilsizliği ile devamlı ve canlı olan dünyayı sonlandırdığını belirtir (Kennedy, 2018, s. 117-118).

Dolayısıyla, modern zamanda egemenliğin ontolojik bir durum olduğunu söyleyen Bataille için egemenliğin siyasi tanımını yapmak arkaik insanın yaşamını tarif etmek anlamında kölelik ile eşdeğer görülen bir durumdur (Bataille, 1991). Diğer bir ifadeyle, klasik dönemde egemen (kral) halk tarafından bir şekilde seçilen ve insanlardan farklı olan ve kendinde özne olan bir varlıktır. Bu özne olma durumuna göre de arkaik insan kendini tanımlar ve onun öznelliğinde özne bulurdu.

Bu kurulum aşamasında bireyi arayan Bataille, *ranking* sayesinde insanların kendini kral ile benzerlikler üzerinden yani ona olan mesafeden ifade ettiğini görür (Bataille, 1991, s. 246-247). Aslında bu noktada arkaik dönemin köle bireyini anlatan Bataille, temsil ilişkisi üzerinden ilerleyen modern devlet teorisinin de bir fotoğrafını çeker. Ayrıca Freud’un özdeşleşme terimi ile aslında bilincine erişme yetisinde olan ve hatta bu bilinç üzerinden temsilcisini seçen bireyin sonradan kendi bilinci ile kendini söz konusu lidere tabi kılarak aslında yine köle durumuna gelme döngüselliğinden sıyrılmadığını örneklendirmiş olur.

Genel olarak 20.yy özel olarak da Bataille’in içinde bulunduğu ekolü tanımlamaya çalışan ve Bataille’in ‘*İç Deney*’ kitabına da önsöz ile katkıda bulunan Mehmet Mukadder Yakupoğlu söz konusu ekolleri ve iktidar ile olan ilişkilerini şu şekilde tanımlamaktadır (Bataille, 2006):

“XX. yüzyıl Fransız felsefesi iki ana kola ayrılır. Bir tarafta Marksizmle beslenen Hegel felsefesi izleyicileri (fenomenoloji ile birlikte) olan Sartre, Merleau-Ponty, Althusser çizgisi, diğer tarafta Nietzsche’nin izleyicileri Bataille, Foucault, Deleuze, Guattari çizgisi. Bu iki çizgiyi birbirinden ayıran en önemli olgu otorite (iktidar) sorunudur. Hegel izleyicileri insanı, sistemin otoritesine teslim etmiş ve Marksist çizgide araçsallaştırmıştır. Nietzsche izleyicileri ise sistemi reddetmiş, insanın kendi varlığını her otoriteden bağımsız olarak gerçekleştireceğini ileri sürmüşlerdir.” (Önsöz)

4. Sonuç ve Değerlendirme

İnsanoğlunun dünyadaki gücünü keşfetmesine ve kendine biçtiği bu değeri akıl ve aklın potansiyeline ilişkin yeni bir bilinçle bütünleştirmiş olmasına verilen isim olan modernliğin

19 Söylemin homojenleştirici etkisinden bahsederek onu reddeder. Diğer bir ifadeyle, söylemin diyalektik doğasının dışsal (*excremental*-dışı) karakterleri boşa çıkardığını ve bu sayede nesnelere onları ihlale (*transgression*) yönelten aşırı yönlerinin törpülediğini dile getiren Bataille için iç deneyime girebilmek için bilgiyi temsil eden söylemin durması ve bilgisizliği temel alan sessizliğin başlaması gerekir (Bataille, 2006, s. Önsöz). Bu anlamda, korku gibi yaşam ve bilmek ile ilgili olan iletişim, insanın iç deney(im)e gidişinde engelleyicilerden bir tanesidir ve Bataille için iletişimi reddetme insanın özgürlüğüne giden en güçlü iletişim aracıdır (Bataille, 2006, s. 50-53). Ayrıca bu noktada Bataille ile söyleme kışkırtılan şeyin iktidarın çekim alanına girmesi itibarıyla siyasetin parçası olacağını söyleyen Foucault arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle söylem her iki düşünür için de kısıtlayıcıdır.

evrimiyle eşgüdüm içinde Avrupa'da gelişmiş ve Avrupalı bir kavram olan egemenlik, Avrupa'dan çıkmış olmakla birlikte büyük oranda Avrupa'nın dışarıyla ilişkilerinde merkezi bir öneme sahiptir (Hardt ve Negri, 2012, s. 90-91). Diğer bir ifadeyle, egemenlik hem içeride hem de dışarıda Avrupa'ya tepkinin ve Avrupa tahakkümünün kavramı olmuştur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde egemenliğin ilki dışarı ile ilişki anlamında Avrupa'nın dünyaya hükmetmesi, ikincisi ise devlet işlerinin yürütülmesi anlamında Avrupa içerisinde hükmetmek olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu 'iki yüz'lülük hali egemenlik tartışmalarını oldukça geniş bir perspektiften okumamıza yardımcı olmaktadır. Bu yardımcı olmanın aynı zamanda söz konusu iki yaklaşımı aynı potada eritme konusunda zorluklar yarattığı da görülmelidir. Bu zorluğu göz önüne alan makalenin yazarı meselenin tahakküm boyutunu başka bir sefere bırakmak üzere bu makalede yoğunluklu olarak devlet ile ilgili olan kısmını ele almaya çalışmıştır.

Egemen gücün mutlak, sınırsız, tek, bölünemez ve devredilemez olduğunu savunan ve Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes ve makalede bahsi geçmiş olan Jean Bodin tarafından dile getirilmiş olan klasik egemenlik teorisinin, ulus devletleri egemenliğin yegâne temsilcisi olarak konumlandırmıştır. Buna karşın federalizm, kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, insan hakları ve insani müdahale, ulus-ötesi kuruluşlar, sivil toplum gibi kavramların sahneye çıkışı klasik egemenlik kuramında belirli dönüşümlerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu anlamda John Locke, ve Emmanuel Sieyes gibi isimlerin ve fikirlerinin ön plana çıktığı ve egemenliğin devletin alanı olmaktan çıkarmamakla belirli kısıtlamalarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür.

Siyasal tarih boyunca sıklıkla kullanılmasına ve genellikle Bodin'in yaptığı tanımlama üzerinden okunmasına karşın kendini devletin sınırları dışında ifade ettiremeyen egemenlik kavramına ilk ve belki de en ciddi itiraz devlet merkezli yaklaşımları reddetmesi ile bilinen La Boetie'den gelir. En başta siyaseti reddeden ve bu anlamda siyasal düşüncenin en temel savlarından biri olan *zoon politicon* kavramına saldıran La Boetie tıpkı Machiavelli gibi hükmeden ile hükmedilen arasındaki ilişkiye odaklansa da, Machiavelli'nin hükmedene atfettiği ele geçirme arzusu, *virtu*, yetenek gibi kavramları ortadan kaldırarak, egemenliğin egemen varlıktan hareketle değil, onu egemen kılınanlardan hareketle anlaşılabilceğini dile getirir.

Makalenin konusunu teşkil eden Georges Bataille ise La Boetie'nin egemen kılınanlardan (insan) hareketle yaptığı egemenlik tanımını kabul etmesine karşın, onun devlet ile olan bağını keserek, tamamen kişisel bir alandaki mücadeleden bahseder.

Sonuç olarak, bu makale Foucault'un "yüzyılımızın en önemli yazarı" olarak tanımlamasına ve Kendall'ın ifadesiyle "Nietzsche gibi zamansız bir hayat" sürmüş olmasına karşın daima marjinal olması itibarıyla çalışmaları bize yabancı kalan Georges Bataille ile Bodin'in egemenlik kavramlarına yaklaşımlarının kıyaslamasına atfedilmiştir. İsmi geçen iki düşünürü kıyaslamak gerekirse en önemli farklılık Bataille egemenliği ontolojik bir durum üzerinden insanın içkin alemini (tek ve sarsılmaz otorite olarak *iç deney*) bulma yolunda attığı adımlar olarak değerlendirirken, Bodin için egemenlik kurumsal ve teritoryal bir alanda oluşan ve "devletin özü

ve onun var olmasını sağlayan temel ilke” olarak tanımlanır. Ayrıca “nitelik, nesnelere doğasını değiştirmeyiz” yaklaşımı ile devlet biçimleri ne olursa olsun egemenliğin kaçınılmaz olduğunun altını çizerek.

Bataille’de bireylerin (öznelere) kurucu rolde olduğu ve egemenliğin bilinç ile eşdeğer olduğu ifadesi yer alırken ve aslında egemenlik için yasakların çiğnenmesi veya döngünün dışına çıkmanın önemi vurgulanırken, özneliğin tüketimin dünyasının parçası değil, tüketimin kendisinde görüldüğünü belirtirken, Bodin egemenliğin ‘emre itaat etme’ ile sağlanacağını belirtir. Bu da bilinç ile özgürlüğüne kavuşmuş insanoğlunu (Bataille) aynı bilinç ile mutluluğa ve refaha kavuşma anlamında devlete bağlar. Diğer bir ifadeyle, Bodin egemenliği kurumsal, akli ve otonom bir organ ile eşleştirirken, Bataille’in egemenliği hem politik amaçlara bağımlılaştırılmayan ama aynı zamanda kullanışlı bilgi, yarar, gerçek gibi kavramların üretilmesi için hipotetikleştirmeyen egemenliği anlatır (Kennedy, 2018, s. 117). Bu anlamda onun egemenliği yarar, anlaşılabilirlik ve gerçek nosyonlarını reddeder ve çalışma dünyasında hem özne hem de nesne (hayatın parçası olmak) olan insanı bu çelişkiden kurtararak özgürlüştirir.

Her ne kadar ikisinde çıkış noktaları farklılık arz etse ve birinin ontolojik yaklaşımını diğeri siyasi alana çekse de aralarındaki ortaklık yani her ikisinde de devlete bağlı olan bir durum gözlerden kaçmayacaktır. Diğer bir ifadeyle, insanlar yasakları ihlal etse de onlara bağlı kalsa da ortada var olan YASAK durumundan kaçamadıkları için ilkinde devlet içerisindeki özgürlük, ikincisinde devletle birlikte özgürlük söz konusudur. Bu anlamda, döngüsünü kırarak bir bardak çay yerine kahvaltıda iki bardak çay içerek işçi anlık egemenliğinin tadını çıkarıyorsa da devamında o anın verdiği zararı karşılamak adına bir misli fazla çalışacaksa burada devletten bağımsız bir olguyu hayal etmek çok da mümkün değildir.

Ayrıca yukarıda da ifade edildiği üzere kendini lider/parti ile özdeşleştiren bireylerin verdikleri kararlar da bir bilincin sonucu olması itibariyle kendi egemen kararlarıyla egemen yaratmak da eğer bir egemenlikse bunun da devletten ayrı olmadığı anlaşılabilir. Devlet ile bir ilişki türünü de lanetli pay dediği ürün fazlasının/enerji fazlasının harcanmamasının getireceği sonuçlar üzerinden yapan Bataille bu nokta üzerinden de egemenlik ile devleti birbirine yaklaştırır.

Son söz olarak ifade etmeliyim ki her ikisinde de bireyin özgürlüğü ve refahı esas olması itibariyle birliktelik yani aynılık söz konusuysen birinin bunun “olabilirin en ucundaki” HİÇLİKTE diğerinin de TEKLİKTE olduğunu göstermesi açısından farklılık görülmektedir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (Dü.). (2015). *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasi Düşünceler* (5 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksoy, M. U. (2009). *Bataille’s Concept of Sovereignty: An Ontological Approach to International Relations*. Ankara: ODTÜ.
- Aksoy, M. U. (2011). Hegel and Georges Bataille’s Conceptualization of Sovereignty. *Ege Akademik Bakış*, 217-227.

- Bataille, G. (1991). *The Accursed Share: An Essay on General Economy* (Cilt 2 ve 3 (The History of Eroticism ve Sovereignty)). (R. Hurley, Çev.) New York: Zone Books.
- Bataille, G. (2004). *Edebiyat ve Kötülük*. (A. Sönmezay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bataille, G. (2006). *İç Deney* (4 b.). (M. Yakupoğlu, Çev.) İstanbul: YKY.
- Bataille, G. (2010). *Lanetli Pay*. (I. Ergüden, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bataille, G. (2014). *Gözün Hikayesi* (4 b.). (B. Serveryan, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Bodin, J. (1606). *The Six Bookes of a Commonweale*. (R. Knolles, Çev.) London: Worshipful Company of Goldsmiths.
- Botting, F., ve Wilson, S. (Dü). (1997). *The Bataille Reader*. Oxford ve Malden: Blackwell Publishing.
- Direk, Z. (2012, Aralık 15). *Bataille: Tarih, Egemenlik ve Çöp*. Ocak 6, 2018 tarihinde <https://zeynepdirek.wordpress.com>: <https://zeynepdirek.wordpress.com/2012/12/15/bataille-tarih-egemenlik-ve-cop/> adresinden alındı
- Eryücel, E. (2012). Siyaset Biliminin Temel Kavramları. Ü. Özdağ içinde, *21.Yüzyılda Prens Devlet ve Siyaset Yönetimi* (s. 57-96). Ankara: Kripto.
- Hardt, M., ve Negri, A. (2012). *İmparatorluk* (7 b.). (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kendall, S. (2007). *Georges Bataille*. London: Reaktion Books .
- Kennedy, K. (2018). Heterology as Aesthetics: Bataille, Sovereign Art and the Affirmation of Impossibility. *Theory, Culture & Society*, 35(4-5), 115-134. doi:10.1177/026.327.6416644506
- Lechte, J. (2006). Georges Bataille. J. Lechte içinde, *Yapısalcılıktan Postmoderniteye Elli Çağdaş Düşünür* (B. Yıldırım, Çev., s. 179-187). İstanbul: Açılım Kitap.
- Lee, J. H. (2001). Sovereign 'Subjectivity' In Bataille. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 1(32), 36-49. doi:10.1080/00071.773.2001.11007316
- Mansfield, N. (2010). *The God Who Deconstructs Himself: sovereignty and subjectivity between Freud, Bataille, and Derrida*. New York : Fordham University Press .
- Mısır, M. B. (2012). Egemenlik. G. Atılgan, ve A. Aytakin (Dü) içinde, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişki* (s. 55-68). İstanbul: Yordam Kitap.
- Saygılı, A. (2014). Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 185-198. doi:10.1501/Hukfak_000.000.1744

Two Definitions of Sovereignty: Bodin and Bataille

Emre ŞAMLI*

Etymologically emerging from ‘*supranus*’ which means power, sovereignty was used firstly by Jean Bodin in 16th century as “constant and continuous power of state.” This idea along with Niccolò Machiavelli and Thomas Hobbes was described as ‘classical theory of sovereignty’ that posits nation-states as the only executive organ of sovereignty. However, there are other definitions and understandings of sovereignty that were articulated by John Locke, Emmanuel Sieyes, and Jean Jacques Rousseau and pointed out different themes that affect classical theory of sovereignty such as federalism, separation of power, rule of law, human rights.

In spite of the fact that these new definitions and approaches created changes, sovereignty still was on the field of state. In other words, no changes happened that evaluated sovereignty on other field than state. The first objection to that point was raised by La Boetie who rejected the *state-centric* definitions of sovereignty. He claimed that sovereignty was not the thing could be analyzed via ‘*superstructural*’ terms because sovereignty was created and continued by ‘*substructures*’; i.e., people.

Nevertheless, the term was discussed in the *state-zone* by La Boetie. Put differently, although La Boetie told that sovereignty was created by substructures (people), he could not think discuss the issue outside of state. Those who asserted that sovereignty was not about state but people and should have been discussed out of state-zone was Georges Bataille. In other words, although Bataille supported the idea of substructure like La Boetie, he positioned the term completely out of state-zone and made the term ‘*a daily piece of life*’.

This article analyses the understanding of what it is called ‘*individualized sovereignty*’ of Bataille by comparing the idea of Bodin to see the differences and similarities. In that regards, the article mentions what Jean Bodin meant by sovereignty and then the perception of Georges Bataille will be clarified.

According to Bodin (1530-1596), sovereignty should be analyzed in territorial, legal, and hierarchical ways because it is topic of state, not the church or any other spiritual structures.

* University of Dundee, School of Business (Management Studies), E-mail: 2400216@dundee.ac.uk

In other word, he defined the sovereignty as state-centric manner and ended the relationship between sovereignty and church which occurred during Middle Age (Eryücel, 2012, s. 67).

The conflicts between Catholics and Huguenots were only came to an end with absolute monarchy according to Bodin and his rightfulness appeared in 1572 when *Massacre de la Saint-Barthélemy* (St. Bartholomew's Day Massacre) happened. After the massacre and the situation of France as a result, he wrote his masterpiece '*Six Books of the Commonwealth*' in 1576 and mentioned that absolute power of king and sovereignty were the only solution to be survived.

Since his idea of sovereignty is not different from state, it is better to analyze what state was meant for him.

When defining state, he used three terms including truth, family, and common things (etat, res publique, public) (Ağaoğulları, 2015). After explained the terms and told what state was, he took sovereignty and put it on the center of state. He claimed that sovereignty was absolute, constant, only and indivisible, and independent (Bodin, 1606, pp. 84-85).²¹ Furthermore, he claimed that sovereignty was different than manager (king, prince, and so on) because *sovereignty* was a structure beyond the individuals. In that regard, he called king *sovereign* but state sovereignty because sovereigns can temporal, but sovereignty is constant. That perception was seen in the phase of "The king is dead, long live the king!" (Eryücel, 2012, p. 68).

Contrary to Bodin and his successors, Georges Bataille (1897-1962) posited sovereignty out of state-zone and individualized it. However, in order to understand his ideas of sovereignty, it should be first analyzed his philosophical stance because sovereignty is ontologically defined rather than politically explained term in his studies (Aksoy, 2011).

Basically speaking, his philosophical stance follows Heidegger and Nietzsche and his philosophy was based on *taboo* and *transgression*. For example, for him erotism that means '*breaking the taboos*' is transgression of discontinuity (state of being death) (Lechte, 2006, p. 184). Besides, *villainy* that is pivotal term for him is not something to be lack of ethics or insufficiency, it is to deny '*the given ethics*' and that means other kind of ethic (Bataille, 2004, p. 12) because he believed that real freedom was fulfilled with provoking and transgression. In other words, the only aim of human beings should be to save themselves from '*the submissive agreeableness of goodness*' that was claimed as *inner experience*²² by him (Bataille, 2006, p. 26). To sum up, his philosophy is based on the idea that human beings should not content with '*the given*' and always try to go beyond. For this reason, he redefined (mainly deconstructed and transformed) some terms such as villainy, taboo, transgression, submissive agreeableness.

Another term that was transformed and deconstructed by Bataille is '*sovereignty*'. For him, sovereignty is "consumption beyond the utility", "getting out of loop for a worker", "the moment

21 These definition was later used by Thomas Hobbes.

22 That is the tool to be individual and only possible if God is rejected initially because essence of God is directly related to power and obeying (Bataille, 2006, p. Preface). In his own saying, accepting God means '*to be enslaved*'.

in which anxiety is vanished”, and “humanity of human” (Aksoy, 2009). None of the definitions is different from his philosophical ideas that were mentioned above.

He used the terms of ‘*alienation*’ and ‘*human reification*’ but in a different sense of Marxist. As it is known, Marxist literature focuses on ‘*mode of production*’ and ‘*relations of production*’. However, Bataille considered ‘*mode of consumption*’ and ‘*relations of consumptions*’ because he believed that history was relied on what he called ‘*the cursed share*’ (Direk, 2012). He claimed that Marxist understanding of production limited people and created specific aims for human beings (he stated that it was *limited economy*) and this situation blinded people for their *real natures* (Mansfield, 2010, p. 19). Hence, he mentioned the consumption and decision taken for that purpose makes individuals sovereign bodies (individuals) because human beings can excess and go beyond only with the decisions of consumption.

However, the consumption should be non-productive. Otherwise, people do not become individuals but remain as the players of system. In other words, when a person consumes ‘the surplus’ in a non-productive manner, s/he sever her/himself from the world which is based on productivity and profit (exploitation) and declares own sovereignty (Bataille, 2010, pp. 76-77). In other words, that person crosses the boundaries (rules, laws) and reaches the level of villainy. At that moment, s/he becomes individual and that is called freedom and individualized sovereignty. That moment is called *consciousness* and the relation between consciousness and sovereignty is what Bataille tried to clarify. To conclude, what he tried to tell human beings was “take the bit between your teeth”; i.e., take the control back.

The Ottoman Period and Its Reception in Modern Greek Historiography

Osmanlı Dönemi ve Modern Yunan Tarih yazımında Algılanması

Emilia THEMOPOULOU*

Abstract

To study the reception of the Ottoman past, we should first begin by periodizing it. For the Greeks, the Ottoman period comprises several sub-periods whose characteristics depend on the mode, the method and the time of conquest, resulting in a multitude of trends in Greek historiography. The reception and interpretation of the Ottoman past in Greece was affected by the trends of European historiography on the Ottoman Empire in the 19th century, which evolved according to the notions comprising the “East” and “West” dipole. In the 20th century, up to roughly 1974, the study and interpretation of the Ottoman past in Greek historiography relied on the use of Greek and Western sources, and in some cases translated Balkan and Ottoman archival material drawn from the international bibliography. Economic history, influenced by the Annales School, opened up new perspectives for approaching and interpreting history. These developments in the reception and interpretation of history influence the historiographical approach of the Ottoman past. By the late 20th century, new approaches and a pluralism in the interpretation of the Ottoman period in the Greek historiography appeared. Today, studies of and research into the Ottoman period rely mainly on Ottoman and Turkish sources, and this has promoted a deeper understanding of the structures and institutions of the Ottoman and the modern Turkish state. Under these novel approaches, a much more multi-layered interpretation of the Ottoman period emerges. The pursuits of contemporary social history, the use of primary sources and original archival material, and the different methodological approaches have brought researchers closer to the Ottoman reality.

Keywords: Ottoman period, Modern Greek historiography, the Annales School

Öz

Osmanlı geçmişinin kabulünü incelemek için, önce onu periyodize ederek başlamalıyız. Yunanlılar için, Osmanlı dönemi, özellikleri, biçim, fetih ve zamana bağlı olan ve Yunan tarihçiliğinde çok sayıda eğilime neden olan birkaç alt dönemden oluşur. Yunanistan’da Osmanlı geçmişinin kabulü ve yorumu, “Doğu” ve “Batı” kutuplarını içeren kavramlara göre evrimleşen, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nu inceleyen Avrupa tarihçiliğinin eğilimlerinden etkilenmiştir. 20. yüzyılda, kabaca 1974’e kadar, Osmanlı tarihinin Yunan tarih yazımında incelenmesi ve yorumlanması, Yunan ve Batı

* National and Kapodistrian University of Athens, Department of Turkish Studies and Modern Asian Studies, athemop@turkmas.uoa.gr

kaynaklarının kullanımına ve bazı durumlarda uluslararası bibliyografyadan çıkarılan tercüme edilmiş Balkan ve Osmanlı arşiv materyallerine dayanıyordu. Diktatörlüğün çöküşünden ve Yunanistan'daki demokrasinin restorasyonundan (1974) sonra, araştırmada yeni yaklaşımlar ve Osmanlı döneminin yorumlanmasına yeni bir bakış ortaya çıktı. Annales Okulu'ndan etkilenen ekonomik tarih, tarihe yaklaşmak ve yorumlamak için yeni perspektifler getirdi. Tarihin kabulü ve yorumlanmasındaki bu gelişmeler, Osmanlı geçmişinin tarihsel yaklaşımını etkilemektedir. Temalar, artık Osmanlı bağlamında kabul edilen ekonomik ve sosyal mekanizmalar aracılığıyla incelenmektedir. 20. yy. sonlarında, Yunan tarih yazımında Osmanlı döneminin yorumlanmasında yeni yaklaşımlar ve çoğulculuk ortaya çıkmıştır. Günümüzde Osmanlı dönemi ile ilgili çalışmalar ve araştırmalar ağırlıklı olarak Osmanlı ve Türk kaynaklarına dayanmaktadır ve bu, Osmanlı ve modern Türk devletinin yapı ve kurumlarını anlamaya yönelik bir derinlik getirmiştir. Toplum çalışmasıyla, kültürel tarih ve günlük yaşamın incelenmesine önem verilmektedir. Bu yeni yaklaşımlar altında, Osmanlı döneminin çok katmanlı bir yorumu daha ortaya çıkmaktadır. Çağdaş sosyal tarihe yönelik arayışlar, birincil kaynakların ve orijinal arşiv materyallerinin kullanımını ve farklı metodolojik yaklaşımlar, araştırmacıları Osmanlı gerçekliğine daha da yaklaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı dönemi, Modern Yunan tarih yazımı, Annales Okulu

1. Introduction

The present paper concerns the reception of the Ottoman period and its formation, the influences from historiographical currents and its evolution in the context of Modern Greek historiography. Aim of the paper is to present the influence of Annales School on the Greek history writing about revision of the event-centered history. In the new approach, socio-scientific oriented history researches pose new social and economic questions. Thus, the paper will evaluate different phases of the reception of Ottoman period in modern Greek historiography.

2. Reception of the Ottoman Past in Early Modern Greek Historiography

To study the reception of the Ottoman past¹, we should first begin by periodizing it. Upon examination we can observe that it is not a unitary period of Ottoman rule, and this fact has in some cases led to varying interpretations of the past. At this point we should point out that in the case of Greece, conquest by the Ottomans did not occur in the same period. From the Battle of Manzikert (1071) to the Fall of Constantinople in 1453, and the final Ottoman conquest of the Aegean (that was to be completed with the conquest of Crete as late as 1669) roughly six centuries had elapsed. Until the late 20th century, we often observed the tendency to designate the Fall of Constantinople as the starting point for Ottoman domination, which ended with the creation of the Modern Greek state. Some areas were liberated, while others remained under Ottoman rule; as a result, Greek historiography exhibits different trends and currents. Even after the establishment of the Greek state, the majority of the Greek Orthodox populations continued to live in lands belonging to the multi-ethnic Ottoman domain. Consequently, the creation of the Greek state did not put an end to Ottoman rule in all the areas, as is commonly

1 On the usage of the 'more politically correct' term 'Ottoman period' instead of the established 'Tourkokratia' (=Ottoman rule) (Ioannis Chasiotis, 2001)

claimed in Greek historiography. The Balkan Wars, and WWI (which for Greece effectively ended in 1922) represent ending sub-periods of the Ottoman conquest. We can therefore observe that both the inception of Ottoman rule and its termination did not unfold uniformly. The different points in time and conditions under which the lands populated by the Greek Orthodox people were incorporated into the Ottoman state also resulted in the emergence of dissimilar institutional frameworks for those populations. This has had the effect of causing a multitude of trends in the mainstream currents of Greek historiography (Topping, 1961:157-173). Two ideological centers arose in the Greek Orthodox areas: Constantinople, which expressed the ideology of the religious ethnic community (γένος) (Papageorgiou, 2005) and carried a certain universality; and Athens, a carrier of the ideology of the Modern Greek nation state, which emerged as the national center (Skopetea, 1988). For the Greeks, the Ottoman period comprises several sub-periods whose characteristics depend on the mode², the method and the time of conquest (Asdrachas, 2004). That is why it should not be understood as a single period. As concerns the study of the Greek Orthodox populations in that period, we should employ a multi-layered approach and interpretation vis-à-vis those populations, and the conditions prevalent in each area.

The mode of the Ottoman past's reception (Todorova, 2004: 333), in the nation-states of Southeastern Europe (Todorova, 1995) begins in the 19th century, when their national historiographies are being shaped. In 19th century Greece, the dominant national historiography of the Greek state follows the contours established by the work of Constantine Paparrigopoulos. The study of the Ottoman period centered mainly on the relations of the Greek Orthodox population with the Ottoman authorities, without examining other ethnic groups in the Ottoman society. Interest focused chiefly on themes such as their social, economic and intellectual (Kitromilides, 1994) activities and the privileges ceded to the Ecumenical Patriarchate (Gedeon, 1910).³ Special emphasis was originally placed on the populations living in the Peloponnese and later in the Balkan areas and Asia Minor. A similar inwardness, however, can be seen in other Balkan historiographies. Research into and the study of this period usually aims at treating each nation's own ethnic group, without taking into consideration other ethnic groups living in the lands under Ottoman rule⁴ (Papoulia, 1962b Menage, 1966: pp. 64-78, (Papoulia: 2011, (Themopoulou, 2012: pp. 353-365 , Ercan, 1991: pp. 679-725) This contributed to the

2 In accordance with Islamic Holy Law, in the areas where people surrendered without offering resistance, non-Muslims often enjoyed certain privileges (as in the case of the city of Ioannina) (Konstantinos Amantos, 1930). On the contrary, in the absence of capitulation, the lands captured by war, the hostilities were caring on up to the end (Kyriakos Nikolaou Patragas, 2015).

3

4 A characteristic example of this inwardness is the subject of the *devshirme* (*devşirme*, i.e. the practice whereby young Christian boys were taken from their families and raised to serve the Ottoman state) as treated in each national Balkan historiography. Extensive research into this practice and the geography of *devshirme* in the historiography of the Balkan countries and Turkey, by drawing on historical sources, chronicles, narratives and the collective memory of the ethnic groups would greatly contribute towards a better understanding of its impact on all non-Muslim populations.

formulation of a fragmented past when it came to the reception of the Ottoman period in the historiography of each nation state.

The different cultural and religious traditions of each ethnic group influenced the reception of that period in the countries of Southeastern Europe. In Greece, this was also affected (Dimaras, 1982 and Dimaras, 1989) by the trends⁵(Owen, 1976 and .Said, 2002) of European historiography on the Ottoman Empire (Faroqhi, 2003:15) in the 19th century, which evolved around the notions comprising the “East” and “West” bipole. Thus, the reception and interpretation of the Ottoman past in Greek historical writing have been crystallized under the influence of Western historiography and the current of Greek Romanticism (Politis: 2008). The impact of Western historiography, however, does not relate solely to the Ottoman period inasmuch as in Greek historiography, Greek Antiquity was also understood in light of the Philhellenism current whereas the Byzantine period was largely passed over (Kitromilides, 2004: 38). The concept of collective identity that is examined in the course of the Enlightenment (Kitromilides, 1994) is attributed to ancient Greek elements, and the reception of Greek Antiquity; this too is due to the influence of Western historiography. The latter is attributed to the linking of the study of Greek historical studies to European historical studies and the reception of Western historiographical currents by the Greek academic community.

At this point we should probably mention that at the end of the 19th and in the early 20th century, Spyridon Lambros, who was well aware of the importance of archival material, employed in some cases translated Ottoman documents (Lambros, 1892 and Lambros, 1908 and Balta, 2010: 758) drawn from the Venetian archives. In the mid-20th century, K. Amantos and A. Vakalopoulos utilized in their work (Amantos, 1930 and Vakalopoulos, 1969 and Papoulia, 1963) not only Greek and Western sources, but also Ottoman, Serbian and Bulgarian archival material in translation. Consequently, up to roughly 1974, the study and interpretation of the Ottoman past in Greek historiography relied on the use of Greek and Western sources, and in some cases in translated Balkan and Ottoman archival material drawn from the international bibliography.

The Ottoman archival material located in Greece was first utilized by translators (Balta, 1997 and Balta, 2010) and scholars (Stavrinidis, 1975; Stavrinidis 1976; Stavrinidis 1978; Stavrinidis 1984; Stavrinidis 1985 and Vasdarvellis, 1952; Vasdarvellis 1954; Vasdarvellis, 1955), mainly for legal purposes (Moschovakis, 1973) and chiefly to settle legal disputes over ownership deeds (Tsopotos, 1931 and Tsopotos, 1914), agricultural relations (Tsopotos, 1974), the system of land ownership and taxation, monastic privileges (Gedeon, 1911 and Zachariadou, 1974) in tax documents, and in some cases to record local history (Stavrinis, 1948; Vasdravellis, 1952; Vasdravellis, 1954 and Vasdravellis, 1955). Thus we see that research into and the publication of Ottoman sources was not pioneered by historians, but pursued for the specific aforementioned reasons. The records of the Sharia court rulings (*kadı sicilleri*), censuses (*tapu ve tahrir*), capital tax payments (*cizye*), and waqf lands that were translated subsequently formed the basis for later historical research into Ottoman archival sources.

5 Influences from Western literature have contributed to the reception of ideas of Philhellenism and Orientalism.

3. The influence of the Annales School in the reception and interpretation of the Ottoman period

Greek historiography kept up with European theoretical currents mainly through the Annales school and this contributed to the emergence of new trends in Greek historical writing (Dertilis, 1987: 76). History writing is now oriented towards sociological and economic approaches. Economic and social conditions are the main research concerns of those historians. We can witness a gradual distancing from event-centered history and the creation of a socio-scientific orientation in historical research. This research poses new social and economic questions. It does not treat political and social events in general, but the individual constituent elements of those facts. In this historical research, elements, individuals, events and narratives are worked into a unitary synthesis (Iggers, 1991: 87). In this context we have the development of historical biography and monographs treating the heroes of the era⁶ thereby reconstructing the landscape of that particular period.

In some cases, individual data concerning an area, for example the processing of quantitative information, can produce the “entire history” of that area (Le Roy Ladurie, 1978 and Iggers, 1991). We can observe the evolution from a history that relies on event-centered testimonies to a history based on quantitative data. In local history, the research is carried out mainly at small scale allowing it to proceed from the partial to the general. Historians and researchers are no longer concerned with the overall picture and the phenomena that pertain to the whole, instead they focus on individual elements that they regard as an important part of the whole, processing them in the context of general social rearrangement. In this composite approach we can observe the coupling of different fields of study (interdisciplinary approach) such as the humanities, sociology, social anthropology and history.

Social history centers on societal structures and social change processes. Historical research is carried out by engaging in lengthy historical overviews, chiefly of themes of social evolution, in effect attempting to open itself up to society. Research seeks to increase the visibility of the fabric of societies, the masses (bottom-up history), and everyday life. We are not, however, dealing with a linear conception of time, but with the coexistence of multiple times and levels in a broader social context. General references are replaced by specific, personal and oral testimonies of individuals, composing a given period. Elements viewed as subsets of specialized facts become the protagonists in historical situations and changes, while emphasis is being placed on the history of attitudes.

In economic history, influenced by the Annales School, the documentation, analysis and processing of information, mainly provided from archival material, open up new perspectives for approaching and interpreting history. These developments in the reception approach and interpretation of history influence the historiographical approach of the Ottoman past (İnalçık, 1978).⁷

6 The historical research of the era is less concerned with events, and more with portraits.

7 The influence of the Annales School on the study of the Ottoman period can also be observed in Turkish historiography, in the work of scholars such as Fuat Köprülü, Ö. L. Barkan, Halil İnalcık; this will also influence later studies on the Ottoman period.

The history of the Ottoman Empire in F. Braudel's classic work *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* is placed in the broader frame of the social and economic history of the Mediterranean area (Braudel, 1996). In the following decades, in economic history works we can observe the Ottoman Empire's economy discussed in the context of the world economy of the era (Wallerstein, 1979; Islamoğlu and Keyder, 1977). (Reşat Kasaba, 1979).⁸

In the work of Svoronos, the activities of Greek Orthodox merchants in the Ottoman Empire and their trading networks with the West are utilized to quantitatively analyze data drawn archival material (Svoronos, 1956). We should point out, however, that the evidence mentioned above was originally derived chiefly from Greek and Western archival sources.

After the fall of the dictatorship and the restoration of democracy (1974) in Greece we can detect novel approaches in terms of the research into and the interpretation of this period pioneered by returning European-educated scholars and historians (Aymard, 1978). Greek Orthodox populations are now being studied in light of the economic and societal relations prevalent in the lands ruled by the Ottomans. These studies aim chiefly at producing economic history and set new evidence for the areas populated by Greek Orthodox people (Asdrachas, 1979; Asdrachas, 2003 and Asdrachas 1988). New areas of research include the agrarian economy, the modes of agricultural production, the economic mechanisms of the rural areas (Asdrachas, 1978), and the lands and the seas where the Greek Orthodox population live. The themes around which research revolves pertain largely to areas under Ottoman rule, and more specifically the Aegean islands, Macedonia, and the Peloponnese, the urban centers, such as Smyrna (Frangakis Syrret, 1992), Constantinople and Thessaloniki (Themopoulou, 1994). The focus is on the populations and the economic mechanisms in the Ottoman-ruled territories. According to S. Asdrachas, "in the perspective of economic history, conquered peoples can become historical actors" (Asdrachas, 2004: 333). There is a transition from the history of economic institutions and the history of French commerce in *Levant* (Masson, 1911: 67) to the economic history of the areas under Ottoman rule; the latter examines the conditions of production and exchange (Asdrachas, 2004: 333). Again according to S. Asdrachas, "the conquered peoples perform economic roles that are distinct from those of their rulers and participate as productive actors" (Asdrachas, 2004: 333). In his work, the author employs published Ottoman archival material. This refocusing on economic history resulted in changes in terms of method, perspective and in the way in which historical sources are approached. Special emphasis is placed on the use of archival material evidence. Under the influence of the Annales School, historians proceed to de-codify and criticize the sources, in due course reconstructing them. Through the use of oral testimonies and by reconstituting everyday life, the history of attitudes receives more attention. The themes are examined through the prism of economic and social mechanisms that are now incorporated in the Ottoman context.

After roughly 1974, historical studies flourish, along with research focusing on social and economic history; research centers are created and the Greek universities embrace new theoretical directions. Studies from this period of Greek historiography employ archival material from Western, Balkan,

8 The same view is recorded somewhat later in Reşat Kasaba's writings.

and Ottoman sources. Balkan historical works based on Ottoman archival material are translated into Greek, chiefly those concentrating on Balkan agricultural economic structure (Mutafchieva, 1990), the commercialization of agricultural produce, taxation, and the economic relations of ethnic groups with the dominant ethnicity. Translations of censuses from the Ottoman archives provide us with information about the modalities of land ownership, agricultural relations, and the commercialization of agricultural produce. The employment of Ottoman sources in translation widens the scope of researchers studying the Ottoman period, who now approach their subjects in the broader Ottoman context. Nevertheless, up to the last decades of the 20th century, from the viewpoint of academic studies, the Ottoman period was not treated as a self-contained historical period, but was subsumed under Modern Greek History. However, the history of the Greek Orthodox populations during this period coincides with the period of Ottoman rule.

4. The Ottoman period in contemporary Greek historiography

Examining the Greek historiography of the last decade of the 20th century, we can observe the influences from the political situation of the time, and its impact on the historical community. Historical writing which is affected by international currents, follows the new trends and pursuits and also influences society as a whole, thereby prompting a two-way relationship. These developments occasion differentiations in the research into and study of the Ottoman period. New historical research into the Ottoman period focuses its attention on largely neglected up to then sections of the society. Through the study of society emphasis is given to the study of cultural history, culture and everyday life. The new historians partake in the pursuits of contemporary social history. Under these novel historiographical approaches a much more multi-layered interpretation of the themes of the Ottoman period emerges. . (Fernand Braudel, 1996).⁹ The history of the Greek Orthodox populations, along with the particularities of each area, is now studied also in correlation with the broader Ottoman context. We should note that up to that point, the institutions of the Ottoman society and the organization of the Ottoman state had not been examined in a comprehensive perspective. The new methodological approaches endowed researchers with a better understanding of Ottoman economic and social mechanisms. This is because, as has already been mentioned, the history of the Greek Orthodox population during this period forms part of the broader history of Ottoman rule. These developments contributed to a more interdisciplinary approach to the subjects of Greek and Ottoman history, and their function as complementary fields (Kotzagiorgis, 2008: 155).

By the late 20th century, we can observe differences in the approach to and interpretation of themes concerning the Ottoman period. This development¹⁰ is attributable, among else, to the growth of interstate relations between the countries of Southeastern Europe, and the concomitant scientific collaborations after the political developments of the late 20th century in

9 This tendency can be observed in the Annales School as well; a characteristic example is the work of Fernand Braudel on the Mediterranean, where the entire region (both Muslim and Christian) is examined

10 This development is also evinced in the historiographies of other countries of Southeastern Europe.

the wider region. International scientific collaborations and the exchanges between countries are instrumental to a new mode of studying and receiving of the Ottoman past, which is not carried out in a fragmentary manner and exclusively focused on each religious – ethnic group, but on a much broader outlook on the Ottoman past (Wallerstein, 1987:236; Faroqhi and Adanır: 2002: 115-154). With these new historiographical approaches, a new pluralism becomes manifest in the interpretation of the Ottoman period. A typical example is the much more comprehensive reception of non-Muslim ethnic groups also by taking into consideration Ottoman institutions.

In Greece, the focal point of research is not solely on the Greek Orthodox populations anymore but a multi-layered analysis is attempted in the context of Ottoman society (e.g. Christian, Jewish, and Muslim populations). Improved communication between citizens in the wider Balkan region contributed to learning Balkan languages, an important factor for the growth of research, as it allowed greater access to the archival sources of each country.

Today, studies of and research into the Ottoman period rely mainly on Ottoman (Zachariadou, 1985; Dimitriadis, 1979; Dimitriadis, 1980; Dimitriadis, 1983; Theocharidis, 1984, Theocharidis, 1993, Theocharidis, 1999).¹¹ and Turkish sources, and this has promoted a deeper understanding of the structures and institutions of the Ottoman and the modern Turkish state. In contemporary research, the use of Ottoman sources, coupled with methodological instruments of quantitative analysis, has opened up new perspectives (Theocharidis, 1988) in the interpretation of the Ottoman past. The research in the Ottoman archives demonstrated the methodological problems in relation with the interpretation of the sources: the historical research from a bare document processing passed into more elaborated forms of approach and interpretation of the archival sources (Faroqhi, 2003: 1). In the mid-1980s, Ottoman history began being taught for the first time at an university level¹² in Greece, coupled by research into Ottoman archival material; this resulted in a significant output of Greek historical studies treating that period that rely on Ottoman sources.

Scientific collaborations and exchanges between the countries of Southeastern Europe have contributed to the study of the Ottoman period, not anymore exclusively in a single perspective but by employing new methodological approaches and analytical tools to arrive at a broader conception that encompasses all of the components of the Ottoman past. Scientific collaborations

11 Indicatively we should mention studies of Elizabeth Zachariadou, Vassilis Dimitriadis and Ioannis Theocharidis

12 Ottoman studies as a subject began being taught in around 1985 at the University of Crete, in the Department of History and Archaeology by Elizabeth Zachariadou and Vassilis Dimitriadis. A post-graduate course of Turkish Studies is available in cooperation with the Institute of Mediterranean Studies. Furthermore, Turkish Studies conferences are organized by the Institute for Mediterranean Studies and the Department of History and Archaeology on published Ottoman archival material. Ottoman History is being taught in the History Department of the Aristotle University of Thessalonica; in the History Department of the University of Corfu; in the History and Archaeology Department of the Ioannina University (1999-2008); and in the Department of Language, Literature and Civilization of the Black Sea Countries in the Democritus University of Thrace. The Department of Turkish and Modern Asian Studies in the National and Kapodistrian University of Athens that was created in 2003 is the only one in Greece at the level of Ottoman and Turkish History, Turkish language and Literature and Middle Eastern Geopolitical Studies. Furthermore, studies and research into the Ottoman period are carried out in the National Hellenic Research Foundation, in the Section of Neohellenic Research.

in Greece with foreign researchers have helped the outward orientation of Greek researchers and have occasioned international scientific collaborations.

New thematic fields are being formed in the research into and study of this period. The main themes in the works on the Ottoman period are the economy of the areas occupied by Greek Orthodox populations; taxation; the status of the Ecumenical Patriarchate vis-à-vis the Ottoman authorities; aspects of monastic privileges and monastic documents, especially the cases of the monasteries of Mt Athos¹³; the history of the urban centers of the Ottoman Empire; demographic questions; the institutions and functions of the islandic Greek Orthodox populations (Asdrachas, 1988; Liata, 1987; Lazari, 1989; Dimitropoulos, 1997; Zei, 2001); and the Greek Orthodox of Asia Minor.

The relatively recent studies and research have broadened the horizons at the level of local history, by allowing us to move from the particular to the general and by shedding light on aspects of social and economic history of the Ottoman period. A multi-layered approach from the perspective of the social and economic history of the Greek Orthodox population in the context of the economic and social mechanisms of the Ottoman state have resulted in an all-encompassing reception of the Ottoman reality.

The pursuits of contemporary social history, the use of primary sources and original archival material, new analytical tools, and the different methodological approaches have brought researchers closer to the Ottoman reality and have helped them to form a more multifaceted and complete picture of that period.

5. Conclusion

Today, studies of and research into the Ottoman period rely mainly on Ottoman and Turkish sources, and this has promoted a deeper understanding of the structures and institutions of the Ottoman and the modern Turkish state. In contemporary research, the novel approaches and the use of Ottoman sources have opened up new perspectives in the interpretation of the Ottoman past.

Kaynakça

- Amantos, K. (1930). *Ī anagnōrīsis ypo tōn Mōamethanon thrīskeftikōn kai politikōn dikaiōmatōn tōn Christianōn kai o orismos tou Sinan Paşa* [Ottoman conference of religious and political rights to Christians and the appointment of Sinan Pasha], *Īpeirotika Chronika*, 5 (1930), pp. 197-210.
- Asdrachas, S. (1978). *Mīchanismoī tīs agrotikīs istorias stīn tourkokratia (15os-17os aiōnas)* [*Mechanisms of Rural History in the Ottoman Period (15th-17th centuries)*] Athens, 1978.
- Asdrachas, S. (1979). (ed.) *Oikonomikī domī tōn Valkanikōn chōrōn (15os-19os aionas)* [*Economic Structure of the Balkan countries (15th-19th Century)*], introduction by Spyros Asdrachas, Athens.

13 Indicatively we should mention studies of Fokion Kotzageorgis, Ilias Kolovos, Georgios Salakidis, and Evangelia Balta. (Kotzageorgis, 2002; Kolovos, 2000; Salakidis, 1995; Balta, 1999)

- Asdrachas, S. (1987). "Nīsiōtikes koinotītes: forologikes leitourgies", ["Island Communities:Taxation Functions"] *Ta Istorika* 8 (1988) pp.229-258; EftychiaLiata, *Ī Serifos kata tīn Tourkokratia (17os-19os ai.)*[*Seriphos during the Ottoman Period, (17th-19th cent.)*].
- Asdrachas, S. (1988). *Ellīnikī koinōnia kai oikonomia 18os kai 19os ai. (Ypotheseis kai proseggiseis)* [Greek society and economy in the 18th and 19th centuries. (Suppositions and approaches)] Athens, pp. 79-145.
- Asdrachas, S. (2003). *Ellīnikī oikonomikī istoria, 15os-19os aiōnas* [Greek Economic History, 15th-19th century], Athens.
- Asdrachas, S. (2004). "Apo tīn anafora sto oikonomiko pros mia oikonomikī istoria ton kataktīmenōn" in : Paschalis Kitromilides, Triantafyllos Sklavenitis (eds.), *Istoriografia tīs neōterīs kai sygchronīs Elladas 1833-2002*, [Historiography of Modern and contemporary Greece 1833-2002], Athens, National Hellenic Research Foundation, Section of Neohellenic Research, Athens, Vol. 1.pp. 333-342.
- Aymard, M. (1978). Impact of the Annales School in Mediterranean Countries, *Review*, 1.3/4 (Winter/Spring)
- Balta, E. (1989). *L'Eubée à la fin du XVe siècle. Économie et Population. Les registres de l'année 1474*, Athènes.
- Balta, E. (1997). "Archives Ottomanes en Grèce. Perspectives de la recherche", in *Problèmes et approches de l'histoire ottomane. Un itinéraire scientifique de Kayseri à Eğriboz*, idem, *Analecta Isisiana XXVIII*, Istanbul, pp. 259-275.
- Balta, E. (1999). Landed Property of the Monasteries on Athos Peninsula and its Taxation in 1764, in *Peuple et Production. Pour une interprétation des sources ottomanes. Analecta Isisiana XLI*, Istanbul, pp. 179-207.
- Balta, E. (2003). *Ottoman Studies and Archives in Greece*, *Analecta Isisiana LXX*, Istanbul, 2003.
- Balta, E. (2004). Oi othomanikes spoudes sti neolliniki istoriographia [Ottoman Studies in Modern Greek Historiography], in: Paschalis Kitromilides, Triantafyllos Sklavenitis (eds.), *Istoriografia tīs neōterīs kai sygchronīs Elladas 1833-2002*, [Historiography of Modern and contemporary Greece 1833-2002] National Hellenic Research Foundation, Section of Neohellenic Research, Athens, Vol. 1, pp. 259-271.
- Balta, E. (2010)., "Turkish Archival material in Greek historiography", in *Turkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Vol. 8, No. 15, pp. 755-792.
- Braudel, F. (1996). 'Les Empires –Destins Collectifs et mouvements d'ensemble' in *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, Vol.2, pp. 10-19.
- Braudel, F. (1996). *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, 2 Vols.
- Braudel, F. (1993). Labrousse Ernest, *Histoire Economique et Sociale de la France*, Vols.3, Paris.
- Ioannis, C. (2001). *Metaxy othōmanikīs kyriarchias kai europaikīs proklisis. O ellīnikos kosmos sta chronia tīs Tourkokratias*, [Between Ottoman rule and European challenge. The Greek world in the years of Ottoman rule], Thessaloniki.
- Dertilis, G. (1987). *Ī Istoriografia tou neōterou Ellīnismou simera* [The historiography of modern Hellenism today], Athens.
- Dimaras, K. (1982). *Ellīnikos Romantismos* [Greek Romanticism], Athens.
- Dimaras, K. (1989). *Neollīnikos Diafōtismos* [Modern Greek Enlightenment], Athens.
- Dimitriadis, V. (1980). Forologikes katīgories tōn chōriōn tīs Thessalonikīs kata tīn tourkokratia, [Taxation Categories of the Villages of Thessaloniki in the Ottoman Period] *Makedonika*, 20, pp. 375-462.
- Dimitriadis, V. (1979). O kanunnāme kai oi christianoi katoikoi tīs Thessalonikīs, gyrō sta 1525, [The Kanunnāme and the Christian inhabitants of Thessaloniki, c. 1525] *Makedonika* 19, pp. 328-376.

- Dimitriadis, V. (1983). *Ī apografī tīs Thessalonikīs kata tīn Tourkokratian 1430-1912*, [The Thessaloniki census during the period of Turkish rule 1430-1912] Thessaloniki.
- Dimitriadis, V. (1997). *I Thessaloniki tis parakmis. I elliniki koinotita tis Thessalonikis kata tin dekaetia tou 1830 me vasi ena othomaniko katasticho apographis plithysmou* [Thessaloniki in Decline. The Greek community of Thessaloniki in the 1830s, on the basis of an Ottoman population census register], Herakleion.
- Dimitropoulos, D. (1997). *Ī Mykonos ton 17o aiōna. Gaioktītikes scheseis kai oikonomikessynallages* [Mykonos in the 17th Century: Land-Ownership Relations and Economic Transactions], Athens.
- Eldem, E. (2009). Greece and the Greeks in Ottoman History and Turkish Historiography *The Historical Review / La Revue Historique*, Institute for Neohellenic Research Volume VI, p.28-39.
- Ercan, Y. (1991) 'Devşirme sorunu devşirmenin Anadolu ve Balkanlarda'ki Türkleşme ve islamlaşmaya etkisi' ['The subject of devshirme and its impact on the Turkification in Anatolia and the Balkans'], *Belleten*, pp. 679-725.
- Faroqhi, S. (1999). *Approaching Ottoman History*, Cambridge University Press.
- Faroqhi, S. (2003). *Osmanlı Tarihi nasıl incelenir*, Second edition, Istanbul.
- Faroqhi, S. and Adanır, F. (2002). (eds.) *The Ottomans and the Balkans – A Discussion of Historiography*, Leiden, pp. 115-154.
- Frangakis, S., E. (1992). *The Commerce of Smyrna in the Eighteenth Century (1700-1820)*, Athens.
- Gedeon, E. (1911). *Grammata peri monīs Prodromou ellinika (1499-1614) kai tourkika firmania tou Mechmet Porthitou*, [Greek Correspondence Concerning the Prodromos Monastery (1499-1614) and Turkish *firmans* of Mehmet the Conqueror], *Archeion Ekklesiastikīs Istorias*, vol. I, t. 3, Constantinople, pp. 388-397.
- Gedeon, E. (1910). *Episīma grammata tourkika anaferomena eis ta ekklesiastika ymōn dikaia* [Official Turkish correspondence referring to Greek Ecclesiastical Rights], Constantinople, 1910.
- Hadjiiosif, C. (1989). *To ergo tou Nikou Svorōnou kai ī elliniki istoriografia. Penīnta chronia apokliseōn kai sygkliseōn*, [The *oeuvre* of Nikos Svoronos and Greek Historiography: Fifty Years of Divergences and Convergences], *Synchrōna Themata* 38, (May), pp. 24-33.
- Iggers, G. (1991). *Nees katēthyntseis stīn eurōpaikī istoriografia* [New directions in European Historiography] (trans. Vassilis Oikonomidis), Athens.
- Iggers, G. (1999). *Historiography in the Twentieth Century* (trans. Paraskevas Matalas), Athens.
- İnalçık, H. (1978). "Impact of the Annales School on Ottoman Studies and New Findings" *Review*, 1, pp. 69-96.
- İslamoğlu, H., C. and Keyder, Ç. (1977). 'Agenda for Ottoman History', *Review*, 1/1/, Summer, pp. 31-55.
- Kasaba, R. (1979). "The Ottoman Empire and the world Economy: Some Question for Research", *Review*, III, Winter, pp. 389-398.
- Kitromilides, P. (1994). *Enlightenment, Nationalism, Orthodoxy: Studies in the Culture and Political Thought of Southeastern Europe*, Oldershot.
- Kitromilides, P. (2004). "Ī idea tou ethnous kai tīs ethnikīs koinotitas stīn ellinikī istoriografia" ["The *idea of the Nation and the national community in Greek historiography*"], in Paschalis Kitromilides, Triantafyllos Sklavenitis (eds.) *Ī Istorigrafia tīs neoterīs kai sychronīs Elladas 1833-2002* [Historiography of modern and contemporary Greece 1833-2004.], Vol. 1, Athens, National Hellenic Research Foundation, Section of Neohellenic Research, Athens, Vol. 1. pp. 37-51.
- Kolovos, I. (2000). *Chorikoi kai monachoi stīn othōmanikī Chalkidikī, 15os-16os aiōnes. Opsei tis oikonomikīs kai koinōnikiszōīs stīn ypaithro kai ī monī Xīropotamou* [Peasants and Monks in Ottoman Chalkidiki.

- Aspects of Economic and Social Life in the Countryside and the Xeropotamos Monastery*], 3 vols., (PhD. Diss.), Thessaloniki.
- Kolovos, I. (2013). (eds). *Othomanikes piges gia tin neoteri istoria tis Lefkadas* [*Ottoman sources for the modern history of Lefkada*], (translation Ilias Kolovos, Marinos Sariyannis), (introduction Ilias Kolovos) with a foreword by Spyros Asdrachas, Herakleion.
- Kotzageorgis, F. (2002). *Ī athonikī monī Agiou Pavlou kata tīn othōmanikī periodo*, [*The Athonite Monastery of St Paul during the Ottoman period*], Thessaloniki.
- Kotzagiorgis, F. (2008). Neoellinikī kai othōmanikī istoria stin ellinikī istoriografia [*Modern Greek and Ottoman history in Greek historiography*] in Fotini Tsibirdidou, Dimitris Stamatopoulos, (eds.) *Orientalismos sta oria. Apo ta othōmanika valkania stī sygchronī Mesī Anatolī*, Thessaloniki.
- Lambros, S. (1908). Ellinika dīmosia grammata tou soultanou Vagiazit II [*Greek Public Correspondence of Sultan Bayazid II*], *Neos Ellinomnīmōn* 5, pp.155-189.
- Lambros, S. (1892). Ellinika eggrafa en tō archeiō tis Venetias en ois kai eggrafa Tourkōn archontōn ellinisti meta kai parekdomīs peri tou onōmatos tou Moreōs [*Greek Documents in Venetian Archives Containing Documents of Turkish dignitaries with first Reference to the name of Morea*], *Deltion Istorikīs kai Ethnologikīs Etaireias* 4, pp. 634-52.
- Le Roy, L., E. (1978). *The territory of the Historian*, Chicago.
- Lazari, S. (1989). *Économies et sociétés des îles de la mer Égée pendant l'occupation ottomane. Le cas de Mykonos*, (PhD diss.), Université de Paris I, Panthéon Sorbonne, Paris.
- Masson, P. (1911). *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle*, Paris, Hachette.
- Menage, V.L. (1966). Some notes on the Devshirme, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 29, No. 1, pp. 64-78.
- Moschovakis, N. (1973 [1882]). *To en Elladi dīmosion dikaion epi tourkokratias* [*Public law in Greece in the Ottoman period*], Athens.
- Mutafchieva, V. (1990). *Agrotikes scheseis stīn othōmanikī aftokratoria (15os-16os ai.)*, [*Rural Relations in the Ottoman Empire (15th-16th c.)*], (trans. Ourania Astrinaki, Evangelia Balta), with a foreword by Evangelia Balta, Athens.
- Owen, R. (1976). The Middle East in the Eighteenth Century: An 'Islamic' Society in decline? A critique of Gibb and Bowen's 'Islamic Society and the West', *Bulletin – British Society for Middle Eastern Studies*, 3(2), pp.110-117.
- Papageorgiou, S. (2005). *Apo to Genos sto Ethnos. Ī Themeliōsi tou Ellīnikou Kratous.1821-1862* [*From the religious –ethnic communities to nation. The establishment of the Greek state1821-186*] Athens.
- Papoulia, V. (1963). *Ursprung und Wesen der 'Knabenlese, Osmanischen Reich, Südosteuropaische Arbeiten* 59, Munich.
- Papoulia, V. (2011). *Katagōgī kai yfi tou paidomazōmatos sto othōmaniko kratos*, [*The origins and nature of devshirme in the Ottoman state*] Athens.
- Nikolaou, P., K. (2015). *To nomiko kathestos toy Ieroy Nomoy kata to Islam*, [*The law status of the "Holy" War in Islam*], Athens, 2015, pp.21-87.
- Patrinelis, C. (1974). To Agion Oros ["MountAthos"] in: *Istoria tou Ellīnikou Ethnous*, [*History of the Greek Nation*], Athens, vol. 10, pp. 143-174.
- Pesmazoglou, S. (1993). *Evropi –Tourkia-. Anatnaklaseis kai Diathlaseis. I stratigiki ton keimenon* [*Europe and Turkey-Reflections and Refractions. The strategy of textes.*] Athens.

- Petropoulou, I. (2001). Istoriographikes prosengiseis tou othomanikou parelthontos stin Christianiki Anatoli, 19os aionas. Mia deigmatolipsia, [Historiographic approaches to the Ottoman past in the Christian East, 19th century. A sampling], *Mnimon* 23, pp.269-295.
- Politis A. (2008). *Ta romantika chronia. Ideologies kai nootropies stin Ellada tou 1830-1880*, [The years of Romanticism. Ideologies and attitudes in Greece in the 1830-1880 period] Athens.
- Said, E. (2002). *W. Orientalism*, New York.
- Salakidis, G. (1999). *Sultansurkunden des Athos-Klosters Vatopedias der Zeit Bayezid II. und Selim I*, Thessaloniki, 1995; Evangelia Balta, 'Landed Property of the Monasteries on Athos Peninsula and its Taxation in 1764', in *Peuple et Production. Pour une interprétation des sources ottomanes. Analecta Isisiana* XLI, Istanbul, 1999, pp. 179-207.
- Salakidis, G. (2004). *Larisa (Yenişehir) sta mesa tou 17ou aiona, Koinoniki kai oikonomiki istoria mias valkanikis polis kai tis periochis tos me vasi ta othomanika ierodikastika eggrafa ton eton 1050-1052 (1650-1652)* [Larissa-Yenişehir in the middle of the 17th Century. Social and Economic History of a Balkan Town and its Region based on the Ottoman Juridical Records of the Years 1050-1052/ 1650-1652], Thessaloniki.
- Skopetea, E. (1988). *To "protypo Vasileio" kai i Megali idea. Opseis tou ethnou provlimatos stin Ellada (1830-1880)* [The 'Model Kingdom' and the Great Idea. Aspects of Greece's national problem (1830-1880)], Athens.
- Stavriniadis, N. (1948). Anekdotia eggrafa tis tourkokratias en Kriti. Pente eggrafa ton protōn meta tin alōsin tou Chandaka chronōn [“Unpublished documents of the Ottoman period in Crete. Five documents in the first years following the Ottoman conquest of Candia”], *Kritika Chronika*, 2, pp. 153-166.
- Stavriniadis, N. (1985). *Metafraseis tourkikōn istorikōn eggrafōn aforontōn eis tin istorian tis Kritīs* [Translations of Turkish historical documents concerning the history of Crete], vol. I (H 1067-1082/1657-1672), Herakleion of Crete 1975; Vol. II (H 1083-1105/1672-1694), 1976; Vol. III (H 1105-1127/1694-1715), 1978; Vol. IV (H 1127-1165/ 1715-1752, 1984; Vol. V (H 1165-1179/1752-1765).
- Svoronos, N. (1956). *Le commerce de Salonique au XVIIIe siècle*, Paris.
- Theocharidis, I. (1984). *Katalogos othōmanikōn eggrafōn tis Kyprou apo ta Archeia tis Ethnikīs Vivliothikīs tis Sofias, 1571-1878* [Catalogue of Ottoman Documents on Cyprus from the Archives of the National Library of Sofia, 1571-1878], Nicosia.
- Theocharidis, I. (1988). *Ī anaptyxī tōn tourkologikōn spoudōn stin Ellada*, [The growth of Turkish studies in Greece] *Dodonī. Epistīmōniki Epetirida tou Tmīmatos Istorias kai Archaialogias tis Filosofikīs Scholis tou Panepistimiou Iōanninōn* 17/1, pp. 19-61.
- Theocharidis, I. (1993). *Othomanika eggrafa, 1572-1839. Archeio Ieras Monis Kykkou – I* [Ottoman documents 1572-1839. Archive of the Holy Monastery of Kykkos I], 4 vols, Nicosia.
- Theocharidis, I. (1999). *Othomanika eggrafa 1840-1912, Archeio Ieras Monis Kykkou – V* [Ottoman documents 1572-1839. Archive of the Holy Monastery of Kykkos V], 2 vols, Nicosia.
- Themopoulou, E. (1994). *Salonique 1800-1875: Conjoncture économique et mouvement commercial*, 4 Vols., (Phd. dissertation) Université de Paris I, Panthéon Sorbonne, Paris.
- Themopoulou, E. (2012). *O thesmos tou paidomazōmatos (devşirme) sto othōmaniko kratōs: Genesī, diamorfōsī, faseis exelixīs kai leitoyrgeia* [“The institution of devşirme in the Ottoman state: emergence, formation, phases of development and function”], in *Anoichtosynī – Meletes pros timīn tis Vasilikīs Papoulia*, [Anoichtosynī-Studies in honor of Vassiliki Papoulia] Thessaloniki, pp. 353-365.

- Todorova, M. (1995). Bulgarian Historical Writings on the Ottoman Empire, in *New Perspectives on Turkey*, 12, Spring, pp. 97-118.
- Todorova, M. (1996). The Ottoman Legacy in the Balkans, in Brown Carl (ed.) *The Ottoman Imprint in the Balkans and the Middle East*, New York.
- Todorova, M. (2005). *Balkania, Ī dytikī fantasiōsī*, [*Balkans, the West's Fantasy*] (trans. Ioulia Kolovou), edited with a foreword by Paschalis Kitromilides, Athens.
- Topping, P. (1961). Greek Historical Writing on the period 1453-1914, *The Journal of Modern History* 33/2, pp. 157-173.
- Tsopotos, D. (1914). To soultaniko firmanion kai o perivoitos tourkikos kanonismos tōn geōrgikōn en Thessalia scheseōn [The *firman* and the notorious Turkish regulation on agricultural relations in Thessaly], *Epetīris Filologikou Syllogou Parnassos*, 10, pp. 64-93.
- Tsopotos, D. (1931). "Soultanika diatagmata kai ierodikastikai apofaseis aforōnta ktīmatikas scheseis tōn chōriōn tou Pīliou Zagoras, Makryrachīs kai Aniliou" ["Sultan's decrees and kadı decisions on the land relations in the villages of Pilion Zagora, Makrirachi and Anilio"], *Thessalika Chronika* 2, pp. 220-233.
- Tsopotos, D. (1974). *Gī kai georgoi tīs Thessalias kata tīn tourkokratian. Epi tī vasei istorikōn pīgōn* [Land and farmers in Thessaly during the period of Turkish occupation. Based on historical sources], Volos, [1912], reprint Athens.
- Vacalopoulos, A. (1969). *Istoria tīs Makedonias, 1354-1833* [History of Macedonia], 5 vols., Thessaloniki.
- Vacalopoulos, A. (1988 [1974]). *Istoria tou Neou Ellinismou* [History of Modern Hellenism], Thessaloniki.
- Vasdarvellis, I. (1954). *Istorika Archeia Makedonias, Archeion Verroias – Naoussis, 1598-1886*, [Historical Archives of Macedonia, Archive of Veroia – Naoussa 1598-1886], Vol. II, Thessaloniki.
- Vasdarvellis, I. (1955). *Istorika Archeia Makedonias, Archeion Monīs Vlatadōn, 1466-1839* [Historical Archives of Macedonia, Archive of the Vlatadon monastery, 1466-1839] Vol. III, Thessaloniki.
- Wallerstein, I. (1979). The Ottoman Empire and the Capitalist World Economy: Some questions for research, *Review*, II.3 Winter, pp. 389-398.
- Wallerstein, I. (1987). 'Some Reflections on the Future of Ottoman Studies,' in B. Lewis, O. Pritsak, Gönül Tekin, Ş. Tekin and G. Veinstein (eds.) *Raiyyet Rūsūmu. Essays Presented to Halil İnalcık on his seventieth Birthday by his Colleagues and Students – Journal of Turkish Studies* 11, pp 235-237.
- Zachariadou, E. (1969). 'Early Ottoman Documents of the Prodromos Monastery (Serres),' *Südost-Forschungen* XXVIII, pp. 1-12.
- Zachariadou, E. (1985). *Romania and the Turks (c. 1300– c. 1500)*, London, Variorum Reprints.
- Zachariadou, E. (1996). *Deka tourkika eggrafa gia tin Megali Ekklisia, 1483-1567* [Ten Turkish Documents Concerning the Great Church, 1483-1567], Athens.
- Zeï E. (2001). *Paros dans l'Archipel grec, XVIIe-XVIIIe siècles: les multiples visages de l'insularité*, (PhD. diss.), Université de Paris I, Panthéon – Sorbonne, 2 vols., Paris.

A DEMOCRATIC BEARING: ADMIRABLE CITIZENS, UNEVEN INJUSTICE AND CRITICAL THEORY, Stephen K. White, Cambridge University Press, pp. xxiv+ 217, 2017, ISBN: 978-1-316-61644-4 (Paperback)

Muhammed AĞCAN*

Demokratik toplumlar; son yıllarda yabancı düşmanlığı, dışlayıcı popülist söylemler, eşitsizlik ve adaletsizliğin yaygınlaşması, otoriter yönetim eğilimlerinin artan çekiciliği gibi büyük meydan okumalarla yüzleşmektedir. Küreselleşmenin karmaşık yapısı ve teknolojinin sosyal-kültürel hayattaki belirleyici rolüyle de bağlantılı olarak somutlaşan bu meydan okumalar, siyasal yaşamın demokratik norm ve kurumlarının meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Seçimlerden piyasaya ve devlete, vatandaşlık erdeminden kamusal akla çağdaş siyasal yapı, norm ve uygulamalar kendilerine özgü bir şekilde bu meşruiyet sorgulamasından payını almaktadır. Son yıllarda pek çok siyaset bilimi ve demokrasi teorisi çalışmasının sözünü ettiği bu siyasal gerilim ve sorunlar, nasıl anlaşılabilir ve ne tür bir teorik yaklaşım ile karşılanabilir? Stephen K. White; çağdaş demokratik toplumların karşı karşıya kaldığı bu siyasal patolojilerin; etik bir ethos olarak tanımladığı demokratik tavır ve vatandaşlık erdemi aracılığıyla aşılabileceğini ve bu fikrin belirli bir ontolojik-ahlaki perspektife yaslanarak oluşturulabileceğini iddia etmektedir. Bu iddianın felsefi-teorik yapısını, Habermasçı eleştirel teorinin etik-politik imkanlarının temelci olmayan, çoğulculuğa açık ve farklılığı tanıyan bir yeniden yorumunu yaparak oluşturmaktadır. Bu şekilde White, daha önce *Sustaining Affirmation*¹ başlıklı çalışmasında felsefi düzlemde tartıştığı siyasal ontoloji perspektifini, güncel bir siyasal sorunun açıklamasında ve yorumunda kullanarak bu perspektifin siyasal eleştiri, analiz ve pratik açısından vaatlerini de göstermiş olmaktadır.

Kitap giriş ve sonuç bölümü hariç yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yazar, kitabın temel kaygısını oluşturan demokratik tavır ve dışlayıcı olmayan, katılımcı vatandaşlık fikrini hangi ahlaki ve düşünsel kaynaklara dayanarak geliştireceğini tartışıyor. Bu tartışmada Frankfurt Okulu eleştirel teori geleneğinin Habermasçı iletişimsel akıl ve müzakereci siyaset çizgisini çıkış noktası alıyor; lakin postyapısalcı eleştiriler doğrultusunda temelci olmayan, farklılığı

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, magcan@istanbul.edu.tr

¹ Stephen K. White, *Sustaining Affirmation: The Strengths of Weak Ontology in Political Theory*, Princeton: Princeton University Press, 2000

tanıyan ve çekişme ve ayrışmaya açık bir felsefi-ahlaki perspektif aracılığıyla yeniden yorumunu geliştiriyor. İkinci bölümde Amerikan siyasetinde *Tea Party*'de ve Donald Trump'ın siyasetinde somutlaşan vatandaşlık modelini inceliyor. Son yıllarda güçlenen bu vatandaşlık tavrını, yazara göre, devletin aşırı müdahaleciliğinden, milli kimliğe yabancıların ve göçmenlerin yarattığı tehdit algısı, küreselleşmenin beraberinde getirdiği hız, karmaşıklık ve iççelik gibi faktörlerden ötürü yaşam dünyasının sömürgeleştirildiği hissi yaratıyor. Nihayetinde korumacı, dışlayıcı, üstünlük vurgusu olan ve eşitsizlik/adaletsizliğe duyarsız bir orta sınıf patolojisi geliyor. Yazar üçüncü bölümde bu vatandaşlık modelinin yerine; yaşam dünyasına tehditlerin doğru anlaşılmasıyla geliştirilebilecek, yani geç modern zamanlarda müreffeh ve varlıklı orta sınıfların yaşam dünyalarına dönük meydan okumalara set çekebilecek, etik-politik bir demokratik tavrı ve bu tavrı somutlaştıran kendi vatandaşlık modelini öneriyor. Bu etik-siyasal tavır, kuşatıcı bir öz yönetim idealine yaslanırken içerdiği vatandaşlık fikri belirli ahlaki-ontolojik duyarlılıklar, düşünümsel farkındalık ve aktif bir sivil-siyasal sorumluluk duygusunca tanımlanmaktadır. Siyasal tavır alışların arkasındaki ontolojik-etik boyutu ve bu boyutun içerdiği duygusal ve rasyonel tarafları incelediği dördüncü bölümde derin deneyimleri, varoluşsal halleri, inancın yeri ve demokratik yaşamı irdeleyerek bu başlıklara karşı muhtelif yaklaşımları serimliyor. Ontopolitik yorumların siyasal yaşamın ayrılmaz parçası olduğunu gösteriyor. White; beşinci ve altıncı bölümde kitabın ilk bölümünde tanıttığı teorik-felsefi kaynaklar başlığına tekrar dönerek etik-siyasal ethosunu dayandırdığı eleştirel teorinin belirli bir yorumunu, temelci ve uzlaşım güdümlü olmayan, kıta Avrupası geleneği ve daha özelde postyapısalcılıktan hareketle yeniden inşa ediyor. Altıncı bölümde ayrıntılandığı bu yeniden inşa, demokratik siyasete muhtelif ontolojik-etik bağlılıkları temsil eden farklı olanın katılımını, çekişme ve ayrışma deneyimlerini ve hayır diyebilme imkanlarını temellendiriyor. Yedinci bölümde revize edilmiş eleştirel teorik konunun tahakküm, dışlama, eşitsizlik ve adaletsizliklere duyarlı olmasını sağlayan yanlıslanabilirlik, taraflılık, olumsuzluk vb. boyutları gerekçelendiriyor.

White'in yukarıdaki yapı içinde geliştirdiği argümanını ilişkili iki düzlemde ele alarak değerlendireceğim. Birinci düzlemde müreffeh orta sınıflar için teklif ettiği eşitsizlik ve adaletsizliğe duyarlı etik-politik tavır ile katılımcı ve kapsayıcı vatandaşlık fikrinin analitik-teorik açıklaması yer almakta. Demokratik siyaseti yeniden inşa etmeye dönük çaba, son yıllarda çağdaş demokrasilerde baskın eğilim halini alan dışlayıcı ve hınç dolu aktif vatandaşlık pratiğini sorunsallaştırıyor. Amerikan orta sınıfında *Tea Party* ve en son Donald Trump örneğinde gördüğümüz bu eğilim (ss.27-32) White'a göre geç-modern zamanlara özgü bir sendrom olarak, orta sınıfların yaşam dünyalarının işgali şeklinde yorumladıkları bir tehdit algısına dayanmaktadır. Söz konusu orta sınıf tutumu; istikrarlı ve güvenceli işlerin yetersizliği, sosyal kırılma ve milli devletin imkân ve faydalarının azalması gibi nedenlere eşlik eden sosyal prekarya duygusuyla ilişkilidir. Dahası küreselleşmenin yarattığı toplumlararası iççelik, artan göçmen baskısı, kimliklerin çoğullaşması ve bunlarla ilişkili güvenlik risklerinin çeşitlenmesi savunmasızlık ve güvensizlik hissini pekiştiriyor. White, ABD özelinde bu varoluşsal güvensizliğin; yaşam tarzlarına, temel değerlerine ve merkezi konularına tehdit olarak gören orta sınıf bireylerinde bir patoloji yarattığını iddia etmektedir. Buna göre "öteki"ne karşı

gelişen hınç duygusu, dışlayıcı ve mücadeleci bir vatandaşlık siyasetini doğuruyor. Yeni iletişim teknolojilerine eşlik eden (sosyal/sanal) mecralar, bu söylemin güçlenip yaygınlaşması ve hatta başka içeriklerin de eklenerek geliştirilmesini sağlıyor. Dahası orta sınıflar arasında güçlü bir algı ve duygu durumu meydana getirerek kendi “sanal gerçekliğini” yaratıyor. Yaşam dünyalarının istila edildiği ve devletin tehlikelere karşı yetersiz kaldığı hissini taşıyan bu kesim, cumhuriyeti koruma ödevini üstleniyor. Orta sınıflarda kendini haklı, kesin doğru ve yegâne yetkili olarak görme eğiliminin “inanç-duygu” boyutu, White’ın özellikle altını çizdiği bir noktadır. Ayrıca bu motivasyonel-duygusal unsur, alternatif olarak önerdiği demokratik öz-yönetim fikrinde önemli bir yere sahiptir.

White’a göre “korumacı cumhuriyetçi” tutum, geç modern zamanların kendine özgü koşullarının yarattığı yaşam dünyasının istilasına dönük tehditlerin yanlış yorumlanmasıdır. Tehditlerin doğru yorumu, Amerikan siyasal kültürüne yerleşik olduğuna inandığı “kapsayıcı demokratik öz-yönetim” tavrıdır. Demokratik tavır, bir siyasal ideal olarak müzakereci ve “kapsayıcı kolektif öz-yönetim” fikrini amaçlarken aynı zamanda belirli bir duyarlılık, öz-düşünümsellik ve eylemde bulunma iradesinin tanımladığı “istekli bir vatandaşlık” modelini içerir. White söz konusu demokratik tavrın iki temel yönünün altını çizer. Bir ethos olarak “özenli seyyah” ve “ev sahipliği” fikri (ss. 68-9). Sohbet, ben ve öteki arasındaki konuşma, katılımcıların birbirinin dünyasına yolculuk etmeyi irade edip istemesini içerir. Katılımcılar, bu yolculukta eş zamanlı olarak yolcu ve ev sahibi rollerini büyük bir cömertlikle yerine getirir. Bu şekilde konforlu, aşına ve güvenli dünyalarından ötekinin alanına yerleşmeye ve dikkat kesilmiş bir dinlemeye kendilerini açarken, aynı zamanda, yabancı bir bölgede olmanın kaygısını taşıyan misafirini ev sahipliği sıcaklığıyla ağırlarlar. Bu öznel-ahlaki duyarlılık, demokratik tavrın ikinci yönüyle, bir bütün olarak toplumsal yapının adilliğine ve tahakküm ve sömürünün yarattığı adaletsizliğe dair sorularla meşgul olan siyasal karakterle tamamlanıyor. Tahakküm ve adaletsizliğe karşı dikkat (şüphe hermönetiği) ile otonomi ve eşit hakka saygının (olumlama hermönetiği) birleşiminin kapsayıcı kolektif yönetime dair hüküm ve eylemler özelindeki kazanımları, siyasal yönü belirliyor. Böylece karmaşık sosyal ve siyasal meselelere özellikle adaletsizlik, dışlama ve eşitsizliğe dair kendini sürekli yenilemeye açık bir yönelim, alaka ve kapasite inşasına imkân tanıyor (ss.79-83).

William Connolly’ın² siyasal yaşamda onto-siyasal yorumun kaçınılmazlığı fikrine katılan White, siyasalın ontolojik boyutuna özel bir ihtimam gösteriyor. Nitekim yukarıda değinilen siyaset ve vatandaşlık fikrini, bir onto-etik arka planla ve kaynaklarla ilişki içinde geliştiriyor. Buna göre “temsili ontolojik sahne”; iletişimsel eylemin otonomi, bireylerin eşit ahlaki değer ve söz hakkı ile insanların birbirleriyle temel bağlılık kimlik/farklılık ilişkisindeki çekişme, karşı çıkma ve hayır diyebilme gibi unsurlarından oluşmaktadır. İnsan onuru, eksiklik ve tamlık deneyimi, oluş olarak varlık ile demokratik alakaya inanç, bu sahnenin kaynakları arasında. Görüldüğü gibi White iletişimsel akıl araştırma programına post-yapısalcı yönelimden ilhamla “hayır demeyi”, olumsal temelleri ve farklılığı/ötekiyi dahil ederek ayrışma, çekişme ve çoğullaşmaya bilişsel ve epistemolojik düzlemde alan açıyor. Uzlaşma ve anlaşma güdümlü müzakere ve tartışmaya, bu

2 William E. Connolly, *The Ethos of Pluralization*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995, s.1-41

şekilde, farklılaşmayı ve anlaşmazlığı ihtiva eden çekişmeyi de ekliyor. Geçicilik, bağlantılılık, sınır, başkalık ve muhtaçlık gibi temel insani varoluşsal hallerin deneyimlenmesi ise söz konusu bilişsel-epistemolojik açıklığın ve olumsuzluğun duygusal-estetik eksenini oluşturuyor. Habermasçı eleştirel teorinin yetersiz kaldığı bu boyut, White'e göre, iletişimsel ve rasyonel zemini tamamlayan hayati bir unsurdur.

Sonuç olarak siyasal teorik ve felsefi-ontolojik bu iki düzlem birlikte orta sınıflar arasında adaletsizlik, tahakküm, dışlama ve eşitsizliklere duyarlı öznelarası bir etik-politik tavrı kavramsal, normatif ve duygusal-motivasyonel unsurlarını temellendiriyor. Stephen White'in bu çalışması; incelikli kurgulanmış bir argüman yapısı, sağlam bir akıl yürütme, düşüncenin muhtelif katmanlarına hakimiyet ve siyasal meselelerinin karmaşık yapısına nüfuz edici bir kavrayış gibi önemli nitelikleriyle ön plana çıkıyor. Ne var ki bazı kısıt, sorun ve eksiklikleri de barındırıyor. Adaletsizlik ve eşitsizliklere duyarlı demokratik tavır ve vatandaşlık erdemini, orta sınıfların bireysel ve kolektif olarak nasıl geliştireceğini ve büyüteceğiyle yeterince ilgilenmiyor. Bu etik-siyasal niteliklerin hangi kanallar, mecralar ve pratikler aracılığıyla yetiştirilebileceğine hak ettiği önemi vermiyor. Oysa özellikle orta sınıfların yaşam dünyasında belirleyici olan piyasa, sivil toplum, sembolik-kültürel alan, eğitim kurumları ve devletin bu konudaki rolünü tartışmaya dahil etmek gerekirdi. Bu sorunu, onto-etik arka plan ve deneyimleri ile bağlantılandırarak çözmeye çalışması da yeterli olmuyor çünkü ikisi (teori-pratik, ideal-gerçek ile ontoloji-siyasal) arasındaki geçişin ve ilişkinin karmaşık yapısını ve gerilimlerini soruşturmaya girişmiyor.

White, ayrıca, yapısal adaletsizlik ve dışlamalara karşı yeterince güçlü argümanlar ve açıklamalar getiremiyor. Örneğin Amerikadaki ırkçılığın bu açıdan bir değerlendirmesini yapmıyor, gerçi kendisi baştan bu sorunu dışarıda bıraktığını belirtiyor ama odaklandığı meselenin, dışlayıcı ve ötekileştirici vatandaşlık modelinin ırksal ve dini ayrımla yapısal bir bağlantı içinde olduğunu gözden kaçırmış oluyor. Keza orta sınıfların ötekine açıklığını ve adaletsizliklere duyarlılığını temin etmeye çalışırken yapısal nedenlerden ötürü kamusal tartışmaya katılmayanlar, talep ve beklentilerini siyasal söyleme tercüme edemeyenler ile müzakere ve tartışma için gerekli donanımdan dahi mahrum olanlara değinmemek, orta sınıf odaklı teklifini zayıflatıyor. Bu noktada White'in sosyo-politik topluluk kimliğinde farklılık/öteki hangi "temelde" içerilmekte; etik-siyasal söylem kimleri ve nasıl/hangi koşullarda tanıyıp özneleştirmekte sorularını tartışmaya açmak önem kazanıyor.